11 | 2011
популярний літературно–художній журнал

Дніпро

«НОБЕЛЬ-2011»
ТУМАС ТРАНСТРЬОМЕР

ЗАРАДИ ШЕФА ЗДАТНА НА ВСЕ?
ГУМОРИСТИЧНЕ ОПОВІДАННЯ

«СПІДНИЦЯ»

ЗНЕВАЖАЄ СВЕКРУХА? РІШЕННЯ Є!
«РУДОВОЛОСА БЕСТІЯ»

ІДЕАЛЬНИЙ МАНІКЮР У ЧОЛОВІКА?
ЩОСЬ ТУТ НЕ ТАК...
ОПОВІДАННЯ

Вислови свою думку, поділися враженнями, постав запитання, які тебе хвилюють, на форумі журналу «Дніпро» http://dnipro-ukr.com.ua/forum

ЧЕКАЙТЕ в грудні 2011 року – суперматеріал «Астрологічні знаки юриста, народженого Юристом»

«ВІДКРИТТЯ БАГАТОВИМІРНОСТІ: УКРАЇНСЬКА ІРОНІЧНА ПРОЗА 90-Х РОКІВ XX СТОРІЧЧЯ»

стор. 160

«Рудоволоса бестія»

Я боротимуся за своє кохання, але не за допомогою скандалів і серцевих нападів. Я все-таки доведу, що кохаю вашого сина.

стор. 008

Він і вона. Біле і чорне.
Добро і зло. Життя і смерть.
Усе це — протилежності, а вони,
як відомо, притягуються.

Листопадовий номер «Дніпра» пропонує тему «ПРОТИЛЕЖНОСТІ».

Зберегти кохання буває непросто – для порятунку стосунків ДОВОДИТЬСЯ ЙТИ НА КРАЙНОЩІ (уривок із роману «Рудоволоса бестія»).

ЖИТТЯ ГОТУЄ НАМ СЮРПРИЗИ. Звільнили з роботи – може, це на краще? (гумористичне оповідання «Спідниця»).

Чоловік готує для дружини ванну з піною, вона думає: «Дбає про мене». А в нього просто Є ВЛАСНІ ПЛАНИ (іронічне оповідання «Маленька таємниця Альберта Тутункевича»).

Люди чіпляються за своє минуле, змотують спогади в клубок і міцно тримають його. Із роками він стає все важчим... Що МАЄ ТРАПИТИСЬ, аби нитка розірвалася? (побутово-містична п'єса «Коти та собаки»).

П'єса

«Коти та собаки»

Не маючи нічого в кишені, можна мати все й бути щасливим.

стор. 104

«Спідниця»

хто зубоскалить і махає руками. Ну, звісно, аніж підійти й допомогти дівчині, краще з неї посміятися, доки вона надривається.

стор. 018

стор. 048

«Маленька таємниця Альберта Тутункевича»

Що всіх нас рятує, так це потаємне життя, яке має мало спільного з повсякденним або астрономічним, прихований потужний потік, що не дозволяє нам розпорошуватися...

ЗМІСТ літературно-художнього журналу «ДНІПРО»

ПРОЗА

ОЛЕКСІЙ ГАНЗЕНКО жіночі оповідання «ПРО РІЗНІ ДОЛІ У ШЕСТИ ПРИТЧАХ» 002

ЛЮДМИЛА ШПИТЯК жіночий роман «РУДОВОЛОСА БЕСТІЯ» 008

МАКСИМ КІДРУК здобутки молодих «ПЕРЕМОГА – ЦЕ ЛИШЕ ПОЧАТОК...» 016

ЮЛІЯ МУСАКОВСЬКА офісне гумористичне оповідання «СПІДНИЦЯ» 018

МАРІЯ РЯПАЛОВА пригодницько-фантастична повість «ЖОДНИХ БІЛЬШЕ ОБІЦЯНОК» 022

ОЛЕГ ПРИХОДЬКО оповідання «МАЛЕНЬКА ТАЄМНИЦЯ АЛЬБЕРТА ТУТУНКЕВИЧА» 048

ПАВЛО ДОВГАНЬ-ЛЕВИЦЬКИЙ гумористичне оповідання «ЗНОВУ МЕРТВИЙ» 052

НАЙКРАЩІ ІНОЗЕМНІ ДЕТЕКТИВИ

ХОСЕ ХАВ'ЄР АБАСОЛО детектив «БЕЗКРИЛІ ПТАХИ» 056

ВІРА МАРУЩАК психологічне оповідання «АЛЕ СОНЦЕ СВІТИЛО...» ПАМ'ЯТАЙМО 098

ДО ВУС

ДОДАЄМ У СВІЙ ОСОБИСТИЙ СЛОВНИЧОК СИНОНІМИ «ДО ВУС» 140

МИСТЕЦЬКА МАЙСТЕРНЯ

ОЛЬГА БУР'ЯН стаття «СИМВОЛІЗМ» 144

МОЛОДНЯК

ЯРИНА ЦИМБАЛ стаття з історії журналу «Дніпро» «БАТЬКИ І ДІТИ...» або СПІВІСНУВАННЯ ВІТРОКОЛІНЬ 150

НОБЕЛІВКА

МАРІЯ СЕРГІЙКО стаття «ОТРИМАТИ НОБЕЛЬ ОДНІЄЮ ЛІВОЮ» (ТУМАС ТРАНСТРЬОМЕР) 164

КРИТИКА

ВОЛОДИМИР ДАНИЛЕНКО аналіз художнього тексту «ІРОНІЧНИЙ САДОМАЗОХІЗМ ЄГОРА КОНИКА» 154

ТЕТЯНА ТРОФИМЕНКО стаття «ТРАГЕДІЯ НА ТРИ ДІЇ» 156

РОСТИСЛАВ СЕМКІВ есеїстика «ВІДКРИТТЯ БАГАТОВИМІРНОСТІ: УКРАЇНСЬКА ІРОНІЧНА ПРОЗА 90-Х РОКІВ XX СТОРІЧЧЯ» 160

ГУМОР

МИХАЙЛО НІЗОВЦОВ гумористичне оповідання «БАНАЛЬНА ВЕЧІРКА» 100

МАРИНА ЄЩЕНКО гумористичні вірші «ЗРАДЬ МЕНЕ, ЛЮБИЙ» 101

Інтерв'ю «ОЛЕКСАНДР ШЕМЕТ: «КВК – ГРА СЦЕНІЧНИХ ХАРИЗМАТИКІВ» 102

ТЕАТР І ДРАМА

ТЕТЯНА РУТ сумна казка на дві дії «КОТИ ТА СОБАКИ» 104

ЕЛЬВІРА ЗАГУРСЬКА стаття «ЧИ ДОСИТЬ «В СЕРЦІ МАТИ ТЕ, ЩО НЕ ВМИРАЄ?» 126

СТУДЕНТАМ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

Інтерв'ю «ІГРИ «В КІНО» МИРОСЛАВИ ХОРОШУН» 130

ПОЕЗІЯ

«Горб» ЯРОСЛАВ ПЕТРИШИН 005
«Знову рік пролетів» АЛІСА КОВАЛЬОВА 007
«На вустах червоне вино» ВАЛЕНТИНА ЛЮЛІЧ 007
«Про вагітного поета» ВІКТОР ЧУБЕНКО 007
«Гарячий ти» ВАЛЕНТИНА САВЕЛЮК 007
«Караван на магістралі» ГАЛИНА ЛИТОВЧЕНКО 007
«Така незаймана» АЛІНА БОЖНЮК 015
«Процеси, народні маси» ОЛЕКСАНДРА ІПАТЕНКО 021
«Напружено мовчу» ГАЛИНА БЕЛЕЙ 021
«Асоціації» ЛЮДМИЛА ДОБРОВОЛЬСЬКА 026
«Пастель світанку» ОКСАНА ШАМРАЙ 026
«Самотня тиша дня» ОЛЕКСАНДР МАРЧУК 035
«Психотерапевтичне» НАТАЛЯ МРАКА 035
«Коли Павло підняв на жінку» МАРИНА ПРЕПОТЕНСЬКА 043
«Крепатура» КЕЛЯ ЛИКЕРЕНКО 043
«Від Рільке – до Стуса» СТАНІСЛАВ БОНДАРЕНКО 055
«Принесли спогад від весни» НАТАЛІЯ КУШНІР 062
«Її сильні чоловічі руки» ПАЛАГЕЯ КУКУЙ 062
«Я все розклала по порядку» БОГДАНЕЦЬ СВІТЛАНА 125
«Хмара» МИХАЙЛО КАРАСЬОВ 125

ЛАУРЕАТИ ЛІТЕРАТУРНИХ ПРЕМІЙ

«Давай не починати знову» ПАВЛО КОРОБЧУК 136
«Замовляння проти лихоманки», «Сум стамбульського вельможі», «Прочерком довгим...» НАЗАР НАЗАРОВ 137

«ЛАВА З ХАРКОВА» інтерв'ю 138

ПОЕЗІЯ БАХЧИСАРАЯ

«Невпізнана любов», «Посмішка сфінкса» ЛЮБОВ МОНЦЕВА 142

ПОЕЗІЯ ОСЕНІ «Осіння галерея» МАРІЯ РОДІНКО 143
«Строката осінь» ГАЛИНА МАЛЮГА-МУРАВЧИК 143

ОДА «МЕЦЕНАТ» СЕРГІЙ МИСЬКО 163

НА ЗАВЕРШЕННЯ ДЛЯ ГАРНОГО НАСТРОЮ

ЮРІЙ ЮЩАК гумористичне оповідання «ПІВЕНЬ» 172

ЕКСКЛЮЗИВНО, ЛИШЕ В ЕЛЕКТРОННОМУ ЖУРНАЛІ

ПОЕЗІЯ РОСІЙСЬКОЮ

«Безалкогольный магазин» М.Ф. 175
«Минимализм и простота» ЛЮДМИЛА ГАНЯК 176
«Я никогда любовниц не бросаю» ГЕННАДИЙ ОВРУЦКИЙ 177
«Его блокнот, рубашка, туфли» АННА КИРИЛЕНКО 178
«Мыслифма» АЛЕКСЕЙ ДАВИДЕНКО 179
«Почему от меня хочешь спрятаться ты» АНДРЕЙ МАЗУР 180
«Тет-а-тет» ЕВГЕНИЯ БАРТОН 181
«Будь мужчиной» ТАТЬЯНА ЯРОВИЦЫНА 182
«Людмила с междометиями» ВЛАДИМИР ПЕСКОВ 183
«С улыбкою по битому стеклу» ИСААК НЮРЕНБЕРГ 184
«Спина к спине» ЮЛИЯ КЛЮШЕВА 185
«Хошимин-Сайгон» КОНСТАНТИН ЖОЛКЕВИЧ 186
«Женщины тайну имеют» ГРИГОРИЙ СЕМЕНОВ 187
«Глухой» ФЕДОР ФАТУМ 188
«Монолог крестьянской колбасы» (не для слабонервных) ЕВГЕНИЙ ТИХОНОВИЧ 189
«Со всех небес» Е. КИСЕЛЕВА 190
«Осень» Е. КИСЕЛЕВА 191

ПРОЗА РОСІЙСЬКОЮ

«РАССКАЗЫ О ВАСИЛИИ ПЕТРОВЕ» ЮРИЙ ГОЛУБЕНКО 199

«ТЫ ЛЮБИ ЕГО» В. А. 204

«ТЫ ТОЛЬКО ПРЕДСТАВЬ» СВЕТЛАНА МИЩЕНКО 205

«Мне тоже фиолетовы все песни» ЕВГЕН ГОЛОДРИГА 192
«Стихи об авторучке Паркер» ГРИГОРИЙ ПОДОЛЬСКИЙ 193
«Клюква» ОЛЬГА СУБАЧЕВА 194
«Муж сказал мне, что я тараканов в уме раскормила» Е. КИСЕЛЕВА 195
«Утреннее» ДМИТРИЙ МАХАРЬ 196
«Целый день хотел» АНАТОЛИЙ ШКИНЬОВ 197
«На остановке» ОЛЬГА ОСЕЛЕДЧУК 198

Шиномонтажник, космонавт, асенізатор, чергова, сержант —

це не просто назви професій.

За ними криються неповторні людські історії та життєвий досвід.

Як удалося черговій по станції доглянути свою клумбу,
чому сержант залишився без дівчини,
про що думає космонавт у відкритому космосі —

усе це — невеличкі **запитання**,
відповіді на які **допомагають зрозуміти**,

чим ми керуємося, що для нас найважливіше,
і, зрештою, **хто ми такі.**

...СЕРЖАНТ

Сержант міліції одразу накинув оком на молоденьку продавчиню з кіоска. Раніше там торгувала товста тітка, то сержант лише нагинався до віконечка, брав свою законну пачку цигарок і йшов, а це... Ні, тепер він не квапився: зазирне, пожартує, скоро й на пластяночку кави набиватися почав – і нічого, запрошувала... Протискувався до напівтемного простору в середині торгової точки, чіплявся на вузенького дзиґлика в кутку, брав каву й заходився будувати далекосяжні плани...

Отут виходила турбанинка: аби здійснилися далекосяжні плани, даму варто було би пошанувати якщо не шампанським, то хоча б дешевим вином із паперової упаковки, таке саме продавалося в кіоску. Але біда в тому, що сержант ніколи нічого в кіоску не купував... Це було принципово...

Кожен міліціонер у відділку (неофіційно, зрозуміло) опікувався «своїм» кіоском, який беріг од негараздів епохи недорозвиненого капіталізму, і й отримував за те від хазяїна точки милі, хоча й не надто коштовні, преференції, як-то: пачки цигарок або презервативів, пляшки мінералки та пакетика чіпсів. Купувати щось у «своєму» кіоску вважалося граничною зневагою до неписаних принципів, власне, вчинком неприпустимим.

«Звісно, вино можна придбати в іншому кіоску, – міркував сержант, – але який це матиме вигляд в очах продавчині? Правильно, ідіотський, дівчина відразу поцікавиться, чого не купив у неї? Можна взяти безкоштовно – дасть, куди вона подінеться, але це вже взагалі... зваблювати даму за її ж рахунок...» Погони сержанта на плечах зовсім не означають, що власник тих пліч негідник... Ні, він просто шанувальник традицій... Можна таки витратитися й на шампанське, шампанське в кіоску не продавалося, і це знімало всі проблеми. Але довбонуло ж йому, телепню, у макітру прозондувати попередньо ґрунт, наче не міг улаштувати обраниці сюрприз!» Зачувши про ймовірність романтичного вечора під шампанське, не надто романтична діва тут-таки заявила, що від шампанського в неї бурчить у животі!

«Схоже, доведеться переступити традицію, – краявся сержант. – А що, невмолима доля не залишає йому вибору! Купить у продавчині те трикляте вино... ніхто не взнає... А раптом вона здивується, а раптом пирхне єхидно йому в обличчя: «Та що це ви, товаришу сержанте!..» А раптом вибазікає котрійсь із колежанок-продавчинь з інших кіосків... Та певно вибазікає, така сенсація! А ті поділяться новиною зі своїми «патронами» з відділка...»

Сержант гостював у напівтемному закапелку «свого» кіоска, пив дармову каву й не знав, що робити... А якось, звично зазирнувши до знайомого віконечка, почув, що впустити дівчина його не може, бо дзиґлик у тісному кутку торгової точки зайнятий. На підтвердження її слів до ошелешеного сержанта визирнула з надр кіоска іронічно-нахабна мармиза, що гніздилася на шиї вдвічі товщій, аніж у самого сержанта: «Привіт, братане! Як служба?» Сержант проковтнув слину...

...ЧЕРГОВА

За краєм далекого призалізничного села був переїзд, при якому чергували троє пожильців цього ж таки села: двоє чоловіків і жінка. Більше ніякої роботи в селі не було, місцеві – хто мотався по заробітках, хто торгувати їздив до райцентру, хто ще куди; тому чергували на переїзді найкращі із сельчан: непитущі, порядні та відповідальні. На переїзді завжди був порядок, начальство неодмінно ставило чергових цього переїзду за приклад іншим. Особливо хвалили жінку-чергову; ця, попри бездоганне виконання службових обов'язків, знаходила час, аби доглядати перед будиночком чергового розкішну клумбу, на якій буйніли чорнобривці, нагідки та бальзаміни.

Чергова серце вкладала у квіти, хоча сварилася через те з черговими-чоловіками, бо ті мали звичку кидати на клумбу недопалки. І лаялася вона з ними, і просила, і попільницю з дому принесла – нічого не допомагало! Дуже вже гарно було чоловікам, стоячи на помості та спираючись на перила, курити вночі й романтично цілити недогарками в чорнобривці. Чергова заступала на зміну й гнівно вибирувала з-поміж коханої своєї краси гидотні заслинені бички.

А якось, приступивши до роботи та перевіривши на наявність недопалків клумбу, жахнулася: мало того що бичків виявилося там рівно вдвічі більше, ніж раніше, то ще й компанію їм складали смердючі хребти обгризеної хамси, ковбасні шкуринки та порожня пляшка з-під сорокаградусної! Це, як випитала потім чергова, гостював у напарника на переїзді його п'яничка-кум, якого вигонила з дому жінка. Сам черговий не

пив, але кумові затамувати горе перепинити не міг... «Ні, — вирішила чергова, — так далі не можна. Вона нікому більше не дозволить занапащати її красу!»

Окрім трьох чергових по переїзду, іще одна людина мала роботу в селі — гуляща Люсьєна. Серед чоловіків-заробітчан завжди знаходився охочий до її недорогого краму, і Люсьєна, хоч і була часто бита селянками, але ходила не голодна. Наступної зміни розігнати нудьгу гостелюбного чергового прийшов не п'яничка-кум, а розкішнотілеса Люсьєна. Порядний сім'янин не встояв, і машиніст пізнього трускавецького з подивом зауважив, що нова залізничниця, яка завзято вітає його жовтим прапорцем із помосту, зовсім гола...

Приймаючи зміну, чергова була невблаганною: «Якщо я на своїй клумбі знайду ще хоча б одного захарканого недопалка, твоя жінка все знатиме, зрозумів?»

Люсьєна задоволено шелестіла в кишені двохсотенною — чергова по переїзду розрахувалася з нею щедріше, ніж будь-хто з дотеперішніх клієнтів потіпахи. Що поробиш, за красу треба платити...

...ШИНОМОНТАЖНИК

Раніше він цього авто в місті не бачив. І хазяйки не зустрічав — нетутешня. Під'їхала: «Заднє ліве колесо підкачайте...» Підкачав... Усміхнулася... Чого? Чого б це власниця дорогущої кривавочервоної іномарки всміхалася до шиномонтажника? Цікаво так усміхнулася, гм... Це вам не Америка й не Європа, у нас люди так просто одне до одного не всміхаються, у нас якщо всміхаються, то не просто... А що: молодий, довготелесий... За два дні знов під'їхала, знову заднє ліве, знов усмішка... Золотник у нормі, нова машина, чого б це воно спускало? Може, навмисно? Прикотила в провінцію, до бабусі в село, скажімо, чи до хворої тітки, нікого не знає, нудно... Але ж... вона на такій тачці, а я всього лише шиномонтажник... Ну то й що, може, набридли їй цинічні розбещені багатійчики? Хтозна, піди розбери їх, заможних випещених власниць криваво-червоних іномарок! Побачимо: якщо це все не так собі, то під'їде ще...

Під'їхала! Заднє ліве! Ну чого, чого б воно спускало, те колесо, чого? І знову всміхається. Так, час уже реагувати якось на ті її усмішки, а то вахлак вахлаком! Село — дамі нудно, дама на шию ледь не чіпляється, колесо мало не щодня приспускає, а ти шмарклі жвакуєш! Вирішено: наступного разу зачеплю... Нічого, у лоб не вдарить!

...Заднє ліве... «Щось у вашої машини все ліве та ліве, — і ми всміхатися вміємо по-голлівудському! — Видно, наліво проситься десь, на природу...» Оцінила, сміється... «Щодо природи — чи не могли б ви показати мені гарні довколишні місця, бо я заїжджа? Такі, щоб і ліс, і річечка чи ставок мальовничий...»

Ось! А ти мовчав, телепню, селюче неструганий! А вона вже, певно, і терплячку втратила, у них там у мегаполісах із такими речами швидко, ритм життя, знаєте... Що ж, покажемо, не підведемо... і не зганьбимося... і ми не в тім'я биті, хай і не з мегаполіса... Ха-ха, оце буде що розказати хлопцям, оце підчепив! Куди ж її повезти? До калинівського лісу — там такі місцинки... саме для приватних справ... Або на Рось. Далеченько, та що, її ж бензин, хай жене... А що взяти? Шампусика, цукерочок... чи дорогою десь купимо?.. Головне — гумку не забути, ха! Зладилися на завтра... без жартів, по-діловому... ох уже ці жінки!..

Ледве дочекався, під'їхала... Але що це: у машині, крім неї, ще двоє — сонного вигляду молодичок та лисий дядько з багряного відлиску щоками... «То сідайте, чого ж ви? Будемо знайомитися: ми співвласники туристичного агентства. Знаєте, нині вітчизняні оператори переорієнтовуються на внутрішній туризм, шукаємо перспективні зелені зони... До речі, що там із нашим колесом? Може, варто розібрати й заклеїти, як скажете?..»

...МЕХАНІК

Слюсар автосервісу розповідав: «По життю я був авіамеханіком. Пілот літав, а я готував йому машину. Ми були хорошою парою, він-то просто ас, ну і я не так собі, скло протерти...

Я завжди мріяв політати. Пасажиром-то літав, після профілактики перевіряв машину в ході, а от щоб самому за штурвалом... Умовляв його, та він не зважувався порушити правила. Але то був особливий день, зранку я відвіз дружину до пологового, а вже перед зльотом мені зателефонували, що народився син. І пілот дозволив... Я перебрав керування на себе. Це було незрівнянне відчуття: машина дослухалася до найменшого поруху, ніби вгадувала мої бажання!

Досі не знаю, що я вчинив не так... Присягаюсь, я все робив правильно! Але машина завалилася на крило, він перехопив штурвал, та запізно... Останнє, що я почув, це була команда катапультуватися. А пілот не встиг... Державна комісія довго розбиралася, але я втаїв, що штурвалив

сам, – злякався... Одразу подав на звільнення...

Але це ще не кінець історії... Мій син, якому я дав ім'я загиблого товариша... щодня, щомісяця та щороку все виразніше й виразніше робився схожим на мого пілота! До дрібниць, до родимочки на шиї! Це не те, про що ви подумали. У той час, коли моя дружина завагітніла, пілот відпочивав із сім'єю на морі, а відпустки в них довгі... Ні, якби так, може, мені було б навіть легше, але ж ні!

Це було катування. Щодня я дивився на невинного малого, а бачив його... Дружині не казав нічого, а сам помалу зсовувався з глузду! Якось забрів до церкви. Поставив свічку, нескладно помолився, вижебруючи в Господа прощення. Але від того личко мого сина не стало іншим. «Це він, – думав я про пілота. – Це його душа переселилася в мого щойно народженого сина, аби все життя дорікати мені за нерозумний вчинок. Що мені робити?!»

Тихенько намірився вже було піти з родини, але якось зустрів на вулиці його вдову. Вона ледь кивнула, але я догнав її й усе розповів. Усе, уперше! Вона трохи поплакала, а потім сказала, що хотіла б побачити... Я влаштував їм зустріч – ніби випадково... Вона пригорнула хлопця... Ми швидко заприязнилися, вдова часто приходила до нас у гості, бавилася з малим, а коли його збирали до школи, затялася, що саме тітонька купить першачкові портфеля. Вона мене простила, і, дивно, звідтоді хлопець наче втратив оту свою несамовиту схожість...

Зараз він виріс, вивчився, приїхав до вашого міста на роботу, ну й ми з дружиною за ним. А вдова залишилася там. Щороку в день загибелі пілота я їжджу до неї й ми ходимо на його могилу. Тільки ми вдвох – мої син і дружина ніколи там не були, їм не треба. У цей час вони святкують день народження...»

Це оповідання
за промовистими рядками, віршу
Автор назвав наш Київ – горбатим.
Чому? Почитаємо...

Ярослав Петришин, м. Львів

ГОРБ

По дорозі іду – пришпиленій
гребінцем електричних стовпів,
йду до тебе, а ти – у Києві,
на одному з його горбів.

Ще не знаю – спішу за милістю
чи віддати забутий борг,
більше думаю, як би вилізти
на отой неприступний горб.

Бо у Києві-граді горбатому
вся електрика під травником
і дорога весь час сповзатиме
піді мною старим хідником.

...АСЕНІЗАТОР

Асенізатора в містечку не любили тільки тому, що він був асенізатором. Асенізатором же асенізатор працював усе життя. Трудовий стаж добував у районному комунгоспі, а коли вийшов на пенсію, викупив за залишковою вартістю такого ж пенсійного віку автівку й продовжував собі працювати асенізатором у містечку за місцем проживання.

Це був хороший чоловік, совісний і порядний, завжди вчасно відкачував стічні ями, міркувався із сусідами, не вживав спиртного. Він не міг дозволити собі чарку, бо не знав, коли надійде виклик на відкачування наступної стічної ями, і він завжди мусив бути напоготові. Асенізатор приїздив за викликом швидше за «швидку допомогу» з району, і навіть швидше, ніж пожежні. Бо мешкав тут-таки, у містечку, був совісним і відповідальним.

Та все одно його ніхто не любив. Бо він був асенізатором, від нього та від його автівки («гімновозки» – казали в містечку) негарно пахло, і взагалі... любити асенізатора... Його не любили настільки, що часто забували навіть покликати на весілля, хоча на весілля в містечку кликали всіх, бо містечко було невеликим.

Але коли найрідніший кум асенізатора забув покликати його на весілля дочки, усі в містечку відчули, що це вже надміру. І асенізатор відчув. І обурився так, що не виїхав навіть на черговий виклик. Та й кум зрозумів, що припустився нечемності, що це справді занадто: не запросити кума на весілля дочки тільки через те, що той – асенізатор, і пішов до кума-асенізатора до-

дому вибачатися, але кума вдома не застав... і зітхнув тихцем із полегшенням.

Весілля бурувало. Усі обов'язкові страви було вже подано, туфельку в нареченої вкрадено, ворітну парубками випито... Боярин тулив до свіжого синця під оком солоного огірка, головний сват розказував у мікрофон анекдоти...

Аж раптом на майданчик, де перехмелені гості вибивали зі зволоженого асфальту польку, поволі вкотилося щось, у чому танцювальники не одразу, але впізнали автівку асенізатора. Упізнали не одразу, бо «гімновозка» була рясно орнаментована цілими оберемками квітів. Із кабінки виплигнув асенізатор, сьогодні він був у бездоганно випрасуваному костюмі з вишневою краваткою на сорочці та суворим виразом на обличчі... Мовчки він відстебнув шланг, направив його в юрбу спантеличених гостей і натиснув на важіль... У натовпі заверещали, усі кинулися врозтіч, а даремно... із товстого, загрозливого вигляду шланга осипало переляканих танцівників потужним струменем конфеті...

Образившись на кума, асенізатор поїхав до великого міста, де орендував установку, яку використовували на святах, прилаштував агрегат на своїй автівці й замаскував квітами...

...КОСМОНАВТ

Крізь ілюмінатор він милувався Землею: яка ж вона прекрасна, блакитна планета, колиска людства, яка тендітна та беззахисна! Як же повинні любити земляни свій спільний дім, жити в злагоді з планетою та один з одним! Це розумієш, лише поглянувши на Землю звідси... І чого не вистачає їм, нерозумним? От у нас, на міжнародній станції, працюють представники різних країн, а на борту мир і злагода, усі дружньо підтримують один одного. Нещодавно ось космонавту-біологу повідомили, що в нього народилася донька, так це було свято для всього екіпажу. Скоро біолога замінять, і він побачить нарешті донечку, чекає не дочекається!

Повідомлення із центру керування польотами збентежило: дослідник, який мав замінити біолога, захворів, замість нього прилетить інший, не відомий екіпажу станції. Космонавт, котрий полюбляв милуватися Землею крізь ілюмінатор, дратувався: перш ніж відрядити на орбіту, їх довго готують, зокрема, перевіряють на психологічну сумісність, а цей, новий... хтозна який... А раптом він виявиться паливодою, а раптом у нього смердітиме з рота чи ще гірше — раптом він любить слухати голосний реп! Боже, тільки не це! Добре їм на Землі — можна вийти в іншу кімнату, можна вийти надвір, а тут, у цій демонській бляшанці з-під повидла, куди вийдеш?! Паскуди, посиділи б тут самі, а тоді приймали ідіотські рішення!

Наступне повідомлення розлютило космонавта ще більше: оскільки новий дослідник не пройшов перевірки на психологічну сумісність з екіпажем, то вирішено його не відправляти, а дочекатися, поки одужає основний. Доведеться трохи почекати. «Мерзота! — не тямився космонавт. — У людини народилася донька, людина дні, та де — години лічила до зустрічі з рідними, і раптом... трохи почекати... Знаємо ми це «трохи». Сидять там собі в теплі та в добрі біля жінок, біля дітей, біля полюбовниць... пиво жлуктять після роботи... Чому не пильнували за дослідником, аби той не зліг? Крутишся тут, у цьому літаючому порохотязі, і нікому нема до тебе ніякого діла!.. Про перших космонавтів дбали, з них порошинки здували, а зараз... повбивав би паскуд! Оце якби теліпалася при станції така-сяка атомна бомба, а краще дві... — з якою насолодою спустив би їх на голови тієї розгодованої мерзоти!..»

ППП — ПРИКОЛЬНІ ПРИГОДИ ПИСЬМЕННИКІВ
І не тільки

Український космонавт

Десь наприкінці дев'яностих троє українських письменників: Юрій А., Юрій І. та Сергій Ж. їхали до Варшави на літературно-мистецький фестиваль. Їхали вони автобусом Калуш-Варшава, бо один з них мешкає в Калуші, й той автобус у нього майже з-під вікон відходить. В дорогу кожен з них узяв з собою дозволений до перевезення один літр горілки, себто дві півлітранки. Та не для перевезення, а для внутрішнього вживання. Цим і займалися вони успішно всю дорогу. Організатори фестивалю з метою заощадити виділяли готель на околиці Варшави, у Космічно-астрономічному центрі імені Коперника. Наша трійця, прибувши на варшавський автовокзал десь годині о третій ночі, подалась на стоянку таксі й повідомивши водієві адресу, сіла у авто. Хлопці пристойно говорили по-польськи, але акцент усе ж таки було чути, тож водій поцікавився, звідки прибули троє молодих чоловіків із виразним перегаром. Письменники відповіли, що з України. А коли в нічній пітьмі світло фар таки вперлося у браму з великою табличкою «Centrum kosmiczno-astronomiczny», і наші герої почали розплачуватись, водій, ховаючи банкноту до кишені й відраховуючи решту, напівсерйозно запитав у письменників:

— А що, панове, може, ви якісь космонавти українські?

Я рубай...

Аліса Ковальова, м. Херсон

***

Знову рік пролетів, промайнув, наче мить...
Що в минулому зникло – уже не болить.
Новий рік починає днів відлік спочатку,
Тільки я все спочатку не можу прожить.

Валентина Люлич, м. Рівне

***

На вустах червоне вино
Рубаями з Далекого Сходу.
Ми із істиною заодно,
Випускаємо слово у воду.

У мовчанні шепоче душа
Ніжним подихом поруч твоєї.
Рвемо яблука, поспіша,
У раю на багряній алеї.

Ти даруєш мені вогонь,
У руках – яблуневе сонце.
Тихе щастя з твоїх долонь –
Цілий Всесвіт в моїй долоньці.

Галина ЛИТОВЧЕНКО, с. Віліне

Закавказький цикл

КАРАВАН НА МАГІСТРАЛІ

Крізь марево не видно, в чому річ:
На магістралі скупчились машини,
Круті авто тулились до узбіч,
Лишали слід від гальмування шини.

Живий пейзаж чи міражів обман?
Із вікон повисовувались люди.
Перетинав дорогу караван,
Тримали гордо голови верблюди.

З прадавніх літ – в вік сотових мереж,
В шалений рок – від звуків менестрелів
На фоні нафтових ребристих веж
Пливли асфальтом кораблі пустелі.

Верблюдів чемно пропускав експрес –
Заворожила стриманість і грація.
І гальмував у захваті прогрес,
Котилася в кювет цивілізація.

Віктор Чубенко, м. Полтава

ПРО ВАГІТНОГО ПОЕТА ВАГІТНІСТЬ

Знаю, є один поет,
Що просився у декрет!
Ні, не вийде з нього мами:
Завагітнів він віршами...

Скільки виносить ті вірші –
Дев'ять місяців, чи більше?
І чи гарні вірші всі –
Не покаже на узі.
Почекаємо тепер:
Раптом родить він шедевр?

Валентина Савелюк, м. Хмельницький

ГАРЯЧИЙ ТИ

сніг
падає, мов у сні,
безмовно і невагомо,
як втома...

я сніг –
сте́люсь тобі до ніг
і плачу –
ти такий
гарячий...

ЖОРСТОКА РУДА ЛЮБОВ

уривок із роману

(...) Олег уже знав, що Олеся живе сама, вона йому розповіла, як переживала втрату спочатку батька, а потім мами: як було страшно опинитися одній, коли навіть відверто поговорити немає з ким, не те, що сподіватися на чиюсь підтримку.

– Коли не стало батька, я ще була мала, якось «пристосувалася» до того, що в інших є тато, а в мене немає. А ось мама... Ми розуміли одна одну без слів, я їй усі свої таємниці довіряла – як сестрі або подрузі... Вона ж мені нічого про свою хворобу не розказувала – не хотіла засмучувати.

– І що нічого не можна було вдіяти?

– Та ні, певно, що можна. Але спочатку я ні про що не знала, а вже потім було запізно.

– Я бачу, що тобі дісталося ще більше ніж мені. І як ти витримала, не зламалася?

– А ти знаєш, я в думках завжди до мами зверталася, радилася з нею... Ось чого не зробила, що ми з нею планували, так це не вступила до інституту, а це була мамина мрія. Я ж школу із золотою медаллю закінчила...

Олег був відверто здивований:

– Ти? Із золотою медаллю?

Олеся трохи образилась:

– А що, я не схожа на дівчину, яка гідна золотої медалі?

– Та ні, не ображайся, я не в цьому сенсі. Просто не розумію: чому тоді «Максі» – у тебе ж було безліч можливостей?

– Які можливості, Олегу? На перший погляд, певно, так. Але спочатку я взагалі ні про що думати не могла, а потім треба було утримувати себе, розумієш – жити на щось, а в «Максі» – непогана зарплатня, жіночий колектив, зручний графік роботи, хоча, твоя правда, – моє перебування в «Максі» дещо затяглося...

– Ні, ні, – засміявся Олег, – рівно настільки, щоб ми зустрілися там.

Дівчина й не помітила, як за короткий проміжок часу вони з Олегом почали розуміти одне одного з півслова. Поряд із ним вона відчувала себе затишно й надійно, жодного разу він не скривдив її грубістю або зневагою до її розповідей. Спочатку здавалося, що й говорити їм загалом не буде про що: Олеся розуміла, не варто порівнювати його освіту та життєвий досвід зі своїми «життєвими здобутками». Проте виявилося, хлопця цікавить усе, що стосується її життя: як вона ставиться до людей, що в них цінує, а що її відштовхує.

– Ти дуже щира та відверта людина, – сказав він їй одного разу. – Це не часто зустрінеш сьогодні. У тобі незалежно від того бруду, що є навкруги, свій особливий чистий світ. І знаєш, як це не дивно прозвучить, саме в цьому ти дуже схожа на мою маму, хоча, кажучи правду, її характер витримує не кожний. Тож не хвилюйся, мені насправді цікаво говорити з тобою, знати твою думку.

Поки Олеся в цьому не впевнилася, вона майже кожного разу перепитувала в хлопця:

– А це тобі й справді цікаво?

– Ти й не уявляєш собі наскільки і цікаво, і важливо.

– Ну що ж, – зітхала заспокоєно дівчина і, хитрувато всміхаючись, починала. – Тоді слухай, як одного разу я намагалася обдурити вчительку в п'ятому класі...

Із кожним днем Олеся звикала до Олега все більше та більше. Потребу бачитися, спілкуватися вона відчувала й у хлопці. Щоб мати змогу чути її голос у будь-яку мить, він навіть подарував їй мобільний телефон – свого в дівчини досі не було. Телефон був дорогий, красивий, жіночий, навіть кольору, який подобався Олесі, – сіро-блакитного. Спочатку дівчина опиралася – їй не хотілося брати будь-які подарунки від хлопця, одначе погодилася за однієї умови – коли Олег від'їжджатиме, вона поверне телефон. Чоловік сміявся:

– Ну, скажи, навіщо мені жіночий телефон. Це ж я для тебе спеціально вибирав, щоб сподобався.

Утім Олеся опиралася настільки рішуче, що він здався:

– Добре, добре, заберу я цей телефон, якщо для тебе це так принципово. Заберу, коли їхатиму додому.

Те, що такий час прийде, вона розуміла із самого початку: Олеся ніколи не починала розмову про це, по-перше, їй було боляче, по-друге – не хотілося ставити Олега в незручне становище, адже що буде далі з їхніми стосунками, вона й сама не знала.

Проте, отримавши дорогий подарунок, дівчина не наважувалася часто телефонувати – не хотіла відволікати Олега через дрібниці. Якось на початку зміни в переодягальні колеги помітили в Олесі новенький мобільний, довго роздивлялися й не могли збагнути одного, чому вона ним майже ніколи не користується?

– У тебе що, на рахунку грошей немає?

– Та ні, є, – розгубилася Олеся.

– Може ти не вмієш ним користуватися?

– Як це не вмію? У цьому нема нічого складного.

– То чому ж нікому не телефонуєш?

– Чому не телефоную? Навіщо це робити просто так, а якщо людина зайнята, для чого її смикати?

– Дивна ти, Олесю. От я своєму Сашку десять разів на день, та ні, більше, може, двадцять телефоную. Нехай знає, що він у мене під контролем, – розсміялася маленька повнотіла Тетяна із сусіднього відділу. – Ось я й помітила, що ти тільки сама відповідаєш на чиїсь дзвіночки. То, мабуть, тебе контролюють, моя люба.

Олеся зрозуміла: дівчата вже давно здогадалися, чиї «дзвіночки» отримує дівчина – у маленькому містечку не дуже й приховаєш стосунки, а тим паче з приїжджим. Спочатку Олесі було не по собі: за своєю спиною вона вже не раз чула перешіптування дівчат щодо її відносин із шефом. Не всі раділи за товаришування продавщиці з власником магазину: тут були й заздрощі: «А чим вона краща за інших?», і брудні натяки на небезкорисне надання «послуг».

Поява нового молодого хазяїна, до того ж іще й неодруженого, викликала в переважно жіночому колективі «Максі» ажіотаж. Звістка про те, що Ромашко майже відразу «захомутала» директора, спричинила шквал обговорень. Олесина приятелька Тетяна як могла захищала дівчину: для неї їхні стосунки здавалися чимось на кшталт казки, яка обов'язково повинна мати щасливий кінець.

– Ти така наївна, Тетяно, ну як дитина. Яка казка? – іронічно щурила густо нафарбовані очі Мирослава.

– Ну що ви нападаєте на Леську? Чим вона перед вами завинила?

– Бестія твоя Леська, руда бестія, от і все! А Олегу нашому наче пороблено – ні на кого, крім Леськи, і дивитися не хоче!

– Ну, то так і скажи, що себе бачила на її місці, а не вийшло! А як же, це ж ти в нас перша красуня в місті!

– Нічого, нічого, вона ще наплачеться з ним – невже ти думаєш, він усе серйозно сприймає? Аякже! Крутоне хвостом і вернеться до своїх київських кралечок!

– Які ж ви злі, дівчата! Що Леська в житті бачила? Може, це їй доля таку казку подарувала...

– Тільки її казковий принц ось-ось повернеться назад до себе в королівство, але без нашої Лесечки.

Звісно, ці балачки велися поза спиною, але косі погляди деякі дівчата навіть не приховували. Олеся намагалася не звертати уваги на все це, поки одного разу Ганна Миколаївна не покликала після зміни її в сторону.

– Ходи сюди, дівчинко, мені з тобою поговорити треба.

Олеся зразу відчула, про що йтиметься, їй геть не хотілося говорити з ким-небудь узагалі про Олега, але Ганна Миколаївна завжди ставилася до неї як до власної дочки та перший час, коли дівчина лише влаштувалася на роботу, опікувала й підтримувала її. Тому Олеся мовчки сіла поряд.

– Я слухаю вас, Ганно Миколаївно.

– Ти не бійся, я не збираюся лізти у твоє життя, ти вже доросла й сама собі даси раду, та чи впевнена ти, що тобі буде легко пережити від'їзд Олега Дмитровича?

Такої звістки Олеся не очікувала та розгубилася:

– Який від'їзд?

– Ось бачиш, ти навіть не знаєш, що він на наступному тижні закінчує тут свою роботу.

– Робота ж повинна була колись завершитись.

– Твоя правда, вона й завершилась, а тобі він нічого не казав про це?

– Ні, не казав, я... я просто не питала в нього.

– Може, забув, а можливо... Лесю, Лесю, не думаю, щоб у нього були якісь плани стосовно тебе.

Почувши це, Олеся опустила голову, їй дуже не хотілося продовжувати розмову. Наче відчувши, що своїми словами жінка зробила боляче, вона важко піднялася зі стільця:

– Ну, бувай, дівчинко, не роби дурниць, це я тебе вже як дочку прошу, – сказала вона наостанок і вийшла з кімнати.

Певний час Олеся сиділа не ворухнувшись, одна думка не давала їй спокою: «Чому Олег нічого не сказав їй про свій від'їзд? Невже боявся, що я чогось вимагатиму від нього?» Їй стало прикро – за весь час їхнього знайомства Олеся жодного разу не звернулася до хлопця з якимось проханням. Вона навіть зайвий раз уникала ходити до кафе разом із ним, а з подарунків приймала тільки квіти.

Олег це сприймав із дивуванням – чому Олеся так робить? Адже всі інші його знайомі дівчата залюбки ходили з ним у кафе або до ресторану, навіть самі іноді натякали йому про це.

Увечері того самого дня, коли вони зустрілися на своєму місці в парку, Олег був здивований офіційною поведінкою дівчини. Не витримавши й п'яти хвилин, він спробував пожартувати:

– Лесечко, ну що ти як не рідна? Образилася на мене за щось?

Олеся уважно подивилася на хлопця:

– А що, рідна я для тебе? Стій, ледь не забула, – вона протягнула йому телефон. – Тримай, а то забудеш...

Хлопець одразу ж посерйознішав:

– А ну стривай, дай вгадаю – тобі вже розказав хтось, що я незабаром від'їжджаю. Так?

Дівчина вперто мовчала й відводила очі.

– Значить, так. Але ж я маю це робити, ти ж розумієш...

– Ні, ні, не треба нічого пояснювати, я все добре розумію. Ти мені міг і сам про це сказати.

– Власне, я хотів це зробити сьогодні ввечері, але ти мене трохи випередила.

Він на хвилину замовк. Потім раптом притягнув її до себе й заглянув в очі:

– А скажи відверто, ти мене кохаєш?

Це було несподівано, бо вони ніколи до цього не говорили про свої почуття, хоча обоє відчували, що їх притягує одне до одного. Хлопець міцно, не відпускаючи, тримав її у своїх обіймах, і Олеся розгубилася – вона розуміла, що настав саме той момент у її житті, коли вона має відкрити своє серце, не ховаючись за жартами й просто жіночим кокетуванням.

– Я думаю, ти й так це вже відчув. Хіба про це обов'язково говорити?

– Ти маєш рацію, зовсім не обов'язково. Тоді чому так сумно кажеш про це?

– Олегу, я ж розумію, що все як почалося в нас раптово, так і має закінчитися. Це життя...

– Дурненька моя, тобто я хотів сказати, яка ж у мене буде делікатна дружина. Невже ти могла подумати, що я такий золотий скарб залишу тут, та я ж збожеволію без твоїх зелених очей і золотої корони! – вигукнув нарешті хлопець і, підхопивши Олесю, закружляв її на місці.

– Тобто як дружина?

— Як дружина! Я вам, пані Олесю, роблю пропозицію руки та серця й відтепер ви моя наречена. Згодні?

— Згодна, згодна, — засміялася Олеся, — а я вже надумала собі, що ти поїдеш і ми більше ніколи не побачимося. Яка ж я щаслива, Олежику..!

Хлопець обережно тримав її обличчя у своїх долонях і ніжно поцілував.

— Як дивно, це наш перший поцілунок... Я така щаслива з тобою...

— Я все зроблю для того, щоб ти завжди була щасливою...

За кілька хвилин вони вже почали міркувати, як бути далі.

— Я вважаю, що тобі треба працювати в мене в офісі, із тебе згодом класний спеціаліст вийде, я в цьому певен. Тому доведеться переїжджати до Києва, це по-перше. Ну, а житимеш поки що у квартирі, яку я купив уже кілька років тому, проте мама так і не відпустила мене туди від себе. Зараз вона пустує, я наче відчував, що вона пригодиться, і нікому з друзів не обіцяв, це по-друге. Чудово! Як тобі мій план?

— План, може, і чудовий, хоча зовсім несподіваний для мене, але як же твоя мати? Ти що, мене весь час будеш від неї ховати?

— Лесю, — хлопець знову посерйознішав. — Їй знадобиться час, аби звикнути до думки, що в нашому з нею житті з'явиться ще одна людина. Ви маєте призвичаїтися одна до одної.

(...)

Потяглися робочі дні. Олесі доводилося докладати багато зусиль, щоб відповідати вимогам, які висувалися працівникам фірми. Вона так стомлювалася за день, що навіть телевізор удома майже не вмикала. З Олегом вони бачилися кожного дня на роботі та не завжди ввечері вдома. До того ж Олеся почала відвідувати комп'ютерні курси, які їй порадили на роботі. Навантаження збільшилося, адже тепер вечорами їй доводилося встигати ще й на навчання тричі на тиждень. Але це дало свої результати, згодом дівчина вже впевнено почувала себе за комп'ютером. На роботі все складалося добре, а ось удома Олеся відчувала, що ті плани, які вони з Олегом обговорювали, чомусь не втілюються в життя.

Одного разу дівчина не витримала й сама розпочала розмову:

— Тобі не здається, що в нас склалися якісь дивні стосунки — на роботі ніхто не знає про нас, матері ти про мене нічого не розказуєш?

Олег хотів було відповісти, але Олеся продовжила:

> Хлопець міцно, не відпускаючи, тримав її у своїх обіймах, і Олеся розгубилася – вона розуміла, що настав саме той момент у її житті, коли вона має відкрити своє серце, не ховаючись за жартами й просто жіночим кокетуванням.

— Коли я їхала сюди, то хотіла насамперед бути поряд із тобою, а не оселитися в центрі Києва.

— Лесечко, давай якось іншим разом усе обговоримо, гаразд?

— Ні, Олегу. Я не хочу й... не можу бути твоєю коханкою, до якої ти приїздиш кілька разів на тиждень. Вибач, але я, напевне, маю повернутися додому...

— Ну, по-перше, мамі я вже розказав про те, що кохаю одну дуже красиву, розумну та добру дівчину... — хлопець потягнувся, щоб обійняти Олесю.

— Не підлещуйся, — сказала дівчина, відсторонюючись від нього, — а по-друге?

— Ти не коханка, а кохана. Проте маєш рацію, я, відверто кажучи, уже звик до того, як ми живемо, і багато чого перестав помічати. Тож добре, що ти мені нагадала про це.

Якось майже наприкінці робочого дня на Лесиному робочому столі задзвонив телефон. Узявши слухавку, вона вмить зрозуміла, хто їй телефонує та що її чекає розмова з матір'ю Олега, тому це треба витримати за будь-яких обставин.

Занадто приємним і ввічливим голосом жінка повідомила Олесю про своє міркування щодо сімейного життя її сина. Вона так і говорила весь час «мій син», наче йшлося про сторонню офіційну особу.

— Мій син гідний найкращого у світі, і я це говорю не тому, що я його мати. Він привабливий чоловік, має прекрасну освіту, його статки — результат наполегливої праці й неабияких здібностей.

Олеся слухала жінку мовчки, навіть поворухнутися боялася. Олена Василівна тим часом трохи, ледь помітно, підвищила голос:

– Але його життєвий досвід... із жінками, на жаль, штовхає його на помилки. Погодьтеся, люба, не можна ж бути досконалим у всьому.

Олеся машинально кивнула, наче її насправді хтось міг бачити.

– Отож, я ніколи, чуєте, н і к о л и не допущу, щоб поряд із ним опинилася така жінка, як ви.

«Яка така?» подумалось Олесі, але вона не наважилася запитати.

Голос набрав максимальної висоти, й Олеся злякалася, що його почують усі, хто знаходився в кімнаті.

– Ваше, вибачте, походження, освіта, правильніше, її відсутність, зведуть нанівець усе зроблене моїм сином. Та ви ж його потягнете за собою на дно! – останнє речення Олена Василівна майже прокричала.

Стало тихо. «Вона, напевне, схопилася за серце», чомусь подумалось Олесі, але дівчина досі боялася вимовити хоч слово. За хвилину Олена Василівна дала про себе знати.

– А чому ви, власне, мовчите? Ви мене чуєте?

«Тільки б вона не відчула, що я ось-ось заплачу. Тільки б не відчула.»

На щастя, у кімнаті нікого вже не було й у дівчини, нарешті, з'явилася можливість відповісти.

– Так, Олено Василівно, ви маєте рацію. Я з простої родини, за плечима лише середня школа. Усі мої статки вмістяться в мою кишеню. Я так розумію, кохання до уваги не береться?

На тому кінці проводу фиркнули. Олеся намагалася стриматися й говорити якомога спокійніше.

– Тому залишається побажати вам Оксфордського диплома, рахунка в банку й усього цього при дуже заможній невістці. Так? На все добре, до побачення.

Тільки поклавши слухавку, Олеся раптом відчула, що в неї тремтять руки.

«Так, спокійно, спокійно. А чого ти, власне, чекала? Що тобі відразу відчиняться всі двері? Що мати твого коханого збожеволіє від щастя отримати таку невістку? Схаменися! Постав себе на її місце: скільки сил і любові вона вклала в сина, щоб так легко відмовитися від своїх планів?!»

Спотикнувшися на слові «любов», вона раптом усміхнулася. «Ні, моя люба Олено Василівно, я не відмовлюся від свого кохання, від Олега, не буду вас ненавидіти, як би ви цього не хотіли, і не стану між вами та сином. Я боротимусь за своє кохання, але не за допомогою скандалів та серцевих нападів. Я все-таки доведу, що люблю вашого сина аж ніяк не менше за вас. І ви повірите мені!»

(...)

Я не буду вас ненавидіти, як би ви цього не хотіли, і не стану між вами та сином. Я боротимуся за своє кохання, але не за допомогою скандалів та серцевих нападів. Я все-таки доведу, що люблю вашого сина аж зовсім не менше за вас. І ви повірите мені!

Наступний тиждень промайнув у роботі та роздумах, як же справді бути далі. Те, що Олесі треба поспілкуватися з Оленою Василівною наодинці та ще й аби при тому майбутня свекруха була із самого початку неупередженою – завдання нелегке. Та його несподівано допоміг вирішити сам Олег. Він мимохідь розповів дівчині, до якого санаторію їде люба матуся (звісно, найкращого) і що вона заздалегідь хвилюється, що цього разу їй ніхто не складе компанію. Сам Олег змушений був рішуче відмовитися через роботу й відрядження, а колишні компаньйонки – через нестерпний характер Олени Василівни.

Нарешті, відправивши матір до санаторію, Олег занурився в роботу, а вже за два дні мав їхати по областях із перевірками.

Олеся тим часом знайшла привід поїхати до свого містечка та вмовила хлопця відпустити її з роботи на тиждень за свій рахунок. Провівши коханого зранку у відрядження, дівчина того самого вечора вирушила в подорож, яка мала відіграти в її житті неабияку роль.

«Я маю тиждень, щоб познайомитися та знайти спільну мову з людиною, яка зараз вирішує мою долю», розмірковувала дівчина, збираючи речі до невеличкої валізи.

...У Моршині було незвичайно тепло в цій порі року. Курортний сезон іще не набрав повних обертів, тому людей було небагато, вони неспішно прогулювалися містечком, вели тихі неквапливі розмови, насолоджуючись чудодійним лісовим повітрям і спокоєм, який панував усюди. Приїхавши до міста, Олеся без зайвих проблем улаштувалася в не-

дорогому затишному пансіонаті. Персоналу сподобалася нова мешканка – вона не наполягала на численних процедурах, була неперебірливою в їжі й узагалі нічим не докучала.

Облаштувавшись на новому місці, Олеся вирушила на пошуки Олени Василівни. Назву санаторію, де та мешкала, вона вже знала від Олега, тож залишилося у влучний час познайомитися, а там...

...Олену Василівну, із якою вона заочно познайомилася через фотографії в кабінеті Олега, дівчина побачила наступного дня. Не впізнати її було би важко. Схожість із сином була разючою, хіба що вираз обличчя як на фотокартках, так і в житті був дуже сердитий. Настовбурчившись, Олена Василівна сиділа одна коло будівлі санаторію з обличчям ображеної дитини.

«Так, видно, що компанія не склалася, або ніхто не відповідає її занадто високим вимогам.» В Олесі було із собою кілька свіжих жіночих журналів, певною мірою дефіцит у курортних містечках. Отож, спитавши дозволу, вона присіла поряд із жінкою та почала їх неквапливо гортати. Уже за п'ять хвилин дівчина відчула на собі пронизливий оцінюючий погляд і... витримала його. Іще п'ять хвилин «вивчення» і почула від Олени Василівни:

– Будь ласка, чи можу я подивитися один із ваших журналів? – сказано це було таким тоном, що не залишало сумніву: Олесі надали велику честь зробити цю послугу.

– Так, авжеж.

Дівчина подала один із журналів і привітно всміхнулася.

Узявши журнал, Олена Василівна півгодини зосереджено його переглядала, читала, зітхала, й Олеся зрозуміла – їй нестерпно хочеться поговорити, а журнал це лише привід. Повернувшись до жінки, вона зробила перший крок:

– Вам не подобається?

– Якісь дурні картинки й нічого більше, – невдоволено пробурмотіла Олена Василівна.

Олеся хитнула головою, погоджуючись:

– Мене теж у них багато чого не влаштовує... Безліч реклами, дуже мало змістовного матеріалу. А як на вашу думку?

– Так, так, – заговорила Олена Василівна, наче вони обговорювали речі надзвичайної важливості. – Я взагалі рідко читаю це, але так сталося, що я приїхала без книжок, а в бібліотеці такий вибір... – вона скривилася, й Олеся зрозуміла, що з бібліотекаркою жінка точно посварилася.

Дівчина вдала, наче тільки-но пригадала:

– До речі, я мешкаю в пансіонаті тут недалеко й маю непогану книжку про кохання, я майже прочитала її – залишилося декілька сторінок, тому можу вам її принести.

– Так, залюбки, – обличчя Олени Василівни пом'якшало й відтепер випромінювало зацікавленість. Ви дуже люб'язні. До речі, мене звати Олена Василівна. А вас?

– Ле... Лариса, – Олесі довелося трохи злукавити: вона не назвала свого справжнього імені, щоб зайвий раз не дратувати жінку – адже ім'я нареченої сина та запам'ятала добре.

– Ларочко, може ми трохи погуляємо? Тим паче нам із вами скоро треба йти пити воду. Ви яку вживаєте?

– Я? Ну, певна річ, ту, що мені... прописали, – Олеся трохи розгубилася, адже взагалі забула, що сюди в основному приїжджають на лікування.

Вона не очікувала такого швидкого розвитку подій, але була лише рада.

...Вони неквапливо прогулювалися доріжками парку й знаходили дедалі більше спільних тем для розмов. Олена Василівна розпитувала дівчину про роботу, родину. Олеся нічого не видумувала залишила все таким, яким воно й було, нічого не прикрашаючи та не відкидаючи. Власне, їй і так нічого було соромитися у своєму житті.

Олена Василівна слухала її уважно, близько до серця прийняла розповідь про втрату батьків і зовсім несподівано поділилася своїм сокровенним: як їй довелось одній виховувати сина, як не було часу думати про особисте життя, так і проминуло воно...

На жаль, я не змогла перебороти себе, знайти сили, щоб знову повірити в кохання, тому залишила все так, як є. Виростила сина, він наповнив моє життя сенсом, і дуже хочеться, щоб у нього все склалося...

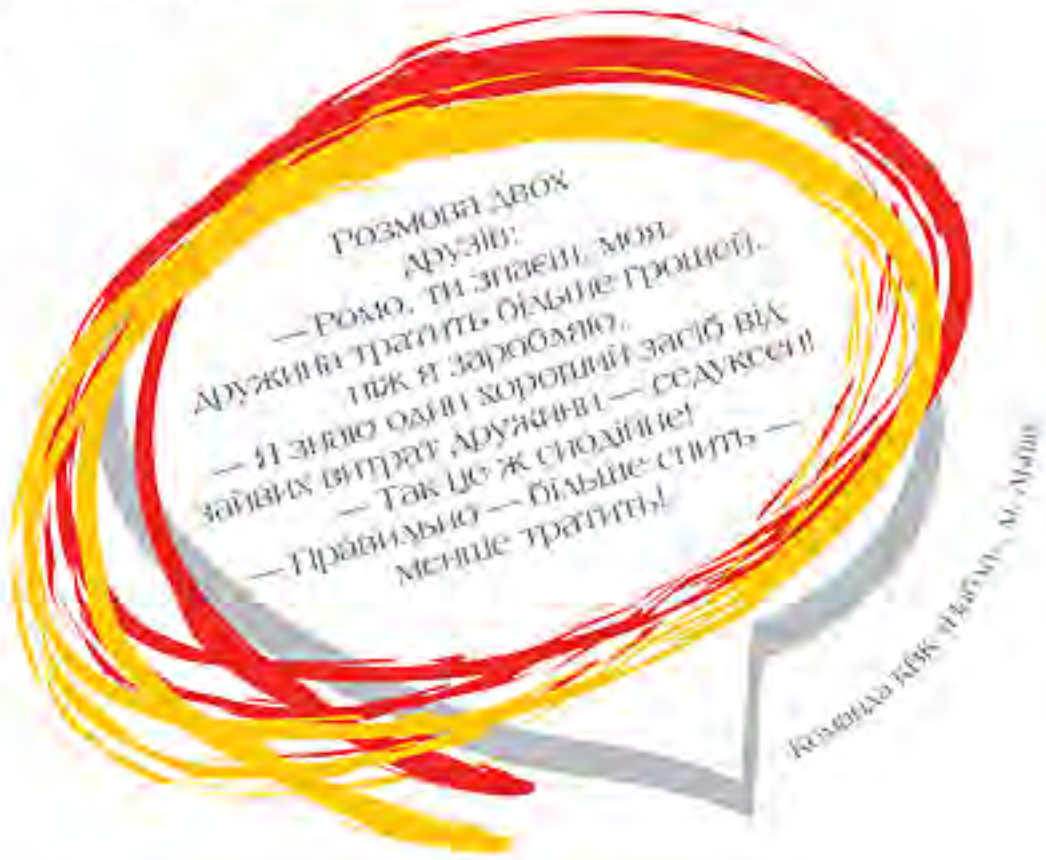

Вона з гордістю розказувала Олесі про її коханого, і молода дівчина сама не помітила, як пройнялася почуттям приязні до цієї жінки.

«Якби ви знали, дорога моя Олено Василівно, як я вам вдячна за вашого сина, за те, що ви виховали його такою чудовою людиною. І чому, чому ми з вами не можемо знайти спільної мови, адже ми обидві його любимо до нестями», — із сумом думала вона в цей час. Їхні прогулянки поступово стали регулярними, вони навіть домовились, що Олеся сама заходитиме за Оленою Василівною.

Найчастіше Олена Василівна все ж таки говорила про свого сина. Кожного разу, коли розмова заходила про Олега, дівчина нічого не запитувала, і, урешті-решт, це викликало в жінки справедливе здивування:

— Ларочко, а ви що, геть не цікавитеся чоловіками? Може, ви заміжня? Хоча я не бачу обручки на вашій руці.

— Ні, я справді не одружена.

— Але ж ви зовсім не задивляєтеся на чоловіків, проте я спостерігаю неабиякий інтерес до вас із їхнього боку. Вибачте вже за мою цікавість.

— Та ні, усе гаразд, не вибачайтеся. Усе дуже просто: у мене є кохана людина, тому мене й не цікавлять інші. Але, на жаль, ми не можемо зараз бути разом.

Олена Василівна з розумінням похитала головою:

— Розумію, розумію, він одружений. Така, на жаль, розповсюджена ситуація, і я...

Олеся обурилася:

— Ні, що ви! Я б на таке ніколи не пішла! Украсти чоловіка із сім'ї? Ні, ні! Там геть інші... перешкоди. До нашого шлюбу не дуже прихильно ставиться... родина мого коханого.

— І це вас зупиняє? Ось як... дивно, дуже дивно, як для нашого часу та вашого віку. Ви дивовижна дівчина, і мені здається, дуже правильно себе поводите.

«Ну ось, нарешті, перша похвала! — усміхнулася Олеся. — І за що, я ж просто висловила свої думки.»

— І що, це тягнутиметься безкінечно? Може, у вашого коханого рішучості бракує або він вас просто дурить?

— Та ні, він чудова людина, і... близькі в нього чудові, але вони... не зовсім довіряють нам, напевно, бояться, що наші почуття несправжні.

— І яких же їм доказів треба? Що за дикість така! — обурилася Олена Василівна.

— Можливо, потрібен час, щоб усе владналося.

— Якщо людина по-справжньому кохає, це видно одразу, — без сумніву сказала Олена Василівна. Ось я, наприклад, миттю ж зрозумію, чи кохає мого сина жінка чи просто їй щось від нього потрібно.

Однак, побачивши, що дівчині ця розмова не дуже приємна, вона більше не говорила на цю тему.

Після тієї розмови до особистого життя дівчини Олена Василівна більше не поверталася. До того ж їм і без того не бракувало тем для розмов.

Тиждень промайнув непомітно. Дівчина кожного дня зустрічалася з Оленою Василівною, вони разом гуляли, ходили на процедури, їздили на екскурсії, заглядали до кав'ярні, купляли сувеніри, і, як не дивно, їм було добре вдвох. Лагідним і спокійним характером Олеся підкорила довіру Олени Василівни, і та охоче дедалі більше розповідала їй про себе, своїх близьких, знову й знову про сина...

Проте одного разу вони все ж таки посперечалися. Це сталося, коли Олена Василівна, сподіваючись на моральну підтримку Олесі в такій делікатній справі, як обрання майбутньої невістки, розповіла їй про дівчину Олега. Тобто про неї саму. Але ж якою потворною Олеся здавалася в цій розповіді: жадібною, корисливою, невихованою.

— А ви з нею, тобто з цією дівчиною, бачилися? — обережно запитала Олеся.

— А навіщо, — жінка образилася, — чого мені з нею бачитися, вона ще й із кулаками на мене кинеться. Мені добрі люди розповіли, які знають, чого вона варта.

«Добрі люди?! — Олеся була вражена! — Як, чому й, головне, кому вона заподіяла зло, щоб так її ненавидіти?!»

Не помітивши розгубленості дівчини, Олена Василівна продовжувала:

— Уявіть собі, серденько, вона в и м а г а є від мого Олежика коштовності, дороге вбрання та, головне, при його зайнятості, безкінечні походи до ресторанів. Ну, звісно, він мені ніколи не зізнається сам, йому ж соромно, напевне, за неї. Але він геть утратив голову через це дівчисько! Ось я доберуся до неї, я їй покажу! — жінка войовничо стисла маленькі кулачки й погрозливо потрясла ними в повітрі.

— А хто вам про цю... дівчину розповів? — ледь вимовила Олеся.

Де ж іще найкраще розкриваються люди, як не кожного дня на роботі. Мені розказала Наталочка, яка, до речі, працює разом із... цією. І уявляєте собі? Вона й на роботі така ледача та неохайна, що з нею ніхто не хоче мати справи!!! — сказавши це, Олена Василівна переможно глянула на дівчину.

Олеся була приголомшена. «Значить, це Наталя Вадимівна. Ось чому вона так дивно зиркала на мене останнім ча-

сом», – дівчина пригадала неприховане обожнювання Наталкою свого начальника, а потім... холодність до самої Олесі через їхнє з Олегом взаємне почуття. Хоча вони з Олегом ніколи не показували цього на людях, та ж хіба приховаєш той вогник, що спалахував у їхніх очах під час кожної зустрічі? Але як Наталя могла? Вона ж була приязною до Олесі на людях, і дівчина так це й сприймала, а іноді ділилася з нею думками, хіба що таємниці про коханого чоловіка нікому-нікому не довіряла.

– Олено Василівно, я думаю, не можна судити про людину, не побачивши її, не поспілкувавшись із нею. Недоброзичливців у кожного вдосталь, і це може бути той самий випадок.

Жінка на мить замислилася, а Олеся продовжувала:

– Адже ви знаєте Олега... тобто свого сина. Він доросла розумна людина, хіба він дасть задурити себе якійсь... пройдисвітці? Аби знати напевне, що ви не помиляєтеся, треба це з'ясувати, якщо ж ні – тоді справді варто ставити крапку в цій історії. Мені здається, вам неодмінно слід зустрітися із цією дівчиною, рішуче закінчила вона.

Жінка здивовано глянула на Олесю: стільки пристрасті та болю відчувалося в її словах, що вони не могли не зачепити. До того ж замість співчуття й підтакувань ця рудоволоса спокійна дівчинка пропонувала їй... віднайти дійсно справедливе рішення. Олена Василівна трохи поміркувала.

– А що, Ларочко, ви маєте рацію. Я з нею зійдуся на полі бою... тобто побалакаю, – войовничий дух усе ж таки не полишав бідну жінку. – До речі, по телефону я вже з нею якось спілкувалася.

– Ну, і як вам вона?

– Брехати не буду, говорила вона зі мною не грубо, навіть трималася з гідністю, але я думаю, – уперто продовжила жінка, – то була тільки гра.

Обидві трохи посиділи мовчки, кожна думаючи про своє. Потім Олена Василівна зітхнула:

– А знаєте, Ларочко, якби мій Олежик привів вас до мене, я би справді була дуже рада такій невістці. Ви проста дівчина. Ні, ні, я не хочу вас цим образити. Я лише хочу сказати, що ви... надійна та вірна, комусь таки пощастило.

В Олесі затріпотіло серце, вона стрімко обійняла Олену Василівну, ледве чутно прошепотіла: «Спасибі вам за все...»

Тиждень минув зовсім непомітно для обох жінок. Першою від'їжджала додому Олена Василівна. Олеся допомогла їй навіть зібрати валізи. Останні дні жінка відверто сумувала за домом, часто телефонувала сину, із нетерпінням чекала дня від'їзду.

– Ларочко, може ми з вами зустрінемося в Києві? Я так звикла до вас, і з сином хочу познайомити. Ні, ні, не подумайте, без усіляких там намірів – я ж розумію, ви закохані.

Олеся всміхнулася:

– Ми обов'язково зустрінемося з вами в Києві...

Аліна Божнюк, м.Київ

ТАКА НЕЗАЙМАНА

Її сукня розвивалась так м'яко хвилями,
Вона йшла по степу. Така незаймана.
Під нею на ґрунті – осінні килими.
Свідомість вітрами давно огайдана.

А під сукнею тіло. Дівоче поки ще.
І груди на ньому. Пружні й стримані.
Під нею на ґрунті – осіннє вогнище.
І мрії вітрами давно похилені.

На тілі шрами, що вправно сховані.
Ніхто їх не бачив ночами темними.
Подумки щирі, а дії сковані.
Просить до вітра вустами чемними.

Стань моїм першим. Я буду вірною.
Бався волоссям, ніким не гладженим.
Буду твоєю завжди покірною.
Гратимусь з небом, тобой прикрашеним.

Вітер задер її сукню ніжную.
І опрокинув на килим осені.
Шрами лоскоче її під вишнею.
Бавиться любо рудими косами.

Сукня розвилася м'яко хвилями.
Йшла вона степом. Така незаймана.
На ґрунті під нею – осінні килими.
Свідомість вітрами вже знов огайдана.

оповідання

ПЕРЕМОГА — це лише початок...

Перед вами останнє оповідання із серії правдивих історій про нашого друга та співробітника Ігоря Максименка, котрий нещодавно виборов титул чемпіона світу з кікбоксингу. Цикл оповідань закінчується, та маємо надію, здобутки Ігоря у професійному спорті будуть і надалі продовжуватись.

Невелике містечко Ріміні, Італія. Ошатні будиночки з квітами на підвіконнях та білизною, розвішаною на шворках понад вулицею. Брукована площа в центрі міста, вкутана запахом міцної кави, що лине від старомодних кав'ярень. Повсюди не менш пахучі піцерії, де сиві італійські дідусі до обіду читають ранкові газети, заклавши ногу на ногу, смакуючи еспресо й пахкаючи цигарками. Гарно, але... нічого особливого. Утім раз на рік уже п'ятнадцять років поспіль Ріміні, мов магніт, притягує до себе увагу шанувальників бойових видів спорту. Бо саме тут відбувається міжнародний турнір із тейквондо та кікбоксингу.

Того року на змагання прибуло дві з половиною тисячі спортсменів із тридцяти п'яти країн світу. Українська збірна теж приїхала, а з нею — наш із вами спільний знайомий — Ігор Максименко.

Швидко відгриміло відкриття, і шалена рубка почалася!

Змагання розбили на категорії залежно від ваги учасників та різновидів програми. В одному з видів єдиноборств, що називається командний-семі, наша збірна дійшла аж до півфіналу, де конкретно віддубасила італійців, але... все одно програла (ну, ви ж розумієте, куди свисток свистить). Італійці, ясна річ, стали чемпіонами в цьому виді програми. Потім довго стояли, горді й задоволені, на п'єдесталі, красувалися медальками, відсвічуючи на всю залу різнокольоровими синцями, отриманими в битві з Україною. Та Бог із ними, з тими італійцями, хай тішаться на здоров'я. Найбільша прикрість у тому, що наприкінці того бою Ігор Максименко, як на зло, зламав собі палець. Зламав нормально так, по-дорослому, із хрускотом і всякими іншими візуальними спецефектами. Довело-

ся навіть їхати в лікарню. Однак зламаний палець – це вам не нежить чи якась там діарея, які можна виходити за два-три дні.

Попереду на Ігоря Максименка чекали виступи в індивідуальній програмі...

Настала неділя, останній день змагань. Палець розпухнув і болів іще більше. Часом Ігорю здавалося, що краще б його взагалі відірвали в тій колотнечі з італійцями. Немає пальця – немає проблеми. Але... маємо те, що маємо.

Відступати Ігор не збирався. Перед першим поєдинком тренер заморозив місце перелому, ретельно забинтував його і, буркнувши на вухо банальне «Терпи!», випустив свого підопічного на бій.

Суперник в Ігоря був словак. Бідолазі захотілося додому – до тепленького ліжечка й смачненьких маминих пампушок – ще в першому раунді.

Другого противника Ігор Максименко, незважаючи на зламаний палець, колошматив так, що аж пір'я летіло. Навіть гонга не почув – рефері довелося втручатися. Згадав йому і зламаний палець, і програний півфінал. Як ви вже здогадалися, тому хлопчині не пощастило народитися італійцем. Його тренери довго горлали й розмахували руками перед суддею, але перемога заслужено дісталася українцю. Ігор вийшов у півфінал.

У півфіналі Україні протистояла Польща. Наш боєць звично налаштовувався на поєдинок, намагаючись не думати про біль у зламаному пальці й женучи геть думки про те, що зовсім поряд на нього чекає фінал. Поляк виявився дебелим і жилавим, і, судячи з обличчя, – також серйозно налаштованим. Щоправда, під час поєдинку Ігор не встиг навіть як слід розгулятися – польський боєць пропустив смачний удар під ребра, сів на дупу й сказав, що щойно прийняв рішення про завершення спортивної кар'єри. Він нібито вже давно хотів зав'язувати. Тренери послухали його, кілька разів прицмокнули губами й викинули на мати білий рушник. У протоколі представники польської збірної списали все на підлу несвоєчасну травму.

І от – фінальний поєдинок! Суперник Ігоря Максименка – поляк, досвідчений і сильний, та ще й підігрітий бажанням помститися за співвітчизника.

Бій почався... Українець краще захищався, пропускав менше ударів і вже після першого раунду відчув, що перемагає. Він раптом збагнув, що ще ніколи не був так близько до здійснення своєї мрії. «Перемогти! Перемогти за будь-яку ціну!» – стугоніло в голові.

У перерві між раундами Ігор невідь чому пригадав химерну притчу про вовка, яку колись давно чув від товариша. Один сіроманець, житель рівнин, усе життя мріяв потрапити в гори, що гострими піками бовваніли на горизонті. Він дивився на орлів і заздрив, що вони можуть споглядати на світ звисока. Він не розумів своїх одноплемінців, які навіть не дивились у бік заманливих вершин. Одного дня вовк вирішив податися за мрією й вирушив у напрямку гір. Довгі дні, знемагаючи від голоду й холоду, він дерся крізь хащі, перебирався через ущелини, перепливав річки. Єдине, що додавало йому сил, – це думки про ту мить, коли він вибереться на вершину й погляне на світ звисока.

...Пролунало бемкання гонга. Українець та неліддатливий поляк знову зійшлися на маті. Ігор відігнав геть усі зайві думки, сконцентрувавшись на поєдинку. Рубка тривала.

Відстукали останні секунди, судді порадилися між собою й винесли одноголосний вердикт: перемога українця. Ігор подолав поляка, здобувши кубок світу з кікбоксингу!

Кілька секунд хлопець просто не міг повірити. Першим до стомленого бійця кинувся тренер. Стиснув в обіймах. Згодом до привітань приєдналися товариші по збірній. Усі щось радо гомоніли, намагалися потиснути руку, плескали по плечу, дружньо куйовдили волосся. Тієї солодкої миті несподівано для самого себе Ігор пригадав закінчення історії: знесилений і змарнілий вовк дістався вершини, але... не відчув запаморочливої радості. Замість дивитися на низину звисока, він зиркнув уперед, спостерігши десятки набагато вищих і ще більш неприступних піків...

Отак воно завше буває. Ти здійснюєш мрію, втілюєш у життя щось таке, про що марив днями й ночами. Відтак приходить ейфорія, радість триметровою хвилею збиває тебе з ніг, але ти вже відчуваєш, що за осяйним феєрверком емоцій зяє пустота. Минуло кілька днів, і Ігор не відчував практично нічого. І то було не дивно. Адже будь-яка перемога – це лише сходинка. Черговий етап на довгому шляху.

СПІДНИЦЯ

гумористичне оповідання

На що здатна молода співробітниця, аби виконати доручення шефа? Гори перевернути? — На раз. Стати атлеткою? — Запросто! Пробігтися парком без спідниці? Без спідниці — ні. Хоча...

— Марічко, ти повинна допомогти мені, — з ноткою благання в голосі проказав шеф, розгублено тиснучи кнопки на стільниковому телефоні. — Презентація ось-ось почнеться, а я забув роздаткові матеріали в офісі. Чи не могла б ти принести їх? Вони вже надруковані, лежать у мене в кабінеті — просто на столі. Ну, ти побачиш... А я ще мушу зробити кілька дзвінків. О, є зв'язок — алло!..

Марічка стрімголов кинулася виконувати прохання шефа. Ще б пак, адже в офісі вона почала працювати нещодавно, тому щосили намагалася заімпонувати керівництву. Та й за характером дівчина була дбалою та відповідальною, тому кожен наказ, а тим паче поданий у такій ввічливій формі, сприймала як закон.

Шлях до конференц-залу стелився через великий зелений парк. Ним неквапливо походжала охорона бізнес-центру, прогулювалася молодь, і офісні працівники часто виходили посидіти на лавках під час ланчу. Сьогодні погода тішила теплом і, попри сильні пориви вітру, людей у парку було чимало.

Коли Марічка відчинила двері кабінету та в поле її зору потрапив стіл шефа, вона жахнулася. На столі височіла кіпа паперу, що нагадувала Пізанську вежу. Саме так — кіпа, ціла гора папірців стандартного формату, висотою десь у половину невеличкого зросту Марічки. Як же вона зможе навіть підняти таку вагу? А ще й пронести через увесь парк, аж до іншого корпусу?

Дівчина подумки закликала на допомогу всіх святих і, щосили притиснувши стос паперів тонкою рукою згори, підхопила його знизу... і титанічними зусиллями поставила собі на стегно. Так — одну задачу виконано, вона спромоглася підняти це. Але як рухатися з таким тягарем? Ще й перед собою нічого не видно...

Кульгаючи й пересуваючись боком, Марічка так-сяк зробила кілька кроків і навіть дошкандибала до ліфта, на своє щастя, ні на кого не наштовхнувшись. Добрих самаритян на її шляху не зустрілося, та й хто допомагатиме Марічці? Вона лише якась там асистентка, та ще й новенька у фірмі. Крім того, зовні далеко не фотомодель — тому й лицарі в блискучих обладунках дорогих костюмів із краватками не поспішають на допомогу.

Руки відвалювалися, від напруги на чолі виступив піт, але дівчина не здавалася. Якось натиснувши ліктем кнопку, викликала ліфт і, влізши в нього, таким самим чудернацьким методом направила його вниз. Боже, яка вага! Вона ризикує заробити собі грижу. Але перший пункт офісного законодавства засвітився перед очима Марічки червоними неоновими літерами — шеф завжди має рацію. А другий пункт у випадку неправоти шефа радить пильно перечитати перший. Ну ось, уже хол. Ледве-ледве пересуваючи ноги, ніби черепаха з неймовірно важким панцирем, Марічка нарешті виповзає на свіже повітря. Паперовий стос, наче карма, тягне її до землі. А треба ще перетнути парк — попереду неблизька дорога.

Отож, чимчикує наша Марічка парком — ні, краще сказати, шкандибає зі своїм велетенським паперовим стосом у руках. Піт заливає очі, макіяж давно вирушив у плавання. І тут... налітає порив вітру й здмухує з верхівки стосу кілька папірчиків. «А-а-а-а-а! Ні-і-і!» — подумки горлає Марічка, розуміючи, що земля ризикує вийти в неї з-під ніг. Але треба йти далі, час підтискає Марічку, і образ розлюченого шефа не зникає з уяви.

Плентаючись стежкою в парку, дівчина уявляє себе національною героїнею — за такий подвиг їй неодмінно дадуть медаль! Але, трохи вивчивши вдачу свого шефа та його щедрість, розуміє, що може сподіватися тільки на шоколадну.

Хвилини цокають, Марічка просувається вперед, хай повільно, але впевнено! Ні, ситуація вимагає надзвичайних заходів — треба за будь-яку ціну скоротити шлях, а то до конференц-залу й до вечора не дійти. Отже, уперед зеленим газоном, по діагоналі! До біса ті правила, у такій надзвичайній ситуації нехай охорона зробить для неї виняток.

Люди оглядаються на Марічку, тицяють пальцем — ну,

звісно, вона б і сама на їхньому місці витріщалася на таке посміховисько. Руки відвалюються, плечі зводить судома. Лівицю, що притримує ношу знизу, ріже тупий біль. На місці, куди впирається стос паперу, безперечно, уже проявляється бридкий фіолетовий синець — Марічка доволі чітко уявляє собі це. Треба щось робити!

Ну що ж — активізуємо акробатичні здібності. Обережно, аби не розсипати на землю шефове добро й майно компанії, дівчина (звідкіля в цьому худесенькому тільці могло взятися стільки снаги?!) міняє місцями руки. Правиця опиняється знизу, у той час як ліва підхоплює папери згори. Сальто-мортале... Невже їй удалося?! Тепер Марічка зможе рухатися далі!

Вона зможе. «Я зможу», — каже собі Марічка, немов маленький потяг, що вперше долає високий схил, бурмочучи собі під ніс: зможу, зможу, я це зможу... Ось уже й кроки стають ширшими, упевненішими, та її мета — земля обітована, царствена будівля другого корпусу — уже видніється перед нею. Крок. Іще один крок... Ну ось, уже десяток набіг. Молодець, Марічко, ти зможеш!

Бідолашна дівчина ледве переставляє ноги, м'язи болять, наче вона розвантажила вагон мішків із бульбою. А чим цей стос клятої макулатури кращий за мішки картоплі? Перехожі далі витріщаються на неї, дехто посміхається й махає руками. Ну, звісно, аніж підійти й допомогти дівчині, краще з неї посміятися, доки вона надривається.

Ні, тільки не це! Черговий сильний порив вітру налітає на Марічку, ловить її в кільце, закручує, і зі стосу вилітає добряча половина паперів... Розлючена, не на жарт знервована Марічка кидає спересердя решткі тягаря на землю — нехай ідуть під три чорти і шеф, і ця робота! Але раптом дівчина робить неймовірне відкриття. Так, можливо, незгірш того, що зробив колись Колумб... На Марічці бракує спідниці! Дівчина швиденько прокручує в пам'яті кадри останніх кількох хвилин і розуміє, що... напевне, розв'язала стрічки на поясі, коли зупинилася поміняти руки.

Небеса, яка стидоба! Ось чому сміялися перехожі й тицяли пальцем! Боже, благослови офісний дрескод: адже на Марічці, окрім білизни, є ще капронові колготи. А спідниця лишилася позаду. Тільки б її не віднесло вітром надто далеко... Дівчина ошелешено біжить назад і знаходить рятівну спідницю поміж дерев. Ось вона: широке полотнище темно-синьої матерії, яке огортається навколо стегон і талії на зразок індійського сарі. Марічка гарячково натягує спідницю на себе й міцно-міцно зав'язує стрічки на поясі — на два вузли. Думки дзеленчать у голові: треба терміново знайти рішення проблеми, доки не сталася катастрофа. Дівчина біжить назад до розкиданих паперів, більшість яких пустилися у вирій парком, підхоплює кілька аркушів і на всіх парах несеться в другий корпус.

У холі вручає секретарям аркуш і обводить маркером номер друкованого завдання. Як добре, що існує локальна мережа, з якої можна видобути документ, який друкувався.

— Зробіть дублікат і завезіть у конференц-зал! — кричить розпашіла Марічка й, на ходу пригладжуючи руками скуйовджене волосся, мчить туди сама. Шеф у той час налаштовує проектор для презентації й піднімає на неї погляд.

— А де ж роздаткові? — питає він нетерпляче. — Я ж просив тебе їх принести!

Тільки б він не надто сильно розлютився. Лише б дав доробити ще кілька тижнів до звільнення, аби Марічка могла отримати повну місячну платню...

— Зараз їх принесуть, ще хвилинку... — бурмоче Марічка, витираючи спітнілі руки об злощасну спідницю. Куплена на сезонному розпродажі практично за безцінь, ця темно-синя з білою окантовкою спідниця добротної англійської марки тішила дівчину лише один день. «Хто надто високо підіймається, тому боляче падати», — скрушно подумала Марічка.

У кімнату постукали. Двері відчинилися, і з'явився візочок із тим самим велетенським стосом паперу, який Марічка намагалася пронести через парк у своїх тендітних руках. Візочок штовхала секретарка — адже їй і на думку не спало б змагатися з такою непідйомною ношею.

— Що це? — тицьнув пальцем у візочок із папером спантеличений шеф.

— Як що?! — не стрималася дівчина. — Це ж роздаткові документи, які ви просили!

— Ні, не ці документи! На столі лежало три аркуші...

У Марічки пересохло в горлі.

— Марічко, — шеф зняв окуляри й уважно поглянув на свою помічницю. — Скажи мені, що ти не намагалася притягти сюди цю купу паперу сама... Ні? Ну слава Богу, а то люди подумали б, що в тебе бос — справжній тиран і просто фашист.

Раптом вікно в офісі відчинилося від сильного пориву вітру, до кімнати залетів аркуш і приземлився просто на проектор біля шефа. Той зазирнув у папірчик, імовірно, упізнаючи його, і по інерції визирнув у вікно. Передчуваючи апокаліпсис, Марічка намагалася втиснутися в куток кімнати й прикрити себе візком із паперами.

Газон перед офісом був густо засипаний, наче снігом, білими аркушами формату А4...

— Марічко, зроби голосніше! — вибігла з кухні сестра, яка приїхала в гості на вихідні. — Це той самий конкурс на радіо — на найкумеднішу історію! За перемогу дають поїздку на етно-фестиваль у Карпати... Я думаю, ти мусиш — просто мусиш узяти участь у ньому й розповісти про свою спідницю!

Адже що може бути смішніше, аніж плентатися парком у блузці та колготах, навантаженою купою непотрібного паперу. Марічка зітхнула й погодилася спробувати щастя. Вона не дуже полюбляла етно, однак ніколи не бувала в Карпатах. Чому б не спробувати?

Ді-джей захлинався сміхом упереміжку зі сльозами, коли слухав яскраву оповідку дівчини.

— І що сталося зі спідницею? — спитав він, нарешті опанувавши себе.

— Я спалила її, — спокійнісінько відказала Марічка. — Наче відьму в добу інквізиції.

Приз, безумовно, дістався дівчині. Завантажуючись у туристичний автобус разом з іншими подорожуючими, вона зненацька виявила, що організація поїздки залишає бажати кращого, а іншими словами — дорівнює нулю. Керівник групи й поняття не мав про необхідні організаційні деталі. Набравшись хоробрості, Марічка підступила до нього — старший чоловік у вишиванці та з висячими вусами поглянув на неї із цікавістю.

— Чи можу я допомогти вам? — спитала обережно дівчина. За кілька хвилин її рука вже виводила список потрібних речей на папірці з програмою поїздки.

Чолов'яга чудово знався на історії та звичаях карпатського краю, але й гадки не мав, як потрібно дбати про групу в таких подорожах.

— Чудово, Марічко! Ви просто незамінна! — у кінці поїздки керівник групи був у захваті. — Я беру вас на роботу! І не приймаю відмов.

У перший же день на нову роботу Марічка вдягла свою синю спідницю — на удачу. Ні, вона не наважилася позбутися фатального клаптя матерії, як розповіла на радіо, — надто багато спогадів він навіював. Виявилося, ця спідниця стала для дівчини доленосною: більше трьох років Марічка із задоволенням возила групи туристів у поїздки, а згодом стала співвласником туристичної агенції.

Олександра Іпатенко, м. Київ

***

Процеси, народні маси.
На інше бракує часу.
На інших бракує часу.
На себе бракує часу.
Вокзал. Залізничні каси.

Галина Белеб, м. Калуш

***

Напружено мовчу. Вокзальна тиша
Не дише, співчуваючи з пітьми...
Давай, хоч мить побудемо дітьми,
Скажи ще раз: «Не бійся! Не залишу».

Де наше завтра, хто навчить чекати?
Минеться час, не будемо на «ти»,
Крізь дикий біль насмілилась піти,
Крізь щем душі навчилася мовчати.

Розлуки, біль на Львівському пероні.
В міцних обіймах ніжності тону.
Я зневажаю, чуєш, цю весну,
Повільно відпускаючи долоні...

Жодних більше ОБІЦЯНОК

фантастична повість

Мама завжди казала мені: «Сину, ніколи не грай на біржі. Бо в тебе нема ані щастя, ані розуму». Мамця добре мене знала. Та мене поплутав біс, і бісом був Андрій. Ми познайомилися з ним на борту лайнера, коли поверталися з тижня великих лотерей на Місяці. Обидва ми, звісно, нічого не виграли. Він спитав мене, нащо я подався так далеко, чому брав участь у розіграшах. Я відповів: «Не знаю». Я спитав його те саме, і він сказав: «Хочу розбагатіти». Виявилося, ми обидва шукаємо житло в Києві. Андрій запропонував мені знімати квартиру на двох, а також стати його діловим партнером. Я поцікавився, чим саме він займається. Він мовив:

— Поки нічим, та зараз прилетимо й на місці зорієнтуємося.

Так, він не жив раніше в Києві, і навіть не збирався. Андрій узагалі планував перебратися до сусідньої галактики, та оскільки просадив ледь не всі гроші на Місяці, то вирішив поки осісти на березі Дніпра.

Ми знайшли недорогу задрипану двокімнатну, її здавала сторічна бабця. У бабці був склероз, Андрій цим користувався та весь час запевняв її, що ми за цей місяць уже платили, вона просто не пам'ятає.

Я знайшов собі роботу, не найкращу, але стерпну. Андрій займався всім підряд, але ніколи не напружувався. Вісім годин в офісі він використовував, щоб мудрувати над своїми проектами. Його швидко звільняли, та він ніколи цим не переймався.

Якось Андрій вирішив попрацювати в службі психологічної підтримки. Заради цікавості, — як він мені пояснив. Одного разу йому зателефонував чоловік і сказав, що хоче накласти на себе руки. Мовляв, життя паскудне й не варте зусиль. Андрій не став його особливо відмовляти.

— Кожна людина робить свій вибір сама, — пояснював він мені. — Ніхто краще за нього не знає, що йому треба. Якщо цей хлопець хоче покінчити життя самогубством — не варто йому заважати.

Натомість Андрій якимось робом витягнув із нього обіцянок на десять тисяч космо та встиг їх продати за добу до того, як хлопець повісився.

— Чи ж я не винахідливий? — питався він у мене.

— А ти точно нічого не винен цим людям?

— Ні, їм винен той хлопець, він поставив підпис на обіцянках. А як його нема, що я можу зробити? Я лише перепродав їм папірці.

Так Андрій почав купувати та продавати обіцянки. Спочатку мене все це дивувало, адже раніше я лише краєм вуха чув про біржу обіцянок. Я годинами перебирав його папери.

— «Обіцяю пофарбувати ваш паркан», «Обіцяю надсилати вам вітальні листівки на кожне свято», «Обіцяю позичити двадцять тисяч космо наступного літа. Без відсотків», «Обіцяю виносити сміття щодня»... — читав я.

— А, це один чоловік виписав своїй жінці обіцянку виносити сміття щодня... і не дотримувався її. Вона розізлилася й продала мені вексель.

— Хто купить обіцянку чийогось чоловіка виносити сміття?

— А чому ж не купить? Чи погано, коли хтось щодня виносить твоє сміття? Тепер він це робитиме до кінця своїх днів.

Урешті-решт я полишив свою роботу й теж став займатися цим разом з Андрієм. Діяв обережно, але загалом виходило непогано. Андрій тим часом продукував божевільні ідеї, багато ідей. Чесно кажучи, вони часто приносили самі збитки, та я вірив у таланти свого приятеля й продовжував брати участь у його амбітних «проектах».

В Андрія було чимало знайомих, користі з яких, щоправда, було небагато. Він обростав цими знайомими, наче перша краля шанувальниками. І от один із них, чиє ім'я для мене так і залишилося невідомим, працював у бюро прогнозів суспільної моралі. Не знаю, як Андрій його задобрив, та хлопець розповів йому про прогноз на наступний рік до його офіційного оголошення.

— Людям набридає цинізм, типу того, — переказував мені сусіда. — Вони зажадають чогось наївного та небрудного. Так звані «вічні» цінності нарешті зростуть у ціні.

Андрій дивився на мене з тріумфом, причин якого я не міг збагнути, тому сказав:

— Ну й?

— Ми терміново скуповуємо обіцянки романтичного кохання! — оголосив мій приятель.

Отак ми й уляпалися в це лайно. Придбавали обіцянки чистої любові, справжніх почуттів — десятками, сотнями, тисячами.

— На це не шкода витратити всі статки. За кілька місяців ці папірці неймовірно зростуть у ціні, і тоді ми позбудемося їх і станемо багатіями! — розписував мій приятель наші райдужні перспективи.

Скуповувати наявні на ринку обіцянки Андрію здалося замало. Він почав вибивати їх усіма правдами та неправдами зі своїх знайомих, корисних та не дуже.

Одного вечора, коли до оголошення прогнозу залишалося кілька днів, він сказав:

— А пішли-но до Лори.

Відтоді, як почалася романтична лихоманка, Андрій не навідувався до неї, хоч раніше забігав ледь не щодня.

Лора була студенткою юридичного факультету, та навчання її цікавило мало. Звісно, вона трохи вчилася, скла-

дала так-сяк іспити, аби не вигнали з інституту. Час від часу вона влаштовувалася на якусь роботу, але їй рідко вдавалося пропрацювати більше кількох тижнів.

Батьки Лори давно померли, лишивши їй будиночок за Києвом, у четвертому передмісті, що його досі за якоюсь давньою пам'яттю називають «Полтава». Дівчина здавала будиночок в оренду, а сама винаймала квартиру.

Лора не вірила в жіночу дружбу, та й у чоловічу теж. Утім, приятелювала вона з багатьма. З Андрієм вони познайомилися випадково, у крамниці. Вона стояла перед полицями з миючими засобами. Він також підійшов туди та почав розгублено роздивлятися асортимент.

— Здогадайтеся, яку пляшечку я оберу, — раптом запитала вона.

Він подумав та вказав.

— Ну, взагалі я думала про цю, — вона торкнулася іншої пляшки, — та ця теж нічого. Колір приємний.

Вони розговорилися, й Андрій розповів їй, чим займається. Не встиг він подумати, як можна нажучити або для чого використати Лору, як вона запропонувала:

— А хочете продавати мої обіцянки?

Так почалася їхня співпраця. Андрій, іноді разом зі мною, приходив до неї з бланками. Вона за півгодини могла наплодити кілька десятків найбезглуздіших обіцянок: «Плакати на вашому похороні», «Стрибати довкола вашого будинку з десятьма надувними кульками в руках», «Пояснити вашій дитині, звідки беруться діти», «Підійти до вашого шефа в людному місці, помахати рукою біля носа та сказати: «Фі, як не соромно!», «Прокричати тричі посеред Майдану «Хай живе...» та ваше ім'я» — вона ніколи не повторювалася.

Як не дивно, нам вдавалося продати більшість цих обіцянок, ми отримували з продажу тридцять відсотків. Коли наставав час, Лора просто виконувала обіцяне. Це не становило для неї проблеми. Те, що було важко зробити, вона не обіцяла.

— Є три типи людей, — казав Андрій, — ті, кого я можу надурити, ті, хто сам кого хочеш надурить, а ще є люди дивні, як-от Лора. Із дивними людьми треба співпрацювати.

Лорасправдібуладивною дівчиною. Одна з тих жінок, про котрих можна розповідати годинами, хоча в них нема нічого особливого. Лора любила скуповувати всякий мотлох в антикварних крамницях і звалювати в невеличкій кімнатці, яку винаймала. Помешкання Лори й саме було схоже на антикварну крамницю. Старі меблі, старий посуд, старий одяг — вона влаштувала якийсь смітник часу.

— Лоро, ти живеш минулим, так не можна, — казав їй Андрій під час одного з наших перших спільних візитів. — Треба дивитися вперед.

— Майбутнєменінецікаве, — відповіла дівчина.

— Чому? — здивувався я.

— Бо його не існує, — вона стенула плечима. — Його не можна вивчати, не можна торкнутися...

Найбільше Лора любила старі фотографії. Коли ми навідалися до неї під час романтичної лихоманки, вона одразу почала показувати мені чергові допотопні світлини.

— Дивись, купила вчора! Вона така жива, ця фотографія. Хоч люди на ній померли майже століття тому.

Я з ввічливості вирячився на світлину, яку вона тримала в руках. Там була молода, вочевидь, сімейна пара та песик.

— Ага, — вирік я, щоб підтримати розмову.

— Що «ага»?

— Ну... ага-а... — додав я інтонації.

Вона похитала головою та сказала:

— Мені лінь робити вам каву, але якщо хочете...

— Ми хочемо, — усміхнувся Андрій, безсоромно зиркнувши в глибини її декольте, яке я намагався обходити увагою.

Лора з розчарованим виглядом поклала фотографію на труп прадавнього комода та рушила до кухні. Ми з Андрієм обережно опустилися на поїджений міллю диванчик. Мій приятель дістав із сумки цілу кіпу бланків.

— Що ти надумав? — спитав я.

— Усе те саме. Нам потрібні обіцянки довічного кохання.

— Я думав, довічним буває тільки ув'язнення.

– Мені здається, обіцянки, сформульовані таким чином, матимуть найбільший попит.

– Це ти вчора вигадав?

– Сьогодні зранку.

Лора принесла тацю з трьома чашками та поставила її на столику перед нами, а сама заскочила з ногами на крісло, вибивши з нього хмаринку пилу.

– Ну що, давайте, зараз накреативлю що-небудь, – Лора потяглася за бланками.

– Насправді цього разу не доведеться нічого вигадувати, – сказав Андрій.

– Як це? – здивувалася вона.

– Я вже сам усе вигадав.

Лора ображено знизала плечима.

– То чого ви прийшли? Я творчий робітник.

– Зараз поясню... Понаписуй нам побільше обіцянок довічного романтичного кохання.

Мій приятель узяв чашку та відпив кави.

– Що? – тоненьким різким голосом спитала вона. – Я даю лише ті обіцянки, які можу виконати!

– Дуже мудро, – похвалив я.

– Розумієш, мені просто відомо більше за інших, – він нахилив голову в її бік.

– Справді? – скептично спитала вона, обпершись ліктями об ручки крісла.

– Мені відомо, що любов скоро подорожчає.

Лора витягнула шию та викотила на нас сірі очі.

– За прогнозом суспільної моралі, який нам уже відомий, – поважно розпочав Андрій і поклав ногу на ногу, при чому ледь не перекинув низький столик, – люди скоро почнуть цінувати справжні почуття. І такі обіцянки будуть коштувати дорого, дуже дорого. Ми дочекаємося цього моменту й продамо твої векселі. Потім, коли народ на біржі зорієнтується та на ринок викинуть багато таких обіцянок, вони стануть трохи дешевшими. І в цей момент ми викупимо їх назад. Чиста спекуляція. Просто заробимо грошенят.

Він широко всміхнувся. Лора недовірливо скривилася.

– Просто обіцянка буде діяти не з моменту придбання, – сказав Андрій. – Пообіцяй покохати їх за півроку. І тобі ніколи не доведеться цього робити.

– А що, – Лора замахала руками в повітрі, – що як усе це не станеться за півроку?

– Станеться.

– А якщо ні? – не вгавала вона. Я також запитально поглянув на Андрія.

– Господи, та нічого не станеться! Якщо обіцянки не подорожчають, ми не будемо їх продавати. Якщо вони потім не подешевшають, то викупимо їх за ту ціну, яку нам виставлять. Ми не збираємося тебе підставляти!

– А якщо їх не віддадуть назад?

– Ну чого б вони не віддали? Їх скуповуватимуть такі самі спекулянти.

– А раптом ні?

– До дати, коли обіцянка починає діяти, ми маємо право викупити її назад.

Лора вся надулася й насупила брови. Потім глянула на мене.

– А ти що думаєш?

– Він зі мною... – почав Андрій.

– Помовч! – перервала його Лора. – Ну, що ти думаєш?

– Це... – я зітхнув, – трохи ризиковано, але якщо спрацює, ми всі...

– Будемо в шоколаді! – вигукнув Андрій.

– А якщо не спрацює?

– Ми викупимо їх назад, скільки б вони не коштували, – сказав я.

Лора націлила на мене палець.

– Під твою відповідальність. Я знаю, у тебе ще є трохи сумління.

Я невпевнено кивнув. Лора всміхнулася, махнула рукою та сказала:

– Ну, давайте бланки!

Із кави ми плавно перейшли на вино, щоб відсвяткувати черговий крок до казкового збагачення. Грала платівка. Здається, Армстронг. Лора не визнавала творчості музикантів, які були живі на момент її народження.

– Лоро, коли ти почнеш цікавитися сучасною музикою? – спитав я.

– Років за п'ятдесят, – відгукнувся Андрій.

– Хіба я мушу?.. – ліниво озвалася Лора.

– Не мусиш, звісно.

– Старі платівки роблять мене щасливою. Щоправда, коштують дорого... Дивно, що гроші так багато вирішують... – повільно промовляла Лора, котра вляглася поперек крісла та бовтала в повітрі ногами, що звисали з ручки. – Можеш скільки завгодно говорити, що все матеріальне, – це неважливо. Але чи є духовне без матеріального? Наприклад, чи може людина бути щасливою без жодної причини?

– Може... – навмання бовкнув я.

– Хіба? Ні, мені достатньо щастя, просто не зовсім подобається, що за нього завжди треба платити. У буквальному сенсі, грошима. Наприклад, я йду послухати концерт у філармонію, сплачую за квиток... І радію, так, справді, я стаю щасливою. Або я йду з подругою в кіно – знов-таки плачу. Або купую собі стару платівку... У цей момент мені добре, так. Але от щоб просто так, абсолютно безкоштовно відчути себе щасливою – так ніколи, ніколи не буває. І не те, щоб я була жадібна, просто

Людмила Добровольська, смт Корнин

АСОЦІАЦІЇ

Тиша. Туга. Сон. Надія.
Сміх. Печаль. Сльоза.
Самота. Зажура. Мрія.
Небо. Бірюза.

Пісня. Думка. Птах. Безмежність.
Зустріч. Диво. Світ.
Грім. Тривога. Сум. Бентежність.
Час. Робота. Піт.

Ясність. Дощ. Веселка. Свіжість.
Сад. Трава. Роса.
Дівчина. Кохання. Ніжність.
Молодість. Краса.

Оксана Шамрай, м. Київ

ПАСТЕЛЬ СВІТАНКУ

кавовим осадом ніч розійшлася,
десь серед поглядів, серед вистав,
тихо герої губились по трасах
зрадженим посіхом вітру без справ...

щойно світанок, стривожений сонцем,
танув на скронях фарбованих днів,
пальці торкались до мого волосся,
наче уперше... як вересень мрій

будуть гойдати словами секунди,
ті, що так довго не мали адрес,
вулиці, спогади, джазові будди...
в обрисах тануть ранкових чудес

мені здається, що тут щось негаразд.

– Авжеж, негаразд, – погодився Андрій. – Щасливим треба бути, коли отримуєш гроші, а не коли витрачаєш їх. І взагалі, щасливим можна бути за будь-яких умов, я так вважаю.

Я взяв Андрієву сумку та витягнув із неї ще один бланк.

– Візьми, – сказав я, простягаючи Лорі папірець.

Вона глянула в мій бік, припіднялася в кріслі та взяла бланк.

– Пиши: «Обіцяю бути щасливою просто так, не витрачаючи на це грошей».

Лора здивовано подивилася на мене.

– Ти жартуєш? Таку обіцянку ніхто не купить.

– Я куплю.

Я витягнув гаманця та оглянув його вміст.

– За двадцять космо!

Я зробив вигляд, що перебираю в гаманці купюри, потім рішучим рухом витягнув єдину, що там насправді лишалася, та поклав на стіл.

Лора знизала плечима, присунулася до столу та заповнила бланк.

– А строк виконання який? – спитала вона.

Я подумав.

– Наступна неділя.

– Цілий день?

– З другої години.

Пізно ввечері ми повернулися додому. Андрій одразу ввімкнув «Ділові новини». Я витяг із його сумки двадцять п'ять обіцянок Лори.

– Куди це? – спитав я спину свого партнера.

– Поклади до інших обіцянок кохання, – кинув він. Я підійшов до сейфа, де ми тримали обіцянки, відкрив його й одразу зачинив.

«Від гріха подалі, най краще лежать окремо», – подумав я і поклав векселі в тумбу біля свого ліжка.

Ми пізно прокинулися, поснідали рештками вечері, й

Андрій сказав:

— Поїхали до Сашка.

Про Сашка, напевно, варто сказати окремо. Він був другим, кого поплутав Андрій у якості біса.

Уперше ми побачили його в одному барі. Ми щойно прийшли, випили трохи коньяку, і Андрій захоплено промовив:

— Ти тільки-но поглянь на того хлопця в кутку! Яка пика!

Я озирнувся й побачив великого дядька з дивовижно бридким обличчям.

— Знаєш, я не люблю витріщатися на таких людей. Мені їх шкода.

— Про що ти? Поглянь, він просто диво! Високий, кремезний і такий страшнючий! Слухай, є ідея! Пішли-но до нього.

— Е... ні, щось не дуже мені хочеться.

— Облиш, ходімо.

Андрій зліз із високого стільця біля стойки та подався до огидного чоловіка. Мені стало цікаво, і я рушив за ним, хоч усередині зростало погане передчуття.

Чоловік сидів сам за столиком у кутку. Він неприязно оглянув нас.

— Пане, мушу з вами поговорити, — почав Андрій.

— Що таке?

— Ну, спочатку... можна нам сісти?

— Сідайте, — знизав плечима той.

Ми опустилися на диванчик біля нього.

— У мене до вас ділова пропозиція, — сказав Андрій. — Я знаю, як ви можете непогано заробити. Тільки умова: 50% вам, 50% — нам із партнером. Повірте, разом ми швидко розбагатіємо. Погоджуйтеся — і я розповім вам свою ідею.

Чоловік скривив феноменальну пику й роздратовано пересмикнув плечима:

— Хочете запропонувати мені якусь брудну роботу?

— Зовсім ні.

— Що ж тоді?

— Від вас нічого особливо не вимагається. Ми будемо використовувати ваші природні дані.

Чоловік грізно здійняв брову.

— Розумієте... — Андрій відкинувся на диванчику та прийняв розслаблену позу. — Люди зараз готові чимало сплачувати за гострі відчуття. І ви можете надати їм певну послугу... ви можете їх... лякати, — м'яким, майже ніжним голосом промовив мій сусід.

Збитий із пантелику здоровань струснув головою.

— Я поясню, — сказав Андрій. — Наприклад, як вам таке оголошення в газеті: «Любителям екстриму. Маю дуже страшну пику. За таку-то суму навідаюся до вас у гості. Незабутні відчуття гарантовані».

Спочатку здоровань здивовано витріщив очі, потім вони почали наповнюватися люттю, і в мене склалося враження, що зараз він розірве Андрія на сорок два шматки. Та раптом гнів його ніби трохи вщух, і він спитав:

— І гадаєш, на цьому можна щось заробити?

— Спробуємо? — усміхнувся Андрій.

Так у нашому житті з'явився Сашко. Андрієва ідея спрацювала, наш страшнопикий приятель мав стабільні замовлення. До того ж у нього з'явилися постійні клієнти. Щоправда, вони ставали вимогливішими — іноді просили вдягнути щось особливе або прихопити із собою сокиру. Сашко трохи турбувався, щоб не мати проблем із міліцією, та був достатньо ризиковим хлопцем, аби втілювати такі забаганки. Найдивнішим було те, що він сумлінно віддавав нам половину заробітку. Я вважав це нечесним, але Андрій наполягав на своєму.

Одного разу Сашко довго не міг із нами зустрітися, щоб передати гроші. Ми мали якраз завітати до Лори, і Андрій дав Сашку її адресу, щоб підійшов до нас.

Лора палила куплену напередодні старезну люльку й вигадувала обіцянки. Раптом подзвонили у двері.

— Я відчиню, — сказала дівчина та побігла до коридору.

— То, певно, Сашко, — збагнув я, та було вже пізно. Із коридору долинув зойк, а за мить у кімнаті з'явився здоровань із непритомною Лорою на руках.

— Ви що, її не попередили? — спитав він.

— Вибачай, забули, — зітхнув Андрій.

Так Сашко зустрівся з Лорою. Пізніше вона до нього звикла і вони навіть потоваришували. Мені інколи було незрозуміло, чому він їй більше подобається, ніж нормальні люди, такі, як я.

Йому вона довіряла більше.

Сашко й справді був хлопець надійний. Та коли ми прийшли до нього за обіцянкою довічного кохання, він не відчинив двері.

— Хлопці, я хворий, не хочу, щоб ви мене таким бачили.

— Облиш! Це безглуздо! — запротестував Андрій.

— Та ні... ви ще цей... підхопите від мене...

— Та що там із тобою? — спитав я, дивлячись на невеличкий екран праворуч від дверей. Ми мали б бачити на ньому господаря, котрий якраз розмовляв із нами, але Сашко не вмикав відеовічко.

— Та ні, хлопці. Не хочу про це говорити.

— Щось серйозне? — здивувався Андрій.

— Та нє. Думаю, одужаю згодом. А що ви хотіли?

— У нас тут новий проект, — став пояснювати Андрій міцним дверям Сашкової квартири. — Ми збираємо обіцянки романтичного кохання.

– А буває неромантичне кохання?

– Кхм... гадаю... не знаю, не суттєво. Суттєво те, що незабаром вони виростуть у ціні. Напиши нам кілька обіцянок. Ми їх продамо, коли буде пік цін, а згодом викупимо назад. Можеш відчинити двері, я лише просуну бланки у щілину.

– Ні. Друзяки, вибачайте, але я до кохання дуже серйозно ставлюся. Не можу просто так обіцянками розкидатися.

– Менш ніж за півроку ти отримаєш їх назад, – запевнив Андрій.

– Ні, пробачайте, пацани, не можу. Моя дівчина образиться.

У Андрія від здивування щелепа відпала.

– Яка твоя дівчина? – розгублено спитав я.

– Майбутня.

Андрій глянув на мене із сумішшю насмішки й співчуття в очах.

– Може, усе-таки погодишся? Твоїй майбутній дівчині сподобається, якщо ти будеш багатий.

– Нє, вона цей... байдужа до таких речей.

– Справді?

– Ага... – прогуло за дверима.

Явно невдоволений Андрій важко засопів і кинув:

– То ти й не працюєш зараз?

– Нє, пацани, звиняйте, не можу. Вважайте, я на лікарняному.

– Ну, одужуй! – гукнув Андрій і похлопав долонею двері так, ніби це було плече нашого хворого приятеля.

– Дякую! Бувайте, хлопці! Ви тільки цей... з коханням не жартуйте особливо.

– Не хвилюйся! З коханням усе буде круто, – сказав мій партнер і широко всміхнувся.

Весь понеділок Андрій допікав мене запитаннями про нашу з Лорою зустріч, яку він уперто називав побаченням.

– Послухай, ми не робили нічого, про що можна розповідати, просто посиділи разом. І все, – сказав я. Ми з Андрієм сиділи в кафе біля біржі й відстежували через портативні комп'ютери всі пропозиції щодо продажу обіцянок кохання.

– Так, Лора вже мені розказала, як ти прийшов без нічого й протримав її три години голодною та без жодних розваг, – кивнув Андрій.

– Якби ми замовили піцу чи ще щось, це порушило б усю концепцію.

– Яку концепцію?

– Бути щасливим без грошей.

– Стривай. Це ж вона не повинна була витрачати гроші, а ти ж міг!

– Але це було б неідейно!

– От не кажи мені більше, що я жлоб.

– О, дивися! Тут кілька десятків схожих. «Обіцяю любити того, хто любитиме мене». Гм-м... цікаво.

– Та ні, обіцянки з додатковими умовами попитом не користуються... Хоча... можеш прикупити декілька.

– Угу, тільки за що? Ми вже спустили майже всі наші гроші.

– Не спустили, а вклали в те, що зробить нас багатіями. І тоді я полечу із цієї довбаної планети.

– Тобі не подобається Земля?

– А що тут може подобатися? Жахлива екологічна ситуація. Медицина ніяка. Он Сашко, бідний, скільки хворіє. Чого досі не вилікували?

– Мені не шкода було грошей, – перебив я раптом.

– Що?

– Це я про той вечір із Лорою.

– А...

– Мені не шкода було, просто я хотів їй показати, що можна бути щасливим просто так! Без грошей.

– Дурня. Щасливим-то бути можна, як я казав, за будь-яких обставин, але... Теорії теоріями, а краще просто мати гроші. Дивись, от цікава пропозиція. А-а, ні, тут про руку і серце, а не про кохання. У вас секс був?

– Що? А... Та не було нічого.

– Тоді я не розумію, – похитав він головою, – чому вона терпіла тебе стільки часу. Що можна кілька годин робити удвох, якщо не їсти, не пити, не кохатися, нічого не дивитися й ні у що не грати. А-а! Знаю! Ви сварилися!

– Ми спілкувалися. Без сварок.

Андрій хмикнув:

– І що, вона була щасливою?

– Принаймні вона сказала, що задоволена.

– Авжеж. Якби вона сказала, що незадоволена, це б означало, що вона не виконала обіцянку. І ти можеш подати на неї до суду.

– Вона чудово знала, що я не збираюся з нею судитися. Мені здалося, вона й справді була рада. А тобі вона інше сказала?

– Та ні, те саме. Але я не повірив. Так, я купую ще десять обіцянок. І... все... Треба позичити ще грошей.

– Не варто й далі влізати в кредити.

– Позичимо в знайомих.

– Андрію, годі!

– Завжди ти обмежуєш мій політ якимись своїми дрібними страхами, – обурився мій партнер.

– Я не боягуз. Просто маю інстинкт самозбереження. Ми й так у боргах по вуха. І вже достатньо накупили цих обіцянок.

– Ти нудний.

– Ходімо. Заберемо наші обіцянки.

Ми вийшли надвір та попрямували до біржі. Її будівля нагадувала велетенський циліндр, прикрашений орнаментом із вікон, балконів та зовнішніх ліфтів. Ця феєрична сосиска тяглася із землі на шість рівнів угору й мала кілька сот поверхів. Кафе, у якому ми сиділи, знаходилося на рівні третьої автостради. Широким містечком ми підібралися до біржі.

– Ми збираємося це повторити, – сказав я. – Ну, ми з Лорою. Не в такому жорсткому форматі. Можна з їжею.

– Угу, головне – її не балувати.

– Тобто?

– Ти сам бачиш, грошей нема. Почав ти правильно. Щастя без грошей, бла-бла-бла. І перше побачення задарма. Ти молодець. Я б не докумекав. Хоча... Ти йолоп! Ти ж заплатив двадцять космо!

– Ну добре, розмовляй і далі сам із собою.

– Я розмовляю з тобою.

– Щось не схоже. Я кажу: не перекручуй! Мої слова й дії...

– А що, а що, у нас усі фінанси кинуті на романтичне кохання, а тобі раптом дівчину захотілося мати. Вчасно, що сказати. Чого ти раніше її не закадрив? А? Ти ж давно на неї накинув оком, ха-ха! Чого ж не діяв? Прораховував ризики?

– Та вгамуйся вже. Це хоч сюди не приплітай.

– А це все – одне й те саме. Забагато остраху в тебе.

– Неправда, – буркнув я.

– Ну нічого, тобі пощастило, що зустрів мене. Зі мною не пропадеш, – із цими словами він зайшов у будівлю біржі.

А коли ми з неї вийшли, я зрозумів, що від повного банкрутства нас порятує лише любов.

Того дня, коли оголосили прогноз суспільної моралі, ціни на наші обіцянки підскочили. Але не так сильно, як ми на те розраховували. Андрій сказав:

– Зачекаємо, до них іще не дійшло. Усе ще попереду.

І ми стали чекати. Очікування наше проходило в режимі жорсткої економії. Я молив Бога, щоб людям нарешті відкрилося, яка це чудова річ – кохання.

Але їм не відкривалося. Ціна на обіцянки помалу повзла вгору, але казковим збагаченням і не пахло. Тут хоч би кредити погасити з усіма відсотками.

– Послухай, я пропоную збути їх із рук прямо зараз, – казав я Андрію. – Ми дещо заробимо. А чекати далі ризиковано. Ми можемо пропустити пік цін. Ніхто не гарантує, що завтра обіцянки не почнуть дешевшати. І з усіма цими кредитами та довбаною інфляцією ми взагалі залишимося ні з чим, або й у мінусі.

– Облиш, що за компроміси! Це для слабких духом. А я збираюся зробити на цьому багато бабла, багато, зрозуміло? Дай трохи часу, кажу тобі, ця справа того варта. В одну мить ціни мають злетіти вгору.

Його впевненість лише підживлювала мої сумніви. Якщо відверто, я починав уже трохи нервувати. Мені снилися жахи, наприклад, як президент промовляє на якомусь офіційному заході:

– А пішло воно в дупу, ваше романтичне кохання!

Уві сні я бачив, як розпуста та цинізм поглинають світ. Раніше такі сни були б мені, може, приємні, але тепер я прокидався серед ночі весь у холодному поту.

Щоб якось розвіятися, я все більше часу проводив із Лорою. Спочатку вона діяла на мене як заспокійливий засіб. Та згодом і тут усе пішло шкереберть. І знову через ті довбануті обіцянки.

Якось я в черговий раз гостював у неї. Лора показувала мені щойно придбану допотопну акустичну гітару.

– А як твої справи в інституті? – поцікавився я.

– Була сьогодні, – без ентузіазму відповіла вона, перебираючи струни. – Посиділа на одній парі. Потім мені стало нудно і я пішла купувати гітару. Хочеш потримати?

– Ні, дякую. Складається враження, що ти готова займатися чим завгодно, окрім навчання.

– Так, – просто погодилася Лора.

– Але ж у тебе доволі серйозний фах...

– Юрист? Так, звучить поважно.

– Тобі не подобається?

– Ти не уявляєш, – зітхнула Лора, відкладаючи гітару, – які в нас тупі закони. У мене просто мозок в'яне від цих лекцій.

Я не знайшовся що сказати, щоб це не звучало як повчання. Тож вирішив змінити тему.

– То ми підемо завтра на виставку?

Самого мене галереї не цікавили, але я знав, що Лора любить споглядати давній мотлох. І дуже радів, що мені довелося першому дізнатися про нове звалище непотребу й запросити дівчину на культурний захід. Це була виставка примітивного мистецтва XX-XXI століття. Якісь уламки меблів, коров'ячі голови, просочені пластиком трупи, картини, мальовані малярським валиком, абияк наляпані акварелі, відра зі сміттям – явний доказ того, що на початку третього тисячоліття людство подуріло – далі нікуди.

– Авжеж! Це чудово, що ти цікавишся такими речами!

Вона пересіла на канапу поряд зі мною.

– Чесно кажучи, поки не зустрів тебе, не цікавився, – стримано відповів я.

– Назаре, ти такий хороший.

Лора дивилася на мене своїм розсіяним поглядом. У мене з'явилося відчуття, що мене зараз поцілують, і я підсунув свою макітру трохи ближче до неї.

– Назаре... – прошепотіла вона.

Я завбачливо розліпив губи та став схилятися до її обличчя.

– Ну чому ж ти такий... дурень?

– Що? – відсахнувся я.

– Чому ти ведешся на ці дурні Андрієві вигадки? Ти не з тих, хто вміє ризикувати.

Я все ще не міг збагнути, що відбувається, та струсонув головою.

– Чому ж це?

– Ти не контролюєш ситуацію, – стенула вона плечима. – Цей пройдисвіт тобою маніпулює.

– Лоро!..

– Ти залишишся без копійки, – змахнула вона руками. – Без нічого! І добре, якщо не загримиш до в'язниці.

– Приємно, що ти хвилюєшся за мене.

– Назаре, – серйозно сказала Лора, – ти – лох.

– Тобі подобається казати це?

– Я кажу це тобі від щирого серця.

– Звісно, хто б сумнівався, – мовив я, піднімаючись із канапи.

– Я хочу, щоб ти прозрів!

– Та-ак, дуже вдячний. Я прозрів. Мені час іти.

Я рушив до коридору.

– Не треба йти! – вигукнула Лора.

– Авжеж, адже ми так весело проводимо час, – сказав я, натягаючи куртку. Вона вибігла до коридору й стала поряд зі мною, схрестивши руки на грудях.

– Я б не казала це, якби ти був мені байдужий!

– Так, або якби мала трохи такту. Або якби не вважала мене лохом, котрий зноситиме образи.

Лора відступила та прихилилася до стіни, надувши губи.

– Бувай, – сказав я та вийшов за двері.

Найгірше у словах Лори було те, що в чомусь вона мала рацію. Хоча геніальні ідеї продукував Андрій, гроші заробляти чомусь краще виходило в мене. Тож більшість обіцянок довічного кохання було придбано саме за мої кошти.

Звісно, Андрій хлопець здібний. Але майже всі його афери досі виявлялися провальними. Власне, останнім успіхом був Сашко.

Я пробував умовити Андрія збути бодай частину обіцянок, та він був надто впертим, надто засліпленим тими вабливими картинами, які йому малювалися. Я ж усе гірше спав ночами, прислухаючись до його мирного посапування, що долинало з сусідньої кімнати і неабияк починало мене дратувати.

Коли одного ранку обіцянки трохи впали в ціні,

я запанікував. Андрій сказав, що це тимчасово. Тоді я за його відсутності просто згріб приблизно половину обіцянок із нашої сховки та пішов на біржу.

За півгодини їх не стало.

«Ну, годі вже», — подумав я. Йти додому перехотілося. Сьогодні ввечері я твердо вирішив узяти реванш, а до цього треба було належно підготуватися. До того ж я був радий нагоді відкласти розмову з Андрієм.

До Лори я заявився чисто принцом. У новому костюмі, нових черевиках і навіть з новим годинником. Лора теж, виявляється, гарно вбралася, ще й уклала зазвичай розтріпане волосся в хитромудру зачіску. І то, напевно, був добрий знак. Але коли вона лише відчинила мені двері, і ми, обоє при параді, вирячилися одне на одного, у мене на мить виникло почуття цілковитого ідіотизму цієї сцени. Та я вирішив, що все так і має бути й треба триматися півнем.

— Привіт, рада тебе бачити.

Вона відступила, даючи мені дорогу.

— Привіт.

«Я маю сказати комплімент. Щось небанальне. Щось неочікуване...»

— Ти дуже гарна, — нарешті видав я, знімаючи з себе пальто. Ну, краще, ніж нічого.

— Нарешті ти помітив, — відгукнулася Лора не без скепсису.

Я знизав плечима.

Лора, як завше, заварила нам чай. Справжній чай, до того ж вона насипала його прямо в чашку, так що темні листки так і плавали в бурій рідині, постійно втрапляючи мені до рота. Ну хоч запах був приємний. Чаювати ми всілися на злощасний диван. Я лише сподівався, що цього разу в нас із цією канапою складеться краще.

Я зітхнув і витягнув із внутрішньої кишені піджака продовгуватий футляр.

— Це тобі. На честь примирення... я так гадаю.

Лора виглядала здивованою. Так, раніше я не був щедрим на подарунки, у нас на них не було бюджету виділено. Дівчина прийняла коробочку, обережно відкрила її та витягнула звідти намисто з перлин.

— Божечки!..

— Воно старе, — швидко промовив я. — Воно справді старе. Там, де я його купив, мені сказали, що йому вже років сто. У ньому навіть хтось помер.

Лора була щаслива.

— Воно прекрасне! — вигукнула вона, одразу прилаштувала намисто собі на шию й повернулася до мене спиною, щоб я його застібнув. — Але ж воно, напевно, коштує купу грошей! І ще... ти сьогодні такий... респектабельний.

— Кхм... Я продав трохи обіцянок довічного кохання, — сказав я, вовтузячись із застібкою.

— Ти продав обіцянки? Я думала, вони для вас недоторкані, принаймні, поки що.

— Набридло сидіти без копійки. Урешті-решт, наш план, здається, уже провалився. Ну от.

Намисто нарешті обвило шию дівчини білим кільцем. Лора чмокнула мене в щоку й побігла роздивлятися себе в люстерце. Хоча воно, потемніле від часу, навряд давало гідне відображення дійсності.

— Ну, все-таки вони подорожчали.

— І знову подешевшали. Тобі дуже личить, — сказав я до її потилиці.

Лора розвернулася.

— Спереду теж?

— Спереду навіть краще.

Лора повернулася на канапу й уся напружилася.

— То обіцянки подешевшали?

— Не те, щоб значно, але, так.

— Шкода. Ну, ви ж думали, що це ваш, знаєш, виграшний квиток.

— Це був не він.

— І що тепер?

— Не знаю.

— Шкода. Невже люди не хочуть любити одне одного?

Лора замислилась. Це мені не сподобалося, бо знав, що така пауза може затягнутися.

– Просто біржа їм для цього не потрібна, – сказав я, щоб вона про мене, бува, не забула.

Лора розсіяно кивнула. Ну все, тепер увійде в прострацію, або, ще гірше, почне на чомусь бриньчати.

– А ти віриш у щасливий кінець? – раптом спитала Лора. – Віриш у те, що все буде добре?

– Щодо чого? Щодо обіцянок?

– Узагалі, у принципі. Ти віриш у те, що все буде круто? У щасливий кінець?

– Хм. Ну який ще щасливий кінець? Кінець, він... і є кінець. Спочатку добре, потім погано, потім добре, потім погано, а потім... кінець. Його вже й оцінювати не треба.

– Але можна вірити, що все буде гаразд, так?

– Вірити можна в що завгодно. Подумай сама, Лоро, який може бути щасливий кінець у людському житті? Щастя – це тимчасово. Це миттєвість. І як усе може бути гаразд? Це неможливо з точки зору здорового глузду й розходиться з людською практикою. Абсолютно алогічна концепція! Чорт забирай, звісно, вірю!

У Лори в очах засвітилися вогники, що зазвичай знаменували, що її окрилила якась несподівана здогадка. Вона замріяно всміхнулася й посунулася до мене.

– І це нічого, що воно неможливе з точки зору...

– Нічого, – заспокоїв я.

– І розходиться з практикою...

– Байдуже, так.

– Абсолютно...

– ...алогічна концепція.

– Добре. Це добре, – закивала Лора. – Дуже-дуже добре.

– Та це просто чудово, – погодився я.

Не обтяжуючи вас подробицями, скажу, що в цього вечора був щасливий кінець.

Удома я з'явився біля десятої ранку. Андрій якраз голився.

– Це ти, Назаре? – крикнув він мені з ванної кімнати.

– Так, привіт!

– Де ти пропадав цілу добу?

– Я переспав із Лорою.

– Ну нарешті! Я вже думав, із тобою щось негаразд.

Андрій, вочевидь, вирішив привітати мене особисто, бо висунув голову з ванної.

– Якого дідька! – вилаявся він, побачивши мене. – Я тут тиждень жру саму вівсянку, а він купив новий костюм!

– Маю непоганий вигляд, так?

– Чорти б тебе з'їли! – крикнув Андрій, погрозливо розмахуючи станком. – А без костюма ти з нею переспати не міг? Чорт забирай! У тебе новий годинник! Це Лора на радощах подарувала?

– Ні, я його купив.

– На які гроші?

– На свої, – відрубав я. – Я продав половину обіцянок.

– Ти що?.. – Андрієва щелепа, змащена білою піною, відвалилася.

– Я продав половину обіцянок.

– Та як ти посмів утнути таке без мого відома?!

– Я намагався поговорити з тобою, але ж ти вперся обома рогами.

– Я говорив! Я говорив, що не можна їх продавати!

– Ми б прогоріли, Андрію, залишилися б ні з чим.

– Ти підставив мене! Кинув! У таку скрутну мить ти просто злив мене!

– Угамуйся! Урешті-решт я продав лише половину. Навіть менше. Я вклав гроші й вирішив, що час їх повернути.

– А партнерські домовленості ? Припини посміхатися!

– Вибач.

– А-а-а, це Лора! Це все через неї! А вона знає взагалі, з ким зв'язалася? Тобі не можна вірити. Ти і її обіцянки продав?

– Авжеж, ні.

Думка про те, що в мене є аж двадцять п'ять обіцянок довічного кохання, підписаних Лорою, змусила знову всміхнутися. Андрій скипав від люті.

Мені тим часом закортіло побачити свій скарб. Я підійшов до тумби та висунув шухлядку. Там було порожньо.

– Обіцянки! Де вони?

– Я поклав їх до решти! – зло гукнув Андрій.

– Якого дідька ти поклав їх до решти?

– А якого дідька ти поклав їх до шухлядки? Мозок є?

Ми сейф купували нащо? Що ти накоїв, що ж ти накоїв... Ми могли б стати багатими, справді багатими, переїхали б на іншу планету, на якусь райську планету! А ти обрав що? Новий костюм?!

Неабияк занепокоєний, я поспіхом відчиняв сейф.

– Куди саме ти їх поклав?

– Жалюгідна твоя душа!

– Куди?

– Чорт забирай, не пам'ятаю! Що ти робиш?

Він схопив мене за плече та різко відштовхнув від сейфа.

– Геть від моїх обіцянок!

– Я просто хочу переконатися, що Лорині обіцянки на місці.

– А то що? О-о-о... о Боже, то ти навіть не дивився, що продавав!

Він глянув мені в очі та схопився за голову.

– Ти навіть не дивився!

– Вони мають бути тут, – сказав я та почав вигрібати обіцянки із сейфа.

– Припини це! Геть звідси! – лаявся на мене Андрій, та я продовжував переривати заповнені бланки. Нарешті мій сусіда втомився кляти мене і, певно, заінтригований, долучився до пошуків.

Після кількох годин копирсання в папірцях треба було визнати, що Лориних обіцянок серед них немає.

– Ну чудово! – сказав Андрій.

Ми сиділи на підлозі, серед накиданих гірками обіцянок щирої любові. Андрій витягнув ноги, закинувши одну на одну, сперся на відведені за спину руки і з такої зручної позиції споглядав за моєю реакцією.

– Цього не може бути, – пробурмотів я.

– Авжеж.

– Я не міг не помітити.

– Справді.

– Припини це, – обізлився я. – Якого дідька ти засунув їх до сейфа?!

Андрій вибухнув нездоровим сміхом.

– Це хто, це я маю тут виправдовуватися? Не я продав ті обіцянки!

Я скочив на ноги та помчав до коридору.

– Гей, а хто тут прибиратиме?

– Я мушу їх повернути!

– Звісно.

– Я зроблю це!

– Справді.

– Стулися! – кинув я, надягаючи пальто.

– Господи, який сором! – почав знову Андрій, який досі сидів на підлозі посеред кімнати. – Мене кинув ідіот!

Нічого на це не відповівши, я вилетів із квартири.

– Ніколи більше не довірятиму людям! – почув я, перш ніж зачинилися двері.

Оббігавши біржу вздовж і впоперек, я за кілька годин зміг повернути двадцять чотири Лорині обіцянки. Двадцять п'яту я розшукував довго, дуже довго, аж доки не вийшов на останнього покупця. Ним виявився приємний на вигляд маленький дідусь. Він сидів за столиком та цідив каву, миролюбно споглядаючи, як повз нього проносяться туди-сюди схвильовані брокери.

«Ну, з цим проблем не має бути», – полегшено зітхнув я.

Неподалік від нього стовбичили два здорових хлопи, що різко розвернулися до мене, коли я зненацька підскочив до діда. Та я не звернув на них особливої уваги.

– Доброго дня... пробачте... Григорій Васильович?

– Та-ак, – протягнув він, піднімаючись.

– Мені сказали... що ви перекупили...– від нервового збудження та всієї біганини я ледь ліпив докупи слова. Весь цей час тримався, але на фінішній прямій мене розвезло, – обіцянку довічного кохання... підписану цією дівчиною.

Я сунув йому під ніс одну із щойно повернених обіцянок. Добрий дідусь усміхнувся.

– Так, справді.

– Вона досі у вас?

– Так.

– Мені... потрібно її повернути.

Він кивнув.

– У вас є кишеньковий термінал? Ми могли б розрахуватися негайно?

– Авжеж.

– Добре, – видихнув я та поліз за кредиткою.

– Двадцять тисяч космо, – сказав дідусь.

– Що? – отетерів я. – Ви купили її за сімсот двадцять!

– Так. Обіцянки кохання на ринку коштують не більше, ніж півтори тисячі.

– Так.

– То як ви можете ставити таку ціну? За двадцять тисяч її ніхто не купить!

– Ви купите, – посміхнувся дідусь, – адже вона вам конче потрібна.

Я на мить перестав дихати. Який йолоп! Авжеж, сам винен. Ні, інші теж помічали мою зацікавленість, яку несила було приховати, але накрутки більше, ніж 100%, ніхто не ставив. А цей чортів дідуган вирішив витрясти з мене цілий статок.

Я подивився на свою кредитку. Із неї можна було зняти лише десять тисяч. Похлопав себе по кишенях, про які вже й так знав, що в них порожньо.

– Десять, – сказав я. – У мене є десять тисяч.

– Тоді ми не можемо розрахуватися негайно, – розсудливо мовив він.

— Десять тисяч, — повторив я украдливо. — Жодне створіння у всій Галактиці не запропонує вам більше за обіцянку довічного кохання, підписану трієчницею з юрфаку.

— Знаю. Тому обіцяю нікому її не продавати, доки ви не розшукаєте двадцять тисяч.

— Чому ви впевнені, що я віддам за неї таку суму? Це безглуздо.

— Ви легко погодилися переплатити більш, ніж вдесятеро, — знизав він плечима. — Значить, ця обіцянка для вас важить більше, ніж гроші.

От стара наволоч! Ні, ну який я все-таки йолоп!

— Не настільки більше, — відрубав я.

Він зацікавлено здійняв брови.

— Я ще голову не втратив, — сказав я.

— Тож застосуйте її, щоб дістати двадцять тисяч. Або обіцянка залишиться в мене.

— Вона вам не потрібна.

— Дійсно, вона вам потрібна. А мені потрібно двадцять тисяч.

— Добре, — сухо сказав я. — Де мені вас знайти завтра?

— Давайте о четвертій годині на цьому ж місці, — знову посміхнувся він.

З біржі я, конче розчарований у собі та людях, подався до китайського ресторанчику. Зранку ми з Лорою домовлялися зустрітися тут.

«Двадцять тисяч. Двадцять тисяч... Ну нехай. Розплата за мою дурість. Значить, так має бути». Я намагався опанувати себе, щоб Лора, коли з'явиться, не помітила моєї стурбованості. Даремно. Лора так і не прийшла. Я зателефонував їй кілька разів, та вона не відповіла. Потім я додумався набрати номер Андрія.

— Ти все розповів їй! — вигукнув я на його «Привіт, зраднику».

— Звісно. А чого ти думав, що я не розповім?

Я вимкнув слухавку та жбурнув телефон до свого кейса.

Я якось не врахував, що всі наші з Андрієм дружні домовленості було, вочевидь, скасовано. Факт у тому, що тепер я був сам: усім винний і перед усіма винуватий. І слава Богу, що не було коли обмірковувати, як же так сталося.

Жадібний дідуган чекав на мене в тому самому місці та з тією самою м'якою посмішкою на зсохлих старечих губах. Я привітався і припідняв портфель.

— Гроші тут. Де обіцянка?

«Ну я дійсно як гангстер».

— Ви дуже пунктуальні, — сказав дід. — Якщо вам потрібна демонстрація, то ось обіцянка. Він витягнув із внутрішньої кишені піджака вексель і показав його мені, не надто наближаючи. Я розгледів Лорин підпис і ледь втримався, щоб не видерти обіцянку з його рук.

— Гаразд, — буркнув я, відкриваючи кейс.

— А тепер сплатіть мені вісімдесят тисяч і можете її забирати, — раптом мовив дідусь.

— Що?

Я так і завмер із напіввідкритим кейсом. А він все посміхався.

— Ми домовлялися про двадцять тисяч, — якомога спокійніше проказав я.

— Учора! — життєрадісно вигукнув дідусь. — Це ж біржа! Ціни тут стрибають щохвилини.

— На біржі така обіцянка коштує не більше, ніж півтори тисячі.

— Обіцянка коштує стільки, скільки за неї просять, — стенув він плечима.

— Але вона таких грошей не варта!

— Вам вирішувати. Не хочете — не купуйте.

— Вісімдесят тисяч... це ж просто неможливо, — нервово розсміявся я. — У мене нема таких грошей.

— Зараз нема. Але ж я вас не підганяю.

Я похитав головою.

— Не робіть дурниць. У моєму кейсі зараз двадцять тисяч. Реальні двадцять тисяч готівкою. Вони негайно можуть стати вашими. Прямо зараз, розумієте! А вісімдесят я не назбираю ніколи.

— Я відчуваю, у вас ще є резерви, — підбадьорив мене дідусь.

— Нема! Нема ніяких резервів! І взагалі, з чого ви вирішили, що я віддам вісімдесят тисяч космо за одну дурну обіцянку?

— Бо вона дійсно дурна. І вам конче потрібно її викупити, — терпляче пояснив він.

Я нарешті розчахнув свій кейс, набитий грошима, і простягнув йому.

— Двадцять тисяч. Забирайте.

Він похитав головою.

— Двадцять тисяч. Вам не щодня пропонують такі гроші за одну-єдину обіцянку. Продайте її... — у мене ледь не вирвалося «будь ласка».

— Ні, — відрізав він і припинив посміхатися.

— П'ятдесят. Це максимум, більше просто неможливо зібрати.

— Слухайте, якби я хотів поторгуватися, то почав би з сотні. Сімдесят. Іншої ціни ви від мене не почуєте.

Я стояв розбитий, ошуканий та банально наляканий. Я не міг повірити, що це прадавнє мале створіння чинить таке зі мною. Нарешті я зібрався, закрив кейс та крижаним тоном промовив.

– Напишіть мені обіцянку продати цей вексель за вісімдесят тисяч.

– Із задоволенням, – кивнув він і зобразив чергову довбану усмішку.

Єдине, що мене тепер радувало, так це те, що Лора так і не взяла слухавку.

– Андрію, давай продамо решту обіцянок, – дружньо сказав я.

– Шо?!

Андрій готував собі вечерю на кухні й закляк зі сковородою в руках, почувши це.

Після зустрічі з дідом я вже встиг напитися й протверезіти, а прийшовши додому, першим ділом вирішив зробити своєму партнеру таку цікаву пропозицію.

– Вони все одно вже не подорожчають, – вагомо мовив я.

– Що?!

– Ми ж маємо продати їх коли-небудь.

– Що ти знову накоїв? – розродився він цілою фразою.

Довелося все розповісти. Андрій спочатку слухав спокійно, продовжуючи куховарити, та під кінець із ним сталася істерика. Регіт здолав його, коли він уже сідав до столу. Андрій так сміявся, що навіть перевернув тарілку зі щойно засмаженою яєчнею.

– Сімдесят тисяч... О Боже ж мій!.. – схлипував він, витираючи сльози.

– Це не смішно.

– Вісімдесят тисяч? Не смішно? Ой, мати моя! – він укотре склався на стільці в приступі реготу, так що його голова теліпалася на рівні столу.

У кімнаті задзвонив телефон. Деякий час я споглядав судоми свого приятеля під супровід дзеленчання.

– Хтось із твоїх знайомих. Візьмеш слухавку? – нарешті спитав я.

– Ой... ой, я не можу...

Я підвівся та рушив до телефону.

– Привіт, це Сашко, – почулося зі слухавки.

Олександр Марчук. м.Львів

САМОТНЯ ТИША ДНЯ

Мій друг тварина, я такий, як він,
самотній, чимось схожий на вовків,
загублений у спільній тиші днів.
Мій друг тварина, я такий, як він.

Мій друг хижак, а я такий, як він,
холодний, без душі і почуттів,
у хвилях часу чую вий вовків.
мій друг хижак, а я такий, як він.

Мій друг – це я, самотня тиша дня,
не кращий за найкращу мить життя,
один у тиші, вірю в почуття.
Мій друг – це я, самотня тиша дня...

Наталя Мрика. м. Львів

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНЕ (ГІПЕРОПІКА)

Розлогий дуб – кремезний, величавий,
із віттям, що торкає небеса,
зростав... коріння пестили заплави,
а листя умивала рань-роса.

А поруч, зовсім поруч, дуже ніжна
береза – і тендітна, і низька,
горнулася до дуба. В тінях грізних
ховалася її п'янка краса...

Вона і він, здавалося... щасливі
(коріння ж заховалося в землі),
він захищав її у грім і зливи.
Береза ж сохла, спогадом – рубці...

– Сашко! Як здоров'я?

– Дякую, поволі приходжу до тями. Я знаю про твою ситуацію з Лориною обіцянкою. Андрій надіслав мені повідомлення.

– Так...

– Просив тебе прибити. Але я ще не зовсім у формі, то поки що не зможу. Ти йому поясниш?

– Так, – вичавив я із себе.

– Слухай... Ти мій друг, я розумію. Але Лора – теж моя подруга, то ти розумієш.

– Так.

– То виправ це.

– Я намагаюся!

– Угу. Виправ це, бо інакше вибачай, та я тебе приб'ю.

– Слухай, Сашко, – сказав я, перевівши подих. – Ти, звісно, крутий чувак і страшний дуже – у хорошому сенсі. Але ти – це не те, що лякає мене зараз найбільше.

– А що лякає?

– Не повернути обіцянку – от чого я боюся! Ти знаєш, я підставив Лору не зі зла, це вийшло випадково. Ти, певно, знаєш, що між нами останнім часом відбувалося. То як гадаєш, мені самому все це до вподоби?

– Мабуть, ні, – вирік Сашко.

– Я втнув дурницю, навіть уже не знаю, коли саме, певно, я зробив багато дурниць. І тепер Лора на гачку. У деякому сенсі вона сама в тому винна, бо це моє рішення продати обіцянки... Але то не має значення. Я продав вексель, він втрапив до рук цьому старому хріну. І я маю його повернути. Розумієш, я будь-що маю його повернути.

– Так! – з готовністю відгукнувся Сашко, мабуть, радіючи, що ще не загубив нитку розмови.

– І я все зроблю для цього! Хоч не уявляю як, бо... Коротше кажучи, і без тебе вистачає мотивації! Я в повному лайні й ладен розірвати себе на британський прапор, аби все виправити. Тож, якщо тобі не байдуже, краще допоможи.

– Прибити того чувака з обіцянкою? – запропонував Сашко по хвилі роздумів.

– Ні, у нього охорони повно, і... ні-ні, так не можна.

– А як?

– Ну, – зітхнув я, – незручно про це говорити, але мені потрібні гроші. І це все, що мені потрібно.

– Угу. Я, на жаль, дуже витратився на лікування, тож із мене в цьому плані мало зиску... але що зможу – перешлю.

– Добре, дякую.

– Угу. Переказуй Андрію привіт і мої вибачення. О, і ти ж розумієш, що коли воно все ж не вигорить...

– Так, втямив, ти мене приб'єш.

– Угу. Ну, успіхів!

– Одужуй, Сашко.

Я поклав слухавку й потер обличчя. Ну, треба ж якось це все владнати.

– Телефонував Сашко, – гукнув я в напрямку кухні. – Передавав тобі привіт! І дуже вибачався. Він іще хворий, тому не може прибити мене прямо зараз!

– Шкода! – озвався Андрій.

Сердитий, я знову вдерся до кухні. Мій партнер намагався засмажити собі другу яєчню.

– То, може, поговоримо? – сказав я.

Але щойно Андрій побачив мене, його знову розібрав сміх. Я зрозумів, що зараз діла не буде, і вирішив почекати, доки він заспокоїться. Не повечерявши, я пішов вкладатися спати. Але сон цієї ночі до мене не йшов.

Коли Андрій заспокоївся, він сказав «ні». Моя чудова промова, яку я подумки готував, щоб скоротити якось безсонну ніч, була ним цілковито проігнорована. Він ліниво совався квартирою, займаючись своїми звичайними ранковими справами. І періодично повторював лише одне слово: «ні».

Нарешті він надовго зачинився у ванній, і мені довелося чатувати на нього в прохідній кімнаті. Вочевидь, перемовини через двері були б менш ефективними. Я ледь не всівся за звичкою в масажне ватсонівське крісло, але згадав про розподіл майна, та помістив свою гепу на не-

зручний стілець біля дешевого квадратного столу.

За якийсь час Андрій виплив із ванної: вимитий, чисто голений, увесь свіжий та бадьорий. Він підхопив із тумби свій ноутбук та всівся з ним у крісло переглядати біржеві новини.

– Я маю повернути цю обіцянку, – сказав я, уже не вдаючись до особливого красномовства. Андрій не відреагував.

– Чуєш, я маю її повернути.

– Авжеж, адже ти в нас такий шляхетний.

Я кинув на нього питальний погляд.

– І чого люди завжди думають, що ти кращий за мене? – продовжував Андрій. – Найгірше, що я зробив жінці, переспавши з нею, це не перетелефонував.

– Я зробив це до.

– Що?

– Я продав її обіцянку до того.

– А, так. То ти просто чарівник. Бідна Лора, і вона не довіряла мені! Підписала обіцянки під твою, козел, відповідальність. А я ж – людина честі, людина слова. Я продав би їх, викупив би їх, і нікому б на думку не спало вимагати в мене сімдесят тисяч!

– Може, і спало б.

– Та ніколи! – відмахнувся він. – Мені шкода Лору, справді шкода, особливо зважаючи на те, що постраждала вона через тебе... Але ж це повне безглуздя!

Я піднявся, бо мені остогидло споглядати його комфортну позу зі свого вузького стільця.

– Послухай, ми вплутали її в це.

– Ми вплутали? Вона підписала обіцянку під твою відповідальність. Ти ж її й продав. Тож сам тепер розгрібайся.

– Але це була твоя ідея!

– Так, – роз'ярився Андрій, – усі хороші ідеї мої, але ти їх паскудиш!

– Та ти ж бачиш, що обіцянки все одно не дорожчають!

– Припини, – гримнув Андрій.

– Ти ж не сліпий!

Тут уже й він підскочив, відсунувши вбік підставку так різко, що з неї ледь не злетів ноут.

– От що. Це твоя дурість, і я в будь-якому разі не збираюся за неї розраховуватися!

На цьому розмову було завершено.

Я знову завертівся, наче білка в колесі, але цього разу всі зусилля виявилися марними. Я намагався вибити кредити, надзвонював усім знайомим, писав сентиментальні листи далеким родичам. Продав новий годинник та все, що було хоч чогось варте з мого майна.

Сашко надіслав дві тисячі, які, звісно, справи не вирішили. Та інші позичали ще менше, тож Сашко виявився найщедрішим.

Поговорити з Лорою я вже не намагався, бо сказати їй було особливо нічого. Лише кількома різними способами надіслав повідомлення, у яких приносив свої вибачення та запевняв, що будь-що вирішу цю проблему.

Іще деякий вид зв'язку встановився в нас через Андрія. Він час від часу бачився з Лорою у справах або просто так. Гадаю, не в останню чергу – щоб побісити мене. Він неодмінно доповідав мені про їхні зустрічі.

– Ми з Лорою відвідали нову кав'ярню в центрі. «Кавова казка», рекомендую.

– Як вона? – обережно спитав я.

– Затишна, дуже затишна.

– Я про Лору.

– О! О, бідненька...

– Годі дурня валяти.

– Ну, їй справді нелегко. Цікавиться, чи не плануєш ти часом повернути її обіцянки. Хоча б ті, що викупив.

– Так, я надішлю їй... Вона нічого мені не переказувала?

– Ми з Лорою намагаємося поменше говорити про тебе.

Я похитав головою.

– Припини говорити «ми з Лорою».

– А що, ми з Лорою...

– Замовкни.

– Спільна біда зближує.

– Сказав тобі, стули пельку.

І Андрій замовкав, цілком вдоволений ефектом. Та згодом і ці перфоменси його вже не розважали. Мій партнер ходив похмурий, бо за останні дні ціни на обіцянки любові ще кілька разів стрибали туди-сюди. Але загальна тенденція була зрозуміла – донизу.

Сподіваючись, що власні негаразди, можливо, пом'якшили його серце, я вирішив поговорити ще раз.

– Ціни падають, – констатував я.

Андрій погойдувався у своєму кріслі. Він промовчав.

– Очевидно, що значно вони вже не зростуть.

– То що ти хочеш сказати? Що ти мав рацію, – роздратовано відгукнувся він, – що продав тоді обіцянки?

– Не знаю. Але мені вкрай потрібні гроші.

Андрій погодився продати обіцянки. Удвох ми вирушили на біржу.

– Ти мені винен, – оголосив він, коли діло було зроблено і ми палили на спеціально відведеній для цього платформі на рівні першої автостради. Повз нас проносилися автомо-

білі. Деякі гуділи нам на знак схвалення або обурення. Табакокурці нині стали чимось на кшталт окультного руху, то всі вважали, що мають свою думку щодо цього. Один чолов'яга пригальмував та завис у повітрі поряд із платформою.

— Я з вами, мужики! — крикнув він, висунувшись у вікно. — У дупу МОЗ!

— Так, брате! — відгукнулися ми, хоч, власне, обидва давно кинули палити. Тоді це просто стало надто складно. Люди дивувалися, чого всі, аж до котів і собак, мруть як мухи від онкологічних захворювань, які ще на початку двадцятого століття були рідкістю. Котів і собак не спитали, звалили все на паління та гамбургери і розпочали з ними нещадну боротьбу. Курити стало просто ніде й нічого. Утім, мерти народ набагато менше не став, бо канцерогени, власне, були розпорошені в повітрі. Тоді активізувалися зелені, а курцям лишили все-таки трохи простору, щоб було на що валити в разі чого. Тоді ж з'явилися нікотинівці, які за прикладом давніх геїв вирішили відстоювати свої права. Вони оголосили паління одночасно сексуальною орієнтацією, релігією та політичним переконанням і вимагали забезпечити їм відповідні свободи. Та я не настільки був закоханий у цигарки, щоб долучитися до цього руху, тож давненько не грішив проти МОЗу.

Але вийшовши нині з біржі, ми, не змовляючись, рушили до табачного кіоску. І тепер не хотілося розчаровувати нікотинівця.

— Будь-ласка, проїжджайте далі! — прогудів автоматичний попереджувач. — Ви знаходитесь у зоні високої концентрації тютюнового диму. Пасивне паління викликає передчасну та болісну...

— Та пішов ти! — рявкнув чолов'яга, адресував камері спостереження непристойний жест, відсалютував нам та полетів далі.

— Я знаю. Я тобі винен, — сказав я, коли попереджувач завершив свою лекцію.

— Не лише гроші. А взагалі. Винен.

Я кивнув.

— Але це нічого не вирішує, — зітхнув він. — Бо нам все одно бракує майже тридцять тисяч. І взяти їх більше ніде.

— Я піду до нього з тим, що є, — вирішив я. — Треба бути божевільним, щоб відмовитися від такої купи грошей.

Цього разу я зустрівся з дідом у його офісі. У мене перевірили документи, пропустили через металошукач, ще й, здається, сфотографували мою сітківку, коли я глянув в одну з камер. Потім відправили до кімнати очікування, де нав'язлива панночка пропонувала мені каву щоп'ять хвилин. Нарешті дівчина запросила мене до дідового кабінету. Перед входом до святая святих стовбичило двійко елегантних мордоворотів. А коли я слідом за дівулею пройшов усередину, то побачив і там подібну парочку біля дверей.

— Доброго вечора! Проходьте, Назаре.

Дід засідав за масивним столом, що створював невигідний контраст з його зсохлою фігуркою.

Я кивнув, швидко пройшов, обганяючи дівчину на підборах, і сів у крісло навпроти нього. Соціальні ритуали типу потискання рук видавалися мені в цій ситуації недоречними. Тим більше що він так і не підняв свою стару гепу.

Секретарка, стурбована моїм перевищенням швидкості, у паніці доцокотіла до дубового столу та знову запропонувала каву або чай. Я знову відмовився. Дідуган попросив каву й додав у мій бік:

— Я п'ю з кофеїном, створює доволі цікавий ефект, точно не хочете спробувати?

Я похитав головою й суворо глянув на секретарку. Вона заусміхалася й зацокотіла до виходу. Я проводив її поглядом. Двері за дівчиною зачинилися. Мордовороти так і залишилися стовбичити по обидва боки від входу.

— Залиште нас, хлопці, а то Назар нервує, — кинув їм дід.

Чоловіки мовчки послухалися.

Повернувшись до нього, я поклав на стіл кейс.

— Невже я зможу сьогодні виконати свою обіцянку? — вдоволено промурчав він.

— Тут п'ятдесят чотири тисячі.

Дід скривив гримасу.

— Це все, що є. Усе, що може бути.

— І що ж ви хочете отримати за ці п'ятдесят чотири тисячі?

— Ви знаєте.

Він вийняв із шухлядки і поклав переді мною підписану ним минулого разу обіцянку.

— Самі бачите, я не зможу продати її вам за іншою ціною.

— Я зніму з вас цю обіцянку.

— Гаразд.

Я скептично хмикнув.

— Якщо спочатку підпишете нову. Про те, що не піднімете знову ціну, якщо я анулюю обіцянку про вісімдесят тисяч.

Він усміхнувся та заховав вексель.

— Ну слава богу. Якби мені вдалося надурити вас знову, я б остаточно розчарувався у молодшому поколінні.

— Але який у цьому сенс? Все одно в мене немає більше грошей.

— У вас і цих не було, але ж ви дістали, — сказав він, поклавши руки на стіл.

— Але більше шукати ніде, — відчеканив я.

— Ви ще не дійшли до розпачу, а коли дійдете, то шляхи вам відкриються, — добродушно мовив він.

Двері прочинилися. Секретарка піднесла дідугану каву й швиденько винирнула назад до коридору.

— І ви добре спите? Після того, що виробляєте таке з людьми? — спитав я.

— На сон не скаржуся, — стенув він плечима. — Це бізнес. Вплітати сюди почуття було б помилкою. «Обіцянка довічного кохання» — це ж дурість. Її навіть теоретично неможливо виконати. А це значить що? Судова справа. Арешт з конфіскацією майна й так далі. Такі обіцянки добрі для пристрасного перешіптування малолітніх бовдурів, але аж ніяк не для біржі. Я скупав їх тільки тому, що передбачав: рано чи пізно хтось втрапить у халепу. Брав лише по одній з підписаних однією особою. Бо цього досить. І я скажу вам так. У дурнів гроші відбирати — свята справа.

Я помовчав, збираючись із думками. Він став попивати свою каву.

— То ви вважаєте, що я ще не в розпачі... — вимовив я нарешті. — А якщо я в розпачі піду втоплюся?

— Ні, я таки розчарований у молодому поколінні, — похитав він головою, відставляючи чашку.

— Бо ми — слабаки?

— Ні, бо ви — ідіоти.

Я мовчав, очікуючи на роз'яснення. Дід зітхнув.

— Краще вже полетіти з планети, — сказав він. — І те, і інше — втеча, але ваша смерть анулює дану мною обіцянку. І ця дівчинка — Лора, так? — все одно прийде до мене. Ну все, розмову закінчено.

Коли я йшов від нього, то думав чомусь не про себе і не про Лору. А про те, що, можливо, не перший і, напевне, не останній. Романтична лихоманка, у розпаленні якої ми з Андрієм відіграли таку активну роль, дасть можливість цьому старому негіднику зіпсувати ще не одне життя.

— Він відмовився, — констатував Андрій, глянувши в моє обличчя, коли я повернувся до нашого задрипаного лігва.

Наші метання у пошуках грошей продовжувалися, та без особливих успіхів. Кредитів нам більше не давали, бо не було що закладати. Раніше ми могли використовувати обіцянки як заставу, а тепер у нас майже не лишилося майна — ані рухомого, ані нерухомого. Самі гроші на руках. До того ж ми мали купу боргів і були скрізь на поганому рахунку. Банкіри ставилися до нас підозріло. Знайомі посилали до дідька. Вдалося витрясти ще тисячу із Сашка й півтори з усіх інших разом узятих.

Я міг тепер сподіватися лише на диво, але в дива, на жаль, не вірив. Думки мої весь час крутилися довкола троюрідної тітки, що так вдало вискочила заміж за мільйонера. Варто було їм надсилати листівки на кожне свято. Даремно я не надсилав. І даремно я перевернув стіл на їхньому весіллі, що його справляли у велетенському ресто-

рані, вибудованому під палац. Уявляєте, цілий палац, щоб пожерти.

Тітка написала мені сентиментальну дурницю про те, як колись тримала мене малого на руках, але про гроші не обмовилася поки й словом. Одного разу зателефонувала, щоб розповісти, як у неї вмирав песик. Закінчила вона дивною фразою: «То я тебе розумію». Не знаю, як вона мене може розуміти. У мене не вмирав песик. Я набрехав їй, що вмираю сам.

Хоча чи так уже набрехав...

Я їхав третьою автострадою до одного чоловіка, про якого оповіли, що він позичає навіть безнадійним персонажам, як от ми, але виставляє нереальні відсотки. Задзвонив мобільний, побачивши, хто телефонує, я одразу увімкнув автопілот. Бо боявся, що не впораюся одночасно з управлінням та з такою розмовою.

– Назаре...

– Лоро!

– Слухай, я не знаю, нащо ти це зробив, і не хочу знати, але... – голос в неї був наче надтріснутий.

– Лоро, я присягаюся, це сталося випадково!

– Не перебивай мене. Так от, я не знаю, як це сталося, але хочу повернути ту клятву обіцянку.

– Я поверну її! – упевнено оголосив я.

– Навряд. Я зв'язалася з цим Григорієм Васильовичем. Знаю, яку ціну він виставив.

– Звідки ти?...

– Андрій розповів.

– Ах, Андрій! Ну, звісно.

– Думаю, у тебе нема вісімдесяти тисяч. Григорій Васильович сказав, що продав би мені дешевше, але ти зв'язав його обіцянкою.

– Лоро, він бреше! Про дешевше...

– Знаю, але річ в тім, що тепер її ніхто, окрім тебе, не викупить. Тому й змушена звернутися до тебе, хоча...

– Я все владнаю.

– До того ж у мене нема вісімдесяти тисяч, – невдоволено продовжувала вона, не звернувши уваги на мою репліку. – Але я можу дістати непогану суму грошей, і якщо ми складемо все докупи...

– Ні.

– Що «ні»? Чому «ні»?

Автопілот намагався перелаштуватись на другу автостраду, адже саме на цьому рівні проживав кредитор. Звісно, що комп'ютер вичікував на «безпечний» момент, а такий міг і за годину не настати. Автопілот скинув швидкість до мінімуму, а час від часу машина взагалі зависала на місці.

– Ти не маєш... Не ти маєш розплачуватися за це.

– Звісно! Але іншого виходу нема.

Я перейняв управління, бо водії позаду і зверху вибібікували мені довгі матюки.

– Це була моя помилка, і я все зроблю, щоб її виправити, – завірив я знову.

– То роби! На тому тижні привезу гроші і разом підемо до діда.

Я незграбно перелаштувався на рівень нижче. Все ніяк не міг звикнути до орендованої машини. Власні ми попродавали.

– Ні, я маю це зробити сам.

– Годі! Я сподівалася, що ти повернеш обіцянки! Усі ці повідомлення, які ти мені надіслав... Я чекала достатньо. І, можливо, ти сам хочеш її повернути. Але вочевидь, хоч би що ти робив, стає лише гірше. І все це зайшло вже надто далеко. Я не можу так далі жити!

Я знову увімкнув автопілот.

– Знаю, минуло вже багато часу, але дай мені ще трохи. Зовсім трохи!

– Слухай, я дзвоню не для того, щоб сваритися, але ти не хочеш мене почути!

– Я чую тебе і розумію, Лоро...

– Я не дам тобі спаскудити моє життя!

– Я не... що б не сталося, я не спаскуджу твоє життя. Я не можу собі це дозволити. З цієї ж причини я не дам тобі розплачуватися з дідом.

– З якої ще причини?

– Ну... – я зам'явся. – Ти – остання в цьому світі, кого б мені хотілося підставити. Ти знаєш, те, що між нами відбулося...

– Стулися, чуєш! – Лора остаточно розлютилася. – Я гадала, ти не такий козел, як інші, але ти виявився найбіль-

шим козлом, якого я взагалі коли-небудь бачила! Те, що ти накоїв!.. Це не те що, знаєш, «він не цінує мене як особистість». Ти просто продав мене! Якійсь хитрій старій дупі! Я дурна, так, я була дурна, не варто було таке підписувати! Але я хочу повернути собі свободу волі, чорт забирай! То хоч не заважай мені!

«Досягнуто пункт призначення. Виконується паркування», — сповістив автопілот.

— Я не можу. Я сам усе владнаю.

— Якого біса!

— Я обіцяю...

— Знаєш, куди можеш запхати свої обіцянки?

— Знаю... кхм... Та я поверну її. Дуже скоро.

Я відімкнувся.

Машина опустилася на платформу. Я вибрався з неї та рушив до вхідних дверей квартири. Хазяїн, знатної статури чоловік на прізвисько Крутий Перець, вийшов стрічати мене на ґанок.

Я привітався та підійшов до нього.

— Назар Кравченко? — мовив він, проігнорувавши мою простягнуту руку.

— Так.

— Мене попередили про твій візит... Скажи, а це не ти попався на гачок до Васильовича з дурною обіцянкою кохання?

Ну от, моя слава вже випереджує мене.

— Так, — визнав я.

Чоловік оглянув мене з цікавістю, що завше виникає у людей, коли випадає побачити справжнього лоха.

— Слухай, я терпіти не можу цього виродка, тож не збираюся передавати йому гроші через тебе. І загалом, краще облиш це.

У мене задзеленчав мобільний. Я механічно натиснув кнопку, перш ніж глянути, хто телефонує. Встиг почути Лорине «Ти, впертий паскудний шматок ідіота!..» та відімкнувся.

— Вона? — поцікавився Крутий Перець, кивнувши на телефон.

— Так.

— Гаряча штучка, — зі схваленням мовив він. — Певно, те, що треба. То дай їй волю.

— Тобто?

— Нехай виконує обіцянку! Хай погризе старому хріну мозок. Влаштує йому романтичну облаву на кшталт психованих фанаток. Щоб він їй ще з доплатою повернув ту обіцянку, — чоловік гиготнув. — Це ж така хитра наволоч, що лише жінка зможе йому життя зіпсувати.

Я скривив фізію. Подякував за пораду та поїхав. У дорозі мене наздогнало повідомлення від тітки. Обіцяла прилетіти на мій похорон

Я маю повернути обіцянку. Ціною... усього.

Чорна біржа відрізнялася від звичайної тим, що тут купувалися та продавалися обіцянки, які за змістом не узгоджувалися з чинним законодавством. Діяла вона вночі, хоча час доби в тунелях не відчувався. Тут завжди можна було знайти собі приробіток — набити чиюсь пику, викрасти що-небудь для кого-небудь, виступити лже-свідком на суді. Коротше кажучи, вибір великий. Ну і так сталося, що я підписався на вбивство.

Справа в тому, що за них добре платять. А мені потрібно було багато грошей. Я вирішив, що маю виправити скоєне та позбавити Лору любовного рабства, а там — хоч земля трісни.

Ні, коли я йшов до Підземелля, у довгих темних тунелях якого укладалися угоди, то не мав чіткого наміру когось прикінчити. Просто не міг вигадати, яку б обіцянку виставити на продаж і скільки за неї запросити. Тому пішов цікавитися заготовками.

Заготовки — це вже заповнені бланки, на яких треба лише поставити свій підпис. Щоправда, до кандидатів часто висувають певні вимоги. Убивці зазвичай мають надати портфоліо.

Я погано орієнтувався в Підземеллі, освітлення тут було так собі, кілька разів ледь не впав, перечепившись через рейки. Кажуть, тут колись ходив транспорт, доки не побудували повітряні автостради.

Люди збиралися групками, говорили неголосно. Я обійшов кілька подібних скупчень, але нічого гідного не знайшов. Або пропонували мало, або вимагали багато, а в мене жодних злочинних досягнень.

Цей чоловік сам до мене підійшов, коли я в задумі крокував уздовж рейок — геть від торгашів смертним гріхом, котрі забракували мене за недосвідченість. Він сказав, у нього є обіцянка вбивства на шістдесят штук. І жодних вимог. Убивай на здоров'я.

— Дивна заготовка, тут і профікам рідко більше сорока дають...Тож тобі пощастило. Я цим ділом давно займаюся, а такого ще не бачив. Тільки-но отримав бланк, убивцю сказали знайти якнайшвидше.

Я недовго вагався. Підписав попередню обіцянку, отримав завдаток. За два дні я мав зустрітися із замовником (або його представником) і обговорити деталі — кого, як і так далі. Тоді буде підписано остаточну, конкретизовану обіцянку, а мені видадуть решту суми.

Тепер я виставив собі термін у два дні. Або знайду гроші, або подамся підписувати собі вирок. Гадав, ліміт часу пробудить нові геніальні думки. Та цього не сталося.

Полишивши безнадійні пошуки грошей, ми почали планувати мою втечу. На щастя, у Андрія знайшлися цінні знайомі й на такий випадок.

У щасливий кінець я більше не вірив. Андрій був правий у своєму песимістичному прогнозі. Я й сам чудово розумів, що хоч би як тепер все склалося, на добро ця історія вже не повернеться, принаймні для мене. Легко було сказати, що я подамся у мандри, але який вигляд це мало на практиці, я уявляв собі погано. Полишити все, сісти до лайнера та сподіватися, що карателі не наздоженуть мене. Напевно, я стану найнедолугішим утікачем за всі часи.

Найголовнішим зараз було викупити Лорину обіцянку. До того ж, якщо я отримую шістдесят тисяч за обіцяне вбивство, то це дозволить також повернути позики й залишити Андрія принаймні без боргів і з таким-сяким капіталом. Та й мені можна буде взяти певну суму у свої поневіряння.

Тож якось я себе заспокоював. А от Андрій ставав усе знервованішим. Він повторював, що я маю полишити цей задум, бо «пикою не вийшов», щоб зв'язуватися з хлопцями з чорної біржі.

— Тобі нічого не загрожує, — заспокоював я його.

— Авжеж! Якщо вони не вставлять паяльник мені в зад, щоб запитати, куди це ти зник, не виконавши роботу.

— Ні, правила чорної біржі чіткі. За виконання обіцянки відповідає лише той, хто їх давав.

У клопотах минув день. Ми відпочивали в наших кріслах. Трохи більше ніж за двадцять чотири години я мав іти на зустріч із замовником. Ми курили та пили пиво. Чогось суттєвішого навіть і не хотілося.

— Ти завжди казав: «Нема таких проблем, яких за певної винахідливості не можна було б вирішити без грошей». То скажи, як, чорт забирай, можна вирішити цю проблему?

— Я був оптимістом, — буркнув Андрій. — Деякі проблеми взагалі не можна вирішити. Можна тільки втекти.

Він помовчав у задумі, а потім видав:

— Ми маємо втекти. Не забираючи шістдесят тисяч. Утекти зараз. Від Лори, від кредиторів, від усіх. Тільки поверни завдаток, бо карателі нас усюди знайдуть. А інші — ні, не доженуть! Цей хлопець, Марк, він вивезе нас звідси нелегально. Щоб ніде не було зареєстровано. Він так чіпси возить.

— Ні. Так не можна.

— А як можна?

Він підвівся та почав тинятися кімнатою.

— Хіба ти не бачиш, ми вже не виплутаємося. Власне, ти не виплутаєшся. А я готовий розділити з тобою цю важку долю. Ми будемо партнерами, друзями, як за добрих старих часів. Навіть краще! Ми будемо спільниками. Одним лайном забрьохані — знаєш, як це в'яже? Краще за цемент! Чорт забирай, це найбільше, що я коли-небудь комусь пропонував! І це після того, що ти зробив. Господи, я святий! — вигукнув він до стелі, широко розкинувши руки.

— Авжеж. Господь сам у шоці.

— То що? Так?

— Ні.

Андрієві руки впали, ляснувши його по стегнах.

— І чого я тільки прив'язався до цього придурка, — похитав він головою.

Прокинувся я пізно. Довго мився під душем. Потім довго снідав. Затим сів писати Лорі листа. На папері. Я був переконаний, що такі листи мають писатися на папері. Коли сів за стіл із ручкою напоготові, усі думки порозбігалися.

«Люба Лоро... Мені шкода... мені шкода, що я ідіот... ні, мені шкода, що ми не змогли бути разом, тобто я не зміг... шкода, що ми переспали тільки раз, ні, не те... що наші стосунки не змогли... розквітнути... Що за дурня? Люба Лоро, мені гаплик, сподіваюся, тобі соромно. А чого це їй має бути соромно? Я сам це собі влаштував!» Розізлившись, я зім'яв папірець та жбурнув його у куток, у якому в нас сам собою влаштувався смітничок. Відколи я продав романтичні обіцянки, нам було не до прибирання.

Написання листа забрало близько трьох годин. Добре, що Андрій був відсутній і не міг спостерігати мої творчі муки. Наприкінці послання мало такий вигляд: «Люба Лоро! Мені шкода, що змусив тебе пройти через усе це, але тепер, сподіваюся, все буде гаразд».

Потім я спакував речі, трохи прибрав у квартирі та пройшовся по крамницях. Купив, серед іншого, паперовий конверт для свого паперового листа. Зайшов в улюблений ресторан та добряче поїв.

Повернувшись додому, написав тітці, що мій похорон, на жаль, відкладається, але я з радістю приїхав би на їхній похорон. А потім я подивився на годинник і мені стало ніяково.

Андрій повернувся ввечері. До цього часу я вже був на межі нервового зриву.

— А що, як вони скажуть мені одразу когось убити? Прямо там, на місці?! — вигукував я, метаючись у чотирьох стінах.

— Це дуже малоімовірно. Ти що, гадаєш, вони тобі жертву під ніс підсунуть? А за що тоді шістдесят штук платити?

— Мало... імовірно. Але ймовірність така є, так? Я не зможу, не зможу вбити людину! Що я робитиму? О, зателефоную до міліції!

— Не будь дурнем! Вони

посадять тебе за грати! За вбивство!

— А я нікого не вбиватиму!

— Яка різниця? Ти підпишеш обіцянку. Ти вже попередню підписав! Ти став злочинцем тієї ж миті, як поставив на бланк свій підпис! Тобі світить довічне ув'язнення.

— Довічне?..

— Так. То просто піди, поверни завдаток, анулюй обіцянку! Остаточну анулювати вже не можна буде.

— Але... я мушу... дістати ті гроші!

— Ну, піди, побалакай із замовником. Може, там абищиця. Якусь бабульку шльопнути.

— Я не буду шльопати бабульку! Я тобі не Раскольніков!

— Ну, знаєш, хто тобі винен узагалі?!

— Знаю, знаю, — я впав у крісло. — Але як могло так трапитися? Як? Я не хотів нічого поганого... лише грошей... і гарну дівчину. Як це все могло статися?

— Талант! — сказав Андрій.

— Мовчи. Це все через тебе. Та ні, це все через Лору, — бурмотів я, розхитуючись у кріслі, причому, здавалося, я розгойдую його більше, ніж воно мене. — Та ні, все через мене.

— Заспокойся. Просто повернеш завдаток. У нас ще є час до того, як Лорина обіцянка має бути виконана.

— Але ми все одно грошей не знайдемо!

— У мене є одна ідея. Сашко. Час його виводити на елітну клієнтуру. Я тут мав перемовини з однією конторою — і не питай, чого мені це вартувало. Вони надають різні послуги, специфічні послуги дуже багатим придуркам. У них замовлень менш ніж на двадцять штук узагалі не буває! Так от, вони доволі зацікавлені в ефектному залякуванні у виконанні Сашка.

— Він про це знає?

— Ще ні. Але він сказав мені, що вже здоровенький, і має зараз до нас завітати.

Марина Препотенська, м.Київ

***

Коли Павло підняв на жінку
Свою тяжку робочу руку,
Усі здригнулися в будинку
Від несподіваного звуку.

Заверещала Настя гучно
І, стрімко підхопивши склянку,
В Павла шпульнула вельми влучно —
І тим завершила гулянку.

Міліціянт був досить грубий,
Сусідам дав пересторогу:
«Якщо у вас немає трупів,
Не треба кликать допомогу!»

Цю частину ми також пропонуємо вашій увазі Келі Анкеренко)

Келя Анкеренко, м. Київ

КРЕПАТУРА

Не зробила ні знижок, ні бонусів —
Розплатився — сповна! поцілунками.
Мої губи відранку — в тонусі,
Натрудились, стікають слюнками.
Крепатурка язик замучила.
Соломинка від кави муляє.
Це ж я так за тобою скучила:
Нижня щелепа — тремть підгулює,
Верхня — пінки ледь-ледь торкається.
Це бажання злинуть, зім'ять —
Призвело, що ми цілувалися
Безустанку годинок з п'ять :)

У двері подзвонили.

– А ось і наш рятівник! – радо оголосив Андрій та кинувся до коридору. Я поспішив за ним.

Мій партнер упевненим рухом розчахнув двері.

На порозі стояв не знайомий нам статний чоловік і привітно всміхався.

«Чорт, треба було подивитися спочатку, кого принесло, а потім відкривати, – подумав я. – Це, напевно, кредитор, тільки його й бракувало».

– Привіт! – гримнув чолов'яга.

– Ви хто? – здивовано випалив Андрій.

– Як – хто? Ти що, не впізнаєш свого друга і цей, ділового партнера?

– Сашко?!! – остовпів я.

– Але як, як... що ти з собою зробив? – панічно питав Андрій.

– Пластику! Завдяки вам, хлопці, нарешті назбирав грошенят на це діло... відмучився у клініці, і от!

– Але як ти тепер лякатимеш людей?

– Ніяк. Із цим покінчено. Тепер я майже красень, хіба ні? – він пограв брівкою.

– І як ми тепер зароблятимемо? – не вгавав Андрій.

– Я не розумію, ви що, не раді за мене?

– Я радий, дуже радий, – сумно сказав я, розглядаючи його нове обличчя. Я поступово почав упізнавати в прибулому Сашка.

– То, може, дасте мені ввійти?

Утрьох ми пройшли до кімнати, я знову звалився в крісло.

– Ех, слабкі ви створіння! – мовив роздосадуваний Андрій. – Обидва! Відмовитися від мрії заради банальних міщанських радощів!

– Але це й була моя мрія, – здивовано сказав Сашко, сідаючи до столу.

– Мати гарну пику? Так, мрія, гідна справжнього чоловіка!

– А все інше в мене і так нічого, – стенув Сашко плечима. – Ну а як тут ваші справи?

– Гірше не буває. Цей йолоп підписався на вбивство, – Андрій махнув рукою в мій бік.

Сашко оглянув мене.

– Якщо чесно... ну я тобі це так, по-дружньому кажу... Не думаю, що з тебе вийде хороший кілер.

– Я не хочу бути кілером, але мені вкрай потрібні гроші.

– Обіцянка Лори, – кивнув він. – То ти вже цей, морально готовий когось замочити?

– Я збираюся забрати гроші й утекти.

– Ти знаєш про карателів?

– Так, ми знаємо про карателів, – перебив Андрій, опускаючись у своє крісло. – Мда, не хотів я, щоб усе так скінчилося. Але чому, чому все прогоріло? Обіцяли ж романтичний бум! Довбані аналітики, усе одно що прогноз погоди слухати.

– Може, вони мали рацію, – припустив Сашко. – А ви зробили неправильні висновки.

– Тобто?

– Ну, якщо люди, типу, зараз цінують почуття, там, кохання, то як вони можуть його продавати й купувати?

Ми вдвох вирячилися на нього.

– Ну, типу, – геть знітився Сашко, – ці духовні цінності, вони ж, типу, не матеріальні.

– Раніше не міг сказати? – вичавив Андрій.

– Я думав, ви знаєте.

Ми з Андрієм перезирнулися.

– Час їхати, – сказав я, піднімаючись. – Передай Лорі від мене листа.

Я витягнув із внутрішньої кишені піджака конверт.

– О, напиши і мені листа! – сказав Сашко. – Це типу так сентиментально.

– Вибачай друже, уже ніколи.

Андрій із незадоволеним виглядом узяв конверт і сказав:

– Ми поїдемо з тобою.

Летіли ми мовчки. Будинок перемовин знаходився у віддаленому районі, на нульовому рівні. Вдале місце для розмов на делікатні теми. Життя вирувало вище, а тут було тихо та пустинно. Ми приземлилися (у буквальному сенсі) на площадці «В» перед малою одноповерховою спорудою, що загубилася між стовпів, які підпирали якусь платформу на першому рівні. Хлопці вийшли з машини разом зі мною.

– Ти не одразу підпишеш обіцянку, спочатку ви обговорите умови, – діловито сказав Андрій. – Так от, не погоджуйся нікого вбивати до завтрашнього ранку. А завтра зранку ти будеш у лайнері і Макс забере тебе звідси.

– Гаразд. Ви почекаєте на мене?

– Так.

Я кивнув та рушив до будівлі.

– Стривай! – Андрій раптом притримав мене за плече. – Давай поговоримо як дорослі хлопчики.

Я запитально подивився на нього.

– Лора – не єдина дівчина на Землі.

– Так. Але єдина, кого я підставив.

– Так, але ти можеш підставити ще багато інших дівчат! Тобто я мав на увазі... Невже ти думаєш, як повернеш їй

обіцянку, вона кинеться тобі на шию з криком: «От він, мій рятівник!» Вона все одно ненавидітиме тебе решту життя.

– Можливо, – стенув я плечима.

– Тоді для чого все це?

– Я не зможу з цим жити.

– А ти спробуй! Ти нічого не можеш вдіяти. У таких випадках треба просто поглянути на речі під іншим кутом...

– Лора дала старому хріну обіцянку, яку в принципі не в змозі виконати. Який тут, нафіг, може бути інший кут?

– Такий, що вона її сама підписала. І ти не знав, що старий хрін не знав, що вексель потрапить до нього. І ти не можеш повернути обіцянку жодним законним шляхом.

– Класний кут, але не вийде.

– Ти занапастиш себе! Заради чого?

– Бо інакше я його приб'ю, – нагадав Сашко.

– Стулися, – шикнув на нього Андрій, – його й так обклали з усіх боків.

– Щоб не бути лайном?.. – запропонував я варіант.

– Ти вже лайно.

– Можливо, але... вибач.

Андрій втупився в мене так, наче бачив востаннє. Я перевів погляд на Сашка. Той також витріщався на мене з трагічно-комічним виглядом. Раптом він підступив та згріб мене в оберемок.

– Ти був класним чуваком, брате!

– Припиніть це! – гукнув я, видираючись із його ведмежих обіймів. – Я ще не вмер.

Не затримуючись більше, я розвернувся й пішов. Уже наближаючись до будинку, почув їхню розмову.

– Будеш моїм партнером? – питав Андрій.

– Ні.

Я пройшов у єдині двері, які побачив, хоча вони скидалися більше на пожежний вихід, аніж на парадний вхід. У коридорі на диванчику мене очікував хлопець з біржі. Побачивши мене, він підскочив, потис руку, спитав, чи я готовий. Я був готовий. Він провів мене до невеличкої кімнати й сказав, що замовник от-от має підійти. Кімната була майже порожня, посеред неї стояв лише стіл та два стільці. У протилежній стіні також були двері. Певно, через них мав зайти той, хто приземлився на площадці «А». Хлопець побажав мені успіхів та пішов. Я лишився сам і почав нервово походжати кімнатою. За кілька хвилин двері зі сторони «А» прочинилися.

До кімнати рішуче увійшла дівчина з дуже діяльним виразом на обличчі.

– Лора?

– Що ти тут робиш?! – вигукнули ми одночасно.

– Ти замовила вбивство?!

– Так! – гукнула вона, уперши руки в боки.

– І хто жертва?

– Яка він жертва?! Григорій твій Васильович!

– Що... ні... Лоро!

– А що мені було робити, коли я нікого іншого не в змозі полюбити?! – з викликом запитала вона.

Я підійшов до неї, описуючи руками контури її аури в повітрі.

– Ні, це ж не...

– Як ти міг підписатися на вбивство?! – гримнула вона й ринулася на мене. Ми опинилися майже впритул одне до одного.

– Вибачай, але ж ти сама його замовила...

– І що, ти справді збирався вбити людину?!

– Я не став би вбивати.

– І як би ти виплутався.

– Я б утік. Або просто...

– Дав би карателям себе вбити?

Я глибоко зітхнув, щоб сповільнити перебіг цього допиту.

– Так... але... якщо йдеться про нього... Ну хочеш, я вб'ю його?

Лора приречено похитала головою, не на знак заперечення, а швидше, щоб засвідчити мою цілковиту безнадійність. Вона пройшла до круглого столу й усілася на

нього. З діловим виглядом відкинула назад пасмо волосся й витягла свій мобільний.

– Що ти робиш?

Лора прочистила горло та набрала номер.

– Це Лора. Так. Я знайшла п'ятдесят тисяч. Так, знаю, знаю, ви не можете продати. Та я не з цього приводу. Я знайшла грошам інше застосування. Я замовила ваше вбивство. У мене на руках попередня обіцянка, підписана кілером, і зараз ми плануємо укласти остаточну угоду. Ні, це інформування. Гадаю, у вас є зв'язки на чорній біржі, то можете поцікавитися. Усі замовники мають пройти там реєстрацію, якщо хочуть гарантій у вигляді карателів. Ви, звісно, подбали про свою безпеку, але за п'ятдесят штук можна найняти непоганого фахівця... Ну, якщо подумати, то можете. Так, ви обіцяли її нікому більше не продавати. А от повернути мені обіцянку задарма вам ніхто не заважає. Так. Авжеж. На все добре.

Вона відклала слухавку.

– Він негайно зателефонує до міліції. Тепер тебе посадять, – сказав я.

– За що?

– Ти замовила вбивство!

– То й що?

– То за законом...

– Ну-ну, розкажи мені. За законом відповідальність несе той, хто підписав обіцянку.

– На звичайній біржі – так, але ж тут ідеться про кримінал!

– Не має значення, – авторитетно відрубала Лора, закидаючи ногу на ногу. – Повір мені. Тому замовники особливо й не ховаються.

– То що, той, хто сплачує за таку обіцянку, ні в чому не винен?

– Я ж тобі казала, що в нас ідіотські закони.

– І що він тобі сказав?

– Що зараз же надішле мені обіцянку, – стенула вона плечима.

– Так, твій план був трохи кращий, – визнав я.

– Я б не підписувала остаточної угоди. План був такий, так. Кілер мав лишитися без роботи. Я знала, що власна дупа Васильовичу аж надто дорога і він не ризикуватиме нею. То вбивця лишив би собі завдаток і пішов додому.

– Я поверну завдаток.

Лора закотила очі, зістрибнула зі столу та рушила до виходу «В».

– Ходімо. Підвезеш мене, бо я брала таксі.

Приємно було спостерігати фізіономії моїх приятелів, коли вони побачили наш вихід.

– Лоро, ти замовила вбивство? – отетерів мій партнер.

– Так.

– О... О-хо-хо, – із нездоровою радістю протягнув Андрій. – Не варто було цьому типу доводити людей до розпачу! То що, як ти його завалиш, друже?

– Старий паскудник до смерті налякався крутого кілера й поверне обіцянку, – усміхнулася Лора.

– Браво!

– Сашко? – трохи здивовано глянула вона на нашого красеня.

– О, ти впізнала мене!

– Як ти впізнала його? – вражено запитав Андрій.

– Це жіноча інтуїція, – сказав Сашко.

– Та ні, це твої штани. Їх ти не змінив. І не виправ. Я пам'ятаю день, коли ти посадив ту пляму над коліном.

Сашко оглянув свої старі джинси.

– Я збирався поновити гардероб, але Назар забрав у мене всі гроші.

– Поїхали, – сказав я.

– Голубки позаду, а орли попереду! – оголосив Андрій.

Лора невдоволено покосилася на мене.

– Які там голубки...

– Ех, – зітхнув Андрій, прочиняючи перед Лорою дверцята. – У Сашка – гарна пика, у вас – любов, а в мене – самий стрес. Треба зав'язувати з альтруїзмом.

Ми всілися, і Андрій здійняв машину в повітря.

– Шкода, що тобі довелося продати будинок. Сподіваюся, ти зможеш повернути його, – сказав я Лорі.

– Іще чого. Я не можу його продати, за що я існуватиму? На ваших обіцянках особливо не розживешся. Та й не коштує той будинок стільки.

– Звідки ж ти взяла таку суму?

– Застосувала творчий підхід.

– Тобто?

– Продала одну обіцянку, – сказала вона так, ніби їй доводилося пояснювати очевидні речі.

– Що? Ні...

– Я її викуплю, гроші ж лишилися в мене.

– А як ні? Що за обіцянка?

– О ні! Хай краще не каже, – заскиглив Андрій. – У мене вже голова йде обертом від усього цього.

– Усе буде гаразд, – запевнила Лора. – Я вам обіцяю.

– У мене прохання. Не обіцяй мені нічого.

– Гаразд, – пересмикнула Лора плечима. – А це хіба буде не обіцянка?

Ми неслися другою автострадою, лишивши позаду велику скруту, з наших плечей, так чи інак, спав величезний тягар. І щоб не затягувати цю історію до нескінченності, давайте уявимо, що це й був щасливий кінець.

ПІП — ПРИКОЛЬНІ ПРИГОДИ ПИСЬМЕННИКІВ
і не тільки

Привітання тещі

Ця історія трапилася не з письменником, а зі львівським тележурналістом N у часи розвалу СРСР. Тобто Союз уже агонізував, і львівське ТБ працювало до пізньої пори у надзвичайному режимі. Режим цей полягав у тому, що до кінця роботи телеканалу один з дикторів мав перебувати в студії — а раптом надійде термінове повідомлення з Москви і його треба буде зачитати громадянам негайно! Тож телеведучий N два-три дні на тиждень нудився в студійних закапелках, чекаючи, поки закінчиться трансляція художнього фільму, після якого він мав зачитати програму телепередач і прогноз погоди на завтра. Бо з Москви ніяких повідомлень все не надходило. Але якогось дня N попросив режисера записати ці його читання і протранслювати вже за його відсутності. Відпрошувався він не кудись, а на день народження тещі. Режисер погодився. Ведучий N поважно відчитав увесь текст із гарної шкіряної течки, потім так само виразно розповів про погодні умови і, сподіваючись, що все подальше неподобство режисер, звісно ж, вирізе, з розмаху пожбурив течку на підлогу й станцював тріумфальний танок, обертаючи перед камерами нижню частину тулуба й поплескуючи себе там долонями. Танок цей тривав десь із добру хвилину, після чого N послав усім повітряний поцілунок і побіг на трамвай чи на таксі, щоб чимшвидше опинитись за святковим столом. Там його вже чекали, а в кутку кімнати працював телевізор. Підпилі гості радісно привітали тележурналіста, піднесли йому чарку, і саме цієї миті фільм на телеекрані закінчився й герой нашої оповіді виник із течкою в руках, читаючи програму. Реальний N перехилив чарку й потягнувся за солоним огірком — закусити. Проте режисер на Високому Замку чи то справді забув вирізати його урочистий танок, чи то залишив його зумисно — але всі гості, а також теща-іменинниця в наступну хвилину споглядали тріумфальні вихиляси N із поляпуванням себе самого по сідницях. «Отак я тещу привітав — як ніхто й ніколи», — хвалився потім наш герой.

«Дніпро» оголошує конкурс прозового шкіца

Умови конкурсу:
– обсяг: до 200 слів;
– легкість, ясність стилю, життєствердність, сучасність проблем;
– теми: пригоди, випадковості, спостереження, закоханість.

Найкращі твори **БУДУТЬ ОПУБЛІКОВАНІ** на сторінках «Дніпра», а їхні автори отримають **ГРОШОВІ ВИНАГОРОДИ**.

Тексти приймаються до 1 грудня на електронну скриньку Lit-jur-dnipro-proza-humor@kas-ua.com із позначкою «На конкурс»

Хто мало говорить – багато каже!

Маленька таємниця Альберта Тутункевича

Що всіх нас рятує, так це потаємне життя, яке має мало спільного з повсякденним або астрономічним, прихований потужний потік, що не дозволяє нам розпорошуватися у спробах конформізму чи пересічного побуту.

Хуліо Кортасар

Ось іще один робочий тиждень промайнув у забутті натхненної імітації бурхливої діяльності, адже викладатися наповну задля досягнення чужих, та ще й примарних цілей — справа саме для відповідальної та цілеспрямованої людини, у котрої на робочому столі стоїть фото в рамочці зі щасливою родиною, де симпатичну, утомлено-загадкову дружину намагається задушити в обіймах, сповнених любові та вдячності, маленька донька, уквітчана білими бантами, із широкою рідкозубою усмішкою, такою зворушливою й типовою для цього віку; а на стінці висить підтвердження того, що він, Альберт Петрович Тутункевич, мужньо відбув тренінги «д'Ефективного французького менеджменту» та «Особистісного приросту».

Омріяне світле майбутнє, яке роботодавець колись епічно охрестив «кар'єрним ростом і скаженими бабками», чомусь ну зовсім не наближалося останнім часом. Це все вона винна — криза — бридка бородавчаста бабця в засмальцьованому латаному вбранні, ніс гачком і руки граблями, і тхне од неї — будь здоров! Альберт Тутункевич її, власне, не бачив, однак директор оповів йому наодинці, що вона виглядає саме так, відсахнувшись од нього, як від прокаженого, щойно він заїкнувся про підвищення зарплатні, а потім сів у свій «гелендваген» і чкурнув чимшвидше кудись назустріч флуктуаціям сідаючого сонця, полишивши химеричні пилові завихрення, що сумно благали нещадної зливи, а потім сумирно принишкли.

Альбертові ці чудернацькі хмаринки нагадали, що він тут у гостях, і уявив себе частиною праху, що збурюється гумовими протекторами низькопрофільної резини якогось ультрасучасного авто далекого майбутнього, оте його власне прохання, таке актуальне дві хвилини тому, видалося настільки нікчемним і не вартим уваги, що на обличчі знову засяяло всепереможне умиротворення, притаманне його непересічній зовнішності.

Волосся на голові Альберта Тутункевича було коротким, оскільки догляд за ним і зачіскою він уважав суто жіночою, а отже, непотрібною чоловікові справою; із провалля його глибоко посаджених очей виринала назовні якась дивна, безглузда впевненість, яка розганялася на кросовому мотоциклі й стрибала з трампліна його кирпатого носа задля того, щоб, кепкуючи, виконати в польоті «lazy boy» і пірнути межи двох паралелей тонких губ, які ніколи не перетнуться. Окуляри в прозорій оправі чіплялися дужками за настовбурчені, майже вампірські вуха, яким дуже пасували гостроносі темно-брунатні туфлі «s.Oliver» та сорочка кофейного кольору з комірцем а-ля шістдесяті, що чудово сиділа на його худорлявому сухому торсі з гордовитою осанкою — результаті ледь не щоденних занять протягом двох років новомодним пілатесом.

Та найбільше в його зовнішності привертали увагу нігті рук правильної трапецієвидної форми, що логічно закінчували кисті з довгими великими пальцями. Альберт щиро вважав, що вони в нього просто-таки еталонних пропорцій, адже навіть жінки випитували в нього назву салону, у якому він робить собі манікюр. Колір нігтів того рідкісного рожевого відтінку, що буває, як правило, лише в новонароджених, справляв враження, ніби кінцівки зроблені з воску талановитим майстром. Саме тому Альберт Тутункевич так любив ніби між іншим пригадати пушкінське «быть можно дельным человеком...», адже естетичним виглядом своїх нігтів він справді переймався як ніхто інший.

Таким чином, Альберт сплюнув на брудний асфальт, ніби відмежувався від пристрастей людських, і пішов на пружних ногах до свого вже битого «ланоса», мугикаючи щось під ніс. Людина з гарним музичним слухом могла б розчути щось

на кшталт синкопованого «хейла-боппа» у тих уривчастих звуках. Ця звичка постійно наспівувати якусь одну й ту саму мелодію неабияк дратувала багатьох співробітників Альберта, до того ж він часто всміхався з якимсь божевільним натяком, ніби щось знав, і завжди перебував у гарному гуморі, що не могло не викликати відрази в однорідній спільноті офісного планктону. А як же «дедлайни», «депресії», «головняки», «по хмєлаза» урешті-решт... А тут він — одвічно, бачте, цвіте й пахне.

Припаркувавши автомашину біля дому на постійному місці, Альберт піднявся скрипучими сходами на другий поверх до своєї трикімнатної квартири. Ні, він нізащо не проміняв би її навіть на квартиру аналогічної площі в новобудові одного з престижних районів центру. Глибокий вдих — і запах як у дитинстві знов подразнює аналізатори, розгадати його складову неможливо, це щось трансцендентальне. У під'їзді нічого не змінюється роками, навіть ця антикварна дитяча коляска, у яку сусіди складають порожні пляшки, а під сходами в коморі досі зберігаються підшивки старовинних журналів та газет.

Шкода лише, що бабуся залишила цей світ і вже ніколи не чекатиме на нього з тарілкою слойок із полуничним джемом. У дружини, як вона не пнулася, досі випічка навіть не наближалися до того взірцевого смаку...

На нього чекали цілком передбачувані, педантично розмірені вихідні, де все знаходилося на своїх місцях і з'являлося на сцені в суворо зазначений режисером час. У суботу — відвести дитину в цирк, а жінку в кіно. У неділю вранці — піти до крамниці за продуктами. Акуратно, чинно, статечно. Однак найбільш очікуваним і бажаним для Альберта Тутункевича був недільний вечір, який йому зовсім не дошкуляв своєю настирною констатацією закінчення вікенду.

Коли сутінки завершили артпідготовку вулиць — темрява ввійшла до міста й наштовхнулася на опір регулярних загонів жовтих ліхтарів та рубінових вивісок, партизанські вилазки автомобільних галогенів також дошкуляли її беззастережному панування, та вона була напрочуд спокійною, ніби знала, яким буде кінцевий результат цих, здавалося б, одвічних баталій.

У цей час Альберт виходив на свій затишний балкон у товаристві ста грамів «Balantines» та сигари «Bolivar», поціновувачем яких він став не так уже й давно, із того часу, як зміг собі те дозволити без шкоди для сімейного бюджету. Зрештою, це вже стало невід'ємною частиною одного старого ритуалу, який приємно доповнився цими атрибутами дорослої самостійної людини. Власне, сам ритуал брав свій початок ще зі старших класів, і там, звісно, не було місця алкоголю та сигарам — жили вони з бабусею не розкошуючи, виховувала його старенька в суворих спартанських умовах, ліпила з нього своє бачення чоловіка — «ніякого баловства й усе в сім'ю».

Після ритуалу Альберт приймав душ, потім набирав теплу ванну для дружини, додавши до струменя води кришечку пінного засобу, на поличку ставив блюдце з рівномірно розламаною на однакові шматочки плиткою чорного шоколаду — тепер вона проведе тут щонайменше півгодини — і йшов задоволено до спальні. Там із шухляди він діставав фотографію А-3 формату, на якій було зображено комету С 1995 О1, більше відому як Хейла-Боппа. Потім вмикав на програвачі особливий диск, де були лише дві пісні: «Мой друг художник и поэт» Нікольського та «Шикидим» Павліка, ставив на безперервне відтворення й діставав свій нехитрий манікюрний набір «Zinger», у якому були пилка для нігтів, ножиці, апельсинова паличка та шліфувальна пилка.

Справді, зрізати нігті ножицями не рекомендують — краще спилювати, але Альбертові потрібно їх саме підстригати. Це було вкрай важливим.

Композиції грали собі, висмикуючи на поверхню свідомості, немов німу лискучу рибу, елементи стійких, меланхолійно гострих асоціацій, пов'язаних із ранньою весною 1997 року, коли на нічному небі можна було спостерігати яскраве дійство — розкішний павичевий хвіст комети Хейла-Боппа, гіпнотичне явище, що доводило відсутність сталості у Всесвіті

навіть невтаємниченим особам, безнадійно далеким від космічних процесів.

У ті часи Альберт щовечора виходив на вулицю. Спочатку він сумлінно виконував домашнє завдання в притишеному супроводі радіохвилі, на якій у щоденному хіт-параді можна було почути Нікольського з Павліком. Потім спускався сходами, інколи дослухаючись до бурхливих процесів за сусідськими дверима, й опинявся сам-на-сам із рельєфним візерунком неба, оздобленим перловими намистинами, а посеред нього — упевнений мазок невідомого автора й ковток п'янкого весняного повітря навпіл із бруньками дрімотних дерев.

А потім по телевізору він побачив репортаж про членів «Воріт раю», які, прийнявши фенобарбітал із горілкою й надягнувши целофанові пакети на голови, здійснили масове самогубство, лишаючись переконаними, що перенесуться таким чином до космічного корабля, який, за їхніми уявленнями, слідував за кометою.

У школі це також жваво обговорювалося на перерві. Наприклад, Льоха Копитний, палкий шанувальник усіляких теорій змов, переконував Альберта, що та ситуація не що інше, як зловісна рекламна акція від «Nike», адже в переважній кількості інформаційних повідомлень щодо цієї події, яка облетіли світ, зазначалося, ніби всі члени були взуті в чорно-білі кросівки цієї марки. У результаті продажі тієї моделі, незважаючи на сумні асоціації, а може, і завдяки їм — злетіли до небес. Обґрунтовував, гад, переконливо: Марксовим «капітал здатен на будь-який злочин заради 300 відсотків прибутку» — поширеною практикою часів дикого заходу — коли засуджений до страти проголошував перед натовпом рекламне гасло наостанок, гонорар, звісно, рекламодавець віддавав уже безутішним родичам того «зіркового актора». Урешті-решт усі були згодні в одному: подія неймовірно ідіотська, навіть абсурдна. Вони навіть простьобали той факт, що наївні вчені ламають свої кудлато-сиві голови в пошуках засобу для подорожей у просторі-часі, а він уже (ось вам!) знайдений — фенобарбітал плюс горілка й целофановий пакет. А далі трапилася зовсім непередбачувана подія.

Наступного ранку Альберт зустрів перші лагідні промені сонця з почуттям неочікуваного усвідомлення, яке вирину-ло на поверхню його буття, ніби субмарина, що в авральному режимі продула кінгстони й скинула баластні води задля стрімкого підйому, і це усвідомлення було стійким, крицево-монолітним, дарма що

до парадоксального неймовірним. Однак тепер він знав напевно, що коли комета повернеться до Землі в 4391 році, разом із нею прилетять представники іншої, високорозвиненої цивілізації, планета, щоправда, уже буде вщент спустошеною, але за містичним збігом обставин представники тієї цивілізації спробують відновити людський вид за допомогою єдиних решток, що їм вдасться знайти. І тими артефактами виявиться... купка нігтів... Альберта Петровича Тутункевича...

Звідки взялася та переконаність, Альберт не міг знати, навіть не намагався розібратися в тому. Який сенс? Це був саме той випадок, коли віра не потребувала доказів. Відтоді це знання стало його складовою частиною, скріпивши оплот його самоідентичності елементом, що був співзвучний одвічним, завжди актуальним сутностям.

З того часу він майже ніколи не забував про свою таємну місію й міцно тримав язика за ретельно доглянутими і вчасно запломбованими зубами.

Тож тепер Альберт зручно всівся на стільці й почав зрізати нігті з посиленою уважністю, спочатку на руках, а потім на ногах. Обрізків повинно бути рівно двадцять, форма їхня ледь заокруглена, місяцевидна. Коли справу було завершено, він обережно згорнув їх докупки на фотографії, а потім підійшов до стіни, де став навколішки, і зосереджено висипав безцінний матеріал до шпарини в дерев'яній підлозі. І так буде доти, доки б'ється його полум'яне серце. Далі Альберт узяв пилочку та зі шляхетною розміреністю почав підрівнювати жахливі зубчасті сліди від ножиць на його ідеальних нігтях.

Знову мертвий

оповідання

У сім'ї менеджера з продажу мобільних телефонів Толика Лавочкіна сьогодні велика радість. Річ у тім, що Толик – азартна людина й кожну середу після роботи він приходить у найближче відділення зв'язку, щоб за п'ять гривень купити квиток національної лотереї. Уже впродовж багатьох років Толик ставить на одну й ту саму комбінацію із шести цифр, і щоразу йому не щастить. Але сьогодні особливий день. Чи то молитви допомогли, чи то ворожка, до якої ходив Толя знімати порчу. Невідомо. Однак цього дня Толик став Анатолієм Петровичем, шанованою та заможною людиною. Довгоочікуваний виграш дарував йому цей «титул». Так, саме так, сьогодні Анатолій став багатшим на 15 мільйонів папірців національних грошей.

Першим ділом пан Анатолій звільнився з ненависної роботи й сказав усе, що думав про своє начальство, прямо тому у вічі.

Далі настав час радіти життю. Він узяв кохану дружину, п'ятирічного сина та й чкурнув відпочивати в омріяну навколосвітню подорож. Одного чудового дня одна прекрасна авіакомпанія привезла всеньке сімейство в дивовижну країну Індію. Там Толик пізнав усі радощі давнього мистецтва йоги.

Якось на майстер-класі сточотирирічний гуру ввійшов у стан трансу таким чином, що імітував смерть. Присутні професійні лікарі підтвердили повну зупинку гурового серця. За кілька хвилин старий знову запустив власне серце та, як ні в чому не бувало, почав читати шокованим учням лекцію про це стародавнє мистецтво. З лекції новоспечений йог Толик дізнався, що далеко не кожен йог володіє технікою зупинки серця. Але зафіксовано той факт, що багато людей, які зовсім не мають відношення до йоги й котрих поховали, насправді не померали, а лише знаходилися в стані глибокого летаргічного сну. Такі люди приходили до тями вже глибоко під землею. Про це свідчать численні ексгумовані могили – тіла в страхітливих позах, обдерта обшивка домовин.

Про такі речі Анатолій, будучи менеджером нижньої ланки, не замислювався. Але тепер ці слова старого вчителя вразили його до глибини душі.

Наступної ночі Толик очей не міг заплющити. Усе думав: як це бути похованим живцем? Він чітко уявляв собі, як розплющує очі та все одно бачить темряву, поволі підіймав голову й тицявся носом об смертельно-гладку поверхню шовкової оббивки. Чоловік миттю кидав погляд на вікно та місячне світло, що пробивалося крізь привідкриті жалюзі й повертало його до реальності. Від серця відлягало, але якийсь незрозумілий страх не покидав його ні на хвилину. У голові стократним відлунням повторювалося: «...люди приходять до тями вже глибоко під землею, коли шансів на порятунок немає... немає!.. Немає!.. НЕМАЄ!!!» Раз по раз видіння повторювалося.

Десь години о четвертій ранку Толик не витримав жахів і пружиною зіскочив із ліжка, розбудивши дружину й сина.

– Ти чого?! – запитала дружина.

– Та, тат, со таке? – повторив малий.

– Так жити далі не можна! – відповів їм збуджений глава сімейства.

– Як не можна? – не зрозуміла дружина. – Як жити не можна?!

– Отак, у страху! Постійно у страху!

– Господи, чоловіче, що ти верзеш?!! – обурилася благовірна й подивилася на годинник. – Четверта ранку!

Толик забігав по кімнатах у пошуках телефонного довідника:

– Ніколи не знаєш, коли помреш. Де ж ти заховався?!

Дружина насторожилася.

Чоловіченько підірвався з ліжка о четвертій ранку, усіх побудив, бігає номером, як дурний, та ще й верзе якісь нісенітниці про смерть. Вона поцілувала й заспокоїла сина, який уже почав пхинькати, підійшла до збожеволілого чоловіка та з усієї сили вгріла долонею по потилиці. А треба сказати, що жіночка була невеличка, однак руку мала важку. Тож цей нехитрий прийом змусив Анатолія звернути на неї увагу. Тимчасово.

– Що ти в дідька робиш?! Отямся, дурню! – наказала йому дружина.

– Збирайся. Ми повертаємося додому!

Сказавши це, він розгорнув жовтий довідник, зняв слухавку й набрав номер аеропорту.

– Алло! Аеропорт?! Три квитки до Києва на найближчий рейс. Що? Ну, звісно ж, бізнес-клас!

Бідна жінка вже зовсім не витримала такої загадковості й закричала на біснуватого:

– Та ти мені скажеш, урешті-решт, що сталося, чи ні?!! Ти щось приховуєш? Що ти вже встиг накоїти?!

Тут Толик уже ніяк не міг викрутитися, бо коли Анжела дійшла до такого стану, то краще розповісти всю правду. Що він і зробив. Чоловік розповів про вчорашню лекцію місцевого гуру. Про страх прокинутися в труні.

– Ти здурів?! Наслухався дурниць від старого маразматика й сам у цю єресь повірив!? Значить так, бігом випив п'ятдесят грамів коньяку, щоб краще спалося, і в ліжко!

Анатолій не став сперечатися з роздратованою жінкою й зараз же виконав наказ.

– Зранку зателефонуєш у каси, скасуєш бронювання.

– Угу, – донеслося мляве.

Усі полягали. Кілька хвилин Анжела не могла заснути. Вона дивилася в стелю й думала про те, як легко налякати її чоловіка. Якийсь старий недоумок розповів страшну казочку для дорослих, а цей молодий дурень розвісив вуха. Нарешті вона заплющила очі й захропіла.

І наснився їй сон: буцімто вона померла та її поховали. Люди навкруги всі в чорному, плачуть, лементують. Анжела намагається докричатися до них, мовляв: «Я ЖИВА!», але чорні постаті вперто не чують. Ось уже труну кладуть у яму і, коли перша лопата сирої землі грякається об віко домовини, Анжела повертається в реальний світ, розбудивши вереском чоловіка.

– Що, що таке?!

Жінка, витираючи сльози та ковтаючи гірку слину, промовила:

– К-кошмар наснився. Толю, – мовила вона, трохи заспокоївшись, – не анулюй бронь. Ми летимо додому.

– Ти впевнена? Передумала?

– Я так собі подумала й вирішила, що ти маєш рацію. Нам треба підготуватися, поки не пізно.

Толя одразу зрадів такому рішенню другої половинки.

– Ага! Що я казав?!

– Толю, заткнись. Краще допоможи складати речі.

Анжела встала з ліжка, увімкнула світло й почала пакувати валізи. Уже через кілька годин подружжя сиділо в комфортних кріслах авіалайнера «Боїнг 747».

Прибувши додому, подружжя одразу викликало нотаріуса, щоб завірити текст заповіту. Окрім усього іншого, заповіт містив побажання бути похованими не в звичайній могилі, а в гробівці, який подружжя планувало звести найближчим часом. Другий пункт побажання зазначав: у жодному разі не забивати труну, а просто прикрити віко. Третій пункт представляв список речей, які потрібно покласти до покійника. Це будуть: кисневий балон із запасом кисню не менше ніж на годину; мобільний телефон із повністю зарядженою батареєю та потужною антеною; пляшка чистої води та гідро-механічний домкрат вантажопідйомністю не менш ніж півтори тонни, щоб у разі чого підняти важку гранітну кришку гробівця. Ці три пункти були продубльовані в обох заповітах, підтверджені підписами й завірені мокрою печаткою нотаріуса.

За кілька днів на завчасно підготованій території було зведено гробівець неймовірної краси. Фігурні колони із чорного граніту підпирали фасад споруди. З усіх боків красувалася ліпнина з позолоченою окантовкою. З-поміж колон визирали майстерно виконані гравіювання на релігійну тематику. А на важезній плиті, яка закривала вхід, вирізьблено Божу Матір у всенький людський зріст. Гробівець був шикарний. Жити можна.

У турботах про потойбічне життя минуло десять днів. Усі приготування було завершено. Подружжя з полегкістю зітхнуло. Нарешті вони готові до всього і матеріально, і юридично, і в моральному плані. Тепер треба жити далі й турбуватися про те, куди діти гроші, яких ще достобіса залишилося.

Був варіант перевести їх на відсотковий депозит і жити безбідно на відсотки до самої смерті. Але гроші лежали б на місці й, окрім невеликого відсотка, не приносили додаткових прибутків. Іще зі школи, зі старших класів, Толик знав, що гроші мають працювати на свого власника. Повинні крутитися. Чим більше в тебе грошей, тим більше їх можна заробити.

Отже, таку силу-силенну папірців слід вкласти в якусь прибуткову справу. Із подорожі азіатськими країнами Толик без тями закохався в японську кухню, і, приїхавши додому, був неприємно вражений повною відсутністю хороших японських ресторацій. Це й дало поштовх до створення першого в державі справжнього суші-ресторану.

Згодом, коли було знайдено приміщення, роздано ха-

барі потрібним людям й оформлено всі належні документи, ресторатор Анатолій запросив майстра суші із самої Країни Вранішнього Сонця. Новоспечений бізнесмен вважав, що саме в майстрах суші запорука успіху його ресторації. Адже справжнього майстра муштрують десять років, а тутешні забігайлівки, у кращому випадку, проводять тримісячний курс випадковим людям із вулиці, які потім безкарно годують отрутою відвідувачів.

Пан Ямамото — майстер суші в дев'ятому коліні з двадцятип'ятирічним стажем, прибув разом зі своїм учнем із притаманною породистим японцям точністю. Пан Ямамото дістав із валізки список страв традиційної японської кухні, який завжди возив із собою в закордонні подорожі, та розгорнув перед паном Анатолієм.

— Що тут написано? — звернувся пан Анатолій до свого перекладача, простягнувши товстезне меню, усипане незрозумілими символами.

— Анатолію Петровичу, якщо я перекладатиму вам усе підряд, то ця процедура забере дуже багато часу. Он воно, яке товсте. Давайте ви тицяйте навмання, а я перекладатиму.

Очі розбіглися по сторінках майстрового фоліанта. Толик навіть не здогадувався, що це тут таке мудре понаписувано. Ткнув пальцем.

— Так, оце що таке?

Перекладач подивився й зареготав.

— Ха-ха, ви знаєте, це зовсім невдалий вибір.

— Чого це невдалий? Чого ти смієшся?

— Розумієте, це риба фугу...

— І що?

— Це дуже-дуже отруйна риба. Її мають право готувати лише справжні гуру суші.

— А ти що, сумніваєшся в майстерності пана Ямамото?

— Я не маю жодних сумнівів щодо майстерності вельмишановного пана Ямамото, але варто її неправильно порізати — і смерть неминуча.

— Ось і перевіримо, який майстер із пана Ямамото. Це ж я його найняв, а значить, він найкращий. Словом, хочу рибу фугу! Так йому й передай.

Толик гепнув меню об стіл. Перекладач подав меню пану майстру й сказав, що господар виявив бажання насолодитися смаком фугу. Очі в майстра загорілися, він звернув свій погляд на пана Анатолія та щось сказав захоплено-жвавим тоном на його адресу. Потім майстер склав долоні докупи, чемно вклонився та, задумавшись, попрямував у бік кухні. За ним, ліліпутськими, але дуже швидкими кроками, почимчикував учень.

— Що він сказав? — запитав Толик.

— Вельмишановний пан Ямамото висловив своє безмежне захоплення вашою відвагою, достойною тільки самурая.

Майстер переодягнувся в спеціальне кімоно для такої події. Дістав спеціальні фугуножі, зроблені ще його дідом, який служив придворним кухарем самого імператора Хірохіто. Виклав усі необхідні прибори. У цей час задзвонив мобільний, який Ямамото-сан зовсім забув вимкнути. За океаном, по той бік зв'язку був його батько — син імператорського повара. (Говорять японською):

— Учню! Закінчи справу. Догостри ножі.

— Але вчителю, я ще не готовий!

— Готовий! Тобі вже час учитися готувати фугу.

— Але...

— Ніяких «але»! Я тобі наказую! Доточи ножі, поки я розмовлятиму з батьком.

Учень покірно вклонився та взявся гострити інструмент. Сам майстер вийшов із телефоном у підсобне приміщення. Коли він повернувся звідти, учень уже закінчив гострити й із нетерпінням чекав на майстра. Ямамото-сан довго розглядав леза, потім усміхнувся й сказав:

— Чудова робота! Незабаром ти сам станеш майстром і зможеш узяти учня!

— Дякую вам, учителю, за довіру.

— Ти заслужив на неї за ці роки...

Саме в такому улесливому тоні тривала розмова вчителя й учня, доки нарізався та готувався східний делікатес. Коли невдовзі риба-собака була готова й приправлена різноманітними спеціями та соусами, пан Ямамото налив у фарфорову чарку саке й віддав наказ учневі подавати на стіл.

Ямамото почав мити ножі. Коли справа дійшла до найменшого ножичка, яким вирізалося філе, палець японця натрапив на майже непомітну зазубринку. Майстер жбурнув ніж і блискавкою побіг у зал, де зараз, у цей самий час вельмишановний пан Анатолій поїдав отруту. Навіть зовсім непомітна зазубринка на ножі може коштувати людського життя.

— Стійте! — біжучи кричав майстер (японською, звісно). — Не їжте!

Та коли Ямамото добіг до столика, Толя вже облизував масні пальці й задоволено всміхався.

— Чого це він? — запитав здивований власник ресторації перекладача.

— Боюся, вам терміново потрібно викликати швидку, — пояснив наляканий перекладач.

— Що?! — волосся на голові пана Анатолія стало дибки, і в горлі, немов кістка, застряг кадик.

— Я не впевнений, але, здається, учень неправильно нагострив ніж і риба може бути погано нарізана. На ній могла залишитися отрута. Розумієте?!

Швидка дуже оперативно відреагувала на виклик. Можна сказати — лікарі зробили все можливе для порятунку пацієнта. Але невдовзі головний лікар міської клінічної лікарні № XXX констатував смерть пана Анатолія.

Вельмишановний пан Ямамото був убитий горем. Але він був справжнім японцем і самураєм із великої літери. Оскільки в посліху забув ритуальну зброю, то вичекав слушної нагоди і, коли ніхто не бачив, украв із медичного візочка два хірургічних скальпелі. Для себе та свого учня. Японці знайшли затишну комірчину для прибиральницького реманенту, де й провели ритуал сеппуку згаданим хірургічним приладдям. Чоловіки вже йшли квітучою долиною до божественного світла, як звідкілясь узялися волохаті руки в гумових рукавицях і безцеремонно висмикнули обох панів назад, на грішну землю. Лікарі в цій країні чудес отримують мізерну зарплатню, але виконують свою роботу натщесерце. Трохи згодом, коли всі рани загоїлись, пан Ямамото разом із учнем зі шрамами на пупах повернулися на батьківщину, зарікшись ніколи не навідуватися в цю країну, де навіть померти спокійно не можна.

Щодо Анатолія Петровича Лавочкіна, то його поховали, виконавши всі вказівки заповіту. Оскільки Толик за життя був людиною без чітко визначеного характеру й згадувати про нього було нічого, то на поминках говорили про нього мало. Здебільшого говорили про власні мирські справи, пили халявний алкоголь і втішали нещасну вдову. Хто як умів, так і втішав.

Толик розплющив очі. У «приміщенні», у якому він лежав, було темно, неймовірно душно та важко дихати. Толя помаленьку підвів голову, яка неймовірно боліла, і тицьнувся носом у щось м'яке. Тут до нього дійшло, що місце, у якому він знаходиться, не що інше, як труна. Його кошмар утілився тепер у життя. Тобто в смерть. Тут же до нього повернулася пам'ять і він зрозумів, що похований живцем. Толя в істериці заметався по труні й боляче вдарився ногою об щось тверде. У темряві дзвякнуло. Нога намацала якийсь мішок. Підсунув до себе. Запхавши туди руку, він відчув, як неймовірне щастя пробігло від копчика аж до маківки. У мішку було все необхідне, чого вимагав його заповіт. Нащупавши мобільний телефон, почав набирати номер дружини, але довбаний дисплей повідомив про відсутність сім карти...

— Чорт забирай!!! — вирвалося з пересохлої горлянки. — Щоб вам!!!

Поматюкавшись іще секунд із п'ятнадцять, Толя відкинув віко труни та взявся прилаштовувати домкрат до гранітної кришки сімейної усипальниці. Крехтячи із надривом, нарікаючи на свою важку долю, Толя помпував домкрат. Невдовзі почувся характерний «дзинь» — то металева ніжка домкрата торкнулася кам'яної поверхні. Важезна кришка поволі подалася догори й радісно заскрепла. Усередину війнуло повітрям. Толику здалося, що воно прозоріше за найчистіший високогірний кисень.

Іще кілька поштовхів, і тьмяне світло, що заповнювало середину гробівця, поступово проникло під кришку. Іще трішечки зусиль — і кришка піднялася рівно настільки, щоб дорослий чоловік зміг протиснутися крізь утворену щілину.

Щастю Толі не було меж. Він схопився обома руками за край ніші та почув якийсь зловісний звук.

Анатолій повернув голову в бік звуку та з жахом зауважив, що під останнім зубцем домкрата чиєюсь дбайливою рукою зроблено надріз. Звук пролунав знову, і кришка міцно припечатала череп Анатолія Лавочкіна до краю ніші з такою силою, що бідолаха не встиг зрозуміти, що помер.

Мистецький журнал друкувати з листопада 2011 р. — уривки з філософської повісті-казки «НОВА РОЗМОВА З ЄВРОПОЮ, або Таємниці нових літер» Станіслава Бондаренка, цікавого інструменталіста, літературознавця та знавця Європи!

ВІД РІЛЬКЕ — ДО СТУСА

Чому мені так важливо
розповісти Лорці про Плужника,
Райнеру — про Свідзінського й Стуса?
Не знаю, чи зрозуміють,
та хочеться, щоб між собою
зналась рідня поетична.

Pájaros sin Alas

Безкрилі птахи

детектив
(журнальний варіант)

Переклад з іспанської: А. Галайчук

Музей Гуггенхайма в місті Більбао, Іспанія

23

Сьогодні ти вперше запитав себе, чи правильно вчинив, переїхавши до Більбао. Тобі подобається місто, але ця деталь не має значення — насправді всі міста для тебе однакові, це лише простір, де можна жити й виживати. Ось у цьому й полягає проблема: ти вирішив, що тепер тобі мало просто жити та виживати, а для цього недостатньо тільки оселитися в якомусь місті. Для цього потрібно змінити спосіб життя й знайти інше покликання. Однак ти, на жаль, знаєш лише один спосіб життя та одне покликання, і тобі не хочеться все кидати й шукати себе в чомусь новому, хоча останнім часом ти почав серйозно розглядати цю можливість.

Імовірно, проблема в тому, що тепер ти більше не працюєш на себе. Тепер ти найманий працівник. Хоч і з неймовірним заробітком, та все одно найманець. Ти з усмішкою думаєш, що тепер ти як Бекхем чи Роналдіньо у світі професійного злочину, але навіть вони, зірки у своїй сфері, підпорядковані тренеру. Можливо, за талант їм можна пробачити те, що часом вони не дотримуються вказівок, але тренери завжди поруч, вони спостерігають, стежать за футболістами, а часом, попри всю їхню харизму та віддані за них мільйони, залишають на лаві запасних на один матч або навіть на сезон, щоб у них була можливість подумати про свої помилки. Так, проблема в тому, що глибоко в душі ти як Бекхем або Роналдіньо, але не терпиш нічиїх вказівок.

Якщо вже бути із собою до кінця відвертим, ти ніколи не був цілковито незалежним, так чи інакше завжди отримував накази, і не лише тоді, коли працював на секретні служби своєї країни, а й коли став працювати на себе. Тобі давали пачку купюр і казали: «Ти маєш прибрати того типа», — і ти брав гроші й прибирав указану особу. Або, навпаки, якщо та чи інша справа тебе не влаштовувала, ти не брав грошей і не чіпав жертви, а клієнтові лишалося тільки погодитися, тому що накази віддавав ти. А ще ти завжди був якщо не найкращим — марнославство може мати фатальні наслідки в будь-якій справі, а у твоїй — іще й у прямому значенні слова, — то вже напевне одним із найкращих, що, у свою чергу, не створює навколо тебе аури недоторканності, адже ти вкотре доводив, що недоторканних людей не буває. Проте в тебе все ж була гарантія того, що лише божевільному, якому не шкода власного життя, могло б спасти на думку напасти на тебе.

Утім так було тоді, коли ти працював автономно, тепер же начальники вимагають від тебе результатів. І вони їх отримують, тут немає підстав скаржитися. Проблема в тому, що вони тобі не довіряють і вочевидь цілком правильно роблять. Відтоді, як ти прибув до цього міста й познайомився з ними, ти вирішив діяти самостійно, не звертаючи уваги на те, що вони тобі кажуть. Насправді з тобою відбувається те саме, що вже відбулося, коли ти працював у таємній поліції Секурітате: поки тобі давали можливість працювати на власний розсуд, ти без жодних проблем виконував їхні накази. Коли від тебе хотіли результату, приходив до результату, і ніхто не міг сперечатися з тобою й казати, що ти неправильно провів місію, яку тобі доручили. Але якщо тебе примушували працювати в певному стилі, який тобі не подобався, не було у світі такої сили, яка могла б тебе підкорити. Навіть жорстокій та безжальній політичній поліції Чаушеску це не вдавалося.

Ти пригадуєш останнє замовлення від тих, хто тоді тобою керував. Полковник Адамеску, другорядний військовий, який не викликав у тебе жодних емоцій, просто керівник, наказав тобі вбити маленького хлопчика, єдиного сина неспокійних дисидентів. А ти відмовився. І не через відчуття моралі або порядності — ти вже давно зрозумів, що обране тобою життя було повним антиподом традиційних понять про мораль і порядність, які, утім, були єдиними серед свого роду. Ти просто не міг цього зробити, ти не був до цього готовий. Ти вже вбивав жінок, інвалідів та старих людей, священиків і мирян, керівників і працівників, але не хотів убивати дитину, а якщо ти чогось не хотів, ти цього не робив. Єдина проблема полягала в тому, що другорядному полковникові Адамеску не можна було такого говорити, ти не міг зайти до його кабінету й попросити, щоб він зняв із тебе це завдання й доручив його, наприклад, Корнеліу, який з радістю познущається з дитини. Ні, так не можна було робити. Єдиний спосіб повідомити начальника про те, що ти не збираєшся виконувати його наказ, — переконатися, що він не зможе вжити від-

повідних заходів проти тебе. Тому тобі лишалося одне: випередити його й покінчити з ним раніше, аніж він віддасть наказ покінчити з тобою. Саме так ти й учинив, але ніхто тебе не запідозрив. Ніхто з твоїх товаришів не міг подумати, що саме твоя рука тримала ніж, який перерізав горло полковника Адамеску, цього видатного слуги своєї Батьківщини. Звісно ж, смерть вождя режиму мала свої наслідки — жахливі репресії супротивників тодішньої форми правління, але тебе це не обходило й зовсім не цікавило. Ти був і завжди будеш лише професіоналом. Тоді ти працював на комуністичних диктаторів, але так само міг би працювати як на фашистський, так і на будь-який інший політичний устрій. Яка різниця, червоні твої начальники, чорні чи білі, якщо вони платять тобі зеленими купюрами.

Але тепер ситуація дещо інша: твої нинішні керівники навіть приблизно не сягають висот начальників тодішніх. Однак ти відчуваєш, що рано чи пізно в тебе буде сутичка з ними, і ти не зможеш нікого цим докорити, оскільки провина за це тільки на тобі — ти сам вирішив грати цю гру власними картами, і рано чи пізно тобі доведеться запропонувати останню ставку й сказати: «Ось я, а це мій хід». А ще ти ніколи не кажеш «нехай на це буде воля Божа», тому що ти ще не вважаєш себе божеством, але знаєш, що все буде так, як хочеш ти. Є одна річ, у якій ти впевнений: якщо виникне суперечка, а вона обов'язково виникне, переможцем у ній будеш ти. І це не марнославство, а проста констатація факту. Ти завжди повинен перемагати, оскільки поразка означає смерть, а тобі поки що не хочеться знайомитися з цією пані.

24

Коли фургон підвіз мене до околиць Поліцейського суду, у мене виникло відчуття deja vu, від якого на душі стало неспокійно. Кілька днів тому Бурже Моран ледь не запроторив мене за ґрати за таку дрібницю, як некомпетентне розслідування причини смерті, яка, найімовірніше, була випадковою. Тож я міг собі тільки уявляти, не докладаючи до того особливих зусиль, що мене чекає за порогом його володінь. І якщо, як мені сказав той товариш Енеко, ордер на мій арешт виданий особисто суддею, не було сенсу обдурювати себе, вважаючи, що цього разу я також вийду звідти неушкодженим. Хоч би що я сказав у своєму свідченні, обласна в'язниця в Басаурі чекала на мене з розкритими обіймами.

Хай там як, але я вирішив ускладнити їм завдання. Якщо в поліцейському відділку я вирішив мовчати, то в суді я погоджуся на допит. Мабуть, моє марнославство дозволяло вірити в те, що я зможу не сказати нічого такого, що могло б завдати мені шкоди. Окрім того, був упевнений, що в них не могло бути достатньо доказів, аби звинуватити мене в убивстві, до якого я не був причетний. Роки, які я провів по той бік барикад, навчили мене, що нічого неможливого не буває й будь-кого можуть несправедливо звинуватити в тому, до чого він не причетний. Але вбивство — вельми тяжкий злочин, у якому не можна звинуватити без серйозних доказів. Раптом я зрозумів, що цей аргумент грає проти мене: якщо вже Бурже Моран видав ордер на мій арешт, ці докази, як не дивно, існують. Мій улюблений суддя міг бути останнім сучим сином, але він не став би наражати на ризик свою кар'єру та становище в суспільстві заради такої простої примхи, як бажання побачити мене за ґратами, хоч би це й здійснило одну з найзаповітніших його мрій.

Потім нам довелося зачекати ще сорок п'ять хвилин, поки до суду прибув адвокат, якого викликали з Колегії Адвокатів, оскільки, коли мене попросили назвати ім'я свого захисника, я цього не зробив. Мій адвокат був молодий, це читалося в його очах, хоч він і відпустив густу бороду, аби його сприймали трохи серйозніше. Насправді останні спостереження були лише моєю вигадкою, та здається, що я не так уже й погано розумію, що коїться в кабінетах його колег і в коридорах судів. На жаль, йому нічого обговорювати з Бурже Мораном. Із бородою чи без неї рішення давно вже було прийняте, і ніщо не зможе примусити його передумати. Разом із тим спочатку на подібних явках адвокати нічого не можуть зробити, вони тільки стежать за дотриманням прав заарештованих, але часом, особливо маючи справу з платними клієнтами, яким я не був, вони перевищували свої повноваження й більш чи менш успішно, залежно від настрою судді, намагалися давати поради заарештованим.

У моїй ситуації це видається абсурдним, але коли мене нарешті привели до кабінету судді, я відчув щось подібне до того, що має відчувати футболіст, коли по-

чинається останній день Ліги чемпіонів: хоч би скільки м'ячів я забив і скільки б пенальті прийняв, через дев'яносто хвилин без можливості пролонгації трофей буде прикрашати вітрину судді, а не мою. Здається, Бурже Моран відчував схожі емоції, зважаючи на те, як заблищали його очі, тільки-но він мене побачив. Хай там як, він умів себе контролювати, оскільки його реакція була ледь помітною; упевнений, що я єдиний з усіх присутніх її помітив. Дуже швидко він повернувся до образу поважного судді, який тільки виконує свій обов'язок і переймається лише службою на благо закону та справедливості, якщо останнє слово взагалі ще має якесь значення. Ну а я знову ледь не викинув коника — хотів підморгнути йому або відправити ніжний повітряний поцілунок, але ціною тяжких зусиль зумів стриматися. Якщо я вже вирішив добре поводитися, нехай принаймні до списку моїх справжніх або вигаданих злочинів не додадуть ще й звинувачення в приниженні органу влади.

Передусім він сказав мені таким засмученим голосом, що жоден незалежний спостерігач не поставив би під сумнів його щирість, буцімто йому вельми шкода знову бачити мене в приміщенні суду, та ще й за таких обставин.

— Я так сподівався на те, що ви виправилися та переосмислили своє життя, але, здається, я помилявся. І мені шкода, тому що цього разу проти вас висунули дуже, дуже тяжке звинувачення.

— Так, звинувачувати когось у злочині, до якого він не причетний, — це дуже, дуже погано, тут ви маєте рацію.

— Так і є, — із посмішкою додав Бурже Моран, ніби йому було приємно дійти зі мною згоди, — звинувачувати когось у злочині, до якого він не причетний, — це дуже, дуже погано, саме через це ми тут. Ми хочемо отримати від вас свідчення й дати можливість сказати все, що ви вважаєте за потрібне.

— Якщо ви не заперечуєте, я скажу тільки правду. Я знаю, що ви до такого не звикли, але, як-то кажуть, усе колись буває вперше.

Цього разу очі Бурже Морана засвітилися від гніву, але він знову швидко опанував себе, вдавши, ніби нічого не почув.

— Наскільки я знаю, вам уже повідомили ваші права, а з огляду на те, що ви не назвали імені свого адвоката, ми вам його призначили самі. Нам би хотілося, щоб він був присутній на вашій сьогоднішній явці, — суддя знову зазирнув в один із документів, які лежали на його столі, хоч я й був упевнений, що він чудово все пам'ятав. — Якщо точніше, вашого адвоката з Біскайської колегії адвокатів, присутнього тут, звати Хайме Бергарече Хіменес. Правильно? — запитав суддя, звертаючись не до мене, а до адвоката.

— Так, Ваша Честь, усе правильно, — відповів чоловік, хоча мені було очевидно, що цей Хайме не мав жодного уявлення про мою ситуацію, але я не хотів і не вважав за доцільне нічого йому пояснювати.

— У такому разі пропоную розпочати процедуру надання свідчень. Ви, — він знову звертався до мене, — уже знайомі з цією процедурою, тож почнемо з попередніх запитань. Ім'я, адреса, професія?

— Ваша Честь, у вас є моє посвідчення особистості, передайте його цій панянці, — я показав на секретарку, яка друкувала мої свідчення на комп'ютері, — нехай вона перепише ці дані звідти, уся ця інформація справжня, тому тут немає про що хвилюватися.

Його Честь, здається, хотів показати свою великодушність, зважаючи на те що він дістав зі своєї папки мої документи й передав їх секретарці. Дочекався, поки його підлегла ввела дані про мене в комп'ютер, і урочисто повернув документи мені.

— Пане Ґойкоечеа, вас заарештували й направили до цього суду через наявність достатньо вагомих ознак того, що ви причетні до загибелі пані Наталії Уркіси Отаманді, молодшого офіцера, слідчого Автономної поліції. Чи скоїли ви це вбивство і, якщо так, надайте нам, будь ласка, свою версію подій. Хочу нагадати, що ви не зобов'язані цього робити, але щиросердне зізнання може пом'якшити ваш вирок, коли настане час його винести.

— Ваша Честь, на жаль, я не можу вам нічого сказати про загибель моєї дружини. До тієї миті, коли мене затримали горлорізи, які ганьблять добре ім'я Автономної поліції, я навіть не знав, що її вбили.

— Якщо ви не заперечуєте, — цього разу суддя звернувся до адвоката, який висловив свою згоду кивком голови, — краще не фіксувати оцінку, яку заарештований дав поліцейським, котрі його затримали. Тобто, — цього разу він звертався до мене, — ви стверджуєте, що звинувачення, які вам висунули, не є істинними.

— Мені шкода вас розчаровувати, Ваша Честь, але саме так. Я невинен як дитя; я вже сказав, що навіть не знав про загибель Наталії, поки мені про це не повідомили ті самовіддані слуги правопорядку, яких ви до мене направили.

Можливо, Луїс Бурже Моран уже підготував якусь дотепну відповідь на щойно сказані мною слова, проте раціонально вирішив, що він суддя, а я — підсудний, у якого він має прийняти свідчення, поставивши мені низку підготованих заздалегідь запитань. Так чи інакше, я про це ніколи не дізнаюся, позаяк після нетривалого гамору, джерело якого заінтригувало нас усіх, до судової зали зайшов величний Артуро Аподака в чорній мантії,

яка робила його схожим на римського патриція або давньогрецьке божество. Його супроводжував працівник суду, котрий намагався пояснити, що до зали зараз заходити не можна, оскільки там саме проходить явка; а може, насправді він звертався до свого керівника, відчайдушно намагаючись уникнути покарання й неминучої письмової скарги на те, що він не може належним чином стежити за безпекою судової зали.

Вираз гніву, який спочатку з'явився в очах Бурже Морана, одразу ж зник, коли він побачив, хто був його непроханим гостем. Як і будь-яка важлива особа в юридичному світі Більбао, він знав, хто такий Артуро Аподака. І хоча чудово розумів, що перед обличчям закону всі рівні, не кажучи вже про регламент і звичаї, особа колишнього нотаріуса лякала його достатньо, аби він насмілився звертатися до нього так, як звик говорити із заарештованими, чиновниками й адвокатами, — зверхньо та презирливо.

— Що тут коїться? — пробурмотів він, наказавши працівнику суду вийти із зали. — Що це означає? — додав він, ніби його перше запитання було недостатньо зрозумілим.

І якщо поява Аподаки була гідною римського трибуна, його голос був схожий на голос самого Марка Порція Катона Старшого, яким він віддав наказ сенату зруйнувати Карфаген.

— Що тут коїться, Ваша Честь? Тут ледь не сталося очевидне порушення закону, позаяк ви збиралися заслухати в пана Ґойкоечеа свідчення за відсутності його адвоката, тобто мене. Ось документ, який підтверджує мої слова, — додав Аподака, передавши судді нотаріальний акт.

Насправді я й сам уже забув, що багато років тому, коли Аподака вийшов на пенсію й залишив свій кабінет, він знову став працювати адвокатом, аби, як він сам казав, бути у формі. Час від часу він працював на своїх друзів або над тими справами, які йому здавалися цікавими. Саме тоді я підписав цей нотаріальний акт, який він у цій ситуації показав так, як лицар Круглого столу показав би свого списка.

— Із документом усе гаразд, — виголосив Бурже Моран, проглянувши його, чим викликав у Аподаки вдавану образу, — але пан Ґойкоечеа не просив вашої допомоги. Він наполягав призначити йому адвоката з Колегії.

— Просто пан Ґойкоечеа — нерозумне дитя, — він так сильно мені підморгнув, що всі навколо це помітили, що, утім, входило в його наміри, — і, напевне, розгубився від того, що його так несправедливо заарештували, — тепер уже суддя голосно сопів, сповнений гніву, — і сам не розумів, що робить.

— Із мого боку немає заперечень, — поспішив заявити призначений мені адвокат, який, як і 99,99% його колег, відчував до Аподаки повагу, — якщо заарештований бажає, щоб його представляв пан Аподака, я не братиму участі в цій справі.

— Ви не заперечуєте? — запитав мене Бурже Моран. Але йому відповів сам Аподака, що, звісно, я згоден. І мені довелося погодитися.

— У такому разі, — продовжив суддя, — якщо панові адвокату нічого додати, ми продовжимо процедуру надання свідчень.

— У мене є запитання, Ваша Честь, у чому саме звинувачують мого підзахисного?

— У вбивстві його дружини Наталії Уркіси Отаменді, агента Автономної поліції.

— Але ж це нісенітниця, Ваша Честь, — тепер він говорив не як адвокат, а як друг. — Хоч би що там було, я хотів би висловити своє невдоволення щодо того, у який спосіб було затримано мого клієнта та передано до поліції та суду. Якби його викликали через звичайний судовий позов, він би прийшов добровільно, і не варто було вдягати на нього наручники.

— Ставлення до вашого підзахисного було коректним, а в іншому разі він завжди може написати скаргу. Ви й самі розумієте, пане адвокате, що в тій ситуації, коли йдеться про підозру в скоєнні вбивства, судова поліція повинна вжити застережних заходів.

— Ти хочеш написати скаргу на погане ставлення? — звернувся до мене Аподака, демонстративно не звертаючи уваги на Бурже Морана.

— Мабуть, ні. Я хотів би поскаржитися на те, що вони — недоумки. Але, якщо я не помиляюся, у Кримінальному кодексі ще немає такого злочину.

— Боюся, ти маєш рацію, тож давайте повернемося до допиту. Продовжуйте, Ваша Честь.

Луїс Бурже прочистив горло, розгублений від сюрреалістичних обставин, у які він потрапив. Але, укотре переклавши з місця на місце папери на своєму столі, як ілюзіоніст тасує свою колоду карт, він знову набув, як йому здавалося, поважного вигляду слідчого судді, після чого поновив допит.

— Іще до того, як пан Аподака зайняв місце пана Бергарече як законного представника під час надання свідчень, ви заперечили свою причетність до загибелі дружини Наталії Уркіси Отаменді. Ви можете це підтвердити?

— Так, Ваша Честь. Я не з тих, у кого сім п'ятниць на тиждень.

— Де ви перебували вчора вночі між одинадцятою та четвертою?

Оскільки Наталію вбили між дванадцятою і третьою, я вирішив, що Бурже Моран розширив часові межі як превентивний захід.

— Там, де в нашій країні зазвичай перебувають чесні люди в такий час, — відпочивав від напруженого робочого дня у своєму ліжку.

— Ви можете це довести?

— Ви маєте на увазі, чи є в мене свідки? Боюся, що ні, Ваша Честь, і майте на увазі, що якби вони були, я б вам сказав. Я не належу до кола благородних лицарів, які навіть під загрозою страти замовчують свої пригоди, щоб не завдати шкоди дамі серця; ні, я не з таких. Ось тільки останнім часом — не знаю навіть, що зі мною коїться, — жінки адекватного віку не хочуть зі мною спати. Ну а щодо чоловіків — не знаю, що б із цього вийшло, тому що я ніколи такого з ними не робив, але щось мені підказує, що вони також не сповнені бажання спати зі мною. Ви як експерт у таких питаннях як вважаєте, я маю рацію?

Регіт Аподаки, який супроводжував останню частину мого свідчення, було чути, мабуть, у кожному куточку приміщення суду, але Бурже Моран зробив вигляд, що йому байдуже, і продовжив допит.

— Чи правда те, що три дні тому ви погрожували своїй колишній дружині в поліцейському відділку на вулиці Автономії Більбао?

— Не колишній дружині, ми не були розлучені, — уже втретє Бурже Моран назвав Наталію моєю колишньою дружиною, і мені це врешті-решт набридло. Очевидно, незважаючи на антипатію, яку ми відчували один до одного, він не хотів спеціально завдавати мені болю, і все-таки в нього це виходило. Я розумів, що моя поведінка була нерозумною — від офіційного розлучення нас відділяв лише папірець із гербом суду, а ще розумів, що мені ніколи не вдалося б її повернути, хіба за допомогою дива, а я, на жаль, давно вже не вірю в дива. Та навіть так мені було боляче, вельми боляче чути це від судді.

— Гаразд, я поставлю запитання по-іншому, — Бурже Моран, очевидно, вирішив, що контроль над ситуацією цілком належав йому, і тому він може вдати з себе великодушного. — Чи правда те, що три дні тому у згаданому поліцейському відділку на вулиці Автономії Більбао ви погрожували своїй дружині, із якою не проживали разом?

— Цілком хибне твердження, я ніколи не погрожував Наталії.

— Однак багато свідків, серед яких усі працівники Автономної поліції, підтвердили, що ви принижували свою колишню дружину такими словами, як, — він знову зробив вигляд, що гортає свої папери, — сучка, шльондра, донощиця, негідниця. То, може, ці свідки брешуть?

— Ні, я справді все це сказав, — я розумів, що, погодившись із цим, потраплю у складну ситуацію, але заперечувати сказане було б безглуздо, — але це ще ні про що не говорить. Принизити людину — це не те саме, що погрожувати їй, і вже тим паче не розправою. Я був не при собі, але їй не погрожував і не застосовував до неї силу.

— Ви як колишній поліцейський маєте знати, що в Країні Басків кваліфікація «донощика» часто мала трагічні наслідки.

— Та заради Бога! — уперше втрутився Аподака. — Не виривайте окремі слова з контексту, Ваша Честь. Наскільки я знаю, у цій ситуації ніхто нікого не звинувачував у причетності до тероризму.

— Пане адвокате, хочу вам нагадати, що ви тут для того, аби стежити за дотриманням прав вашого довірителя. Якщо випаде нагода, вам іще дадуть можливість висловити всі думки та положення, які ви вважатимете за потрібне оприлюднити.

Те, у який спосіб Бурже Моран показав Аподаці своє невдоволення, свідчило, що він почувався впевнено, а це, на мій погляд, було поганою ознакою.

— А ви можете пояснити, пане Ґойкоечеа, чому відбитки ваших пальців по всій квартирі Наталії Уркіси?

— Певна річ, можу! — вибухнув я. — Я прожив там багато років, поки ми не розлучилися та я не переїхав до квартири, яку успадкував від батьків.

— Коли ви розлучилися?

— Це запитання не стосується справи, Ваша Честь. Воно належить до сфери особистого життя мого довірителя, і він не зобов'язаний на нього відповідати, — заперечив Аподака, який, як мені здається, швидше хотів учинити на зло судді, не будучи до кінця впевненим у тому, що каже. Як на мене, принаймні якщо подивитися

Наталія Кушнір, м. Харків

***

принесли спогад від весни,
що ти не мій... і не для всіх...

Палагея Кукуб, м. Київ

ЇЇ СИЛЬНІ ЧОЛОВІЧІ РУКИ

Її сильні чоловічі руки
катають тісто на пиріжки
і підіймають штангу на
сто кілограм.
З нею не страшно вночі,
не соромно вдень.
На пляжі тобі заздрять всі чоловіки,
а жінки – нервово п'ють кефір.
Обійме, пригорне, на руки візьме,
від її пристрасті синці,
зламані ребра, вивихи.
А така ніжна, що хоч кричи!
«Допоможіть!» – кричи,
коли пізно додому прийшов
чи забув купити хліб.
Усміхнеться мило і вдарить.
Вдарить так, що аж на ліжко відлетиш,
і мовчиш, і не «споришь»,
щоб ще раз не «получить».
Так і живемо з нею разом.

на це з точки зору поліцейського, це запитання напряму стосувалося справи, навіть якщо він хотів запроторити мене за ґрати.

– Насправді, підсудний, – зрештою, я більше не був паном Ґойкоечеа й став просто «підсудним», – має право зберігати мовчання, це ми вже з'ясували, але моє запитання напряму торкається справи, оскільки воно пов'язане з його стосунками з дружиною, а відтак воно може допомогти нам пояснити його дії. Ви будете відповідати на нього, пане Ґойкоечеа, чи скористаєтеся своїм правом на мовчання?

Зберігати мовчання було б безглуздо – усі знайомі чудово знали ситуацію, тому я визнав, що ми не жили разом трохи більше шести місяців.

– А за цей проміжок часу ви поверталися до вашої спільної домівки?

– Так, я заходив туди, щоб забрати свої речі.

– Думаю, це було невдовзі після вашого розлучення.

– Саме так, – я розумів, до чого він веде, але заперечувати очевидне не було сенсу.

– А останнім часом вона сама запрошувала вас до вашої спільної домівки?

– Ні, Ваша Честь.

– У такому разі я маю повторити своє запитання: як ви можете пояснити те, що по всій її квартирі були знайдені відбитки ваших пальців? Я думаю, за півроку пані Уркіса не раз прибирала.

Не звертаючи уваги на сарказм, який пролунав у словах Бурже Морана, я випередив заперечення, які ледь не зірвалися з вуст Аподаки, і визнав, що цього пояснити не можу.

– Ви можете підтвердити, що вчора вночі не заходили до своєї колишньої дружини? – я не міг не помітити того, що він знову почав користуватися клятим словом «колишня», та я вирішив не вказувати йому на це.

– Ні, не можу. Я вже сказав, що в цей проміжок часу був удома, у своєму ліжку. Сам.

– Ви маєте пістолет сорок п'ятого калібру? – суддя різко змінив тему.

Ось тепер він поставив делікатне запитання. У мене справді була зброя цього калібру, але не було ліцензії на неї, про що знало багато моїх друзів, як і я знав, що в них також була незареєстрована зброя. Завдяки Енеко Ґойріселайї інформація про цю обставину не потрапила до відповідних інстанцій, тому мій пістолет не конфіскували. І ось тепер це питання раптом постає. Мені це не подобалося, дуже не подобалося. Адже не сказали, від чого загинула

Наталія, але щось мені підказувало, що смертельна зброя була саме сорок п'ятого калібру. І моє щастя, якщо це справді було так, — за допомогою простого балістичного випробування можна буде спростувати мою причетність до загибелі Наталії, хоча в такий спосіб мене можуть звинуватити в незаконному володінні зброєю.

— Так, у мене є пістолет цього калібру. І перш ніж ви поставите чергове запитання, я зізнаюся, що він не зареєстрований — я давно вже збирався це зробити, та все ніяк не виходило. Хай там як, але можна провести експертизу й з'ясувати, що з нього вже кілька місяців не стріляли.

— Так ми й зробимо, тільки-но ви передасте нам зброю.

— Вона в моїй квартирі, у верхній шухляді комоду моєї спальні. Обшукайте помешкання — і ви її знайдете.

— Річ у тім, що ми вже провели обшук і не знайшли її. Тож передайте її нам добровільно, інакше ми не зможемо здійснити те випробування, яке ви запропонували.

— Не розумію, — сказав я й ніколи у своєму собачому житті не був настільки відвертим, і не розумів, що відбувається, хоч і міг це уявити. — Пістолет завжди лежить там, де я сказав, і я ніколи не тримав його в іншому місці й нікому не передавав.

— Ну а ми його не знайшли, пане Ґойкоечеа, тому якщо ви не підкажете, де зараз ваш пістолет, ми не зможемо порівняти знайдені у квартирі вашої колишньої дружини гільзи з вашою зброєю. Дивне й передовсім дуже зручне зникнення.

— Це не має жодного стосунку до справи, Ваша Честь, — Артуро знову розсердився. — Те, на що ви натякаєте, суперечить презумпції невинуватості мого клієнта. Окрім того, це зникнення шкодить саме йому, оскільки він не може довести, що ті кулі не мали відношення до його зброї.

— Ви маєте рацію, пане Аподако. Я зробив не вельми вдале зауваження, — коли Бурже з нами погодився, мені стало страшно, адже це було безпомилковою ознакою того, що в нього є якийсь убивчий аргумент. — І я забираю свої слова назад. До того ж можу вас запевнити: на цей момент факт зникнення зброї, якою нелегально володів пан Ґойкоечеа, ніяк не вплине на моє рішення. Тепер, коли ми прояснили цей аспект, ваш клієнт бажає сказати ще щось до завершення своєї явки до суду?

Я відповів заперечно, Аподака також вирішив не ставити додаткових запитань.

— Якщо так, у мене більше немає запитань. А ви, пані Ірене, — він звернувся до секретарки, яка друкувала мої свідчення на комп'ютері, — роздрукуйте цей документ, щоб вони його підписали. А я водночас підготував ще один акт, який, упевнений, допоможе розслідуванню нашої справи.

Під «актом» Бурже Моран мав на увазі процедуру впізнання. Маю віддати йому належне — процедуру було підготовано якісно, щоб у майбутньому ніхто не зміг висунути жодних претензій. У більшості моїх колег справді були схожі на мої фізичні характеристики. Я завжди мав підозри щодо того, яка тяжка для підозрюваного процедура впізнання. Перед тобою тоноване скло, по той бік якого спостерігає кілька пар очей, яким ти навіть не можеш повернути погляд, тоді як вони, напевне, про тебе шепочуться. Насправді, коли я зміг це перевірити з позиції підсудного, то зрозумів, що мої передчуття виправдалися, ба навіть більше. Процедура впізнання тривала лише кілька хвилин, які перетворилися для мене на вічність, і навіть те, що мене тричі просили зробити певний рух або жест, не полегшило очікування. Коли впізнання завершилося, я вже почав думати, що якийсь анонімний глядач упізнав мене та звинуватив у вбивстві Наталії.

Слова Аподаки та наказ про тимчасове ув'язнення, який півгодини тому підписав Луїс Бурже Моран, підтвердили мої найгірші очікування: я проведу цю ніч, як і наступні, під вартою в Басаурі.

— Не хвилюйся, — сказав Аподака, — у нього є тільки побічні докази, а не прямі. Так, маючи в розпорядженні кримінально-процесуальне право, непрямих доказів достатньо для того, щоб видати наказ про твоє ув'язнення, але вони не зможуть довго цього робити. Або знайдуть вагоміші докази, або їм нічого не залишиться, як відпустити тебе на волю. У найгіршому випадку тебе звільнять під заставу. Звісно, зважаючи на те, як сильно тебе любить Луїс Бурже Моран, сума цієї застави буде занадто високою, та не хвилюйся. На цьому етапі мого життя гроші — це єдина річ, якою я можу легко розпоряджатися, а допомога другові — найкращий спосіб використати ці гроші.

Я кивнув головою, поки мене вели до поліцейського фургона, який мав відвезти до в'язниці. Мені не вистачило часу, аби сказати, що гроші турбували мене найменше. Я не хотів здатися параноїком, але в мене склалося враження, що проти мене були налаштовані якщо не всі сили всесвіту, то точно маленька купка негідників. А якщо ні, то чому тоді зник мій пістолет сорок п'ятого калібру, про який більшість моїх знайомих узагалі не знала? І як могло статися, що квартира Наталії буквально вкрита моїми відбитками? І, найголовніше, чому на процедурі впізнання хтось назвав мене винним? Я не знав відповідей на ці запитання, але, на жаль, тепер матиму час, щоб подумати про все, що зі мною відбувається.

25

Не скажу нічого нового, але в'язниця — таке місце, якого нікому не побажаєш. Мабуть, у нашому світі в'язниці, карцери та інші місця позбавлення волі для тих, хто порушив закон, не потрібні лише в науково-популярних фільмах. Суспільство або ж ті, хто ним керує, приймають рішення про те, хто заслуговує на таке покарання. Однак від цього будь-яка в'язниця не стає менш мерзотним місцем, якому не вистачає тільки, щоб на дверях раптом з'явилися слова, які в Данте були написані на брамі пекла: «Лишайте сподівання всі, хто входить». Добропорядні особи та керівники гуманітарних організацій, які допомагають в'язням, стверджують і навіть наполягають на тому, що в'язниця має допомогти їм спокутувати свої гріхи та, врешті-решт, повернутися до суспільства, але часто виявляється, що в'язниця — це зовсім не реабілітаційний центр, а ще одна школа злочинності. Так і є, і поки Луїс Бурже Моран не вирішив, що я повинен побачити в'язницю зсередини, ця тема не вельми-то мене хвилювала. Я переймався цією проблемою лише як громадянин і поліцейський, але тепер обставини змінилися й мені доведеться побути одним із мешканців в'язниці Басаурі, що зовсім не здавалося захопливою ідеєю.

Якщо для будь-якого громадянина, незалежно від того, чи заслуговує він на це, перебування у в'язниці — справжня трагедія, поліцейському в такій ситуації навіть гірше. Раптом він опиняється у ворожому середовищі, оточений злочинцями, із якими теоретично боровся все життя й без жодного докору сумління завдавав їм шкоди, зв'язував їм руки та навіть бив. І той факт, що він, можливо, не заарештував жодного з присутніх тут в'язнів, не має значення — у таких місцях існує колективна свідомість, яка встановлює його особистість, ненавидить його й здатна перетворити його перебування у в'язниці на пекло. Так, для поліцейського в'язниця може стати кінцем, а я, як не крути, був хоча й колишнім, але поліцейським.

Водночас на поліцейських у в'язниці чекає ще одна проблема. Навіть якщо насправді цей поліцейський останній покидьок, хабарник, садист і більш злочинний елемент, аніж ті, хто його оточує, він усе одно буде вважати себе «хорошим», для якого біди та проблеми в'язнів, офіційних «поганих», абсолютно не зрозумілі. Через це він виявляється непідготовленим до в'язниці як фізично, так і морально і страждає від негативного впливу цього місця більше, аніж будь-хто інший. На щастя, хоча я не впевнений, що це слово можна вжити в такій ситуації, я був готовий до перебування у в'язниці. Не в психологічному плані — ніхто не знає, яка в нього буде реакція в тому чи іншому випадку; я маю на увазі усвідомлення того, які небезпеки приховує моя приналежність до кола поліцейських. Якось ми з Енеко та іншими товаришами обговорювали, що станеться, якщо хтось із нас раптом потрапить до в'язниці, і розробили стратегію захисту своєї спини, і не тільки її.

Нашого рятівника називали Годинникарем, і не тому що він займався благородною справою вироблення чи продажу годинників — йому просто подобалося їх колекціонувати. Та його не цікавили ролекси, омеги, патек філіппи та інші дрібниці, йому подобалися великі годинники, які можна придбати на китайському ринку, і цінність їхня визначалася розміром, екстравагантністю та яскравістю. Злі язики казали, що його колекція сягає двох тисяч. Правду кажучи, я не знаю, чим саме мене так дивувала ця цифра — кількістю різноманітних годинників на ринку чи кількістю китайських базарів, які йому довелося обійти. Насправді, мене це не дуже обходило — його хобі було нешкідливим і не надто дорогим, хоча й зарплата, напевне, могла б йому дозволити й витратніше захоплення, незважаючи на те що та чесна, але скромна сума грошей, яку держава щомісяця пунктуально нараховувала на його картку, не давала можливості розраховувати на особливі розкоші. На радість, до невеликої зарплати бувають надбавки, і чим більші, тим цінніші.

Годинникар працював у в'язниці Басаурі. Офіційно його посада не була надто престижною та не належала до тих, на які хоче потрапити будь-який чиновник — чи то через конкурсний відбір, чи завдяки іншим методам, які подекуди виявляються навіть ефективнішими. На цю посаду призначали тих чиновників, які нещодавно заступили на службу, і раз на кілька років

вона знову ставала вакантною, але Годинникар цим не надто переймався. Він знав, що два-три службові щаблі не мають особливого значення, принаймні у фінансовому плані, який його, власне, і цікавив. Він не хотів витрачати сили, енергію та в першу чергу розумовий ресурс на надбавку в триста євро, хоч би якою привабливою вона здавалася за інших обставин. У глибині душі Годинникар був не чиновником, а підприємцем, і тому він вирішив перетворити в'язницю на своє власне підприємство, яке постачає різноманітні товари, як і належить підприємцеві, який дбає про майбутнє. Разом із тим його підприємство було монополістом, оскільки в умовах в'язниці в нього не було конкурентів. Тому, що логічно, його не цікавило кар'єрне зростання, оскільки на своїй скромній посаді з простими обов'язками він мав можливість чудово контролювати свою справжню діяльність, завдяки якій він став єдиним справді незамінним тюремним чиновником. От такий парадокс нашого життя та ринкової економіки.

А ось і запитання на мільйон: якщо вже ми знали про Годинникаря, чому його не заарештували, не передали до суду, не засудили й не ув'язнили? Воно часто звучить не лише в цьому випадку, а й у багатьох інших подібного характеру, але відповісти на нього непросто. Часто всі знають, що певна особа займається злочинною діяльністю, але зловити її неможливо, чи то через те, що вона поводиться обережно, чи тому, що інші особи, які повинні покласти край її діяльності, не хочуть цього робити. Громадська думка зазвичай схиляється до другого варіанта і, хоча й не завжди буває так, це можна зрозуміти. У випадку Годинникаря, утім, громадська думка однозначно мала б рацію, якби вона про нього знала.

Годинникар був вельми обережним типом, і довести звинувачення проти нього було б складно, хоч і не зовсім неможливо. Хоч би яким уважним ти був до питань безпеки, а наш товариш був саме таким, завжди можна знайти шпаринку, бо все тримати під контролем неможливо. І в тому єдиному випадку, коли він утратив контроль, там був я, Енеко Ґойріселайя та ще кілька наших товаришів, які вже збиралися зробити чергову позначку в історії самовідданої боротьби зі злочинністю. Потім ми добре все обдумали й зрозуміли, що його ув'язнення нічого не змінить. Правду кажучи, Годинникар виконував важливу функцію. І якщо він не буде займатися бізнесом, який існує в будь-якому місці позбавлення волі, — пам'ятаймо, що в таких місцях злочинців більше, аніж порядних людей, — на його місці з'явився би хтось інший, гірший за нього.

Годинникар принаймні вмів тримати себе в руках, ніколи не вдавався до насильства. Завдяки йому й персонал в'язниці, і в'язні були щасливі й задоволені. Його арешт нічого б не змінив, тільки звільнив би місце іншому, менш чесному типу, тому ми вирішили пустити це позавіч.

Таким було альтруїстичне виправдання нашої бездіяльності, але існувало й інше, яке можна вважати егоїстичним та упередженим. Як я вже казав, найгірше, що може трапитись із поліцейським, — це вимушена потреба ділити камеру з тими, хто завжди був твоїм ворогом, незалежно від того, чи заслуговує він на свій вирок, чи йому влаштували пастку або він став жертвою помилки судді. Для поліцейського в'язниця врешті-решт може стати останнім притулком, а ми все-таки були поліцейськими. Насправді ми не думали, що з нами колись може таке трапитись, але, хай там як, ми щодня наражалися на небезпеку, тому додаткова можливість порятунку ніколи не була зайвою, навіть якби нікому з нас так і не довелося нею скористатися. Але неймовірне все-таки сталося, а отже, настав час скористатися можливістю порятунку, скористатися Годинникарем.

Мені не довелося шукати його, коли я потрапив на територію місця, до якого часто застосовують такий цікавий евфемізм, як місце позбавлення волі, тобто до чортової в'язниці. Він уже чекав на мене, роздивлявся мене тьмяними сірими очима, ніби розмірковував, у якому стані я перебуваю та якої саме допомоги потребую. Він був одягнений в уніформу, і нічого в його зовнішності не виказувало того, що він на моєму боці. Він був середнього зросту, його обличчя прикривали окуляри, які не видавалися ні занадто сучасними, ні занадто старими, пасма волосся, яке ще залишилося в нього на голові, колись були каштанового кольору, а на губах застигла вимушена посмішка. Словом,

він ніколи не пройшов би кастинг на роль гангстера, але він був на моєму боці й у його погляді читалося те, що він виконає свою частину угоди й не кине мене напризволяще.

Спершу я подумав, що він про мене забув, коли не вдався до такого простого рішення, як, наприклад, залишити мене в медпункті. Але потім я зрозумів, що в Годинникаря було правило: якщо можливо, не залучати інших працівників в'язниці до реалізації своїх, як він їх називав, маленьких авантюр. Через кілька місяців, коли ця історія вже відійшла в минуле, він зізнався мені, що всі вони добрі люди, які виконують важливу, але неприємну роботу за невисоку платню, та все одно намагаються робити свою справу якомога якісніше, тому краще їх не чіпати, і чудово, що на світі є такі люди. Я ніколи не дізнаюся, чи намагався він у такий спосіб виправдати свою поведінку чи просто брехав мені з огляду на мою професію, але досвід, який мені дала ця професія, завжди примушує дивитися на негативний бік речей. Проте я прийняв його слова як істинні — можливо, річ у тім, що час від часу нам потрібна віра, хоч би якою скептичною була наша справжня сутність.

Хай там як, але замість того щоб ізолювати мене від інших в'язнів, принаймні від найбільш небезпечних і конфліктних, він навіть пальцем не поворухнув, коли мене згідно зі звичною процедурою відвели до подвійної камери, де вже сидів інший в'язень, зовні схожий на цигана. Коли я потрапив туди, циган навіть на мене не подивився, загіпнотизований своїм програвачем iPod, з якого гучно звучали голоси групи «Azucar Moreno». Тільки за годину він зглянувся на мене й показав мою половину камери.

— Ти будеш там, а я — тут, і якщо кожен сидітиме на своєму місці, у нас не буде жодних проблем.

Найменше у світі мені хотілося нових проблем, тож я погодився на його пропозицію, намагаючись не мати ні занадто приниженого, ні занадто зверхнього вигляду. Потрібно було зберігати рівновагу, щоб мій сусід не вважав мене ні легкою здобиччю, ні самозакоханим розумником. Ось тільки проблема в тому, що в Поліцейській академії такому не навчають, хоч би якими потрібними були ці знання в певних обставинах. Але, здається, я вчинив правильно, тому що циган усміхнувся мені ротом, у якому не було половини зубів.

— Ось так мені подобається, поліцаю, ти ж поліцай? Думаю, ми потоваришуємо.

Я пообіцяв собі жорстоко розправитися з Годинникарем, якщо взагалі коли-небудь вийду звідси, намагаючись тим часом пояснити сусіду по камері, що я давно вже не працюю в поліції й не маю жодного стосунку до поліцаїв, жандармів, копів, поліціянтів, чи як йому там ще подобається нас називати, але моя жалюгідна та наполеглива спроба заперечити свій зв'язок з Автономною поліцією на нього враження не справила.

— Годі базікати, хлопче, мене це не цікавить. Зі мною тобі нічого не загрожує, ти потрапив саме сюди тільки тому, що сам Годинникар попросив мене захищати тебе, тож розслабся й насолоджуйся.

Циган мене вельми здивував. І він був моїм захисником? Маленький, непомітний беззубий тип, на тілі якого майже не було м'язів? Я ще раз подивився на нього й зупинив погляд на його очах, блискучих і хитрих. Мабуть, Годинникар усе-таки знає, що робить.

Протягом наступних днів циган став моєю тінню або, правду кажучи, це я не відходив від нього ні на мить. Я їв поруч із ним, гуляв поруч із ним і потоваришував з його друзями, хоча в глибині душі ми всі знали, що ця дружба була просто фарсом. Я був лише поліцаєм, якого вони були змушені захищати, але коли наше співіснування завершиться, а воно колись-таки завершиться, ми знову опинимося по різні боки барикад. Сповнені ненависті погляди, які я час від часу відчував на собі, були тому підтвердженням.

Дні спливали без новин і потрясінь. Таксяк я призвичаївся до плину життя у в'язниці, порожнього та сповненого відчаю життя, але саме так я і жив, аж поки цю монотонність не перервало повідомлення про те, що до мене прийшов адвокат.

Можливість зустрітися й поговорити з Артуро Аподакою була однією з небагатьох приємних подій, які сталися зі мною, поки я був у в'язниці, хоча новина, яку він мені приніс, була не дуже радісною.

— На жаль, Ґойко, поки що я не здобув для тебе наказ про звільнення, — сказав він, дізнавшись, як я себе почуваю та що мені потрібно, — усі мої заяви й апеляції проти твого ув'язнення було відхилено. Я саме пишу скаргу, але не впевнений, що її приймуть. Ти ж знаєш, який корпоративізм існує серед суддів, а якщо зважити ще й на те, що зараз Луїс Бурже Моран зірковий суддя, моя скарга, боюся, не матиме результату.

Мабуть, вираз мого обличчя раптом став дуже засмученим, тому що він, як умів, спробував виправити ситуацію.

— Хоч як, але не варто підупадати духом. Я можу не мати надії на успіх своєї скарги, але впевнений, що незабаром ти покинеш це місце. Подумай тільки, що докази проти тебе дуже слабкі й тимчасове ув'язнення не може три-

вати занадто довго. Крім того, як тобі відомо, я близький друг Голови Верховного суду Країни Басків, а ще я тісно спілкуюся з кількома суддями Верховного суду. Тобто я мобілізував свої контакти та чекаю від них невдовзі позитивних результатів.

— Це означає, — гірко відповів я, — що в тому разі, якщо я все-таки колись вийду на волю, це станеться не тому, що я довів свою невинність, а через те, що в мого адвоката чудові контакти.

— Дідько забирай, Ґойко! Якщо ти хочеш показати свою гідність, можеш зробити так: коли отримаєш постанову про звільнення, подай вимогу про подовження перебування у в'язниці. Так ти можеш потрапити до Книги рекордів Гіннеса як найбільший бовдур у всесвіті.

— Річ не в тім, Артуро. Я хочу вийти на волю в будь-який спосіб, але мені сумно від того, що це має статися завдяки твоїм зв'язкам, а не тому, що мене виправдали. Урешті-решт роби так, як знаєш, і якомога швидше, тут не п'ятизірковий готель.

— Можу собі уявити. Це одна з тих речей, яких у моєму житті не було, і можеш мені повірити: я про це не шкодую незважаючи на те, що мені завжди було цікаво спробувати все. Ну або майже все. А ще подумай над тим, що на свободі ти зможеш робити те, що тобі заманеться, оскільки тепер у тебе буде вільний час, дуже багато вільного часу.

— Що ти маєш на увазі, коли говориш про вільний час? І чому ти це так кажеш?

Перед тим як відповісти, він глибоко вдихнув. Він знав, що мені не сподобається те, що я почую, і спочатку хотів зібратися на силі.

— Учора до мене заходив твій клієнт, мій колишній колега Гомес-Уральде, і попросив передати тобі, що він вирішив забрати в тебе цю справу. Тобто він не хоче, щоб ти розслідував обставини смерті його дружини. Урешті-решт він зрозумів, що з нею стався прикрий нещасний випадок, і не хоче знову все ворушити, йому від цього дуже боляче. Він сказав, що заплатить тобі за роботу, яку ти виконав, але він хоче, щоб ти забув про цю справу.

— Він не міг такого сказати, Артуро, ти маєш переконати його в тому, що це дурниця. А надто тепер, коли я став на правильний шлях і впевнений у тому, що Гомес-Уральде мав рацію — його дружину вбили.

— Не кажи дурниць, Ґойко, ти єдиний, хто так вважає. Ні Автономна поліція, ні слідчий суддя, а тепер і сам удівець також не думає, що Марію Ісабель убили. Але ти, звісно, найрозумніший серед усіх і Божою милістю знаєш, що насправді сталося.

— Ні, Божа милість тут ні до чого. Я це знаю, тому що працював над справою, дуже тяжко працював і все-таки отримав певні висновки. Гаразд, Артуро, я можу бути бовдуром, повним недоумком і навіть останнім дурнем, але я хороший поліцейський, це не гордість і не марнославство. Ти знаєш мене й маєш розуміти, що це правда. І з огляду на це варто сказати, що я справді хороший поліцейський і якщо я кажу тобі, що Марію Ісабель Гарате вбили, я не просто так відкриваю рота й уже тим більше не хочу експлуатувати твого колегу. Я впевнений у тому, що її вбили.

— У тебе є докази, які можна пред'явити в поліції або в суді?

— Поки ні, Артуро, і вже тим паче не зараз, коли я у в'язниці, але ж ти знаєш, як воно буває, і маєш мені повірити, коли я кажу, що її вбили.

— Можливо, ти маєш рацію, урешті-решт ти експерт, але без доказів нічого не поробиш, а рішення Гомеса-Уральде остаточне. Єдина річ, яку він хоче про тебе знати, — це цифра в рахунку, який ти повинен йому надіслати, і якщо це тебе заспокоїть, він без розмов тобі виплатить усю суму, хоч би яку ти назвав.

— Чорт забирай, річ не в тім. Ти ж розумієш, Артуро, я вже ввібрав цю справу в себе й мені плювати, що мене кинули за першої ж нагоди. Поглянь, де я тепер — у Басаурі — і все через працю на особу, яка тепер збирається мене звільнити.

— Не кажи дурниць, Ґойко, і облиш параною. Яке відношення має убивство Наталії до розслідування смерті Марії Ісабель? Треба вчитися відділяти одне від іншого, інакше з глузду з'їдеш, якщо досі не з'їхав.

— Напевне, ти маєш рацію, Артуро. Вибач, але від перебування тут трохи божеволієш.

Працівник в'язниці ввічливо вказав на те, що наш час вичерпано, але це не мало значення для жодного з нас, оскільки ми вже сказали один одному все, що хоті-

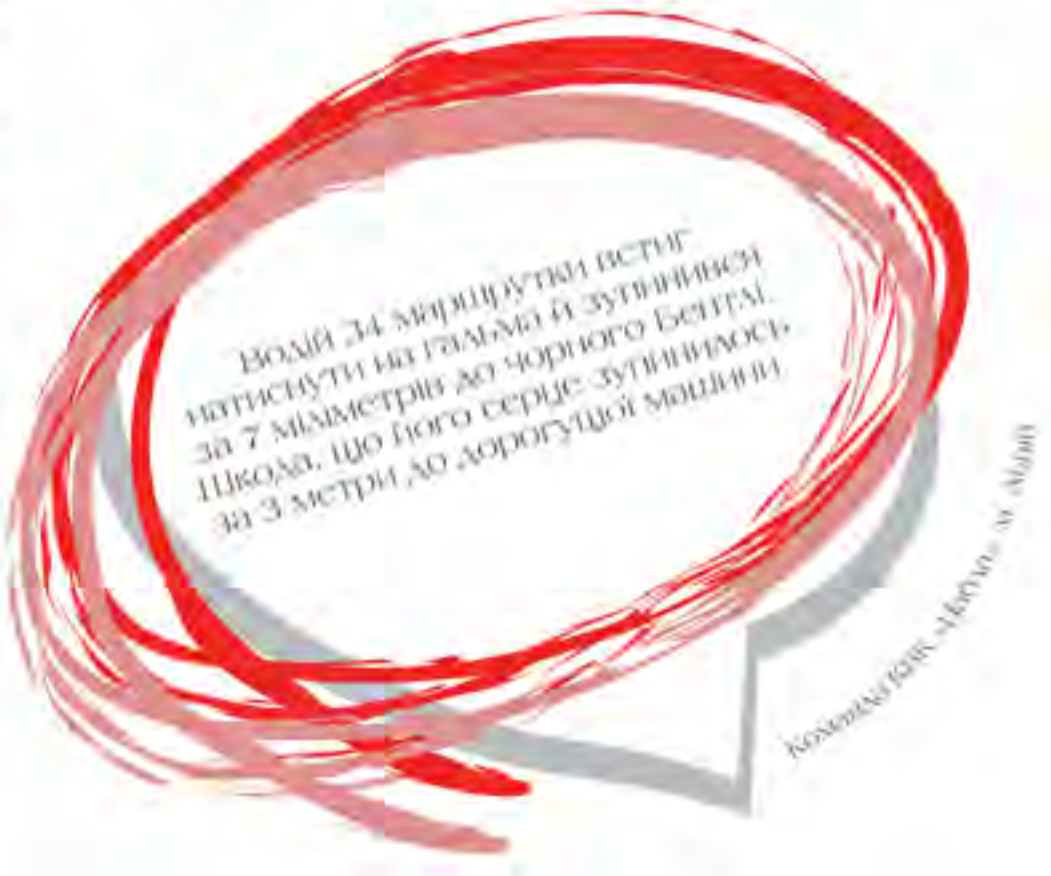

ли. Артуро побажав мені удачі, попросив довіритися йому й попрощався.

– Дуже скоро ти вийдеш на волю, – сказав він і залишив кімнату для побачень.

Якби тільки сталося так, як він сказав, – подумав я, незважаючи навіть на те, що слово «воля» вже майже втратило для мене будь-який сенс. Відтоді як я пішов зі штату, у мене з'явився сумнів щодо того, чи я взагалі був вільний хоча б на мить. Я відчував себе хом'ячком у колесі, який усе життя бігає по колу, але нікуди не прибігає.

Я спробував викинути ці думки з голови. Незалежно від значення слова «воля» у філософському контексті я відчував велику різницю між перебуванням у стінах в'язниці та поза ними, на вулиці, а отже, я намагався думати про те, що сказав мені Артуро: дуже скоро я знову буду спати у своєму ліжку. І я не знаю, чи мені збрехали, щоб я заспокоївся, чи старий нотаріус справді був у цьому переконаний, але така думка мене заспокоювала.

На шляху до камери мене почала атакувати ще одна, навіть більш тривожна думка. Чому я сказав Артуро, навіть не подумавши, ніби до мене зненацька прийшло одкровення, що причиною мого перебування у в'язниці стало розслідування обставин смерті Марії Ісабель Гарате? Між убивством Наталії та дружини нотаріуса був певний зв'язок, який я не побачив свідомо, але раптом на мить відчув? Це було неможливо. Так, той факт, що в короткий проміжок часу сталося два вбивства жінок, які мали до мене відношення, ставив під питання статистичні дані, пов'язані з випадковостями, та все ж це були випадковості, між цими двома смертями не існувало жодного зв'язку. Або ж я просто його не знайшов. Але чому тоді щоразу, як я про це думаю, мені лоскотно в животі? Може, я й справді став параноїком?

Я спитав про це у свого сусіда по камері та захисника, коли ми зустрілися у внутрішньому дворі в'язниці перед вечірньою прогулянкою.

– Антоніо, – запитав я, оскільки цигана звали Антоніо Хіменес Борха, – як ти вважаєш, я параноїк?

– Пара-що?

– Параноїк.

– Я не знаю, що це, поясни.

– Насправді це не настільки важливо. Параноїк – це така людина, яка постійно налякана, їй постійно здається, що її переслідують, що в неї за спиною завжди хтось чатує.

– Як я зараз?

Циган затримався позаду, бо йому потрібно було поправити брюки.

– Ні, – засміявся я, – я маю на увазі не фізично за спиною; параноїк – це той, хто думає, що по нього прийшли.

– У такому разі, – відповів циган, – ти не параноїк, бо по тебе й справді прийшли.

Це були останні слова, які я почув перед тим, як відчув нестерпний біль під ребрами. У мене затуманився погляд, а в голові була тільки одна думка: «Мене вбили, мене вбили», після чого я знепритомнів.

Тобі ніколи не подобалося вбивати. Утім, ти не можеш сказати, що ця справа тобі не подобається, убивство для тебе не більше ніж просто робота. Деякі письменники, які наважуються писати про злочин, хоча самі вони ніколи не виходили за межі власного кабінету, пишуть про вибухи адреналіну, відчуття всемогутності й те, як тестостерон починає керувати твоїм тілом, не знають, що все це необґрунтовані балачки. Убивство – це лише робота і крапка. І цю роботу потрібно виконувати якомога ефективніше та якісніше. Справді, під час виконання цієї роботи потрібно бути дуже обережним, оскільки вбивство карається законодавством будь-якої країни світу, а в інших аспектах убивця відчуває приблизно те саме, що й будь-який працівник Управління запису актів цивільного стану, який ставить відмітку про народження чергової дитини. Це робота, яку хтось має виконувати, а хтось інший – оплачувати; звісно ж, убивця заробляє більше, ніж чиновник, але річ у тім, що вбивця – професіонал дуже вузької спеціалізації, який частіше наражає себе на ризик. Ось і все, що можна про це сказати.

Ні, ти не отримуєш від цього насолоди, як і не відчуваєш докорів сумління. Навіть уперше ти їх не відчував, хоча тоді ти ще не був професіоналом. Однак ти не робив цього заради задоволення, ти просто зробив те, що повинен був. Якби не та обставина, що ти вже давно не розмірко-

вуєш над подібними темами, ти без жодної сором'язливості міг би сказати, що тут існує проблема, пов'язана з мораллю. Хтось має померти, хтось заслуговує на смерть, а ти лише виконавець цього заслуженого вбивства. Єдина відмінність від твоїх наступних завдань полягає в тому, що тоді ти нічого не заробив, хоча, мабуть, той випадок можна назвати стажуванням – важлива фаза, необхідна для виконання будь-якої роботи.

Але той факт, що вбивство не приносить тобі насолоди, не означає, що тобі не подобається спосіб здійснення твоєї роботи. Одна обставина тобі подобається щоразу більше, оскільки завдяки їй проявляється душа митця, про наявність якої в себе ти ніколи й не підозрював, і ця обставина – маніпуляція людьми. Не кожен зможе натиснути на гачок пістолета чи на годинниковий механізм бомби, для цього потрібна підготовка, здібність і холодна голова, та все одно це механічний процес.

Маніпуляція свідомістю інших людей, здібність відвести їх за руку туди, куди тобі необхідно, щоб вони навіть про це не здогадалися, вимагає набагато більших зусиль, але це приносить тобі задоволення, яке навіть виходить за межі роботи; мабуть, Леонардо да Вінчі відчував щось подібне, коли завершив роботу над «Джокондою», – ти відчуваєш присутність Бога, незважаючи на те, що ти невіруюча людина.

Саме через це зараз ти тут, у машині, припаркованій навпроти філіалу банку в районі Рекальде. Ти вдаєш, що читаєш спортивну газету й чекаєш на когось – партнера, коханку, друга – яка різниця? Люди проходять повз тебе, зайняті своїми справами, і не звертають уваги на те, що відбувається навкруги.

У передбачений час інший автомобіль зі швейцарською точністю зупиняється навпроти будівлі банку. З автомобіля виходить чоловік із зовнішністю чиновника, одягнений в охайний костюм, і рішуче йде в напрямку банку. Ти навіть не дивишся на нього – у цьому немає потреби, оскільки ти вже знаєш, що тут відбудеться за кілька хвилин. Ти уважно читаєш свою газету – вчора Фернандо Торрес, нова зірка клубу «Ліверпуль», забив три голи, хет-трик, про що це видання говорить набагато емоційніше, ніж повідомило б своїх читачів про винайдення ліків від СНІДу.

Через п'ять хвилин той чоловік у костюмі виходить із банку, хоча цього разу він рухається набагато швидше. Коли він помічає, що автомобіль, на якому він приїхав, кудись зник, на його обличчі читається розгубленість. На місці автомобіля зненацька з'являється група поліцейських, які вимагають, щоб він здався. Спочатку видається, що він так і вчинить, але раптом лунає вибух і поліцейські, які саме тримали його під прицілом, вирішують, що їм щось загрожує, і також починають стріляти.

Чоловік у костюмі падає на землю, його білосніжна сорочка й смугаста синьо-червона краватка залиті кров'ю. І навіть судовий медик не потрібен, щоб зрозуміти, що він мертвий, – думаєш ти, відкидаєш газету на сусіднє крісло й тихо від'їжджаєш з місця подій.

Усе сталося саме так, як ти передбачив, – думаєш ти з усмішкою. Насправді тобі не принесла задоволення смерть нещасного ідіота, який вирішив пограбувати банк, думаючи, що тримає все під контролем. Ти відчуваєш задоволення від того, що твій план знову був успішно здійснений, без жодного ускладнення. Навіть якщо для цього довелося вбити того нещасного.

27

Поєднання болю, який я відчував з одного боку – під ребром, а з іншого – у голові, де, здається, саме відбувався концерт барабанщиків, дало мені підстави підозрювати, що, попри мою останню думку перед відходом у небуття, я все ще був живий. Або ж я справді загинув, а зараз насолоджувався прикладом того, як люди себе почувають у пеклі. А це хто, Годинникар чи один із прислужників Люцифера? Річ у тім, що саме Годинникаря я побачив, тільки-но мені вдалося, доклавши нелюдських зусиль, розплющити очі. Він сидів поруч зі мною з виразом болю на обличчі, ніби спостерігав за мною, поки я перебував у стані коми. Принаймні так мені здалося спочатку, оскільки потім мені сказали, що тоді його повідомили про те, що я ось-ось отямлюся.

Не потрібно бути надто проникливим, аби зрозуміти, що я був у лазареті в'язниці, а не в пеклі, а Годинникар не пішов із посади державного чиновника, щоб перекваліфікуватися в працівника якоїсь

пекельної установи, але, навдивовижу, повернення до свідомості зовсім мені не сподобалося.

Я ледь не сказав якусь типову фразу на кшталт «Де я?», але той факт, що я чудово знав, де перебуваю, а також залишки сорому, які я невідомо звідки взяв, не дали мені цього зробити. І замість цього дурного запитання я одразу виклав важливу інформацію:

— Це був Антоніо Хіменес Борха, циган, саме циган хотів мене вбити.

— Замовкни, у біса! Не будь дурнем, нас можуть підслухати.

Почувши слова Годинникаря, я не міг приховати подиву. Можливо, він був у змові з циганом і зараз збирався мене добити, а не допомагати? Я підвівся, незважаючи на те що біль, який я відчув після пробудження, нітрохи не вгамувався, але мене зупинив сам працівник в'язниці.

— Не роби дурниць, — сказав він, перекривши мені простір для рухів правою рукою, — ти ще дуже слабкий, і підніматися — це безглузда ідея; крім того, ми не знаємо, чи тобі вже нічого не загрожує.

— Цигана затримали?

— Та чорт забирай, хлопче! Ну й навіщо тобі той циган? Антоніо заарештували кілька місяців тому, а це означає, що він уже гість у цьому готелі, але якщо ти хочеш запитати, чи проти нього розпочали нову справу через те, що він завдав тобі фізичної шкоди, моя відповідь буде заперечною. І ти, сподіваюся, не будеш виходити за межі — було б некоректно звинувачувати у спробі вбивства людину, яка врятувала тобі життя.

— Циган урятував мені життя? Ти що, збожеволів? — може, я був і не в пеклі, а в якомусь паралельному світі, де все навпаки, — описи таких світів часто трапляються в науковій фантастиці. Ось-ось я побачу, як літають слони і сила тяжіння притягує предмети до стелі. — Циган не виконав свою частину угоди, він хотів мене вбити, повір, він хотів мене вбити, це я там був, а не ти.

Годинникар сумно зітхнув, як учитель математики, якому не вдається пояснити своєму улюбленому учневі теорему Піфагора.

— Я чудово знаю, що Антоніо штиркнув тобі під ребра саморобний ніж, але він не хотів тебе вбити. Я розумію твою розгубленість, але ти маєш знати, що він справжній майстер ножа, і якби він хотів тебе вбити, ти б тут зі мною не говорив. Справді, ми наражалися на ризик, але цей ризик був необхідний і прорахований. Як бачиш, усе минулося добре.

— А якби ні? — обурено запитав я.

Годинникар знизав плечима й сказав, що йому було б шкода, але цей інцидент не мав би жодних наслідків, він тільки став би черговим пунктом у списку жертв іспанського тюремного режиму.

— На щастя, усе сталося так, як ми планували, тож заспокойся, а я спробую тобі пояснити, що саме відбулося.

Я прийняв пропозицію Годинникаря частково через те, що в мене не було вибору, але в першу чергу тому, що досі взагалі не розумів, що тут коїлося, мені не допомагали навіть найбожевільніші прояви моєї уяви.

— Гаразд, — великодушно погодився я, — розповідай, що сталося.

— Спершу маю сказати, що мені доведеться переглянути свою домовленість з Енеко Ґойріселайєю, оскільки у твоєму випадку тут був не тільки зрозумілий страх поліцейського фізично постраждати у в'язниці. У твоєму випадку хтось шукав безпосередньо тебе, їм не потрібен був просто перший-ліпший поліцай, вони хотіли вбити саме Мікеля Ґойкоечеа.

Цього разу я не зміг стриматися й пробурмотів стандартне «чому?»

— Не знаю, і не ображайся, але мене це не цікавить: чим менше знаєш, тим краще.

В останнє я не повірив. Для такого типа, як Годинникар, важливою була будь-яка інформація. Він прочитав мої думки й мовчки погодився.

— Тобі краще знати, чого вони хотіли. Але сказане мною також не вигадка — комусь хочеться відправити тебе на той світ, і йому байдуже, як саме ти зустрінеш ангелів.

— Чому ти настільки в цьому впевнений?

— Тому що цигану запропонували за твоє вбивство дванадцять тисяч євро. Правду кажучи, на перший погляд я б ніколи не сказав, що ти вартуєш два мільйони старих песет, тепер я буду дивитися на тебе з більшою повагою,

— він усміхнувся вперше з тієї миті, як я розплющив очі. — Це значна сума, яку ніхто не віддає через примху. Якщо за твою голову запропонували стільки грошей, у них, напевне, більш ніж достатньо мотивів для того, аби бажати бачити тебе мертвим. Це не схоже на звичні випадки, коли ув'язнений ненавидить поліцая та хоче його здихатися; тут хтось хоче бачити мертвим конкретно тебе. Антоніо не міг відмовитися від цієї пропозиції, інакше це було б підозріло, підозріло й небезпечно. Тому він вирішив прийняти цю пропозицію та піти на ризик, поклавшись на своє вміння тримати в руках ніж. Йому потрібно було, щоб чоловік, який йому заплатив, повірив, що той спробував це зробити, а ти врятувався тільки через невезіння або ж на своє щастя, хто знає.

— Хто замовив моє вбивство?

Годинникар похитав головою, а очима передав мені повідомлення, яке одразу ж було сформульовано вербально.

— Якщо ти хочеш про це дізнатися, тобі доведеться займатися цим самостійно, хоч би якою ризикованою справою це було. Ми допомагаємо тобі й можемо це робити, — не знаю, чи вживав він форму множини тільки відносно себе, чи під його керівництвом була яка-небудь організація, — саме тому, що ув'язнені, усі ув'язнені, знають, що ми займаємо нейтральну позицію, не втручаємося в їхні справи і, перш за все, не водимо дружбу з поліцією.

У тиші я обдумав те, що сказав мені Годинникар. Як би я не заперечував, мені не вдасться нічого досягти. Відверто кажучи, цей сучий син мав рацію — тут усе зможе працювати тільки за таких умов.

— Думаю, вони спробують іще.

— І правильно думаєш, тому що вони це вже зробили. Мабуть, вони вже у відчаї, оскільки тебе намагалися вбити тут, у лазареті, — побачивши нерозуміння на моєму обличчі, він пояснив, що я проспав чотири дні, — незважаючи на пильне спостереження. Правду кажучи, я вже встиг подумати, що циган не розрахував свій удар ножем, бо ти не прокинувся навіть від звуку пострілів, направлених на ув'язненого, який намагався завершити роботу Антоніо. Якщо ти хочеш дізнатися ім'я того, ким скористалися як виконавцем цієї справи, я можу сказати, що твого відчайдушного молодого вбивцю болівійського походження звали Нельсон Льянос, який сидів за озброєне пограбування. На жаль, тепер йому лишається перейматися тільки Страшним Судом. Тобі про щось сказало його ім'я?

Ні, це ім'я ні про що мені не говорило, так я йому й відповів, але я не розповів про те, що його національна приналежність зовсім мене не здивувала. Ось чого я й досі не розумів, чому в цій справі так часто фігурує ця південноамериканська країна. І це я маю прояснити, коли вийду звідси — адже коли-небудь вийду.

— Я так і подумав, — прокоментував Годинникар мою заперечну відповідь, — звісно ж, Нельсон був найманцем. Неприємно те, що таких найманців сотні, ти можеш плеснути в долоні — і ось вони тут, тож будь пильним, дуже пильним. На щастя, надалі твоя безпека вже не залежатиме від мене. Не буду тобі брехати — для мене це велике полегшення.

Я здивовано поглянув на нього та спитав, чи це він вирішив в односторонньому порядку розірвати укладену з Енеко угоду.

— І знову в тебе напад параної. Може, це й твоя проблема. Ні, я не збираюся розривати угоду, і моя мораль тут ні до чого — урешті-решт, якщо так роблять уряди, політичні партії, великі фірми та футбольні клуби, чому мені не можна? Але твій друг тримає мене за одне місце, кажу тобі без єхидства, такі вже в нас обставини, а в цій справі я вивчив дуже важливе правило: обставини потрібно приймати такими, які вони є. Ні, річ не в тім, дуже скоро ти сам зрозумієш. Ну, годі балачок; лікар сказав, що ти вже практично здоровий і тому дозволив мені провести цю бесіду, а тепер час тобі відпочити.

Мій відпочинок тривав трохи більше тижня. Моє поранення було важким, але швидко загоювалося й не мало залишити неприємних наслідків, окрім довгого шраму. «Але це не повинно вас хвилювати, — весело сказав мені тюремний лікар, — такі шрами дуже приваблюють жінок». Може, він і мав рацію, але чому ж тоді не попросить у цигана такий і для себе, побачимо, чи йому вдасться настільки швидко затягти кого-небудь до ліжка.

Моє перебування в лазареті здалося мені вічним. Я розумів, що, якщо вже мене тут тримають, причина має полягати в тому, що в такий спосіб простіше дбати про мою безпеку. Але, навіть розуміючи це, я був один, ізольований від усіх, і почувався, ніби в кімнаті для покарань. Я вже вирішив просити в Годинникаря про повернення до моєї камери, коли він з'явився, ніби телепатично отримав моє послання, і оголосив, що до мене прийшли.

— Хто?

— Не можу сказати, це сюрприз. Дуже приємний сюрприз.

Я був не в настрої для гри «здогадайся, хто прийде до нас на вечерю». Приємний сюрприз? Якщо так, то, напевне, сьогодні важливий день, який змінить подальший плин мого життя. Мені не здавалося, що це пастка, — якби Годинникар хотів мене прибрати, останніми днями він міг би це зробити безліч разів, тому я від-

повів, що не маю щодо того жодних заперечень і охоче прийму сюрприз.

Коли я побачив, як до лазарету заходить випещений і доглянутий Луїс Бурже Моран, подумав, що в Годинникаря дуже дивне почуття гумору, хоча присутність поруч із ним Артуро Аподаки дещо пом'якшила мій гнів. Першим зі мною заговорив і обійняв саме старий нотаріус, який розпитав мене про здоров'я і сказав, що в нього для мене добрі новини.

— Я почуваюся добре, дякую, хоча болі ще не минули і я трохи стомлений, але небезпеки вже немає. Які це в тебе добрі новини?

Замість Аподаки відповів Луїс Бурже. Він наказав судовому секретарю, який зайшов до лазарету після них, передати мені копію постанови.

Коли вона потрапила до моїх рук, я жадібно її прочитав. Я боявся, що мої надії не виправдаються, але так не сталося — ні, вперше в житті фортуна мені всміхнулася й на постанові про звільнення, яку я тримав у руках, був підпис слідчого судді, відповідального за справу, Луїса Бурже Морана.

— Я хочу сказати вам, що я приніс цей документ особисто, — сказав суддя, пересвідчившись у тому, що я вже кілька разів прочитав документ, згідно з яким теоретично я знову став вільним, — не для того, щоб попросити вибачення за некоректну поведінку. Коли я видав постанову про ваше тимчасове ув'язнення без поручительства, у судовій документації не було достатньої кількості доказів, щоб вчинити згідно з кримінально-процесуальним правом. Я хочу вам нагадати, що всі мої вчинки, як і вчинки моїх колег, керуються суворим дотриманням правосуддя й повагою до закону.

— Excusatio non petita, accusatio manifesta, — я не втримався і вимовив старий латинський афоризм, який запам'ятав ще в далекі часи свого навчання на юридичному факультеті, але суддя не замовк — він, навпаки, зробив вигляд, ніби мене не почув, і продовжив свою промову.

— Але не плутайте, пане Ґойкоечеа. Я випустив вас на волю тільки через те, що ви не виявилися справжнім убивцею Наталії Уркіси Отаменді, але я вас знаю та переконаний, що ваше місце у в'язниці. Я пильно за вами спостерігатиму, Ґойкоечеа, тому що вважаю вас небезпечним для суспільства, але поки що ви вільні. Дехто з нас не вважає, що мета виправдовує засоби, тому я підписав цю постанову.

— А ще тому, що у вас, Ваша честь, не було іншого виходу, — перервав його Аподака, — було доведено, що мій клієнт не причетний до вбивства його дружини.

— На цьому все, — Бурже Моран знову вдав, що нічого не почув, — я тільки хотів вас про це повідомити. А тепер, якщо ви не заперечуєте, пан Лашерас, — він вказав на секретаря, — і я маємо йти.

Ми запевнили їх у тому, що зовсім не заперечуємо, і коли ми залишились наодинці, я запитав у Аподаки, що сталося. Точніше, та фраза, яку я вжив, звучала приблизно так: «Ти можеш сказати, хай йому грець, якого дідька тут коїться, Артуро?» Не дуже витончений вислів, але тоді мені не дуже хотілося думати над пишномовністю фраз.

— Пам'ятаєш чоловіка, який вказав на тебе на процедурі впізнання?

— Ясна річ. Тобто, звісно, я не можу пам'ятати його зовнішність, оскільки я так його й не побачив, але я пам'ятаю саму процедуру впізнання. Що сталося, він відмовився від свого рішення? Трішки поміркував і вирішив, що помилився?

— Ні, дещо набагато краще, він допоміг нам розвіяти будь-які сумніви щодо твоєї причетності до вбивства. Наталію вбив саме він. Три дні тому він спробував пограбувати філіал банку BBK у районі Рекальде, там його перехопила поліція, коли він намагався прорватися крізь облогу. У нього був пістолет сорок п'ятого калібру, яким він намагався нанести ушкодження поліцейським, що оточили його, і з цього самого пістолета, згідно з результатами балістичної експертизи, вбили Наталію.

— Це був мій пістолет?

— Думаю, що твій. А він, мабуть, його в тебе викрав. Але, зважаючи на те, що цей пістолет не був зареєстрований, офіційно це неможливо довести.

— Не розумію, — сказав я після нетривалого мовчання.

— Чого ти не розумієш? Ти на волі, дурнику! І на цілком законних підставах, без жодної сторонньої допомоги, моїх зв'язків чи мого впливу. Що тобі хочеться зрозуміти?

— Не перекручуй мої слова, Артуро, мені дуже приємно і я не мав на увазі свій вихід на волю, куди мені хочеться потрапити якнайшвидше. Я не розумію, навіщо цей тип убив Наталію.

Артуро Аподака скептично посміхнувся й сказав, що він також цього не розуміє, але це не має жодного значення.

— Причин може бути безліч, але ми вже ніколи цього не дізнаємося, бо він загинув у сутичці з поліцією. Хай там як, це вже не має значення, нехай минуле залишається в минулому. Його мотиви поховані з ним в одній могилі, а найважливіше тут те, що проблему вдалося вирішити й ти виходиш на волю.

— Гаразд, — я спробував усміхнутися, але саме зараз більш вирішив повернутися, — коли ми звідси поїдемо?

— Зараз же, але не поспішай: хоча небезпека вже минула, тобі ще не закрили лікарняного. На вулиці на нас чекає авто швидкої допомоги, яке відвезе тебе до лікарні, — побачивши вираз мого обличчя — щось середнє між подивом і невдоволенням — він додав: — Ти можеш бути вільним, але ще кілька днів тобі доведеться просидіти в чотирьох стінах. Я домовився, щоб тебе направили до клініки Доктора Сан Себастіана в Деусто; усі витрати, звісно, оплачено. І я не хочу цього обговорювати. Не думай, що я це роблю, тому що в мене добре серце, просто з якоїсь незрозумілої причини Ельвіра тебе цінує, і коли я кину тебе напризволяще, вона з мене шкуру здере.

Я зрозумів, що за таких обставин я не маю права на заперечення, отож за кілька годин я був у просторій та світлій палаті клініки Сан Себастіана, і знову, як і у в'язниці Басаурі, у мене було багато часу на роздуми про все, що сталося.

Клініка, у якій я перебував, зовсім непогана; я навіть міг сказати, що вона була доволі зручною, але я все одно не міг дочекатися виходу звідти й повернення додому. Серед інших речей, які мені заборонили на період реабілітації, був алкоголь. Знаю, наскільки банальним це може здатися, я навіть розумію, що топити лихо в горілці — жахлива дурниця, але тоді мені хотілося лише одного — напитися. Саме так, напитися до нестями й почати нове життя.

Я людина, підвладна впливу нав'язливих ідей, що особливо вирізняється серед інших моїх характеристик, а отже, тільки-но повернувся додому, дістав із шафи пляшку віскі «Чівас», яку зберігав для особливих подій — а чим ця подія не особлива? І випив усе, що в ній було. На щастя, пляшка вже була на половину пустою, інакше я випив би її всю й упав у алкогольну кому, з якої, найімовірніше, ніколи вже не вийшов би. Насправді суспільство від цього нічого не втратило б, принаймні тоді мені так здавалося.

Я прокинувся з жахливим похміллям і зі словами пісні, яка крутилася в мене в голові. Спочатку мені здалося, що я її наспівую, та згодом зрозумів — вона звучала з комп'ютера, який я ввімкнув перед тим, коли почав напиватися. Напевне, я поставив її на повтор, саме тому й почув її, як прокинувся за кілька годин. Незважаючи на похмілля, пісня не зробила мені ще гірше, а навпаки, заспокоїла мене. Раптом, прислухавшись до неї, зрозумів, що це за пісня, і заплакав, намагаючись бурмотіти її слова неслухняним від алкоголю язиком.

Якби я обрізала йому крила,
Він став би моїм
І не зміг би піти,
Але тоді він більше не був би птахом,
А я любила птаха.

Ця красива пісня Мікеля Лабоа була нашою піснею — моєю та Наталії. Ми ніколи не були однією з тих пар, у яких є «своя» пісня в найбільш стереотипному сенсі цього слова. Я не кажу про такі композиції, за допомогою яких Річард Клейдерман знущався зі своєї відданої публіки — на згадку про першу зустріч або перший танець, ні. Нам подобалося слухати її, бо вона була гімном свободи й водночас найкрасивішою піснею про кохання, яку я коли-небудь чув. Вона не нагадувала нам минулого — про те, як ми познайомилися або як ми вперше зайнялися коханням; ця пісня нагадувала те, якими ми хотіли бути, яким хотіли бачити наше майбутнє. Ми слухали її й обіцяли — ніколи не зламаємо одне одному крила, що основою нашого непорушного кохання буде не взаємний тиск і недовіра, а повага й свобода.

Та з якоїсь невідомої причини наші крила зламалися. Усе почалося тоді, коли Наталія повірила у висунуті проти мене звинувачення чи це була розв'язка процесу, початку якого ніхто не помітив? Я цього не знав і не хотів знати, час зробив нас такими, якими ми ніколи не хотіли бути. Ми стали безкрилими птахами, які більше ніколи в житті не зможуть піднятися в повітря, а бідна Наталія до того ж змушена буде зустрічати вічність у холодному родинному склепі на цвинтарі Деріо.

Мені потрібно було випити ще, але мої запаси вичерпалися. Крім того, від думки про спиртне мене знудило. Я не встиг добігти до ванної й тепер доведеться відмивати коридор, але мені стало значно краще. Хоча похмілля не минулося, принаймні я знову став схожий на людину.

Я востаннє прослухав пісню, не зупиняючи сліз. Коли вона закінчилася та я поклав компакт-диск на місце, на душі було абсолютно спокійно, ніби сльози влаштували мені катарсис, якого я так потребував останнім часом. Я вирішив наскільки це можливо впорядкувати своє життя й пішов мити підлогу. Під впливом спокою, що заполонив мою душу, і сильного запаху лимона, яким пропахла швабра, останні залишки алкоголю покинули мій організм.

Я вже збирався в душ, коли в двері подзвонили. Не хотілося нікого бачити, тому не звернув жодної уваги на дзвінок. Я навіть не бажав знати, хто це був — чоловік чи жінка, старий чи молодий, поліцейський чи злочинець — нехай би він тільки пішов собі. Але той, хто стояв за дверима, продовжував дзвонити, причому все наполегливіше. Потім він почав голосно стукати у двері, ледь їх не вибивши, і, урешті-решт, закричав на весь будинок, від чого в мене знову розболілася голова:

— Ґойко, відчиняй, це Хорхе! Відчини мені, чорт забирай!

У мене було кілька знайомих на ім'я Хорхе, але голос шурина, брата Наталії, не можна було сплутати ні з яким. Тоді мені не хотілося бачити нікого взагалі, та якби я почав складати рейтинг найнебажаніших осіб, Хорхе Уркіса посів би в ньому перше місце. Я спробував не думати про нього, сподіваючись, що рано чи пізно він зрозуміє, що мене немає вдома й піде під три чорти, але він повторював, як мантру, дві фрази: «Ґойко, відчиняй, це Хорхе! Відчини мені, чорт забирай!» Час від часу з'являлася третя фраза, яка була такою самою оригінальною, як і дві попередні: «Ґойко, я знаю, що ти вдома, відчини мені, негіднику».

Я зрозумів, головний біль повернеться з новою силою, якщо й далі буду слухати жалюгідні завивання шуряка, тому за десять хвилин після того, як він почав осаду моєї квартири, я відчинив йому двері. На той момент роздратованим був уже я.

— Ти можеш пояснити, чого тобі, на біса, потрібно? Я зараз не в настрої для дурниць, до того ж ти мав би вже дізнатися, що я не вбивав твоєї сестри, тому дай мені спокій раз і назавжди.

— Я знаю, Ґойко, і завжди це знав. І не сказав тобі про це раніше, бо я просто жалюгідне створіння, справжній покидьок.

Він не зміг продовжити самокатування — йому завадили сльози. І якщо кілька хвилин тому я побачив у дзеркалі доволі сумну картину, порівняно з моїм шурином, я був просто англійським денді на першому балу своєї нареченої. Неголений, у костюмі, який він, здається, не перевдягав днів зо п'ять, із запалими від алкоголю очима й мокрими від сліз щоками він зовсім не був схожий на веселого Хорхе Уркісу, із яким я розділив не одну чудову мить. Насправді він був непоганим хлопцем, який нещодавно втратив сестру, а отже, попри свої колишні наміри, я запросив його до своєї домівки.

— Дякую, Ґойко, дякую, — сказав він, коли я запропонував йому присісти в крісло у вітальні, — дякую, ти хороша людина і я знаю, що ти б ніколи не завдав шкоди Наталії, я це знаю та якщо тобі цього не сказав раніше й не підтримав тебе в скрутний час, то лише через те, що просто покидьок, справжній покидьок...

— Це геть не так, Хорхе, просто твою сестру вбили, і ось... — я не знав, що тут іще сказати, або, навпаки, я міг сказати ще багато чого — я її втратив двічі — але говорити про це не було сенсу.

— Можеш налити мені віскі? Або горілки, джину, чого-небуть міцного, а краще щедру порцію орухо.

— Думаю, краще я зварю тобі міцну каву. Мені вона також не завадила б, тому зачекай хвилинку.

Коли я повернувся з кухні, Хорхе заспокоївся. Принаймні він більше не плакав, хоча його погляд і досі був дещо розфокусований, ніби намагався побачити щось недоступне людському оку.

Міцна кава без цукру трохи його підбадьорила, а погляд і дотепер червоних очей свідчив про те, що тепер із ним хоча б можна поговорити.

— Чого ти хочеш, Хорхе? Ти завжди був бажаним гостем у цьому домі, але спробуй зрозуміти, за таких обставин твій візит мене здивував.

— Я тільки хотів вибачитися, ось і все.

— Ти не мусиш вибачатися. Наскільки мені відомо, ти ніколи не звинувачував мене в причетності до загибелі сестри, а якби й звинувачував, — я глибоко зітхнув, — така поведінка була би цілком зрозумілою. Зрештою, суддя вирішив, що існує достатньо доказів, аби посадити мене у в'язницю.

— Усі ці докази — цілковита дурниця, Ґойко, і тобі про це відомо. Послухай, ми вже давно

знайомі, і ти знаєш, що зі мною приємно погуляти та напитися й тільки. Ні, дай мені закінчити. Я не дурень, хоч і зовсім не геній, та навіть я знаю достатньо, для того щоб розуміти: хто порядна людина, а хто ні. Як на мене, незалежно від того, що ти був одружений із моєю сестрою, ти завжди був порядною людиною. Знаєш, чому я тобі цього не сказав, чому я не прийшов навідатися до тебе у в'язницю?

— Дякую тобі за ці почуття, але, гадаю, у тебе були сумніви. Як я вже сказав, я їх розумію та не засуджую.

— Та чорт забирай, Ґойко! Як для такого видатного детектива ти взагалі нічого не тямиш. Я завжди знав, що ти не винен, і знаю — ти ніколи б не завдав Наталії шкоди. Я не навідався до тебе тому, що мені так було спокійніше, розумієш? Спокійніше від того, що хтось платить за загибель моєї сестри, навіть якщо він у цьому не винен, і мені було все одно, що це ти. Ось такими були мої думки. Ти згоден, що я справжній покидьок, просто сучий син?

Я не відповів. Почасти через те, що не знав, як йому відповісти, а ще він просто не став би мене слухати. Хорхе знову почав плакати, та я вирішив дочекатися, поки він заспокоїться. Чекання тривало дві-три хвилини, які здалися мені годинами. Раніше я казав, що не можу бачити жіночі сльози. Тепер знав, чоловічі сльози також не надто приємне видовище.

— Мені так шкода, Ґойко, так шкода, — навіть не знаю, що мене дратувало більше: його нескінченні схлипування чи маніакальна манера щохвилини просити вибачення, — мабуть, ти думаєш, що я свиня.

— Зовсім ні, Хорхе, зовсім ні, твоя реакція абсолютно нормальна. Насправді, саме так і працює організація суспільства: люди вірять у те, що кожен злочин має бути покараний, навіть якщо час від часу карають не ту особу, але це не має значення. Громадська думка хоче спати спокійно, і для цього їй потрібно, аби винних карали, хоч би ким вони були, тоді люди зможуть жити далі з думкою про те, що система їх захищає, — мій шуряк перебував не в тому стані, у якому я міг би показати йому цинічний бік своєї особистості, але ці слова я вимовив напівсвідомо, ніби потреба дати волю моїй печалі була важливішою за почуття співрозмовника. Хай там як, якщо на мить я почав перейматися враженням, яке на нього могли справити мої слова, то незабаром зрозумів, що він навряд чи взагалі почув сказане мною, і продовжував стояти на своєму.

— А знаєш, Ґойко, що найгірше з усього? Я завжди знав, висунуті проти тебе звинувачення були несправедливими, але відтоді як ви з Наталією розлучилися, жодного разу не запропонував тобі своєї підтримки.

— Та годі вже, Хорхе! Як я можу тобі дорікати, якщо навіть сама Наталія була переконана в тому, що я винен?

— Ти помиляєшся, Ґойко, моя сестра ніколи щодо тебе не сумнівалася. Вона тебе занадто добре знала, щоб проковтнути цю наживку.

Почувши це, я відчув себе так, ніби мене занурили з головою у воду й не давали випірнути, мов дали між ніг залізним черевиком, наче вирвали кінцівки й очі. Я намагався схопити повітря ротом, оскільки мені нічим було дихати. Урешті, я прийшов до тями й слабким голосом звинуватив свого шуряка в брехні.

— Я не брешу! — палко заперечив Хорхе. — Ти знаєш, я ніколи б так не вчинив, особливо в такому серйозному випадку. Вона сама мені сказала, Ґойко, Наталія сама мені розповіла. Їй не подобалося про це говорити, але якось я докорив їй за те, що вона повірила в ті звинувачення, у відповідь вона крикнула, що ніколи в них не вірила та щоб я облишив цю тему, бо є речі, які я не зможу зрозуміти та які мені зовсім не треба знати.

Я не відав, стрибати мені від радості чи гірко плакати. Якщо це справді так, чому вона мені не сказала? Коли хотіла розлучитися, можна було зробити це по-іншому, просто поговорити зі мною. Звісно, мені було би дуже боляче й не по собі, та принаймні я зрозумів би її, чорт забирай, я ж не первісна людина. Якщо вона більше мене не кохала, можна було так мені й сказати, а не примушувати вірити в те, що вона вважає мене педофілом.

— Мабуть, вона нічого тобі не сказала, бо й досі тебе кохала, — сам того не помітивши, я розмірковував уголос, і мій шуряк відповів на те, що здалося йому запитанням, але його слова додали до моєї ситуації ще більше болю й подиву.

— Неможливо, — похмуро відповів я, — чи це тобі також сказала Наталія?

— Ні, вона мені цього не говорила. Принаймні словами, — відповів Хорхе, якому, здавалося, стає краще, поки мені стає все гірше, — але такі речі просто відчуваєш. Завжди, коли вона про тебе згадувала, навіть якщо на словах тебе принижувала, я відчував, що вона й досі тебе кохає.

— Тоді я взагалі не розумію, у чому справа. Може, тобі щось відомо?

— Якби я тільки знав, Ґойко... Повір, якби я знав, то сказав би, але я не маю жодного уявлення. Із нею щось відбувалося, стосовно цього я впевнений, але мені так і не вдалося з'ясувати, що саме. Знаєш, часом я думав, якби її не вбили, вона сама вкоротила би собі життя.

— Це якась нісенітниця, Хорхе. Наталія була не з тих, хто може скоїти самогубство.

— Можливо, та Наталія, яку ми знали раніше, і була не з тих, хто може вчинити самогубство, але зараз ми говоримо про іншу Наталію. Ґойко! — він вигукнув моє ім'я, ніби йому хотілося, щоб я сконцентрував усю свою увагу на ньому, — ти маєш знайти того покидька, який її вбив, ти повинен це зробити, пообіцяй мені.

— Він мертвий, Хорхе, цей покидьок помер, туди йому й дорога, коли тебе цікавить моя думка.

— Так, я також щасливий, що цього виродка тепер їдять черви, але я, чорт забирай, не розумію, навіщо йому було вбивати мою сестру, навіщо?

— Я не знаю, Хорхе, і присягаюся, що мені й самому хотілося б це знати, але ця погань забрала свою таємницю в могилу.

Коли ж я починав про це розмірковувати, то розумів, що мій шурин має рацію: навіщо було тому чоловікові, який указав на мене на процедурі впізнання, — я продовжував називати його так, тому що й досі не спало на думку дізнатися, як його звали, — убивати Наталію. Та якби почав думати про те, що за цим злочином стояла змова, моя голова просто вибухнула б. Певно, я подумаю про це пізніше, але зараз краще забути цю тему, неначе про маячню її п'яного депресивного брата.

Кілька секунд ми помовчали, ніби хотіли в тиші прокрутити в пам'яті свої думки. За хвилину Хорхе зібрався йти, і я вже хотів із ним прощатися, та чомусь обидва лишилися на своїх місцях, мов знали, що в нас іще лишилися необговорені теми.

— Ви з Наталією офіційно не були розлучені, — це було не запитання, а твердження, із яким я погодився. Так і було. Не знаю чому, але мені так і не спало на думку звернутися до суду й подати на розлучення. Окрім того, я не хотів робити цей крок сам. — Вона не змінила свого заповіту. Три дні тому мені видали його, у ньому ти зазначений як єдиний спадкоємець.

— Мені однаково, — відповів я, — я не збираюся заявляти про свої права на щось.

— У кожному разі, тобі доведеться здійснити деякі процедури — змінити ім'я власника поточних рахунків, а також власника майна.

— Домовилися, можеш робити так, як вважатимеш за потрібне, я передаю цю справу під твою відповідальність.

— Ґойко... Можна поставити тобі останнє запитання?

Відповісти «ні» було б абсолютно безглуздо: якщо вже він прийшов до моєї домівки, очевидно, йому треба було зі мною поговорити. До того ж я знав свого шуряка й розумів, це суто риторичне запитання, тому я просто попросив його говорити.

— Ґойко... Твоя родина багата, у неї багато грошей? Будь ласка, дай мені відповідь незважаючи на те, наскільки неадекватним здається це запитання.

Воно й справді здалося мені неадекватним, і все одно я відповів.

— Мої батьки й брати із сестрами завжди жили доволі непогано: у них були квартири й машини, вони їздили в подорожі й могли дозволити собі маленькі, а іноді й великі примхи. Мабуть, їх можна віднести до середнього класу, не більше. Із цієї точки зору варто сказати, що їм завжди вистачало грошей, але це не ті суми, про які зазвичай кажуть «багато грошей». Тому, боюся, ніхто з моїх родичів ніколи не належатиме до списку найбагатших людей світу чи то навіть Країни Басків. Та ще й в останні роки життя мій батько, коли померла мати, трішки з'їхав із глузду. Сам розумієш: старий раптом відчув себе самотнім і розгубленим, унаслідок чого він, урешті-решт, витратив усі свої заощадження. Якби він прожив іще кілька місяців, я впевнений, ми втратили б і цю квартиру. Тепер, коли я задовольнив твою цікавість, ти можеш пояснити, звідки взялося таке запитання?

— Ти раптом не давав Наталії мільйон євро в металевій валізі?

— Мільйон євро? У металевій валізі? Ти взагалі про що говориш?

— У Наталії був мільйон євро. Удома. У металевій валізі. У пакеті. Старими купюрами. Я вирішив, що це ти їй дав. На розлучення.

— Годі говорити так, ніби ти диктуєш телеграму, заради Бога! І ти, мабуть, збожеволів, якщо думаєш, що ці гроші їй дав я. Я ніколи в житті не бачив такої суми — ні разом, ні окремо. Я цього зовсім не розумію.

— Отже, це не твої гроші?

— Хіба я не сказав, що ні, чорт забирай, я не маю жодного уявлення про те, звідки вони могли взятися.

Кілька хвилин він помовчав, ніби в роздумах про те, що сказати. Зрештою, висловив свою думку:

— Я вирішив залишити їх собі, — сказав він із викликом у голосі, із розплавленими плечима та блискучими очима. Може, він боявся, що я буду з ним сперечатися через трофей. — Якщо вони не твої... Окрім того, офіційно цей мільйон євро не існує, ніхто не може заявити про право на володіння цими грошима.

— Можеш засунути ці гроші, куди тільки захочеш.

Тепер справді стало зрозуміло, що нам нічого більше обговорювати, тому Хорхе, не попрощавшись, пішов до дверей, але раптом зупинився й повторив те, що вже казав:

— Ти повинен знайти цього сучого сина, ти повинен, пообіцяй мені!

Я не хотів повторювати, що він, на щастя, давно вже мертвий, до того ж я чудово розумів, на що він натякає, тому тільки сказав йому, що зроблю це. Але, мабуть, іншим разом, тому що саме цієї миті до мене з новою силою повернувся жахливий головний біль, який саме вгамувався перед прибуттям Хорхе.

29

Черговий стереотип, який склався в людей навколо вбивць, полягає в тому, що в них немає почуття гумору. Або принаймні люди припускають, що вбивцям може подобатися розповідати й слухати жарти великого калібру, але в уяві людей вони холодні, як машини, які не можуть насолоджуватися тонкощами гумору. Звісно, люди мають рацію стосовно того, що ви холодні, як машини, але не холодніші, аніж будь-який брокер, що саме здійснює операцію, яка принесе йому заробіток у десять мільйонів, а двісті працівників, матерів і батьків своїх родин, залишаться без роботи. Тебе такі речі не обходять — життя тяжке, і кожен у ньому грає тими картами, які йому випали, або ж, як у твоєму випадку, тими, які ти дістав із рукава. І все-таки є щось дивне в тому, що поки ти замітаєш сліди, аби не потрапити до в'язниці, якийсь негідник з'являється на обкладинці фінансового журналу й слугує живим прикладом для інших. Ти не можеш стримати широкої посмішки, яка викликає подив у повії, з якою ти щойно переспав.

Вона гарна висока жінка болгарського походження, у неї біляве волосся та груди, які вразили б навіть найбільшого у світі еротомана, її стегна створені для пестощів, для того щоб твоя рука ніжно їх торкалася й повільно гладила. Так, найбільше тобі подобаються її стегна — не звичайна для цивілізованого західного світу талія, як в оси, із такими стегнами, які зможуть перенести вагітність.

— Чому ти смієшся? — запитує болгарка. Між собою ви спілкуєтеся російською, знання цієї мови — одне з кількох умінь, що залишилися тобі в спадок після праці в Секурітате. Російська та німецька. Потім ти вивчив англійську, французьку, а тепер ще й іспанську, опріч твоєї рідної румунської мови. Насправді, ти знаєш більше мов, аніж випускник філологічного факультету, але для тебе це зовсім не важливо, оскільки в твоєму розумінні мова — це просто чергове знаряддя праці, як ніж, рушниця або ж, в окремих випадках, твої власні руки.

— Чому ти смієшся? — знову запитує вона.

— Я замислився, — нарешті відповідаєш ти з усмішкою на губах, задоволений своєю дотепністю, — якби в нас із тобою з'явився нащадок, він був би справжнім мерзотником.

Болгарка так невдоволено на тебе подивилася, ніби їй не сподобалося твоє витончене почуття гумору або ж вона просто образилася, що ти згадав про її професію. Цікаво, — думаєш ти, — майже всім повіям, яких ти знав, а таких було багато, тому що тобі подобається спати з професіоналами — це й приємніше, і не передбачає зобов'язань — неприємно, коли клієнт нагадує про їхню професію. І болгарка, здається, не виняток із правил.

— Та я б швидше втопилася, аніж народила від тебе дитину, — урешті-решт відповіла повія зі сповненими гніву очима.

— Дуже шкода, — непривітно відповідаєш ти, — бо в тебе стегна вагітної жінки, яка очікує двійнят. У моїй родині було багато двійнят, я знаю, про що говорю.

І справді, ти й твій брат Нікола були двійнятами. Хоча ти не був знайомий із

іншими членами своєї родини та й не мав такого великого бажання, усе ж вдалося дізнатися, що твій рід був багатий на двійнят. І не через покоління, як це зазвичай трапляється, а в кожному поколінні. Напевно, колись у роду за вельми сприятливих умов утворився дуже сильний ген двійнят, стійкий до будь-яких потрясінь.

— Ти сказав двоє, замість одного? Тим гірше для мене, — відповіла тобі повія, з обличчя та очей якої потроху почав зникати гнів.

— Не хвилюйся, я просто так це сказав, тому що звернув увагу на твої стегна. Я ніколи не хотів дітей, не думаю, що це вдала ідея.

Але ти їй збрехав: колись ти хотів дитину, ти так її хотів, що врешті вбив жінку, яка зробила аборт і тим самим знищила твої мрії про батьківство. Ти кажеш неправду, розуміючи, що болгарська проститутка тебе розкусила. Ти вправно брешеш — це частина твоєї роботи, і навіть найкращий психолог не зможе зрозуміти, що ти кажеш неправду, але усвідомлюєш, цього разу програв, і жінка, з якою ти щойно переспав в обмін на невелику суму, зрозуміла тебе ізсередини.

— Знаєш, я не завжди була повією. У мене шість молодших братів, про яких мені доводилося піклуватися. У моїй родині всі жінки легко народжували сильних і здорових дітей.

Раптом, замість витонченої та вишуканої московської повії, ти побачив селянку з Поволжя. Болгарська жінка вже багато років займається цією професією, вона давно не вірить у принців на білому чи будь-якому іншому коні, вона знає, що сюжет фільму «Красуня» — це брехлива історія для введення в оману необачних дівчат та романтичних дуреп. А ще вона знає, що коли такі, як ти (незважаючи на те що вона тебе майже не знає, їй одразу стало зрозуміло, що ти за людина), вирішують одружитися, урешті-решт, вони це роблять із такими жінками, як вона. І не тому що в них немає можливості одружитися з кимось пристойним, наприклад із донькою банкіра, просто є люди, створені одне для одного, і для неї ясно, як Божий день, що ти саме один із них, і якщо коли-небудь ти вирішиш одружитися, твоєю нареченою буде така, як вона, то чому би не піти на ризик незважаючи на те, якою складною або навіть неможливою може здатися гра?

— Якщо це пропозиція, то зараз я в ній не зацікавлений, дякую. Ну годі лежати, — ти плескаєш її по стегну, ніби даючи імпульс, — одягайся та йди, у мене ще багато справ.

Сума, що ти їй дав, перевищує ту, яку запропонував, але жоден із вас ніяк це не коментує. Ти даєш їй гроші, а вона бере без зайвих слів і безглуздих подяк.

— А тепер іди звідси. Якщо знадобишся мені, я знаю, де тебе шукати, — кажеш їй.

І коли вона, нарешті, іде, ти одним ковтком випиваєш келих віскі, аби заспокоїти демонів, які вирішили про себе нагадати. І болгарській проститутці, і тобі стало зрозуміло, що твої слова: «якщо ти мені знадобишся, я знаю, де тебе шукати» — стосувалися не лише сексу.

30

Якось давно, коли я повертався на роботу після занадто короткої відпустки, говорив, що в мене поганий настрій, який намагався приховати за здебільшого вигаданими переказами пригод і за такою кількістю походів на обід у ресторанчик за рогом, яку не зможе порадити жодна дієта. Зараз це називається «синдромом відпускника» і, як будь-яке явище під назвою «синдром», воно набуло важливості та, здається, навіть обґрунтування. І якщо повернення на роботу після відпустки називається так, як тоді назвати ситуацію, коли ти повертаєшся не на роботу, а в абсолютну порожнечу після кількох тижнів в'язниці й тижня в лікарні, зважаючи на сюрприз, котрий для мене підготував мій колишній клієнт, а також те, що моя колишня дружина, здається, усе одно мене кохала недивлячись на те, що не хотіла навіть фотографій моїх бачити, а я тим часом випустив із рук мільйон євро незрозумілого походження? Поки що я вирішив не думати про синдроми та інші дрібниці й просто визнати, що я в дуже, дуже поганому настрої. І що цей настрій може залишитися зі мною назавжди.

Мене цікавило та в першу чергу дуже засмучувало все те, що я дізнався про Наталію. Її втягнули в якусь брудну справу, і саме через це вона вирішила від мене віддалитися? Наталія взяла участь в організації пастки, яку мені хотіли влаштувати і, може,

сама була її ініціатором? Тоді чому її вбили? Вона знала, хто в неї стріляв? Це був той самий негідник, який хотів позбутися мене? Він працював сам, і Наталії просто не пощастило або ж, навпаки, за всім цим стоїть невідома темна рука, яка смикає за мотузки, але ніхто цього не помічає?

У мене була ціла низка запитань, відповідей на які я не знав і, відверто кажучи, не хотів знати, бо в мене було таке відчуття, що того дня, коли я дізнаюся відповіді на них, кількість моїх численних і незагоєних ран збільшиться в тисячу разів. Водночас якби я навіть захотів знайти ці відповіді, то не тямив, звідкіля починати. Про мільйон євро знав лише мій шуряк Хорхе, який розуміє, як потрібно обережно з ними поводитися, і в разі необхідності заперечувати навіть сам факт їхнього існування. Ну а щодо іншого, ураховуючи факт загибелі самої Наталії та її вбивці, я навіть не знав, із чого починати. А лише за те, що в мене є підозри про змову, існування якої я ніяк не можу довести, будь-який, навіть позитивно налаштований, слухач, може назвати мене параноїком. Тож уперше в житті я вчинив раціонально й вирішив не заглиблюватися в цю історію. Однак знав, що через неї мені гарантовано безсоння на багато ночей. І це в кращому разі, якщо мені не почнуть снитися про неї жахи.

Принаймні в мене лишалася моя справа. Так, мене звільнили, але я отримав за неї таку щедру платню, що мені здалося правильним й етичним продовжити розслідування, хоча б до тієї стадії, на якій я зможу вважати ці гроші цілком відпрацьованими. До того ж так я сказав Аподанці по телефону, коли цей старий динозавр зателефонував, щоби насварити. У мене з'явилася блискуча ідея — поговорити з Гомесом-Уральде та спробувати переконати його в необхідності змінити рішення. Він не тільки рішуче відхилив мою пропозицію, а ще, не гаючи часу, доніс на мене своєму колишньому колезі.

— Облиш свої філософські роздуми, етика — це не твоє, — відповів мені вісімдесятирічний адвокат, що, на мій погляд, було несправедливо, — коли клієнт відмовляється від послуг професіонала, він більше не може діяти від його імені, особливо коли йому так щедро заплатили за виконану роботу.

— Гаразд, ти маєш рацію, тоді я буду діяти не від його імені, а від свого. Гадаю, я можу так вчинити.

— Ти вже великий хлопчик, Ґойко, — звісно, не такий великий, як я, — і якщо ти хочеш повіситися, то не зможу заборонити тобі купувати мотузку. Хай там як, я думаю, ти збираєшся скоїти дурницю. Якщо раніше навіть за підтримки Уральде в тебе були такі неприємності з Бурже Мораном, то зараз акробатичні трюки, які ти хочеш робити, будуть навіть небезпечнішими, бо ти вже не матимеш страховки для м'якого падіння.

Прощаючись з Артуро, я сказав, що також його люблю, та насправді він мав рацію. І все одно я не міг заспокоїтися. Обираючи між вірогідністю знову опинитися у в'язниці й повністю з'їхати з глузду, якщо ще цього не сталося, я швидше зупинився б на першому варіанті.

Кажуть, що коли Луїс де Леон повернувся до викладання після несправедливого ув'язнення, першими його словами були: «Учора ми сказали...», ніби цього часу для нього не існувало або він хотів стерти його з пам'яті. У мене немає терплячості ченця-францисканця, і я знаю, що дні, які довелося провести у в'язниці, ніколи не зітруться з моєї пам'яті. І все одно я розумів: якщо взяти в дужки весь відрізок часу з тієї миті, коли мене затримали за наказом судді Бурже Морана, найлогічніше було б повернутися до відправної точки, після чого можна було би продовжити те, що я запланував зробити того зловісного дня, — здійснити візит ввічливості до парафії Святого Юліана. Я зазирнув до календаря, щоб дізнатися, який сьогодні день, і з радістю побачив, що вперше в житті обставини склалися сприятливо. Був четвер — один із тих двох днів, коли болівійські танцюристи збираються на репетицію.

Я прийшов, маючи в запасі достатньо часу, щоб побачити, як на репетицію приходять учасники групи, і вирішити, кого з них краще розпитувати про те, що мене цікавить. Але після двох годин очікування я почав нервувати. Невже репетицію відмінили? Я підійшов до дев'яностолітньої бабусі, яка молилася в храмі й була схожа на часту відвідувачку, і запитав, чому болівійці не прийшли. Спочатку вона не зрозуміла, про що йдеться, аж поки не здогадалася, що хочу дізнатися про вихідців із країн Південної Америки, котрі щотижня влаштовували тут репетиції своїх народних танців.

— Ви не знали? Вони вже два тижні як не приходять.

— Ви не знаєте чому? У них виникли проблеми з парафіяльним священиком, вони переїхали в інше приміщення?

— Проблеми з доном Карлосом? У жодному разі, парафіяльний священик надавав танцювальній групі найбільшу підтримку, — старенька не знизала плечима тільки через те, що вже була дуже схожою на горбаня з Нотр-Даму, але її рухи вказували саме на це. — Правду кажучи, я нічого про це не чула.

Здавалося, вона говорила із сумом, ніби незнання будь-якої дрібниці, що мала значення для парафії, та й для всього світу, означало для неї справжню поразку. Можливо, старенька була не дуже бала-

кучою, хоча в такому віці їй лишалося небагато інших розваг. Доказом останнього твердження стало те, із якою невимушеністю, до якої ми часто самі вдаємося в професійній діяльності, вона запитала, чому мені було так цікаво поговорити з танцювальною групою. Я хотів відповісти дипломатично, але старенька не була дурною, і ось що мені сказала:

— У кожному разі, — продовжила вона з блискучими від передчуття перемоги очима, — ви можете заперечувати, та я це зрозумію, але від мене нічого не приховаєш. Я відразу ж зрозуміла, що ви із секретної служби і я, здається, уявляю, що ви шукаєте, — наркотики, чи не так? Так-так, я знаю, що ви нічого не можете мені сказати, я розумію, але мені вже багато років — вісімдесят дев'ять. Я знаю, що не виглядаю на свої роки, але мені вісімдесят дев'ять, через два місяці буде дев'яносто. То ви тут через наркотики, так? Відверто кажучи, я зовсім не здивована, і майте на увазі, учасники танцювальної групи — симпатичні люди, вихована та коректні, вони ніколи ні з ким не конфліктували, але що вам сказати, вони не такі, як ми. Не зрозумійте мене неправильно, юначе, я не расистка й усі ми під Богом ходимо, але, знаєте, вони просто належать до іншої культури, у них інші цінності. Я бачила документальний фільм про те, що там вони цілий день жують наркотичні речовини, і для них це абсолютно нормально, чи не так? Вони навіть не розуміють, що це злочин. А їхні ножі — там вони цілими днями носять із собою ніж, наче вони з Альбасете. І, авжеж, якщо гратися з вогнем, можна обпектися, чи не так? Народна мудрість не бреше, а вогонь — це те саме, що ніж.

Старенька не зупинялася навіть для того, щоб вдихнути повітря, але мені вдалося запитати, чи сама вона бачила хоча б в одного з цих болівійців ніж або наркотики.

— Ні, не бачила, а якби побачила, то посивіла б від страху, хіба ні? — Я маю на увазі, — продовжила вона без пауз, — що такі речі просто всі знають, вони vox populi, а ви ж і самі знаєте прислів'я — vox populi, vox Dei. Це латина, парубче, — додала вона, вирішивши, що для людей мого віку латина така ж незнайома мова, як і китайська, — а означає воно, що голос народу — це голос Божий.

— Пане Ґойкоечеа, я на вас чекаю, — голос священика перервав промову віруючої. — Як я бачу, ви саме насолоджуєтесь бесідою з доньєю Аделою, але ми вже трохи поспішаємо, тому запрошую вас до свого кабінету.

Якби священиків похилого віку можна було цілувати й це нормально сприймалося суспільством, я б неодмінно розцілував його в обидві щоки. Отець Сарачага врятував мені якщо не життя, то принаймні здоровий глузд.

— Я ваш боржник, отче, — сказав я йому, щойно ми опинилися наодинці в його маленькому кабінеті, — уже й не знав, як здихатися цієї поважної пані.

— Вона хороша людина, — відповів він з усмішкою, — якщо лише не зважати на те, що останнім часом доволі часто втрачає контроль. Донья Адела росла за самісінького розквіту націоналізму, тому зберігає вірність тим цінностям, які їй прищепили в дитинстві. Але, мабуть, ви маєте рацію; я вирішив, що вас необхідно рятувати й так учинив. Зі священиками таке трапляється: ми не можемо встояти перед можливістю щодня вчиняти добру справу. Ще мені спало на думку, що ви, мабуть, хочете зі мною поговорити, чи вам просто несподівано закортіло помолитися?

Я не міг не розсміятися у відповідь на останні слова священика. Без жодного сумніву, він був розумною людиною, і мені дуже подобалося з ним говорити. Окрім того, він влучив у яблучко: після того, як я з'ясував, що болівійці зникли, мені хотілося знайти його й побесідувати.

— Правду кажучи, я хотів поговорити з кимось із танцювальної групи, хто міг би мені розповісти про Марію Ісабель Гарате.

— А чому ви вирішили, що в танцювальній групі вам зможуть щось розповісти про покійну пані Гарате?

— Може, через те, що до її складу входили болівійці.

— А чим відрізняється фольклорна група з Болівії від групи з України чи Камеруну, можна дізнатися?

Тепер у священика був не хитрий, а зацікавлений і сповнений очікування вигляд. Я вирішив, що краще говорити з ним відверто. Тож так і вчинив.

— Хтозна, отче, можливо, у мене вже манія через цих болівійців, але останнім часом я скрізь їх зустрічаю. Нещодавно один із них на ім'я Нельсон Льянос хотів мене вбити, що не принесло мені жодного задоволення. А стосовно покійної Марії Ісабель Гарате — я розслідував обставини останніх годин її життя, і мені вдалося з'ясувати, що в одному барі вона розплакалася й почала повторювати: «Бідні болівійські діти, бідні болівійські діти». Вона доволі довго повторювала цю фразу. Може, вам і здасться, що це не має відношення до нашої справи, але більше я нічого не знаю, а якщо скласти це й те, що вона працювала тут, у парафії... Скажімо, у мене є достатньо вагомі мотиви, щоб підозрювати тут зв'язок. Таким чином, якщо ви погодитеся зі мною в тому, що в мене нездорова увага до вихідців з Болівії, принаймні ця увага є обґрунтованою.

— Якщо послухати, ви маєте рацію.

– Дякую за відповідь, отче, я відчуваю неймовірне полегшення, – певно, мені не варто було говорити з такою іронією в голосі, особливо якщо я хотів попросити в нього допомоги, але те, що відбувалося зі мною останнім часом, не дуже сприяло досягненню стану абсолютної рівноваги. – Повертаючись до теми пані Гарате, не знаєте, чому вона могла з такою впертістю та печаллю повторювати цю фразу про бідних болівійських дітей?

– У болівійців, як і в інших іммігрантів, тяжке життя, пане Ґойкоечеа, дуже тяжке, незалежно від того, якого вони походження – болівійського, сенегальського чи марокканського. Вони далеко від Батьківщини, від родини, від усього того, що люблять найбільше у світі. Пані Гарате була чутливою жінкою з добрим серцем, яка, напевне, чудово розуміла проблеми болівійців, оскільки працювала з ними.

– Можливо, але має бути що-небудь іще.

– Має бути або ви хочете, аби було?

Парафіяльний священик знову влучив у яблучко. Із кожною хвилиною я цінував його більше й більше. Певна річ, для того щоб пережити те, що він пережив у латиноамериканських партизанських війнах, опріч віри в Бога, яка для священика як честь для солдата, йому знадобилося поєднання розуму й хитрощів. Так, мабуть, священик мав рацію та я схопився за першу-ліпшу правдоподібну версію.

– Ви вірите в покаяння, пане Ґойкоечеа?

Мене здивувала раптова зміна теми нашої бесіди. Я міг би зрозуміти запитання про те, чи вірю я в Бога – урешті-решт, коли його ставить священик, у ньому немає нічого дивного. А ось запитання про те, чи вірю я в покаяння, геть мене спантеличило. Однак я відповів, що вірю в покаяння, хоч і не був до кінця в тому впевнений.

– Ваше щастя, бо я в нього не вірю. Принаймні не на сто відсотків. Вас це дивує? Думаю, що саме так – якщо ви насправді навчалися в релігійній школі, у вас не може бути іншої реакції. Не має значення, вірите ви в Бога чи ні, був період вашого навчання в цій школі щасливим чи нещасним, згадуєте ви своїх наставників із ніжністю чи з ненавистю – та освіта, яку ви там отримали, досі чинить на вас вплив і, напевне, є однією з основ католицької віри й таїнство сповіді та прощення гріхів. Але для цього потрібно відчути покаяння, чи не так?

– Священик тут ви. Відверто кажучи, я не дуже часто над цим розмірковую. Гаразд, не часто й не рідко – я взагалі ніколи не замислювався над цим питанням.

– Я вас розумію. Це питання, як ви його охарактеризували, займає тільки думки старих священиків, у яких є багато часу на роздуми. Але я сказав вам правду: я не вірю в покаяння. Принаймні я не вірю, що його відчувають великі грішники. Колись я прочитав, що на одному приватному телеканалі – здається, в Італії – журналіст видав себе за священика й записав на камеру сповіді, з якими до нього приходили. Насправді, ця програма мала б виявитися дуже нудною, оскільки те, із чим люди приходять на сповідь, зовсім не можна назвати цікавим, окрім виняткових випадків, звісно. У глибині душі безліч людей нещасні й нікому не можуть завдати шкоди, хоча на добрі справи вони також не спроможні. Я маю на увазі тих чесних людей, які рано встають на роботу, сплачують податки, голосують на виборах, переймаються освітою своїх дітей і щопонеділка читають спортивний випуск газети з більшим захопленням, аніж який-небудь член організації Opus Dei читає Біблію. Це ті люди, які час від часу приходять на сповідь і розповідають, що напилися, скоїли сімейну зраду або накричали на сусідку. Загалом такі люди справді відчувають покаяння, хоча треба бути садистом чи мати дуже розвинену уяву, щоб вважати таке за гріх. Здається, тобі нудно, сину.

– Та ні, не в тому річ, – я спробував приховати свої справжні думки, – просто я не розумію, до чого веде ця розмова.

– Так, ти маєш рацію, насправді я не дуже відрізняюся від доньї Аделі. Я намагатимуся закінчити з преамбулою якомога швидше. Я говорив про грішників. Можливо, тебе як поліцейського колись цікавила мафія, особливо італійська. Я вгадав?

– Я ніколи не працював зі справами, пов'язаними з мафією, але ви маєте рацію: я про них читав.

— Тоді, можливо, ти знаєш, що в деяких мафіозних кланів були власні капелани та навіть священики. Цікаво, чи не так? Але в цьому є певна логіка, оскільки, хоч би яким дивним це здавалося, багато з них народилися у віруючих родинах, а тому самі вони також віруючі. Свій священик для них — як страхування. Англійський письменник Честертон якось сказав, що він прийняв католицизм для того, щоб хтось прощав йому його гріхи. Це також потрібне й мафіозі, про яких я щойно сказав. А ще тим, хто не відрізняється від них нічим, окрім того, що офіційно не називається мафіозі.

Так, вони хочуть прощення гріхів, але вони не вміють каятися. Ось де суть проблеми. Вони ставляться до прощення гріхів як до страхувального поліса — жертвують гроші на церкву та навіть на благодійні справи, ходять на недільні меси, а коли їм здається, що вони скоро помруть, вони сповідуються й каються в усіх своїх гріхах, які їм відпускає священик, після чого вони впевнені, що потраплять на небо. Вони як Дон Жуан, який казав, що покаяння дарує душам спасіння. Дуже гарно й повчально, вам не здається? Але покаяння, справжнього покаяння там немає. Вони можуть убивати, розбещувати інших і розбещуватися самі, тримати найнезахищеніші прошарки населення в злиднях, ґвалтувати жінок і дітей, мучити своїх політичних опонентів, але вони в цьому не каються. Їм здається, що вони зробили те, що мали зробити для отримання грошей, влади й статусу. І якщо вони в цьому сповідуються, це виглядає як звичайний адміністративний акт: я опишу свої гріхи сповіднику, він мені їх відпустить, я покаюся та знову буду чистим і незаплямованим. Кінець історії.

Ви знаєте, хто насправді вміє каятися? Маленький хлопчик, який забрав пакетик цукерок у молодшої сестри, або, наприклад, домогосподарка, яка сказала щось зле своїй сусідці. Насправді каються ті, хто скоїв якусь незначну помилку або ж узагалі ніякої, а не справді розбещені люди. І ось нарешті настав час торкнутися суті справи. Ви сказали, що під час вашого розслідування кілька разів з'являлися дані, пов'язані з болівійською спільнотою, я не помиляюся?

— Ні, ви не помиляєтеся, так і було.

— Тоді, боюся, для вас усе тільки ускладниться або ж навпаки; не знаю, чи допоможе вам або заплутає те, що я зараз скажу. Річ у тім, що до вашого списку доведеться додати ще один аспект, який має відношення до Болівії. І мову я вестиму про хатню робітницю, яка протягом останніх трьох років працювала в Марії Ісабель Гарате, а була вона саме болівійського походження. Коли ви тут були минулого разу, я про це ще не знав і тому нічого не сказав, але відтоді я дещо дізнався, ось навіщо я виголосив усю цю промову про покаяння. Цю історію мені розповів її чоловік, один із небагатьох, у чиє покаяння я дійсно повірив останнім часом.

— У чому справа, отче? Католицька Церква скасувала таємницю сповіді? — я не міг стримати подиву. Сьогодні навіть ворожки на картах заявляють про конфіденційність своїх відносин із клієнтами, а поліцейським кажуть, що це професійна таємниця, і тому той факт, що отець Сарачага сам запропонував мені інформацію, яку я щойно почув, здавався мені дуже дивним.

— Таємниця сповіді? Так, я колись бачив цей фільм — здається, він називається «Я сповідуюся». Ролі в ньому грали Монтгомері Кліфт та Карл Молден, а режисером, звісно, був Альфред Хічкок, що неможливо не помітити, але те, що я вам хочу сказати, не має до цього жодного відношення. На даний момент, наскільки мені відомо, таємницю сповіді не скасовано, але я можу помилятися, оскільки не знаю, які там у Ватикані точаться інтриги навколо зміни норм, — він знову мені всміхнувся, — у мене є багато інших справ, якими я можу зайнятися. Хай там як, не потрібно так її возвеличувати, це просто інструмент, який забороняє оприлюднювати гріхи, про які нам розповідають у сповідальні, але в цьому разі йдеться не про гріх, а про звичайне боягузтво. І каявся він саме в цьому, а не через те, що його вчинок суперечив закону й моралі. Просто тому, що він був боягузом, тобто людиною. Ви сказали, що прийшли сюди подивитися на танцювальну групу з надією, що якийсь її учасник зможе вам щось розповісти про пані Гарате, і дізналися неприємну новину про те, що група більше не збирається тут на репетиції.

— Саме так. Може, ви знаєте, куди вони переїхали?

— Нікуди. Група розпалася, і більшість її учасників розбіглися в різні боки, а один із них — той, хто б вас особливо зацікавив, — повернувся до своєї рідної країни. Але спочатку він поговорив зі мною відверто, це більш точний

вислів, ніж «сповідався мені», оскільки це було дуже схоже на полегшення, але не на сповідь. І я, звісно, маю дозвіл переказати те, що почув від нього, хоча, на жаль, він і не назвав мені імені вбивці, — цього разу його посмішка мала помітно сумний відтінок.

— Так, шкода, убивці зазвичай намагаються не оприлюднювати своїх особистих даних. Ось черговий доказ того, що вони погані люди. Утім, будь-які дані можуть виявитися для мене корисними.

— Сподіваюся на те, ви ж розумієтеся на цій темі. Як я вже сказав, Клара була хатньою помічницею пані Гарате. Насправді саме завдяки їй вона зацікавилася умовами життя іммігрантів і почала працювати в парафії разом з отцем Менділусе. Я не встиг тісно з нею познайомитися, але всі, з ким я про неї говорив, казали одне: вона була скромною, розсудливою жінкою, яка завжди боялася, що її зупинить поліцейський, попросить показати документи й депортує до Болівії. Як бачите, історія схожа на тисячі інших. Спочатку приїхала вона сама, потім привезла чоловіка та старшого сина, одинадцятирічного хлопчика. Вона привезла його сюди, щоб він пожив кращим життям, та її власне життя зруйнувалося, коли хлопчик зник.

— Коли це сталося?

— Місяців вісім — десять тому.

— Вельми дивно! — сказав я, замисливши, — я не можу пригадати, щоб тоді в Більбао зник болівійський хлопчик.

Кожен поліцейський, звісно, не може знати про всі злочини, які скоюються в його місті, але зникнення дитини — це настільки незвична й важлива новина, про яку мають знати всі поліцейські. Не кажучи вже про резонанс у засобах масової інформації — не існує такого журналіста, хоч би яким святенником він був, а з журналістами-святенниками я також не знайомий, який не побажав би поласувати такою новиною. Крім того, тоді в мене вже була підвищена чутливість до цієї теми, зважаючи на обвинувачення, висунуті проти мене.

— Ви не можете пригадати цю подію, — перервав мої роздуми священик, — тому що про його зникнення не заявили. Як я вже сказав, у них не було документів, тому чоловік переконав Клару в тому, що заяву подавати не потрібно. Але Клара не примирилася із цим і сама почала шукати свого сина, а потім зникла й вона, не залишивши по собі жодного сліду.

— Про це зникнення також не заявили?

— Ні. Пані Гарате хотіла це зробити, але чоловік Клари сказав їй, що його дружина повернулася до Болівії. Ось другий випадок його боягузтва. Насправді він не зміг остаточно її переконати, але вона майже нічого не могла вдіяти. Вона розуміла, що в Автономній поліції на неї ніхто не зверне уваги в першу чергу через її чоловіка, тому вона вирішила провести розслідування самостійно.

— Самостійно? — я почав розуміти, чому її могли вбити.

— Так, самостійно. Ви як професіонал розумієтеся на цьому набагато краще за мене, але не потрібно бути мудрагелем, щоб зробити висновок про те, що особі, яка не має ні специфічних знань, ні досвіду роботи поліцейським або детективом, краще було туди не лізти. Можливо, у романах усе видається дуже гарним, але якщо в житті особа, яка не працювала поліцейським, вдає із себе міс Марпл, у неї дуже мало шансів хоч би чогось досягти. І це в кращому разі, оскільки в гіршому...

— Її тіло знаходять у річці, — закінчив я його репліку.

— Саме так. Ви знаєте, я лише скромний парафіяльний священик, але в мене є певний життєвий досвід і я вмію складати два плюс два. Я хочу сказати, що ви, вочевидь, маєте рацію: Марія Ісабель Гарате не втопилася внаслідок нещасного випадку — найімовірніше, її вбили. Чоловік Клари також у цьому переконаний, тому він повернувся до рідної країни. Якось до його квартири, в якій він мешкав разом зі своїми співвітчизниками, прийшов конверт, у якому був паспорт, квиток до Ла Пас в один кінець і дуже велика сума грошей. Можливо, та особа чи ті особи, які стоять за іншими зникненнями та вбивствами, вирішили, що цього разу можна не проявляти такої жорстокості, і їхня тактика спрацювала. Через кілька днів танцювальна група, де чоловік Клари був головним заводієм, розпалася, а сам він полетів додому, але перед цим розповів мені те, що я щойно переповів вам. Це сталося в сповідальні, але він дозволив мені використовувати цю інформацію так, як я вважатиму за доцільне, та тільки після того, як його літак на Ла Пас вилетить з аеропорту міста Лою.

— З Лою до Ла Пас немає прямих рейсів.

— Ну, тоді до Мадрида чи де там іще можна робити пересадки, не будьте таким прискіпливим.

— Може, ви знаєте, як звати чоловіка Клари й де його можна знайти?

— Ні, не знаю, і добре, оскільки, якби в мене була ця інформація, я б сумнівався щодо того, передати її вам чи ні. Я переповів не просто все, що мені дозволили, а взагалі все, що знаю. Я знаю тільки ім'я — Хосе, але не думаю, що воно вам якось допоможе. Тут ніхто ні в кого не питає особистих даних, тут лише приймають, надають допомогу й не просять нічого натомість. Інакше нам не вдавалося б до них наблизитися. Знаєте, мабуть, я несправедливо звинуватив Хосе в боягузтві за те,

що він нічого не зробив, коли зникли його дружина й син, а потім прийняв ці гроші, поїхав з Іспанії й про все забув. Насправді хто я такий, щоб його засуджувати? Цей чоловік страждав від самого народження, а в Болівії на нього чекають іще троє дітей. Можливо, хоча б тепер, за допомогою грошей, политих кров'ю його дружини та сина, він зможе дати їм майбутнє. Наразі це єдина втіха Хосе: думка про те, що його дружина та старший син принесли себе в жертву для того, щоб у решти родини було краще майбутнє.

Я попрощався зі священиком і подякував йому за інформацію. Фактично мені не було на що скаржитися — я йшов із парафії, знаючи набагато більше, ніж тоді, коли прийшов, і я навіть отримав набагато більше, ніж очікував, але, на жаль, з кожної відповіді, яку мені дав отець Сарачага, випливали все нові запитання, щоразу тривожніші та справді небезпечні.

31

Отець Сарачага не зміг надати мені точних відомостей ані про Клару, зникнення якої настільки вразило Марію Ісабель Гарате, ані про її чоловіка. Ні прізвища, ні адреси, ні місця роботи Хосе перед поверненням до Болівії. Не зміг він дати мені й імен та адрес інших учасників танцювальної групи. Висока повага, яку проявляли до групи іммігрантів із Південної Америки спочатку отець Менділусе, а потім і колишній партизан, цього разу зіграла проти мене. І все одно я вірив, що зможу отримати користь від сказаного парафіяльним священиком, ще не всі двері зачинилися переді мною. Без жодного сумніву, хтось із оточення дружини нотаріуса зможе надати мені потрібну інформацію. Було б чудово розпитати самого вдівця, але, оскільки він звільнив мене так швидко й без жодного пояснення, я подумав, що спроба поговорити з ним була б не надто розумним рішенням.

Я мав іще один, більш реальний варіант — ще раз поспілкуватися з подругами небіжчиці. Я й досі мав номер телефону Лоли, тієї брюнетки, яка колись була її однокласницею, і вирішив зателефонувати їй, сподіваючись, що вона зможе сказати мені що-небудь про Клару.

— Ти ба, це ж Гамфрі Богарт з Індаучу! — незважаючи на іронію, яка звучала в її голосі, вона, здавалося, була рада мене чути. — Чим я заслужила на таку честь?

— У мене є ще кілька питань про твою подругу Марію Ісабель Гарате.

— Про Марібель? Ти й досі над цим працюєш? Я гадала, ти вже відійшов від цієї справи.

Швидко ж новини розлітаються. Я не був аж таким параноїком, щоб подумати, що Гомес-Уральде попередив про моє звільнення тих, хто зміг би надати мені інформацію про його дружину, та було очевидним і те, що він не стане замовчувати цього факту й рано чи пізно всі мої потенційні інформатори — принаймні наближені до нотаріуса — дізнаються про це.

— Скажімо, я люблю доводити розпочаті справи до кінця.

— Ну а тепер ти справді здаєшся мені місцевим Гамфрі Богартом, — до Лоли повернувся іронічний тон, — а отже, я спробую зіграти роль вампіреси, хоч я і чорнява. Тобі ж правда неважливо, що я не білявка, як Лорен Бекол або Вероніка Лейк? Звісно, ні. Та я не тішу себе ілюзіями: ти зателефонував мені не для того, щоб дізнатися, як мої справи, тобі просто потрібна інформація, тому кажи вже, що ти хочеш дізнатися про бідну Марібель.

— Насправді я хочу спитати не про неї, а про її хатню робітницю, яку, здається, звали Клара.

— Так, її звали Клара. Що трапилося, ти хочеш її найняти? Чудове рішення: твоя квартира — найгірший свинарник, який я бачила у своєму житті, їй не завадить генеральне прибирання.

— Ні, річ не в тім, прибиранням я займаюся сам, — я забув додати «коли згадую», — але мені здається, що зникнення цієї жінки спричинило загибель Марії Ісабель.

— Її зникнення? Спричинило загибель Марібель? Може, вона її і вбила? Здається, ти якийсь непереконливий Гамфрі, а я покладала не тебе такі надії.

— Що ж, ти не станеш першою жінкою, яку я розчарував, — я і сам спробував говорити з іронією, але, здається, у мене нічого не вийшло, — та й у жодному разі не хотів сказати, що Клара вбила Марію Ісабель Гарате. Я сказав тільки про те, що між її зникненням і загибеллю твоєї подруги є певний зв'язок. Ти не знаєш, чому зникла Клара?

— На якій планеті ти живеш, Гамфрі? Такі речі трапляються щодня. Вони знахо-

дять щось краще — господарів, які більше платять або дають більше вільного часу, — і лишають тебе ні з чим: як прийшли, так і пішли. І май на увазі, що я нікому не докоряю. Урешті-решт вони сюди приїздять не для розваг, а для того, щоб заробити якісь гроші для себе й, якщо можливо, на допомогу родинам, які лишилися в іншій країні. Тому мене не здивувало те, що Клара пішла від Марібель, мені це здалося нормальним, хоча Марібель і добре їй платила — більше, ніж платять зазвичай — а ставилася до неї ще краще. Але, зважаючи на те, що ти щойно сказав, я, мабуть, помиляюся. Ось тільки я так і не змогла зрозуміти одну річ: який зв'язок може бути між її зникненням і смертю Марібель?

Я вирішив не відповідати на її запитання — якщо я вважатиму це за доцільне, у мене ще буде можливість зробити це пізніше — а поставити їй нове.

— Минулого разу, коли ми зустрічалися, ти сказала, що Марія Ісабель «щось розслідувала», але ти не знала, що саме. Тобі стало відомо про це щось нове?

— Ні, а якби щось було, я про це знала б, хоч би яким неймовірним це тобі здавалося. Незважаючи на те, наскільки різними були наші життя та інтереси, я була найкращою подругою Марібель. Але ти мені так і не пояснив, який існує зв'язок між її вбивством, якщо її справді вбили, і зникненням Клари.

— З кожним днем я все більше переконуюсь у тому, що її вбили, а щодо іншого, мабуть, ти й сама все зрозуміла, почувши мою відповідь. А суть її детективної роботи полягала, власне кажучи, у розслідуванні зникнення своєї хатньої робітниці.

— Якщо ти так кажеш, то, мабуть, це правда, та все одно я нічого не розумію. Як я вже казала, та ситуація зовсім не була дивною, з нею вже таке колись траплялося. Одного разу її хатня робітниця з Колумбії, якщо я не помиляюся, або з Еквадору — вони для мене як негри та китайці, я їх не розрізняю — утекла й звісточки не залишила, навіть не попросила остаточного розрахунку, тому щось подібне не мало б її здивувати. І якщо Марібель вирішила розслідувати її зникнення, за цим мало стояти щось більше. Або принаймні вона мала так думати.

Лола могла здатися цинічною й легковажною, якою вона, без жодного сумніву, і була. Та, окрім цього, вона була ще й дуже розумною жінкою зі жвавим розумом, яким вона, вочевидь, уміла користуватися. І якщо вже я вирішив довіритися їй, її остання репліка стала підтвердженням того, що моє рішення не було хибним.

— Ти маєш рацію, за цим стоїть дещо більше. Зникнення Клари не було зумовлене робочими суперечностями з її господинею. У мене немає доказів, але я переконаний у тому, що її викрали або вбили.

— І на чому ґрунтується це твоє переконання? — цього разу в її голосі не було скептицизму або подиву, тільки бажання почути мою версію того, що сталося.

— На тому, що зникнення Клари не було першим. Мені розповіли, що спочатку зник її одинадцятирічний син. Усі їй радили не вплутуватися в цю справу — як ти розумієш, це звична ситуація, оскільки й вона, і її чоловік перебували в Іспанії нелегально, а тому, якби вони подали заяву до поліції, їх би врешті-решт вислали з країни. Проте вона не капітулювала та спробувала самостійно з'ясувати, що сталося з її сином. Наразі неможливо сказати, чи їй це вдалося, та мені здається, що вона мала б дізнатися достатньо для того, щоб хтось відчув небезпеку й вирішив прибрати її. Марія Ісабель Гарате знала про те, що там відбувалося, і тому вирішила втрутитися, коли її хатня робітниця зникла. Без жодного сумніву, це був дуже благородний, але й дуже безглуздий вчинок. На щастя або на жаль, твоя подруга була громадянкою Іспанії, тому вона не могла зникнути зненацька, як болівійська жінка та її син, ось чому, замість того щоб прибрати її без сліду, їй улаштували «нещасний випадок».

На мить між нами запала тиша. Тоді я пошкодував про те, що зателефонував їй, а не призначив зустріч — як би я хотів побачити вираз її обличчя, коли вона почула те, що я щойно розповів. Можливо, розмірковував я, у неї також були діти, і тому її так вразила моя історія. Мені здавалося, що дітей у неї не було, але ця думка — лише моє упереджене враження від Лоли, я міг і помилятися. Принаймні ця деталь була неважливою; я й сам не мав дітей, але щоразу, коли мені траплялася справа, що стосувалася неповнолітніх, у мене душа обривалася.

— Ти ще тут? — запитав я, зрозумівши, що вона й досі мовчить.

— Так, пробач, я просто замислилася. Це жахливо, і я розумію, що ти мені про це розповів, оскільки сам у це віриш, але ти впевнений, що не помиляєшся?

— Хотів би помилятися, але мені так не здається. З одного боку, я цілком довіряю людині, яка мені про це розповіла. З іншого — якщо все справді сталося так, як я тобі розповів, загибель чи ж, краще кажучи, убивство Марії Ісабель Гарате нарешті починає мати сенс.

І знову настала тиша, але цього разу вона не була абсолютною: через телефонну лінію я міг почути, як прискорилося дихання Лоли.

— Лоло, з тобою все гаразд? Що трапилося?

— Так... Ні... Я маю на увазі, що зі мною все гаразд, хоча, здається, мало б бути навпаки. Не знаю, що сказати... Розумієш, усе дуже складно, я маю на увазі те, що трапилося з хлопчиком.

— Чудово розумію, зі мною відбувається те саме. Щоразу, коли я брався до справи, що стосувалася дітей, мені робилося дуже зле, навіть блювати хотілося.

— Річ не тільки в цьому, Ґойко, — тепер я знову став Ґойко, а не Гамфрі, — є ще дещо. Це не перше зникнення дитини, про яке мені відомо. Насправді мені з перших рук відомо й про попереднє зникнення.

Вона знову замовкла, але цього разу я вирішив не переривати тиші. Я знав, що рано чи пізно вона заговорить, так і сталося.

— Це також був син болівійської жінки, яка працювала на мене. Десь із рік тому її дванадцятирічний хлопчик на ім'я Вальтер — прізвища його я не знаю — зник. Роса, його матір, була стривожена, але вона також не подавала заяви до поліції, оскільки боялася, що її вишлють з Іспанії. Крім того, тоді, як нам здавалося, ми знали, хто винен у цьому зникненні — сам чоловік Роси. У них були погані стосунки, і він подав на розлучення. Але не тут, оскільки в них не було реєстрації, а в Болівії. Крім того, він часто погрожував забрати сина до Болівії, тому ми вирішили, що він урешті-решт виконав свою обіцянку. Але тепер, коли ти розповів мені, що син Клари також зник і це, можливо, опосередковано спричинило вбивство Марібель, я навіть не знаю, що мені думати.

— Клара й Роса були знайомі?

— Так, і не просто знайомі — вони були подругами. По суті, Клара пішла працювати до Марібель після моєї рекомендації, зважаючи на те, що вона була подругою Роси.

— Я можу поговорити з Росою? — запитав я. — Можливо, обидва зникнення — і сина Клари, і її сина — якось пов'язані.

— Боюся, ні. Невдовзі після зникнення Вальтера Роса пішла від мене, і я більше нічого про неї не чула. Мені дуже шкода.

— Може, ти хоча б скажеш мені її повне ім'я або адресу?

— Її прізвище — Лопес Ґранха, а повне ім'я, відповідно, Роса Лопес Ґранха, але боюся, що це тобі зовсім не допоможе, оскільки, як я вже сказала, у неї не було документів і вона, напевне, ніде не була зареєстрована. Якось я хотіла оформити їй страхування, але вона категорично відмовилася й сказала, що краще нехай я віддам їй вартість страховки. Я розумію, що це неправильно та незаконно, — додала вона на виправдання, — але я так зробила не для того, щоб заощадити собі копійчину. Я платила їй стільки ж, а грошей вона потребувала. Можливо, вона була зареєстрована в переписі населення, але ти й сам знаєш, як це працює — вони реєструються під фіктивною адресою, щоб отримувати соціальну допомогу, а потім їх неможливо знайти. І май на увазі, що я нікого не засуджую, на її місці я вчинила б так само, — я спробував уявити Лолу на місці Роси, але моєї уяви на таке не вистачило, — я так кажу, тому що справи саме такі, ти ж працював у поліції і краще за мене про це знаєш. Насправді в мене був тільки номер її мобільного телефону, але він уже давно не активний.

— Ну а подруги? Ти не знаєш, чи в неї були подруги, крім Роси, або якийсь інший родич?

— На жаль, ні. Хоча, можливо, щось я і знаю — я тобі розповім, а ти сам вирішиш, корисна ця інформація чи ні. Коли я шукала собі хатню робітницю, я звернулася до одного ордену черниць, який працює з жінками з маргінального середовища та з іммігрантками, допомагаючи їм якось улаштуватися. Це орден Сестер Воскресіння Христового — не знаю, чи ти щось про них чув. Це маленька спільнота, їхній монастир розташовано в Кампо-Волантін, неподалік від мосту Калатрава. Може, там тобі щось розкажуть; можливо, вони знають іншу подругу або якого-небудь родича Роси.

— Так, не вистачає тільки того, щоб черниці згодилися на співпрацю, — зазвичай вони ревно захищають своїх підопічних.

— Що ж, детектив тут ти, — до неї повернулася звична іронічна інтонація, — без сумніву, ти знаєш, як змусити їх заговорити, ну а якщо ні, можна застосувати до них третій ступінь, чи як воно там зветься.

— Мабуть, я так і вчиню, дякую за пораду. Я вже уявляю собі газетні заголовки: «Супердетектив катує групу лагідних черниць, вважаючи їх спільницями вбивства».

— Звучить непогано.

— Так, звучить нічого собі. А тепер серйозно — дуже тобі вдячний; мені доведеться переконати черниць допомогти мені, але сказане тобою може виявитися для мене дуже корисним. І я вже, напевне, не той кислий тип, з яким ти відмовилася спати минулого разу.

— Я рада, але ти спізнився. Я помирилася зі своїм чоловіком, і хоч би що там думали, я жін-

ка тільки одного чоловіка. Мені шкода, що ми не зіграли в унісон, але що поробиш — коли я була вільна, ти був непривабливий, а тепер, коли справи змінилися на краще або ж принаймні ти так кажеш, якщо тільки не забиваєш мені баки, — вона розреготалася, — уже я не вільна. Ну що ж, таке життя. Хтозна, можливо, коли-небудь ми опинимося одночасно в одному місці, але я не дуже-то в це вірю; ви, чоловіки, не вмієте чекати, особливо в тому, що стосується сексу.

Вона повісила слухавку зі сміхом, і ось тоді я зрадів тому, що ми все-таки говорили по телефону, а не особисто, оскільки так вона не змогла побачити, хоч і чудово собі уявляла, мій дурнуватий вираз обличчя. Але, правду кажучи, я маю визнати, що поводився як повний бовдур і вона посміялася з мене цілком виправдано, та все одно після цієї розмови в мене лишився гіркий присмак, який тримався кілька днів.

Твої патрони зовсім не зраділи звільненню Мікеля Ґойкоечеа. Вони уявляли собі щасливе майбутнє, думаючи, що колишній полісмен, який уже став їхнім головним болем, проведе багато, дуже багато часу у в'язниці; а отже, той факт, що суддя видав наказ про його безумовне звільнення від покарання, дуже зіпсував їм настрій. Якби вони знали, що саме ти стоїш за цим звільненням, їм, без сумніву, захотілося б покінчити з тобою якомога раніше, незважаючи навіть на те, що ти тримаєш їх за горло. На щастя (передовсім, на щастя для них), вони нічого не знають, і навіть навпаки — вони похвалили тебе за бездоганний план, завдяки якому його заарештували та звинуватили в убивстві його колишньої дружини; а в тому, що цей бездоганний план провалився, вони звинувачують лише злу вдачу й тупість чоловіка, який убив Наталію.

Безперечно, якби вони дізналися, що ти зробив, не лише захотіли б тебе вбити, але й запитали б себе, чому ти захищав його, і знову помилилися б. Ти не захищаєш Ґойкоечеа, а просто захищаєш свої інтереси. Насправді ти ніколи нікого не захищаєш; ти цього не робив уже чимало років, іще з притулку для сиріт.

Нікола й ти були близнюками, абсолютно ідентичними, але одного погляду на вас було достатньо для того, щоб побачити різницю. Нікола був дуже розумним, але боязким і сором'язливим. Усе його сороми-ло, усе лякало, він не міг нікому й нічому протистояти. Ну а ти, навпаки, був зовсім іншим. Не можна сказати, що ти не був розумним — просто не таким блискучим, як Нікола; або ж, можливо, ти просто не докладав зусиль до того, щоб бути таким блискуче розумним, як він. Проте ти був сміливим та рішучим, нікого не боявся, навіть ненависного директора притулку, і якщо тобі доводилося з кимось сперечатися, ти це робив, незважаючи на те що супротивник міг бути старшим, сильнішим і більшим. Навпаки — ти чинив опір у першу чергу тим, хто був старшим, сильнішим і більшим за тебе.

У притулку панував закон джунглів, за якого улюбленці директора принижували інших дітей. Ти посміхаєшся, бо спершу ледь не сказав «в'язнів», і все одно, незважаючи на те що вже відчули на власній шкурі всі життєві біди, ви були дітьми, які вірили, що там, за стінами притулку, на вас чекає інше життя, приємне та щасливе. Але до того дня більшість із вас була справжніми в'язнями, гарматним м'ясом для директорських пестунів.

Усе змінилося того дня, коли кілька здоровань забрали у твого брата їжу. Зважаючи на те що вам її і без того давали небагато, кілька днів без їжі стали б ще однією мукою на додачу до тих, які вам зазвичай доводилося зносити. Того дня кілька старших за вас хлопців, троє або четверо, забрали у твого брата тарілку з їжею в їдальні на очах у наглядачів, які, замість того щоб стежити за порядком, сміялися, спостерігаючи за тим, як Нікола скиглить і просить їх повернути йому їжу.

Ти не плакав. Сліпий від гніву, ти кинувся на здоровань, які образили твого брата-близнюка. Вони були старші за тебе й харчувалися краще, але їм не вдалося зупинити твій гнів і, хоча врешті-решт тебе збили з ніг завдяки втручанню наглядачів, вони дістали від тебе більше подряпин і синців, ніж від дикого кота. Наглядачі зробили тобі зауваження, яке мали б отримати ті здоровані, але Ніколі повернули його обід, а тебе не покарали. Правду кажучи, від того дня на тебе почали по-іншому дивитися — ти не знаєш, з повагою чи з острахом — але до тебе ніхто не чіплявся.

Тієї ночі, коли ви вклалися у свої незручні ліжка, Нікола поговорив із тобою. Ти

сподівався, що він подякує тобі, але натомість він тебе дуже здивував.

— Ти принизив мене, — сказав він тремтячим голосом, — я знаю, що ти хотів мені добра, та все одно ти мене принизив. Тепер усі думають, що я бідний хлопчик, який не може без захисту брата. Зроби ласку, — його голос більше не тремтів, ніби йому хотілося, щоб сказане ним прозвучало переконливіше, — ніколи мені не допомагай, дозволь мені самому долати труднощі, хоч би що зі мною сталося.

— Гаразд, я тобі обіцяю, — сказав ти й виконав свою обіцянку.

Відтоді ти ніколи нікому не допомагав, якщо тільки це не було цікаво тобі самому.

Тому тобі смішно від думки про те, що твої патрони, якби вони розкрили твою гру, могли б подумати, що ти захищаєш Мікеля Ґойкоечеа. Ні, ти його не захищаєш, він просто чергова фігурка у твоїй грі в шахи. І поки він буде потрібен тобі для останнього ходу, для шаху та мату, який ти рано чи пізно зробиш, ти будеш за ним стежити, але якщо раптом тобі буде цікаво пожертвувати ним, ти зробиш це без жодних сумнівів, не звертаючи уваги на те, пішак він чи королева.

33

Того ранку дощило, через це я йшов мостом Субі Сурі з певним острахом. З естетичної точки зору спроектований Калатравою пішохідний міст був бездоганним, але хтось забув попередити архітектора про те, що в Більбао, незважаючи на кліматичні зміни, нерідко йшов дощ, тому в перші дні існування цього мосту люди часто падали й ковзалися на ньому. Та одного разу сталося диво, хоч це й не можна вважати прецедентом: скарги мешканців міста й газетні статті вплинули на місцеву владу, яка, здається, вирішила проблему слизької плитки, тому мені вдалося перетнути цей міст цілим, неушкодженим і готовим до зустрічі з ігуменею або абатисою — я не знав, як правильно називається її сан, — Сестер Воскресіння Христового.

Уперше я здивувався, коли мене зустріла п'ятдесятирічна жінка, одягнена в нормальний одяг. Звісно, на ній не було міні-спідниці та блузки з глибоким декольте, не було в неї й помади на губах та лаку на нігтях, а в іншому вона була схожа на будь-яку пересічну жінку, яку я міг побачити у віконці банку або в хлібній крамниці. Я йшов туди, уявляючи собі зморшкувату стару з класичною токою на голові, а натомість побачив зрілу жінку, схожу на адміністративного службовця вищого щабля, а не на черницю-відлюдницю. Можливо, я мав переглянути своє уявлення про спільноту черниць, яке, здається, лишилося далеко в минулому столітті. Ось вони — недоліки довгих років, прожитих без турбот про божественні проблеми. Удруге я здивувався тоді, коли пояснив їй, що хотів би поспілкуватися з ігуменею монастиря, а вона запитала, чи вона призначала мені прийом. Я був на межі того, щоб вийти за стіни цього монастиря й подивитися, чи раптом на його дверях немає таблички «Амбулаторія» або «Нотаріальна контора Ґаррігес». Можливо, ця жінка й не була черницею, а просто рятувалася тут від суворого безробіття. Я вирішив не запитувати в неї про це й просто сказав, що я прийшов із дуже важливою розмовою — питанням життя та смерті.

І якщо я сподівався, що ця фраза її вразить, то дуже жорстоко помилився. Жінка всміхнулася, ніби кажучи мені, що в житті вона бачила вже все, — напевно, вона була місіонеркою в Руанді або в якій-небудь подібній країні — і попросила мене говорити конкретніше.

— Є одна болівійка, хоча їх насправді дві — одну звати Роса Лопес Гранха, а прізвища іншої я не знаю, тільки ім'я — Клара, яким ви допомогли влаштуватися працювати хатніми робітницями.

— Можливо. Ми допомагаємо багатьом жінкам. Але чого ви від них хочете?

— Я б хотів поговорити про це з ігуменею.

— Наразі це неможливо, але якщо ви хочете з ними зв'язатися, просто залишіть свій номер телефону, і якщо хтось із них матиме таку змогу, ми вас про це повідомимо, не варто хвилюватися.

— Ні, річ не в тім. Вони зникли за дивних обставин, — моя остання репліка також не збентежила черницю, оскільки, напевне, у монастирі було телебачення й вони не пропускали жодної серії «CSI: Місце злочину» або «Мислити як злочинець», тому слова про «дивні обставини» їх зовсім не лякали, — які можуть бути пов'язані з убивством роботодавця однієї з них.

– Ви поліцейський, офіцер Автономної поліції або Громадянської гвардії? – запитала вона, оскільки, напевне, їй не було відомо, який із багатьох поліцейських підрозділів Країни Басків мав компетенцію розслідування вбивств. Вона забула назвати лише Муніципальну поліцію, але я вирішив не нагадувати їй про це.

– Я був офіцером Автономної поліції, але тепер працюю на себе, я детектив.

– Детектив? – вона подивилася на мене з подивом; вочевидь, вона вважала, як й інші люди з релігійного або світського середовища, що детективи не живі істоти, а персонажі американських кінофільмів. – Тобто ви не поліцейський. Боюся, ми нічим не можемо вам допомогти. Мабуть, ви чули, що є Закон про захист інформації, який зобов'язує нас зберігати конфіденційність. Тому, на жаль, допомогти вам ми не зможемо.

Цього тільки мені бракувало – черниця посилається на Закон про захист інформації, тим самим указуючи мені на двері. Кілька секунд я вперто дивився їй у вічі, але вона витримала мій погляд і я здався першим. Сперечатися з нею не було сенсу, тому я відповів їй, що все розумію, подякував і вийшов із монастиря, підібгавши хвоста, ображений черницею середнього віку.

Відчувати невдачу погано; принаймні мені не подобається. Почуватися немічним також недобре – так можна впасти у звірячу депресію та справді почати вважати себе жертвою змови. Увесь світ налаштований проти мене, – думаєш ти, розуміючи в глибині душі, який це абсурд. Насправді все набагато гірше: світ не може бути налаштований проти тебе, бо він навіть не знає про твоє існування, а якби знав, то не став би гаяти свій час, думаючи про таку нікчему, як ти. Але ні. Мабуть, узагалі світ і не налаштований проти тебе, але нічого з того, що з тобою трапляється, не може бути випадковістю. Тільки існуванням якої-небудь чорної руки пояснюється твій поступовий професійний та особистий занепад останнього року.

Я думав, що мені вже вдалося назавжди позбутися тривожної думки про змову, але вона повернулася під впливом мого останнього розчарування, і цього разу вона, здавалося, прийшла назавжди – імовірно, через те, що, кінець кінцем, ця думка вже була не безглуздою, а добре обґрунтованою. Я не хотів про це думати, оскільки мені було страшно дізнатися про ступінь участі Наталії в цій справі, але чим далі, тим краще я розумів. Спроба звинуватити мене в загибелі моєї дружини, використаний пістолет, відбитки пальців, якими була вкрита її квартира, – усе вказувало на мене, і це не могло бути випадковістю, хтось підлаштував мені пастку. Крім того, слід пам'ятати про той факт, що в Наталії був нелегальний мільйон євро. Я ще не настільки схиблений параноїк, і тому не був певен, що саме стільки коштувало встромити ножа мені в спину. Однак я не міг відкинути й такого мотиву, бо коли в розпорядженні офіцера поліції є сума, появу якої пояснити не вдається, логічно припустити, що він отримав її у незаконний спосіб. У цьому випадку, якщо Наталія піддалася спокусі, що здавалося доволі реальним, і розбестилася, їй, мабуть, було б зручно спекатися мене, аби не наразитися на незручні питання; або ж якщо вона й справді щось до мене відчувала – аби не втягувати мене в цю справу. Хоча фактично це не мало значення: чи то їй заплатили за влаштування для мене пастки, чи то їй заплатили за якусь іншу послугу – я був зайвим.

Але мій занепад розпочався не кілька тижнів тому, а набагато раніше – того дня, коли мене звинуватили в причетності до мережі педофілів і я був зобов'язаний піти зі штату, як мені запропонували мої начальники, аби зміг вільно захищатися й не плямував добре ім'я Автономної поліції.

На щастя, докази проти мене були не надто ґрунтовними – можливо, я мав би подякувати за це Наталії, яка останньої миті змилувалася наді мною? Я не хотів про це думати, а справу було направлено до архіву, хоча відтоді мені довелося терпіти підозри багатьох своїх колишніх друзів.

І якщо це була пастка, кому могло б бути цікаво її для мене підготувати? До цієї миті я був нормальним хлопцем із нормальним життям, якщо не брати до уваги ту деталь, що я працював у поліції, та навіть це не мало жодного значення. Я був успішним поліцейським із відносно високим відсотком розкритих справ, якому успіх ніколи не вдарив би в голову і який не мав ворогів ні у своєму поліцейському підрозділі, ні за його межами. Так, не один злочинець потрапив за ґрати внаслідок моєї роботи, але це також було частиною гри; жоден із моїх «клієнтів», які потрапили до в'язниці Басаурі, не відчував до мене настільки сильної ненависті й не мав такого впливу, який дозволив би йому влаштувати змову, яка могла б мене згубити.

Ключ до розгадки мав бути не в якій-небудь розкритій справі, а навпаки, в одній із тих, якими я займався тоді, коли було видано наказ про моє тимчасове відсторонення. Тоді ці справи видавалися мені рутинними, настільки рутинними, що я ледь їх пригадав, але, напевне, моя діяльність у рамках однієї з них зачепила чутливе місце когось, хто не захотів продовження розслідування. Мені лишалося одне: перевірити всі, одну за одною, аж поки я не зрозумію, кого я міг зачепити настільки, щоб він зробив мене об'єктом переслідування та приниження.

На жаль, організованість ніколи не була моєю сильною рисою, тому я весь вечір копирсався по закутках своєї квартири, шукаючи нотатки, які я обов'язково робив для кожної справи, але знайшов я дуже небагато. Урешті-решт мені довелося взяти телефон і попросити Енеко про чергову послугу. Його не треба було довго вмовляти; спочатку він мовчав, та все ж той факт, що я несправедливо потрапив до в'язниці, у чому, втім, не було його провини, навіть навпаки, зіграв на мою користь, і він пообіцяв, що наступного дня або за два дні якнайпізніше в моєму розпорядженні будуть ксерокопії актів усіх справ, над якими я працював тоді. Коли я сказав, що можу зайти до відділку, аби не завдавати йому клопоту із ксерокопіями, він відмовив мене від цього рішення. Навіть попри те що мене виправдали з рішенням судді на мою користь, звинувачення у вбивстві подруги зробило мене персоною нон-ґрата серед працівників відділку.

Скориставшись тим, що в мене в руках все ще був телефон і мені не було соромно просити про послуги, я зв'язався зі священиком із парафії Святого Юліана. Якщо хтось міг замовити за мене слівце перед Сестрами Воскресіння Христового, це однозначно був він. Нарешті здалося, що моя вдача почала змінюватися; я мав би не відкладати цю справу і того ж самого вечора зіграти в лотерею, оскільки його прохання не просто мало успіх — він сказав мені, що я можу зайти до монастиря в будь-який день до початку вечері і що ігуменя — а вона була саме ігуменя, а не абатиса — чекатиме на мене.

Я вирішив не гаяти ані секунди і знову пішов до монастиря. Мені ще ніколи в житті не доводилося ходити весь день серед священиків та черниць. Не знаю, чи мені врешті-решт вдасться розкрити справу вбивства Марії Ісабель Гарате, але було очевидно, що квиток на небо вже в мене в кишені, якщо тільки мої шкільні вчителі казали правду. Принаймні я не поспішав це перевіряти, і тому, якби мені дали можливість обирати, я без жодного сумніву вирішив би розкрити злочин.

Мабуть, та черниця, яка мене зустрічала, справді вірила в усі ці балачки про милосердя і прощення, оскільки всупереч тому, як зазвичай поводяться з тими, кому ти закрив шлях, а потім хтось змусив тебе його відкрити всупереч твоїй волі, вона знову зустріла мене із сяючою усмішкою і сказала, що ігуменя чекає і вона проведе мене до її кабінету.

Коли я зайшов у приміщення, яке черниця аж надто оптимістично назвала кабінетом, я зрозумів, чому кімнати черниць називають келіями. Ось ця була ще меншою, ніж камера, якою мені випало насолоджуватись у в'язниці, а прикрашена вона була з такою скромністю, яка спантеличила б навіть найсуворіших воїнів Спарти. Тільки розп'яття і кілька полиць, набитих книжками, розташованих позаду стола, за яким мене чекала ігуменя, прикрашали це приміщення. І якщо черниця з приймальні була схожа на адміністративного службовця, то ігуменя — на клерка з Волл-Стріт, і у неї ще лишилися б сили взяти участь у форумі в Давосі. Мені стало цікаво, чи це зовнішність визначає кандидата на таку посаду чи ж навпаки — коли людина займає відповідальне місце, її зовнішність змінюється, аби пристосуватися до нової ситуації. Це було абсурдне питання, на кшталт того, що з'явилося першим — курка чи яйце, або, можливо, зважаючи на те, в якому місці я перебував: якої статі янголи. Хай там як, я не висловлюватиму своїх думок уголос; якщо ігуменя врешті-решт вирішить, що я бовдур, нехай вона краще сама дійде цього висновку, ніж із моєю допомогою.

Вона міцно потиснула мені руку й привіталася, але на її губах не було усмішки, яка зазвичай супроводжує приємні зустрічі. Вона була дуже-дуже серйозною, і з перших її слів я зрозумів, що їй подобається починати із самої суті речей, без зайвих церемоній.

— Я хочу, щоб ви знали, пане Ґойкоечеа: я погодилася на зустріч із вами тільки тому, що за вас поручився отець Сарачага, але зазвичай ми не ділимося інформацією ні з поліцією... Ні з детективами, — додала ігуменя після паузи, якою вона скористалася для того, щоб роздивитися мене. — Отець Сарачага описав мені предмет вашого розслідування, і він справді жахливий, але я б хотіла, щоб ви самі мені про нього розповіли своїми словами. І, якщо ваша ласка, якомога стисліше.

Ніби ігуменя була моєю вчителькою математики, а я — розгубленим першокласником, я спробував дуже коротко пояснити їй, як до цієї миті розвивалося моє розслідування. Мабуть, я добре впорався із завданням, оскільки вона не примусила мене повторювати урок і не поставила додаткових запитань.

— Якщо я правильно вас зрозуміла, пане Ґойкоечеа, ви стверджуєте, — вона вжила слово «стверджуєте», ніби їй хотілося підкреслити, що це тільки моя думка, яку вона не зобов'язана поділяти, — що Клару та Росу Лопес Гранха викрали або вбили, як і їхніх дітей, а Марію Ісабель Гарате також було вбито, коли вона спробувала з'ясувати, що з ними трапилося.

— Саме так, — лаконічно відповів я, намагаючись триматися гідно.

— Якщо ви хочете моєї цілковитої відвертості, ця думка здається мені дещо абсурдною, але в цьому світі, далекому від руки Божої, щодня трапляються навіть гірші речі, тому я хочу висловити сумнів на вашу користь. Крім того, як я вже сказала, отець Сарачага вам довіряє, а цього для мене вже достатньо. Але, на жаль, я не думаю, що зможу дуже вам допомогти. Поговоривши з ним, я переглянула наші архіви і не знайшла там жодної інформації про цих двох жінок, тільки номери телефонів. Вам це може здатися дивним, але ми тут не контролюємо їхніх особистих даних; у нас є тільки те, що нам надають самі жінки, час від часу ми навіть з'ясовуємо, що вони користуються вигаданими іменами, але це не має для нас значення. Наша місія — допомагати їм, а не засуджувати. І якщо вони лишають нам тільки контактний телефон, аби ми могли повідомити їх про появу роботи, ми не вимагаємо від них більшого. Мені шкода, у випадку з тими двома жінками, які вас цікавлять, у нашому розпорядженні є лише номери їхніх телефонів, але якщо, згідно зі сказаним вами, їх викрали або вбили, з цього вам не буде зиску.

— А ви часом не знайомі з якою-небудь їхньою подругою або ж родичем, який і досі може перебувати в Іспанії і з яким я міг би поговорити?

— На жаль, ні. Як я вже сказала, зазвичай вони не називають своїх прізвищ і не кажуть, де і з ким живуть. Крім того, тут буває стільки жінок, що неможливо запам'ятати всі імена й усі обличчя. Хоча є один варіант...

— Хоч би яким незначним він був, я буду від душі вам вдячний.

— До монастиря також дійшли новітні технології: ми користуємося комп'ютерами, тому всі доступні дані про жінок зібрано в одному документі. Я маю на увазі документ «ексель», у якому записано їхні імена в алфавітному порядку, номери телефонів, інші особисті дані, якщо вони є, інформація про те, чи вони працюють і де саме або, навпаки, чи вони шукають роботу. Навіть якби я дозволила вам доступ до нього, він нічого б вам не дав.

— А може, і дав би, — я заперечив їй, намагаючись не бути нахабним, — я міг би зателефонувати на кожен із цих номерів і, хто знає, раптом знайшов би яку-небудь знайому Роси і Клари. Це монотонна й нудна робота, яка, вочевидь, забрала б у мене чимало часу, але більшість роботи поліцейського і є такою — монотонною й нудною, зовсім не настільки привабливою, як її описують у фільмах та телесеріалах.

— Не маю сумніву щодо того, що ви маєте рацію, але виконати ваш намір неможливо, оскільки цей документ ніколи не вийде за межі наших комп'ютерів. На цьому тему закрито, і я попросила б вас не наполягати на своєму, оскільки ви все одно нічого не отримаєте, тільки прохання покинути територію монастиря.

Стиснуті щелепи ігумені тільки підтверджували те, що її слова не підлягали оскарженню і що за потреби вона здійснить свої погрози, тому я знехотя погодився прислухатися до неї і не наполягати на своєму.

— Гаразд, ігуменє, як скажете, але ж ви бачите можливість допомогти мені.

— Правду кажучи, вона незначна, але, мабуть, варто звернути на неї увагу. Як я вже вам повідомила, ми зберігаємо всі дані в комп'ютері, але насправді ми все одно люди старої школи, — хоча вона зовсім не була схожа на людину «старої школи», я вирішив залишити свою думку при собі, щоб не дошкуляти їй зайвий раз, — і коли жінка приходить до нас уперше, спочатку ми не вводимо її дані в комп'ютер, а записуємо в старий зошит на кшталт тих, у яких раніше вели бухгалтерський облік підприємств. Що логічно, записи у цьому зошиті з'являються у тій послідовності, в якій приходять жінки, так само як і з бухгалтерським обліком. А отже, так створюється природна хронологічна послідовність. Час від часу до нас приходять групки жінок — двоє, троє або четверо, зазвичай не більше чотирьох — аби, як мені здається, підтримати й підбадьорити одна одну. Я не впевнена в тому, що так відбулося й у випадку Клари

та Роси Лопес — можливо, вони прийшли самі — але якщо серед інших жінок були їхні подруги або родички, вони також могли б прийти до нас того самого дня, а відтак їхні імена записані поруч, на два або три рядки вище або нижче. Для підтвердження цієї підозри доведеться зробити кілька дзвінків, але так ми помітно зменшимо радіус наших дій.

Ця ідея видалася мені блискучою, про що я їй і сказав.

— Це ви мали б піти у поліцейські, — додав я, але ця моя думка, здається, її не вразила. — Щойно ви дасте мені їхні імена, я стану до роботи.

— Мені дуже шкода, але, як я вам уже сказала, ці дані є конфіденційними, і я не можу вам їх надати.

— Пробачте, ігумене, але я вас не розумію. Ви щойно сказали, що зможете мені допомогти, але, пояснивши, в який спосіб, ви відмовляєте.

— Ви помиляєтеся, пане Ґойкоечеа, я не відмовлялася вам допомогти; я тільки сказала, що не надам вам телефони жінок, які могли бути знайомі з Росою Лопес або Кларою. Я не з тих, хто вважає, що всі поліцейські жорстокі мучителі, але ці жінки довірилися нам, і я не збираюся віддавати їх у руки детектива, хоч би які чудові рекомендації в нього були. Навіть якби ви ставилися до них із ніжністю, більшість із них мала неприємне спілкування з поліцією як у своїй країні, так і тут, тому вони, напевне, злякалися б вашого дзвінка й відмовилися допомагати вам. Ну й до того ще й утратили б до нас довіру.

— Я професіонал і знаю, як із ними говорити, щоб вони не лякалися і згодилися на зустріч зі мною.

— Не маю жодного сумніву, пане Ґойкоечеа, — спочатку я подумав, що вона говорить з іронією у голосі, але її серйозний вигляд перекреслив моє враження, — і це зайва причина для того, щоб не давати вам їхні номери. Та не хвилюйтеся, я сама їм зателефоную. І якщо якась із них була знайома зі зниклими жінками, я попрошу їх з вами зв'язатися.

— А якщо вони відмовляться?

— Вони мають на це повне право, тому я з повагою поставлюся до їхнього рішення. Ну, що скажете, ви приймаєте мою пропозицію?

Звісно, я її прийняв — у мене не було вибору. Ігуменя розбила мене вщент, і я смиренно впав до її ніг. Я хотів навіть попросити її номер телефону, та врешті-решт мені забракло рішучості; у житті я накоїв чимало дурниць, та спробувати закрутити з черницею — це вже занадто навіть для мене, моя покійна мати перевернулася б від такого в труні, тому я просто попрощався з нею, подякував і побажав удачі в її діяннях, бо вона нам знадобиться.

34

Енеко Ґойріселайя був не тільки добрим другом, а й старомодним чоловіком, одним із тих господарів свого слова, яких щоразу стає все менше; одним із тих, хто й досі вірить в існування «слова баска», для яких потиск руки важить більше, ніж підписана угода. Тому через два дні після нашої розмови я отримав кілька папок із ксерокопіями всіх справ, над якими я працював до виходу на позаштатну службу. Вони охоплювали період трьох місяців — термін, який видався мені резонним. Три місяці — більш ніж достатній строк для того, щоб той, кого зачіпав хід якогось із моїх розслідувань, вирішив вивести мене з гри.

Мені ніколи не подобалося порпатися в паперах, але я не бачив іншого виходу, якщо вже мені хотілося з'ясувати, що там сталося. Проблема полягала в тому, що я не був остаточно впевнений, що мені хочеться це з'ясувати. З плином часу я знаходив щоразу більше доказів того, що став об'єктом змови, але не знав, чи мені справді хочеться це підтвердити: я відчував, що рано чи пізно на поверхню знову спливуть мої стосунки з Наталією. Протягом кількох секунд дивне відчуття, схоже на страх, не давало мені відкрити папки, я навіть думав про те, щоб повернути їх Енеко або викинути у смітник, та врешті-решт я це зробив. Хоч би якою тяжкою виявилася правда, набагато гірше взагалі не знати, що сталося і хто смикав за нитки; набагато гірше відчувати себе маріонеткою, яка танцює під чужу дудку. А отже, якщо мені доведеться стати бібліотечним пацюком, аби розплутати цей моток, я стану ним.

Справи було впорядковано у хронологічному порядку, згідно з датою й часом не скоєння злочину, а подання заяви про нього або ж його виявлення і нашої

подальшої над ним роботи; у такому порядку я й став їх читати. Більшість із них зовсім не була цікавою — сварки між сусідами, дрібні крадіжки, заяви з геть незрозумілими причинами, які все одно доводилося опрацьовувати попри те, що всі розуміли, що менш ніж за добу вони опиняться в архіві. На щастя, ми ще не сягнули того показника вбивств, який існує в багатьох американських і деяких європейських містах; може, це й нудно для поліцейських, але добре для мешканців мого міста.

На титульному аркуші однієї зі справ великими літерами було написано «зникнення». Я швидко її розкрив, думаючи, що тут я, можливо, знайду те, що шукав, але мені вистачило одного погляду, аби зрозуміти, що не матиму з неї жодної користі. Щойно поглянувши на цю справу, я її пригадав — сумний випадок, який, утім, не мав нічого спільного з тим, що я шукав. Ця справа стосувалася сімдесятидев'ятирічної жінки з хворобою Альцгеймера, яка втекла з дому внаслідок неуважності своєї невістки. За п'ять днів після зникнення її знайшли — вона померла від холоду й голоду в приморському містечку, куди вона елементарно дісталася на метро. Я довго підозрював, що старенька не втекла, а її туди відвіз син або невістка, але це було неможливо довести, і, крім того, слідчий суддя віддав справу до архіву, тому я швидко про неї забув.

Набагато цікавішою була справа про низку нападів на автозаправки. П'ять нападів за десять днів. Як камери спостереження на заправках, так і деякі свідки, з якими ми зустрічалися, говорили про групу молодиків, що складалася з трьох-п'яти осіб, озброєних рушницями, які погрожували працівникам заправок, вимагаючи грошей. Донощик вказав нам на правильний напрямок, і через кілька днів ми заарештували цих молодиків, серед яких був тринадцятирічний хлопчик, що з десяти років нюхав клей. Коли ми їх заарештовували, почалася невеличка стрілянина, але, на щастя, у ній ніхто не постраждав. Я одразу ж відкинув цю справу. Звісно, вони до смерті мене ненавиділи, але я не думаю, що вони були спроможні влаштувати мені ту пастку, в яку я втрапив за кілька тижнів.

Поміж цих справ знайшов я і вбивство. Я чудово пам'ятав ту справу — покидьок, який зарізав свою дружину кухонним ножем. Під час розтину судовий медик виявив у неї тридцять сім поранень. Потім він спробував вчинити самогубство, але, як це часто трапляється, цьому сучому синові, у якого не тремтіла рука, коли він бив ножем свою дружину, не стало відважності на таку просту річ, як перерізати собі вени. Коли ми його допитували, він гордо сказав, що зробив те, що мав зробити; що його дружина була шльондрою, яка не заслуговувала на життя. Вона не наставляла йому роги — ні, якби це було так, він, звісно, покінчив би з нею набагато раніше, але вона часто ставилася до нього з недостатньою повагою й звинувачувала в тому, що він приходить додому п'яний, ніби чоловік не має права випити келих-другий з друзями, і щоразу, коли таке траплялося, його вечеря була холодною. «Чого їй коштувало ще раз її розігріти, але ця сучка хотіла мені дошкулити!» — сказав він зі злістю. Я й досі пам'ятаю нерозуміння в його погляді, коли я відповів, що він вже достатньо дорослий для того, аби вміти самостійно користуватися мікрохвильовою піччю. Я закрив цю справу з таким самим відчуттям відрази, яке в мене було, коли я його допитував, але я був певен, що шукав я не це.

У мене лишалася тільки одна папка, і я взяв її, думаючи, що закони Мерфі не були міфом — навпаки, вони чітко справджувалися, і та інформація, яку я шукав, мала бути в останній папці.

Такими справами зазвичай займаються Муніципальна поліція та пожежна служба, але тоді за неї взялася і група Автономної поліції, оскільки вона була дуже близько від місця подій. Сталася пожежа, спричинена старим чоловіком із синдромом Діогена, на додачу до якого в нього була ще одна звичайна, але наднебезпечна в його випадку звичка — він був активним курцем.

На щастя, обійшлося без жертв і всі відбулися одним лише переляком, постраждала тільки страхова компанія, якій довелося відшкодовувати збитки, до чого неможливо було залучити винуватця пожежі, оскільки він був неплатоспроможний. Це був сумний випадок, про який ми відразу ж забули, але він, вочевидь, не мав жодного відношення до того, що я шукав.

Я закрив останню папку з гірким розчаруванням. Або я помилився й насправді ніколи не загрожував особистій безпеці того, хто мав бажання знищити мене, або ж я недостатньо уважно переглянув спра-

ви. Я вирішив іще раз спокійно їх переглянути. Ні, я не вважав, що друга спроба буде вдалою, просто мені було потрібно чимось зайнятися, поки я розмірковував над тим, яким буде мій наступний хід зважаючи на те що попередній провалився.

Я ще раз марно перечитав половину папок, коли мені зателефонували. На екрані мобільного було написано: «прихований номер». Як я вже сказав, зазвичай я не відповідаю на такі дзвінки, оскільки в 95% випадків на тому кінці дроту опиняються люб'язні продавці з телефонних компаній, що намагаються розповісти про численні переваги, які я отримаю, відмовившись від свого оператора й підписавши контракт із тим, кого представляють вони. І дратує мене зовсім не це — я розумію, що всі мають право заробляти на життя; ось що насправді мене дратує, коли я ввічливо відповідаю, що мене це не цікавить, вони ледь не називають мене дурнем за те, що я відмовляюся від такої чудової пропозиції. Часом здається, що це не мені доведеться сплачувати нечувані суми, а навпаки, вони самі будуть платити мені за кожен мій дзвінок. Але того ранку я був настільки розчарований, що відповів на дзвінок, думаючи, що краще мені послухати кілька хвилин про переваги нової компанії мобільного зв'язку, яка намагається вийти на ринок, ніж далі читати ці справи, розмірковуючи над своїм розчаруванням.

Я помилився: на тому кінці дроту була не люб'язна працівниця реклами, а ігуменя Сестер Воскресіння Христового, та з її інтонацій я здогадався, що діяльність її не мала великого успіху. Слова ігумені тільки підтвердили мої здогади.

— Мені шкода, пане Ґойкоечеа, але жодна з тих жінок, із якими я говорила, не погодилася на зустріч із вами. Маю сказати, що більшість із них була налякана, сильно налякана, тому, можливо, ви й маєте рацію щодо викрадення або вбивства Клари й Роси, або ж ці жінки вас просто бояться. Більшість живе тут нелегально, і їм боязко наближатися до особи, яка так чи інакше пов'язана з поліцією; тобто вони просто не хочуть нічого про вас знати.

— Хоч як, але дякую вам, ігумене, ви зробили все, що могли, — лицемірно відповів я смиренним і покірним голосом, хоча мені хотілося відправити її під три чорти: якби вона дала мені список телефонів, я знайшов би, на кого можна натиснути, але ворогувати з нею було б невигідно, тому я, розуміючи, наскільки це безглуздо, спробував ще раз. — Можливо, якби ви дали мені їхні телефони... Ви розумієте, я переконав би когось із них допомогти мені. Я обіцяю вам поводитися дуже делікатно.

— Не маю сумнівів, пане Ґойкоечеа, — напевне, вона була доброю християнкою, що не заважало їй спокійно брехати, — але я вже вам сказала, що це абсолютно нереально. Принаймні вони надали мені інформацію, яка може виявитися для вас корисною. Це лише окремі факти, але хтозна, ви ж професіонал, як ви самі мені про це не раз казали, — судячи з усього, сучасні черниці вміють не тільки спокійно брехати, а й використовувати сарказм, неначе вони акторки комедійного клубу, — тому, можливо, вам удасться дати їм раду.

— І що це за інформація? — спитав я із сумішшю надії та скепсису.

— По-перше, я дізналася, яке в Клари було прізвище. Її повне ім'я було Клара Ґрасіела Санчес Морріс.

— Санчес Морріс?

— Вам знайоме це ім'я?

— Здається, так, але я не можу зрозуміти звідки. Я все одно пригадаю, але не думаю, що це виявиться для мене корисним. Її чоловік утік, а її саму, як я підозрюю, убили, тому було б дуже дивно, якби в Іспанії й досі перебував хтось із її родини. Або принаймні хтось такий, кого неважко знайти. Але ви сказали про два факти, які вам вдалося з'ясувати. Який же другий?

— Він набагато дивніший, пане Ґойкоечеа, оскільки я про нього дізналася не тоді, коли телефонувала тим жінкам, а вже після того. Задзвонив телефон, і, коли я підняла слухавку, зі мною заговорили хрипким, спотвореним голосом, ніби хтось не хотів, щоб його впізнали. Думаю, ви розумієте, про що я — безліч разів я бачила таке по телевізору, але ніколи не думала, що таке може трапитися й зі мною. Я не впізнала голосу, але мені почулося, що він належав одній із тих жінок, з якими я щойно розмовляла. Вона сказала тільки два слова: «карибський клуб». Коли я запитала, хто вона, і додала, що нічого не розумію, вона тільки повторила ці два слова — «карибський клуб» — і поклала слухавку. Як ви й самі розумієте, я не знаюся на таких місцях, але мені здається, що вона мала на увазі якусь дискотеку з такою назвою — «Карибський клуб». Ви її знаєте?

Так, я її знав. Я сказав їй про це й знову подякував, цього разу абсолютно відверто, після чого ми попрощалися. «Карибський клуб». Звісно, я знав це місце. Як же я міг бути таким дурнем! Міг би пригадати його набагато раніше, оскільки одна зі справ, над якими я працював, мала відношення до «Карибського клубу». Насправді це місце називалося «Karibeko Kluba», але, гадаю, його латиноамериканські клієнти не зрозуміли тонких лінгвістичних відмінностей, тому вони й називали його так — «Карибським клубом». Це була велика дискотека на узбережжі Деусто, на вулиці

Ботіка В'єха, що неподалік від мосту Ескальдуна. Зазвичай туди приходили відвідувачі як південноамериканського, так і місцевого походження — щоб відпочити й потанцювати меренгу, сальсу та інші типові для іспаномовних країн танці. Я все згадав і тепер не розумів, як узагалі міг про це забути. Однієї ночі, яка вже наближалася до ранку наступного дня, два відвідувачі, по самі вінця накачані ромом та таблетками, почали сперечатися з бозна-якої причини — а ти на мене не так подивився, а ти посміхнувся моїй дівчині, а ти мене штовхнув... Урешті-решт вони влаштували скандал неймовірних масштабів і вийшли на вулицю, аби продовжити там розпочату в середині цього закладу суперечку. Можливо, у стані такого сп'яніння їм не вдавалося вправно орудувати ножами, які дуже швидко вступили до дії, або ж їхні дівчата, які були розсудливішими за них, усе-таки переконали їх облишити цю безглузду і жорстоку справу, та ситуація, здавалося, владналася. Аж поки не сталася трагедія. Інший відвідувач, наляканий, як він пізніше сказав у своїх показаннях, тією суперечкою, вирішив накивати п'ятами і так невдало від'їхав на своїй машині, що на смерть збив юнака, який спостерігав за суперечкою. Здавалося, усе вказувало на те, що це був сумний нещасний випадок, та коли я допитував його винуватця, щось викликало в мене підозру. Я не міг цього пояснити, та щось мені підказувало — можливо, мої інстинкти, — що цей нещасний випадок був не таким уже й випадковим, а насправді це скоїли навмисно. Я вирішив заглибитися в цю справу і ще раз допитати водія того автомобіля, але я не зміг цього зробити, оскільки за кілька днів вибухнув скандал, внаслідок якого моє керівництво було змушене звільнити мене з роботи, а потім мені порадили попросити про вихід на позаштатну службу. Так ось у чому справа — розслідування смерті, що сталася поряд із «Карибським клубом», і було причиною того, що я тоді потрапив у немилість. Я був цілковито в цьому впевнений, але переді мною постала інша проблема. Ксерокопій справи, порушеної на основі того смертельного випадку, не було серед папок, які Енеко Ґойріселайя надіслав мені цього самісінького ранку. Ця неуважність мене здивувала; Енеко — скрупульозний чоловік, і я неодноразово пересвідчувався в тому, що на нього можна покластися, тому спочатку надав цьому не більшого значення, ніж будь-якій неприємності. Я гадав, що зможу владнати справу за допомогою одного телефонного дзвінка. Мого старого товариша також дуже здивувала відсутність цієї справи. Він пам'ятав про неї, оскільки тоді вона здійняла значний медіа-резонанс, але списав усе на просту помилку. За дві години він зателефонував мені й сказав, що цієї справи ніде немає.

— Я не розумію, як таке могло статися, Ґойко, нібито до поліції ніколи не надходило повідомлення про наїзд на цього хлопця. На жаль, у нас нічого немає, жодного сліду. Дідько вхопи! — було помітно, що він справді відчуває каяття, і не лише через мене, — нам доведеться організувати внутрішнє розслідування — з усіма наслідками.

Я попросив його забути про цю справу — навіщо згадувати неприємне? Крім того, якщо до цього дня ніхто не помітив зникнення папки, так могло продовжуватися ще хоч сто років. Я не думав, що комусь, крім мене, може бути цікаво знайти її, а тоді мені найменше у світі хотілося, аби всі погляди знову зосередилися на мені. По-перше, ця справа, судячи з усього, була дуже заплутаною, і, по-друге, усі працівники поліцейського відділку протягом кількох місяців опиняться під підозрою. Енеко зітхнув із полегшенням, коли я попросив його забути про цю справу, і запропонував свою допомогу в усьому, чого я потребуватиму.

— Не треба, Енеко, ти мені вже допоміг більше, ніж можна уявити.

Я не брехав і не проявляв у такий спосіб свою ввічливість. Коли він сказав, що та папка зникла, як зникли й усі свідчення її існування, я зрозумів, що все-таки не параноїк. Я завжди, з найпершої миті, знав правду, хоч і намагався себе обдурити.

Я з Наталією ніколи не працював разом, ми не належали до однієї команди. Ми самі так вирішили, заручившись згодою керівництва. Так, ми працювали в одному відділку й часто бачилися, та з першого ж дня ми розділяли роботу й особисте життя. Якби нам доводилося працювати пліч-о-пліч, не розлучаючись ні на хвилину з тих двадцяти чотирьох годин, із яких складається доба, ми б жахливо набридли одне одному, тому й вирішили максимально розділити ці

дві сфери життя, і я вважаю, ми вчинили правильно; навіть сьогодні я так думаю, попри все, що сталося.

Справа «Карибського клубу» стала першим і єдиним винятком. З огляду на збіг низки звільнень і відпусток ми з Наталією почали працювати над цією справою в одній команді. З першого ж дня вона критикувала всі мої рішення; спочатку я думав, що це відбувається через те, що нам було незручно працювати разом, або, можливо, з огляду на досвід та ієрархію керівником був я, але вірив у те, що ситуація згодом нормалізується, та сталося навпаки: наші стосунки — як професійні, так і особисті — почали швидко погіршуватися. Незначне невдоволення перетворилося на повну непокору; їй не подобалося все, що я робив, під час допитів я був схожий на «американського полісмена з дешевого серіалу», а моя манія до перетворення нещасного випадку на умисне та підлаштоване вбивство була жалюгідною спробою заробити собі медаль за рахунок того нещасного. Остання фраза стала причиною найбільшої сварки з дня нашого знайомства, але я вирішив не надавати їй занадто великого значення. Усі пари рано чи пізно проходять через кризу, і я вірив у те, що ми її подолаємо. Насправді якось я прочитав у журналі думку одного психолога про те, що зв'язки в парі тільки посилюються після подолання кризи. Психолог цей, очевидно, був не тільки бовдуром, а й одинаком. Річ у тім, що ми свою кризу не подолали; насправді за кілька днів мене звинуватили в причетності до мережі дитячої порнографії, і Наталія вирішила піти від мене. Тоді я подумав, і це найбільше мені дошкуляло, що Наталія повірила в ці звинувачення, але тепер я розумів — що справжня причина була іншою, не знаю тільки, на краще це чи на гірше. Просто вона продалася й покривала своїх нових шефів. Я й досі не розумію, навіщо вона так вчинила — у нас була робота, ми задовольняли свої потреби й пристойно жили, нам навіть не доводилося виплачувати іпотеку. І якби тоді хтось мені сказав, що вона продасться за мільйон євро, я б не повірив, але все вказувало на те, що саме так і було, — Наталія мене зрадила, а останнім її завданням від тих, хто платив їй гроші, а потім, вочевидь, вирішив її вбити, коли вона вже стала їм непотрібною, було знищення всіх даних, що стосувалися справи «Карибського клубу».

На щастя, у моєму розпорядженні був Інтернет. Наталія могла прибрати з відділку найменшу згадку про цю справу, але навіть найвправніший хакер не може контролювати інформаційні потоки у світовій мережі. Мені було достатньо підключитися до Інтернету й набрати в будь-якому пошукачі слова «Карибський клуб». За кілька секунд газети Більбао та деякі національні видання надали мені інформацію, яку я шукав. Я роздрукував одну статтю, написану, здається, під егідою вже дещо застарілої нової журналістики, у якій, втім, була вся інформація, яка мені потрібна.

«Те, що мало б бути ніччю розваг, — так починалася стаття, — перетворилося на трагедію для молодого болівійця. Після робочого дня двадцятирічний В. С. М., муляр, пішов на нічну дискотеку «Karibeko Kluba», що розташована в районі Деусто міста Більбао. Він збирався розважитися там зі своїми друзями й випити. Але за шість годин, приблизно о шостій ранку, розваги закінчилися. Вони завершилися для всіх і в першу чергу для того, хто окропив своєю кров'ю тротуар вулиці Ботіка В'єха. Особи, які, незважаючи на несприятливі погодні умови, наблизилися до місця подій, побачили там тільки вкрите простирадлом тіло та групу поліцейських в уніформі, які намагалися розчистити вулицю для того, щоб судовий медик і черговий суддя змогли виконати свою роботу.

Крики розбудили мешканців навколишніх будинків, які звикли до постійних скандалів, але цього разу вони відчули, що сталася страшна подія. Звуки сирен поліцейських машин, які патрулювали околиці, підтвердили їхні найгірші побоювання. Кілька хвилин тому молодий хлопець загинув, потрапивши під колеса автомобіля. За даними Автономної поліції, ця подія сталася тоді, коли клієнти закладу розпочали бійку, причини якої невідомі, хоча вживання значної кількості алкоголю та інших речовин, напевне, збільшило ступінь їхньої агресії. Після того як їх попросили покинути територію закладу, вони продовжили бійку за його межами, у той час як велика кількість клієнтів, які, можливо, прагнули сильних емоцій, вийшли з приміщення, аби подивитися на неї. Коли бійка почала наближатися до завершення без сумних наслідків, оскільки її учасники, зважаючи на стан алкогольного сп'яніння, в якому вони перебували, вже ледь трималися на ногах, один із присутніх переплутав малолітражний автомобіль, який наближався до дискотеки, із поліцейською машиною і здійняв тривогу. Деякі з присутніх вирішили зникнути з місця події якомога швидше — чи то через те, що їм не хотілося проблем, чи то через своє нелегальне становище. Один із них спробував вдатися до втечі за кермом автомобіля «Форд Ескорт» синього кольору, але, зважаючи на свій знервований стан, він утратив контроль над автомобілем і збив В. С. М., двадцятирічного юнака болівійського походження, який, за словами очевидців, не брав участі в бійці. Машина швидкої допомоги відвезла його до лікарні Басурто, дорогою до якої він помер. Згодом було розпочато судову справу.

Агенти Автономної поліції, які були присутні на місці трагедії, затримали двадцятишестирічного Н. Л. С., котрий, як і загиблий, мав болівійське походження й перебував за кермом автомобіля, який збив В. С. М. Його передали під відповідальність чергового судді, який і повинен направити Н. Л. С. до в'язниці або видати наказ про умовне звільнення».

Дочитавши статтю, я пригадав усе і навіть більше — я зміг упорядкувати фрагменти інформації, зібрані мною під час розслідування. Ігумення Сестер Воскресіння Христового сказала мені, що прізвище зниклої Клари було Санчес Морріс. Тепер я згадав, що збитого на смерть юнака, ім'я якого у цій газетній статті скоротили до В. С. М., звали Вальтер Санчес Морріс. Або ж вони були братом і сестрою, або збіг обставин справді існує, та я вже давно в нього не вірю. А щодо Н. Л. С. — суддя видав наказ про його звільнення без застави, оскільки раніше в нього не було судимостей. Крім того, йому здалося, що в найгіршому випадку його звинуватять у неумисному вбивстві, як і багатьох із тих, хто окроплює кров'ю дороги у вихідні та під час відпусток. Я особисто не погоджувався з рішенням суду; мій інстинкт — дещо схожий на шосте відчуття, позбавлене рис магії та ізотерики, як часто вважають, намагаючись розвінчати корисність цього явища, яке росте з часом та багаторічним досвідом, — підказував, що справа «Карибського клубу» не була нещасним випадком — це справжнє вбивство. А час, здавалося, тільки підтверджує мої підозри.

Відтак я згадав ще про дві речі. Черговим суддею, який займався цією справою, був Луїс Бурже Моран. Збіг обставин? На мою думку, Бурже був справжнім сучим сином, але я не вважав його продажним суддею, хоча тепер, зважаючи на всі обставини, не зміг би за нього поручитися. Друга річ хвилювала мене набагато більше. Я не пам'ятав, яке саме прізвище ховалося за літерою «С» в ініціалах «Н. Л. С.», але добре пам'ятав, що означали перші дві літери. «Н. Л. С.» — Нельсон Льянос, він був болівійцем, а юнак, якого перехопили біля лазарету в'язниці Басаурі саме під час спроби покінчити зі мною, відповідав на ім'я Нельсона Льяноса. На жаль, я щоразу менше вірю в збіги обставин — той, хто збив Вальтера Санчеса Морріса й намагався вбити мене, виявився однією особою.

Годинникар сказав мені, що Льянос потрапив до Басаурі за озброєне пограбування. Це сходилося з моїми спогадами про справу «Карибського клубу», оскільки, судячи з того, що я пам'ятаю (утім маю визнати, що я був занурений у власні проблеми й тому не дуже цікавився розвитком цієї справи), він залишився на волі без застави. У кожному разі, судове слідство мало продовжитися за своєю схемою і, незалежно від того, засудили Льяноса чи просто присудили йому легке покарання, воно зберігається в судових архівах, якщо тільки хтось не прибрав його й звідти. Можливо, Енеко й зміг би дістати його для мене, але я не хотів класти на його плечі ще й цей тягар. Урешті-решт лише адвокати почуваються у судах як риби у воді, а адвокат у мене був.

Як я й очікував, Артуро Аподака обурився й нагородив мене найобразливішими епітетами зі своєї розлогої колекції, та все ж погодився мені допомогти, на що я також розраховував. І не тільки — того дня він навіть запросив мене на вечерю. Принаймні в тому хаосі, на який останніми місяцями перетворилося моє життя, я міг вважати, що в мене й досі є маленька купка добрих друзів. Можливо, цього й було недостатньо для того, аби мене розрадити, та з багатьма такого не траплялося за все життя.

Іван Низовий

ПОЇЗД «ЛЬВІВ-ЛУГАНСЬК»
уривок вірша

Від Сяну до Дону –
Із дому й додому:
У Львові мій син,
А в Луганську дочка...
Вистукує поїзд:
Нікому,
Ні-ко-му
Мостів не зірвати
На наших річках!

Цієї осені
пішов у вічність

Іван Низовий

український поет, лауреат Всеукраїнських премій ім. Олекси Гірника та братів Лепких, який за життя зробив неоціненний внесок у розвиток українського поетичного слова на Луганщині.

Світла
і вічна
йому
пам'ять.

Але сонце світило

ОПОВІДАННЯ

Коли ти маленький хлопчик, а життя навколо зайшлося зовсім не дитячими мотивами голодного помирання твого краю, твоїх односельців, твоїх близьких, то не ти, бо куди тобі ще братись із твоїм дитячим розумом до речей, від яких і дорослі втрачають можливість вірити в будь-що, а хтось, хто за тебе відповідає, мусить, просто мусить сказати тобі в час найтяжчого знесилення, що можна вибігти за село, можна перебігти поле до міста, можна попросити про допомогу, бо над полем сходить сонце, бо воно сходитиме незалежно ні від чиєї влади й порівну для нас усіх.

Два воли, неначе по заснулому селі, тягнули прикритий рогожею страшний рипучий віз. Двоє – маленький, худючий, аж прозорий, Павло та почорнілий, з лицем, як у горобця, учитель Остап Захарович за кусень хліба виконували сумну роботу – їздили від хати до хати й запитували: чи є в домі покійник? Якщо нема – то й слава Богу, котили далі. Але страшна епідемія голодних днів, тижнів, місяців забирала життя односельців, і тяжко було знайти бодай одну хату, де б вижила вся сім'я. Навесні більшість хат мовчки дивилися пусткою на колись гомінкі вулиці села, на зарослі бур'янами стежки. Голод смертельною косою забирав життя. На пам'яті молоденького школяра перші поховання – з плачем та гучним голосінням, а потім, коли люди виснажувалися й сили покидали їх, хоронили без трун, ледь прикривши труп ряднино̀ю, тягли на цвинтар. А навесні, коли й цю страшну місію не могли виконувати змарнілі, опухлі від голоду люди, страшну роботу – збирати урожай смерті – доручили школяреві та учителю, яких школа, як і інших учнів, у силу можливостей підтримувала їжею. Але з кожним весняним днем до навчального закладу все менше й менше приходило дітей. Не тому, що їм набридли матаржаники з лободою, ботвою чи з гички буряків, а тому що дітвора набивала животи дикорослими й їстівними травами, і це було останнє їхнє бажання – наїстися й покинути світ. Трупи відвозили не на цвинтар, бо ні в кого не було сил копати могили, а під ліс, до яру, і складали, зверху присипаючи вапном.

Страшний рипучий віз завернув до хати, де жив найкращий друг Павла Лука.

– Чи є в хаті покійник? – звично запитав Остап Захарович.

У відповідь – тиша. Воли зупинилися. Павло зліз із гарби й пішов до занедбаної хати.

– Шарик, – погукав собаку, який непорушно лежав біля порога. Вітерець злегка перебирав

руду шерсть чотириногого друга. У горлі щось зашкребло. Хлопці любили собаку, який те й робив, що крутився біля їхніх ніг. А коли на риболовлю збиралися, то його радощам не було меж – біг попереду друзів, підстрибував і все намагався лизнути в обличчя то Павла, то Луку. Біля річки ганявся за метеликами й терпляче чекав, коли на гачок піймається рибина. Тепер же непорушно лежав біля його ніг. Павлове серце відчуло щось недобре, він переступив поріг хати, яка зустріла його тихо й мертво.

Картина вразила хлопчика. Простягнувши руки, мов сліпець, на припічку лежав батько Луки Данило. Хлопчик, від якого залишилися кістки й шкіра, застиг навіки біля матусі, котра лежала на ліжку обличчям вниз. Павлові стало млосно від побаченого. Стримуючи сльози розпачу, вийшов на вулицю.

– Серця спинилися на спочинок,– похнюпивши голівку, прошепотів хлопчик.

– Іди до школи, я сам упораюся,– погладив зморщеною рукою голівку учня Остап Захарович. Він бачив, як його помічник кріпився з останніх сил. Власне, і сам іще довго сидів непорушно на гарбі, роздумуючи про невідворотне лихо, що прийшло в його країну.

Здавалося, нещодавно в селі з'явився страшний чоловік, який виконував розпорядження партії – заготівлю хліба, витрушуючи з кожної домівки все їстівне. Водячи за собою бригаду зі стягнення податків, він немов нюхом чув не тільки продукти, а й усе, що було коштовним у селян,– золото, срібло, гроші. Страшні люди мали шворні – заточені металеві прути, якими штрикали землю, щоб знайти бодай клуночок зерна. Вони лякали селян зривом хлібозаготівлі, саботажем, контрою. Особливо злим був чоловік, якого прислали з району. Насмішкувато вишкіривши жовті зуби, він спідлоба позирав каламутним поглядом: вистукував стіни, лежанку, припічок, навіть за іконостас зазирав.

Він міг вирвати з рук господині горнятко, у якому варилася бодай якась їжа. Люди ходили навшпиньки, говорили пошепки.

Не раз на собі ловив допитливі погляди односельчан Остап Захарович. Але що він міг сказати, адже на нього покладалася надія – зберегти життя учнів, підгодовувати їх. Проте останнім часом до школи приходило все менше й менше діточок. Багатьох разом зі своїм помічником, колись міцним, а тепер худеньким Павлом, провели в царство мертвих. У його серці голодний рік засів болючою колючкою: чим годувати дітей, адже це зробити було надто важко не лише тому, що не вистачало їжі, а й через те, що він майже весь минув у сніговіях.

У селах, лісах, байраках та ярах, на полях снігу зібралося дуже багато. У садах від його осідання обламувалися навіть гілки. Раптово потепліло ще в березні. Сніг зійшов за кілька днів, наробивши лиха: ріки переповнилися водою, її рівень загрозливо піднімався на очах, підтопило житлові споруди, які колись завели сусідство з річкою. Тільки-но можна було вийти в город, селяни підбирали незібрані восени поживні рештки: стручки квасолі, тухлі кукурудзяні початки, мерзлі буряки та картоплю, пропрілі та протухлі мишачі скарби, ранню зелень – усе йшло в їжу. Але саме на весну, яку чекали як Бога, випав найжахливіший пік голодного мору. Люди пухли, шкіра ставала прозорою, здавалося, що крізь неї видно рідину. Вони виходили надвір, сідали проти сонця, а піднятися вже не могли, так і вмирали.

Остап Захарович неспішно робив свою справу. Поклав на воза всіх членів сім'ї, прикрив їх рогожею, привіз до яру й відправив на той світ. Розпука все більше й більше оволодівала ним. Він не знав, що скаже Павлику. Скільки відведено життя кожному з них? «Їсти»,– благало його сухе тіло, у голові паморочилось. Знесилений, виснажений, худючий учитель зупинив крутоголових біля школи.

– Павлику!– погукав хлопчика.

– Я тут,– сиротина повернув на голос змучене голодом кістляве обличчя.

– Вислухай мене, синку. Наш колгосп занесли на «чорну дошку», а це значить, що знову будуть ходити по хатах криваві помічники влади й останню зернину витрушуватимуть із колгоспника. Боюся, що й у мене відберуть ті запаси, що зберіг для учнів. Я вже й сам не знаю, скільки людей пішло у засвіти, та дуже хочу, щоб ти жив. Відправляйся в дорогу – іди до міста. А там просися до притулку.

– А як же ви, Остапе Захаровичу?

– Упораюся. У селі не так уже й багато людей лишилося. На дорогу дам шматочок макухи. У села не заходь, бо в людей розум від голоду помутнів. Бог знає, що від чужих можна чекати, якщо й свої не дуже милосердними стали. Їжу можуть відібрати. А ти її розподіляй, щоб сил вистачило до міста дійти. Останній шматочок покладеш до рота, коли будеш упевнений, що заберуть до притулку. По дорозі можеш їсти траву, уже кульбаба з'явилася, але не їж рицини, вона особливо небезпечна для ослабленого організму.

– Мені страшно,– пригорнулася до рідної людини дитинка.

– Не бійся, ти повинен вижити. Я зараз зберу тебе в дорогу.– Остап Захарович із останніх сил пішов до комірчини, де зберігалися мізерні запаси їжі.

Павло, пригортаючи до себе вузлик під благенькою одежиною, вийшов на пагорб, з якого кинув останній погляд на рідне село, на краю якого стояла гарба, а біля неї – зморений голодом учитель. Серце защеміло болем. Тепер його шлях лежав на південь.

Сонечко щедро лило своє проміння на землю.

банальна ВЕЧІРКА

Новела — іронія

Дорі років двадцять п'ять чи двадцять чотири. Вона — розлучена. У Дори є молодша на рік чи два сестра Сіма, незаміжня. У Сіми є подруга Зіна. Зіна одружена з Колею. У Колі є друг Міша. Він — холостяк.

Дора з Сімою живуть у двокімнатній квартирі, яка їм дісталась у спадщину. Зіна й Коля живуть на одній клітці з Дорою і Сімою, у квартирі навпроти. Міша живе в гуртожитку навпроти будинку, у якому живуть сестри й сімейна пара. Усі п'ятеро — друзі нерозлийвода, правда, дружба — з підводними течіями.

Міша подобається Дорі. Коля подобається Сімі. Зіна завела коханця... зі своєї команди. Міша поклав око на Сіму. Коля поклав око на Дору. Зіна нервує — ревнує і чоловіка, і коханця.

Зоряна п'ятірка зібралася на вечірку за одним столом на квартирі подружжя. На календарі — 14 лютого...

Алкогольні вподобання в усіх різні: Міша полюбляє чистий спирт, Коля — коньяк, Дора — шампанське, Зіна — горілку, Сіма — коктейль.

Міша виставив медичний спирт, Коля, Дора, Зіна — свої улюблені напої, Сіма потурбувалась про закуску.

Міша крадькома зиркає і непомітно всміхається то до Зіни, то до Сіми. Коля крадькома й непомітно всміхається до Дори, а Дора таким чином, — до Міши. Сіма крадькома всміхається до Колі. Зіна відкрито всміхається всім чотирьом.

Вечірка скінчилась банально...

Дора, Сіма й Зіна прокинулись із головним болем у гуртожитку в кімнаті Міши. Із чотирьох ліжок нерозібраним залишилось ліжко Міши. Хлопці з трьох ліжок почувалися щасливчиками: ще вдень вони не вірили в кохання. Після ночі з 14 на 15 лютого — впевнилися. Ні Дора, ні Сіма, ні Зіна не розчарувалися.

Міша з Колею провели третину ночі на ліжку Зіни, третину — на ліжку Дори, а ще третину — на ліжку Сіми, і були щасливими — удвох!

Для читача запам'ятається коктейль, який вживала п'ятизіркова компанія із чайника: одна пляшка 0,7 л спирту медичного, одна пляшка 0,5 л коньяку, одна пляшка 1 л горілки, одна пляшка шампанського; без льоду, під закуску — один банан на всіх.

НАСТРОЄВЕ (середа)

Ця гра для трьох. У неї вдвох не грають.
Я віддаю, а ти кидаєш жереб.
Якщо вона його не упіймає,
То я, напевно, знов піду від тебе.

Давай на роздягання! Роздягнемось,
Щоб ти побачив, в кого кращі груди.
Якщо ти вкотре скажеш, що у неї,
Я вкотре відповім: «Хай так і буде!».

А може, досить вже азартних ігор?!
Закон заборонив, в закону – сила! (?)
Якщо ти досі з двох мене не вибрав,
То, може, вчотирьох зіграти, милий?..

НАСТРОЄВЕ (субота)

«Твої очі – озера бездонні!»,
«Наше кохання – вічне!»...
Ти ж мені – з неба зорі,
Ти ж мені – в церкві свічку,
Ти ж мені – серенади,
Ти ж мені – два тюльпани,
А на свята – троянди,
І на свята – банани...
Тільки одне, коханий,
Дивом не врахував ти!
Те, що мій батько Маккартні, –
Це звичайнісінькі жарти.

НАСТРОЄВЕ (четвер)

я ж тобі, любий, щопонеділка борщі,
я ж тобі, милий, вранці у ліжко каву!
може, гаряча та кава, то не мовчи,
може, у чашку налити – то інша справа...

лиш би, коханий, хотілося і моглось,
лиш би, мій сонячний, діло дійшло до діла...
може, зварити в четвер поза чергою борщ?
доки ще кава у турці не вся скипіла...

НАСТРОЄВЕ (неділя)

Зрадь мене, любий, у понеділок, зрадь із білявкою!
Біла сорочка і випрана вже, і попрасована!
У холодильнику – торт, пелюстки трояндові...
В опері ложа найкраща зарезервована...

Зрадь мене, любий, зрадь у вівторок, зрадь і у середу...
Зрадь з секретаркою, з донькою друга, із іноземкою,
Щоб не стуливши... очей вона впала мертвою,
І від блаженства відчула себе безсмертною...

Зрадь мене так, щоб я йшла, і всі тицяли пальцями,
Щоби давилися сміхом і, може, нарешті, вдавилися.
Зрадь у четвер, у суботу, а хочеш – у п'ятницю?
Лиш не в неділю. Неділя ні з ким не ділиться.

Олександр Шемет: «КВК — гра сценічних харизматиків»

8 листопада Клубу веселих та кмітливих виповнюється 50 років. Із цієї нагоди журнал «Дніпро» вирішив провести серію інтерв'ю з людьми, які організовують і підтримують рух КВК на території України, адже веселі та кмітливі теж певною мірою поети.

Нам випала нагода взяти інтерв'ю в організатора та головного редактора ліги КВК «Вінни(ця) Пух» м. Вінниці – Олександра Михайловича Шемета.

Вінниця вже давно помічена на мапі КВК України. Ви — людина, яка від початку й дотепер у цьому русі... Як усе починалося?

О. Ш.: 1 грудня 1962 року у Вінниці зіграли першу гру КВК. Мені тоді було чотири роки, я не міг у ній брати участь. А перша моя гра відбулася 14 лютого 1989 року. Так сталося, що КВК обминув мене у студентські роки. Коли я вперше побачив «живий» виступ КВК, то був уже доволі дорослою людиною, лідером місцевих неформалів, президентом Вінницького рок-клубу. У нашому клубі, окрім музикантів, були й любителі музики. Потрібно було їх чимось творчим зайняти. Ось тоді й створили у Вінниці першу позавузівську команду «ГумоРок». Далі вона стала збірною міста під назвою «Вінницькі мільйонери». У Вінниці в 1992 році ми створили власну лігу «Вінни(ця) Пух». Це найстаріша ліга України. На той час було дуже мало команд КВК узагалі, а в Україні їх можна було порахувати на пальцях. Ось ми й об'єдналися задля того, щоб мати можливість рости творчо. Так і була створена Асоціація «КВК України». У першому її чемпіонаті налічувалося всього дев'ять команд і три з них – із нашої вінницької ліги. Далі з кожним роком до нас приєднувалися все нові й нові команди з різних міст та містечок. Тепер цей рух налічує сотні команд.

Ви виховали не одне покоління «веселих та кмітливих», і всі вони пішли своєю дорогою: хто залишився в клубі, хто в шоу-бізнес подався... Скажіть, а чи став хтось поетом?

О. Ш.: Я не вважаю себе чиїмось вихователем. Виховний процес узагалі сприймаю як насилля над особистістю. Так, я був поруч із багатьма поколіннями гравців КВК під час їхнього зростання. І, мабуть, мав певний вплив на когось із них. Хоча... Чи можна вважати «впливом» на Лізу Іванців, а нині відому співачку Йолку, те, що, коли вона

мене бачила, прикладалася вухом до мого пуза й запитувала з хитрою усмішкою: «Кого чекаємо?» Не знаю, як це могло вплинути на створення хіта «Ах, мальчик-красавчик».
Чи можна називати Бориса Бурду, Віктора Байрака, Сашка Положинського (Тартак) чи Віктора Бронюка (ТІК) поетами? З огляду на тексти їхніх пісень я б наважився так про них говорити. Але вони самі напевно себе поетами не вважають. Поет – це не професія, а стан душі.

Коли ви вийшли на сцену КВК? Які емоції вас переповнювали?

О. Ш.: КВК – гра сценічних харизматиків. Комусь це передається як поцілунок Всесвіту, а хтось усе життя вчиться, щоб хоча б іноді відчути, як через тебе переливається енергія глядацького залу. Я з останніх. Тому перший раз для мене був – як перший секс у підлітка. Зі страхом, соромом, полегшенням та гордістю. І бажанням зробити це ще хоча б раз у житті. Можливо, саме через це я так загрався. Бо кожного разу мене не покидає бажання. А зараз я вже розумію, що найціннішим є саме воно. Усе інше – процес із виконання власних бажань.

Тоді КВК був більше інтелектуальною грою, і грали в нього освічені люди. Кажуть, що сучасна молодь не така ерудована, тому виникає запитання: а в КВК можуть грати люди з вузьким кругозором? (І яких висот у першому та другому випадках вони можуть сягнути?)

О. Ш.: У нас у лізі грали й грають також дворові без лапок команди. У них є свої вболівальники. Їхній гумор мене не приваблює. Але цікаво спостерігати, як гравці з кожною грою ростуть. Не потрібно сприймати їх гуртом. Ця гра дає можливість залишатися особистістю, навіть коли ти дієш командно. Хтось залишається на своєму початковому рівні, але більшість іде далі. Іноді це «далі» вже поза командою, із якою починав. Це як школа. Учителі в усіх однакові, а от навчаються всі по-різному. Але й не всьому навчишся. Є мудрість, яка передається з генами. Тому не завжди безграмотність – чинник у визначенні інтелектуального рівня. І не повсякчас досягнення в КВК можна коректно екстраполювати до справжнього інтелектуального рівня людини. Поряд зі мною багато цікавих людей, які своїм максимумом у КВК можуть вважати перемогу на Студентській Весні. І я знаю багато тих, кого показують по телебаченню і з ким зовсім немає про що поговорити, окрім КВК.

Який, на вашу думку, поет може стати – гравцем КВК, і навпаки?

О. Ш.: Хороший поет може стати хорошим гравцем КВК набагато простіше, аніж навіть неабиякий гравець хоч абиякимсь поетом. Поет – то для Бога, а дотепник-кмітливець – для людей.

Зараз на екранах ми бачимо багато учасників КВК, також вони є й у титрах як сценаристи, а чому вони не випускають своїх книжок? Гроші, час чи щось інше не дають їм цього зробити?

О. Ш.: Книжка – це концепція, а «веселі та кмітливі» творять репризами. Справжній гравець дуже іронічно ставиться до життя й до своїх слідів у ньому, як японські каліграфісти, котрі пишуть під пекучим сонцем ієрогліфи водою на асфальті. Для них важлива конкретна мить. Жарт можна сказати лише до часу, поза часом навіть найвдаліший дотеп стає неактуальним. До того ж, наприклад, Жванецький, був автором у КВК, а книжки пише. Мій земляк Ігор Федоров, який грав зі мною в команді, доволі пристойний письменник-фантаст. Іще один земляк Ігор Шуров (батько Дмитра Шурова лідера Esthetic Education, сценарист-редактор телепередачі «Найрозумніший») – автор кількох книжок, одна з них віршована. Знаю в Сумах талантів із КВК, які не без гріха в сенсі друкованого досвіду.

Тривалий час ви були редактором «КВК газети», що вас змусило залишити цю посаду?

О. Ш.: Друкована преса в каламутному інтернет-потоці задихається. Гумористична – засинає швидше, бо вона, як пструг[1] – показник забруднюваності. Я бачив сенс існування «КВК газети» у тому, що вона фіксує авторські права команд на жарти без огляду звідки вони. Проте з економічних причин «КВК газета» перестала виходити регулярно щомісяця. Мені стало не цікаво. Я не вмію працювати якісно, коли нема інтересу. Але й кинути було якось... Це помітили друзі та звільнили мене від незручного становища людини, яка несе валізу без ручки.

Ваша ліга відрізняється схемою гри... там багато літературних та імпровізаційних конкурсів. Для чого ви урізноманітнюєте свою лігу?

О. Ш.: Ми працюємо не з віртуальними командами, а з людьми. Із молодими людьми. Саме в той період, коли для них вирішується, потрібно це їм чи ні. Щоби правильно відповісти, необхідна грамотна постановка запитання. Через урізноманітнення ми досягаємо того, що наші підопічні починають відчувати, у чому їхня сила та де кордони їхніх можливостей. Нічого не змінилося – ми продовжуємо стояти понад прірвою в житі.

Можете написати невеличкий вірш із використанням слів Дніпро, Гумор, Література, Вінник?

Дніпро – журнал літературний
Гумор в ньому також є
Читай і будеш ти розумний
А ні, то будеш віником мести

Якби ви точно знали, що у 2012 році буде кінець світу, що б ви хотіли зробити (яка ваша мрія)?

О. Ш.: Запобігти кінцю світу. Адже маю трьох онуків. Для мене існування світу – нагальна потреба та єдина мрія.
Усім хто нас читає, я бажаю... бажати!

---

[1] *Стрімкоока форель або пструг. Поширені в гірських частинах рік та в струмках. Не переносить забруднення води речовинами, які погіршують якість. Достатньо цим речовинам потрапляти у воду навіть у незначній кількості, як форель із неї швидко зникає.*

Коти та собаки

Сумна казка на дві дії
(журнальний варіант)

Чи все можна купити? Відкладаючи гроші на будинок, людина сподівається придбати мрію. Тим часом не помічає, на що поволі перетворюється її власне життя. У гонитві за матеріальними цінностями часто губиться найдорожче — вірність, повага, співчуття. Не маючи нічого в кишені, можна мати все й бути щасливим. Інколи людина потребує паузи, можливості озирнутися та розірвати кармічні зв'язки з минулим. Таку нагоду отримав персонаж п'єси «Коти та собаки». Кілька годин виявилося достатньо для повного перевороту його світогляду. Що із цього вийшло? — кінцівка п'єси вас здивує!

Дійові особи:

ЖІНКА – Ярослава (Яша), 35 років, живе в селі.
ГІСТЬ – Олексій, 45 років, живе в м. Києві.
ВАСЬКА – сусід Ярослави, на вигляд невеликий, очі блищать, розмовляє дуже швидко.
АНІСЬКА – сусідка Ярослави.
ГОЛОВА – голова сільради, поважний літній чоловік.
ПЕТРО – сторож кладовища, пияка.

ДІЯ ПЕРША

Голос у запису.
На сцені – темно. Посередині простирадло, на якому з'являються вогні машини.

ЖІНКА. Кися! Кися? Кицюню, ти де? Кися, Кися... Та де ти пішла? Повернися до мене, Кисю! Будь ласочка!!! Повертайся!!!

Машина скрутила вбік, звук гальмування й аварії.
Темно. Яма та кущ. Петро лічить гроші.

ПЕТРО. Сто, двісті... Чи то в очах темно? Чи Аніська чогось не того дала? Голова гуде, працювати не можу... *(Відходить від ями, сідає на камінь.)* Що його робити, коли діло не робиться?

Хитаючись з'являється Васька.

ВАСЬКА *(пританцьовує).* Ой, гуляли ми... гуляли!!!
ПЕТРО. Та не галасуй ти! Чого верещиш?
ВАСЬКА. Я? Гик... Чого... гик... Чого... гик... ти до мене пристав? Я на свої гуляю!
ПЕТРО. Усі знають, на які ти гуляєш! У Ярослави гроші вкрав, що під ковдрою її матері лежали! Вона ж усім розповіла, що мати з неба забрала! Твоя радість – що дурна жінка!
ВАСЬКА. Гик... А твоє яке діло? Мене ніхто не питав! У міліцію ніхто не звертався! Вона ж із хати не виходить уже... десь місяць! А, крім того, це гроші... моєї бабусі!
ПЕТРО. Якої бабусі, якщо тебе під хлівом Зубових знайшли? Гуляв старший син, от і прислали! Найшлася, що й дитини не пожаліла!
ВАСЬКА *(кидає в нього пляшку).* Та йди ти! Чого мені душу трусиш, немов я тобі груша?
ПЕТРО *(перехоплює пляшку, відкриває та п'є).* Яблука! Заробити хочеш?
ВАСЬКА. Що? Я? Копати? Чи ти сказився?
ПЕТРО. Ото ледащо! Як своє заробляти – то сказився, а як красти – на раз!
ВАСЬКА. Пішов ти до біса!
ПЕТРО. Сам пішов! Ми з ним як товариші, я щодня копаю. Людей у труні до пекла, як ліфтом – із повним комфортом проводжаю!
ВАСЬКА. Який філософ! Скільки даси?
ПЕТРО. Червонець.
ВАСЬКА. За червонець – сам спину гни!
ПЕТРО. У мене голова обертом!
ВАСЬКА. П'єш, як свиня, а потім – голова обертом!
ПЕТРО. А чи не тебе я чаркою пригощав?
ВАСЬКА. Пригадав пан, яке було за царя літо! Сто давай – буду копати!

ПЕТРО. Іди геть! Сто! Та я таких грошей сам не бачив!
ВАСЬКА. Який! Та я ж сам чув, що ти Анісьці казав, що тобі п'ятсот дали!
ПЕТРО. Чув! Не тобі дали – не тобі лічити!

Якийсь шурхіт.

ВАСЬКА. Шо то?
ПЕТРО. Може, зміюка?

Нявчання, але кішки не видно.

ВАСЬКА. Це кішка Ярослави! Сволотна кішка! Знову вона за мною вештається!
ПЕТРО. Відьмина дитина! Вона завжди приходить, коли я на цій стороні цвинтаря працюю! Немов за моєю душею! Тварюка!!!

Нявчання. Васько та Петро хапають лопати й щосили б'ють за кущем.
Тиша.

ПЕТРО. Мабуть, здохла.
ВАСЬКА. Ярослава через неї мене вигнала – що я наче не так дивлюся на її кішку! А ось її! *(Іще б'є.)* Хай тепер голосить!
ПЕТРО. І точно, що голосити стане! Що ж із нею робити, га? Якщо тут залишити, то Ярослава про все дізнається!
ВАСЬКА. А мені що до цього? Чи я маю клопіт на цвинтарі? *(Кидає лопату та йде.)*
ПЕТРО. Стій! Я... з тобою! Боюсь я цієї кішки!
ВАСЬКА. Ну як мала дитина! А гроші є?
ПЕТРО. Є.
ВАСЬКА. То до Аніськи?
ПЕТРО. До неї самої. Може, сьогодні вона не буде сувора й залишить мене на ніч?
ВАСЬКА. Тебе? Чого б їй на тебе дивитися, якщо я є?

Ідуть.
Тихе нявчання кішки.
Інтер'єр будинку: камін, біля якого сидить Жінка. На ній стара кофта й хустка, яка прикриває обличчя так, що не можна сказати, скільки їй років. Кімната завішана простирадлами: одне – посередині кімнати, відділяє кімнату від ліжка, інше – на задній стіні. Кухня відгороджена великою шафою. Біля столу, що поряд із шафою, лави, коло вікна – подушка, на якій лежить чорна кішка.

Шум дощу. Жінка сидить біля каміна, розплутує нитки з клубка.

ЖІНКА. П'ятнадцять років... *(Жінка встає, гладить фотографію на камінній полиці.)* П'ятнадцять років, як сталося це все, а в мене досі немає відповідей. Мені б так хотілося зробити хоч щось... Але я нічого не знаю!

Нявчання кішки.

ЖІНКА. Так, так... Несу тобі молочка.

Іде на кухню, приносить тарілочку. Гладить кішку, що лежить на подушці.

ЖІНКА. Зовсім захворіла! Окаянні ці собаки! Усі собаки: і люди, і їхні тварини. Та які тварини? Тварюки! Навезли зоопарк! *(Сідає біля каміна та розмотує клубок.)* Навіть змії є та крокодили! Зовсім стало страшно в нашому селі жити! А я до цих пір нічого не знаю для вас!!! А знала б – продала будинок і виїхала. Навіщо мені тут? Нічого немає, окрім

старого будинку. Та й хто хоче селитися тут, коли є такі гарні будинки за річкою? Котеджі, вілли! Усі як із глузду з'їхали. Усе більше й більше!!!! Немов грошей у них небачено! А звідки грошенята-то? Ось-ось... Ніхто не скаже! Усі мовчать!

Чується якийсь голосний звук.

ЖІНКА. Що це? Тут хтось є? *(Іде до вікна.)* Ні, немає. Здалося. *(Сідає коло каміна та обв'язує спинку стільця нитками.)* У них – зграя, а мені нікому нитки розплутати! Ніхто не допомагає. Нікому й діла немає, що я тут роблю. Але в селі зараз не краще, ніж у мене. Нічим і торгувати в місті! Один порятунок – будинки продавати. Тепер на це в міських попит. Куплять будинок старий-старий і зносять його. А на його місці величезний котедж будують, так, що підійти поглянути не можна! *(Оглядає нитки.)* Який вузол! І як це я не догледіла? Ти ж чого мовчала?!

Нявчання кішки. Жінка підсувається до неї ближче, огортає кішку ковдрою.

ЖІНКА. Ну чого так дивишся? Очі всі продивилася! Треба тобі поспати! Засинай... А-а-а-а... Чого не спиш? Зеленими очима виблискуєш. Чи то замислила щось? Тепер у всіх є таємниці! Ну, будуєте, то й будуйте, коли ваша ласка! Уночі охорона якась їздить! А кого охороняють – і самим не зрозуміло! На нас, мешканців, кричать...

Знову звук, схожий на крик.

ЖІНКА *(піднімає голову)*. Це ти, Кисю? Може, ще поїсти хочеш? *(Устає, підходить та гладить кішку.)* Ось так жити стало в нашому селі. Як і тобі – страшно. Та боляче. А я до цих пір не відаю. А якби могла – усе продала б! Продала б! Не віриш? *(Підхоплюється та підходить до ікони, що висить у кутку, та хреститься.)* Ось тобі хрест – продала би цю земляну могилу! Продала б і виїхала! Хоча... Куди мені їхати? Адже нікого в мене немає. Але краще бути далеко звідси, ніж тут. Недавно ось нашого лісничого... палкий він до дівчат, це правда. Але ж жива... не так щоб уже дуже зразкова людина. Але істота із серцем – це точно. Він і до мене – мовляв – гарна, чемна... Тільки й того, що не молода! Але ж такий паршивий – до кожної спідниці! Мужик мужиком! А його *(Показує.)* підстрелили! Випив, кажуть, вирішив не вздовж лісу, а через ділянку лісових котеджів іти! Так його й підстрелили. Сильно так, що тепер у лікарні лежати не менше року буде. Говорять, ще добре, що так – живим залишився. Сказали – сам винен. По приватній власності ходив! А він що, звір, щоб його стріляти? Лісничий же він, державна людина! Собаки, собаки всі – люди та їхні тварюки. А людей уже майже не залишилося. Усі виїхали або виїжджати хочуть. А що тут робити? *(Підходить до каміна, бере фотографію.)* Мені б знати, що тоді було та як тепер бути – сама б виїхала. Та лише виходу в мене немає. Тут назавжди залишуся! На цій землі народилася – на ній і помирати буду.

Важкий стукіт у двері.

ЖІНКА. Та хто ж це? *(Повільно йде до дверей.)* У таку годину! Хто?
ГІСТЬ. Допоможіть, будь ласка!
ЖІНКА *(обертаючись до кішки)*. Нічого не чую!
ГІСТЬ. Допоможіть! У мене тут машина... тобто там... застрягла!
ЖІНКА. Яка машина? Дороги ж до мого будинку немає!
ГІСТЬ. Я ж кажу, що застрягла! Я машину кинув, а сюди сам крокував! Допоможіть, будь ласка!
ЖІНКА. Ви із села?
ГІСТЬ *(люто)*. Та з якого села, бабко? Я ж говорю, що з траси скрутив! Машина в багнюці зав'язла! Дощ такий!
ЖІНКА. Дощ як дощ.
ГІСТЬ. Багнюки у вас повно!!! Поки дійшов, три рази перечепився! Брудний як свиня! Хіба що не хрюкаю!
ЖІНКА. А може, зі свинячим рилом? Звідки мені знати?
ГІСТЬ. Іще скажіть, із хвостом та рогами! *(Б'є руками об двері.)* Відкривайте, кажу!
ЖІНКА. Я вас не знаю. Добра ви чи погана людина...

ГІСТЬ. Добрий, добрий, біс його дери! Лише пустіть!
ЖІНКА. А раптом ви який злодій або ще страшніше?
ГІСТЬ. Та що ви бурмочете? Не чуєте, яка злива ллє? Я ж тут за вашими дверима й помру зараз! Ви цього хочете, бабуню?
ЖІНКА. Чи я таке казала?

Жінка відчиняє двері, гасне світло та знову запалюється. Усе в кімнаті те саме, але біля вікна — лише подушка без кішки.
Входить високий чоловік у капелюсі й пальті, наскрізь промоклий.
Жінка дивиться на нього зі страхом.

ЖІНКА. Господи!!!
ГІСТЬ. Що сталося?!
ЖІНКА. Ваше обличчя...
ГІСТЬ. Так, так, брудне...

Він обтирає себе рукавом.

ЖІНКА. Та ні, знайоме... якесь. Здалося. А й справді брудний! Далі не йдіть! *(Зупиняє його, різко виставляючи руки.)* Скидайте все! А то мені потім і за місяць від вас хату не відмити!!!
ГІСТЬ. Сам радий позбутися цього ганчір'я! *(Відвертається та швидко роздягається.)* Я на трасі був, коли ця злива почалася. Побачив вивіску про населений пункт і скрутив туди. А там море... ні — океан багнюки!
ЖІНКА. Так. *(Вона підійшла до ліжка й дістала з-під нього валізу, витягла одяг, кинула на ліжко.)* Так, точно ви сказали! Вивіску давно повісили — для реклами. Там містечко для котеджів будуватися буде, а ось дорогу ще не зробили.
ГІСТЬ. Сволоти! Хоч би знак поставили, що проїзду немає!
ЖІНКА. А навіщо? По такій погоді хіба що хробаки з могил вилізають, а багаті покупці вдома сидять! Майнові агенти їх просять приїжджати через нашу, сільську, дорогу. Ми їх тепер часто бачимо: джипи чорні — великі такі машини! Ось, можете переодягнутися в сухе! *(Подає йому, повернувшись спиною.)*
ГІСТЬ. Сорочка... Гм... А що, чоловік є?! Спить чи що?
ЖІНКА. У таку погоду лише спати й треба.
ГІСТЬ. Так я, може, це... побалакаю з ним?
ЖІНКА *(сідає біля каміна)*. Про що? Усе, що хочете сказати, — мені й кажіть.
ГІСТЬ *(убік)*. Із такою не забалакаєшся. *(Жінці.)* Ну, я це... гроші можу заплатити.
ЖІНКА. За що?
ГІСТЬ. Та за все! За дах, за...
ЖІНКА *(здивовано)*. Про те, щоб годувати вас, ми не домовлялися!
ГІСТЬ. Гаразд, гаразд! Можна й без вечері, лише прошу: не виганяйте мене на вулицю! Мені в таку зливу навряд чи хто інший наразі відкриє.
ЖІНКА. А ви в інші будинки постукайте. Може, і відкриють.
ГІСТЬ. Та ні, намагався. Три будинки — усе марно! Мовчать, немов живих давно й немає!
ЖІНКА. А ви з лівої чи з правої сторони в село заходили?
ГІСТЬ. Дідько його знає, з якої сторони! Мокро що там, що тут! Зараз мені немає різниці!
ЖІНКА. Ну, різниця якраз є. Якщо з боку лісу — там тепер лише покинуті будинки. Це як ви самі сказали — живих давно й немає.
ГІСТЬ. Як так? Чому немає? Адже сади, хати, паркани... Усе є!
ЖІНКА. Є, та не все. У нас тепер усі продають хатини. Ви ж бо до вогню сідайте. Застудитися можете після такої прогулянки.
ГІСТЬ *(сідаючи до каміна)*. Велике спасибі! *(Роздивляється камін.)* Дивно якось...
ЖІНКА. Що?
ГІСТЬ. Камін. Не бачив ніколи в селі таких ось.
ЖІНКА. То клопіт мого діда. Він коли повернувся з війни, то дуже розумним став. Думав жити на той лад.

ГІСТЬ. Не зрозумів, який саме «той»?
ЖІНКА. По-закордонному! Хотів, щоб йому всі заздрили. Побудував велику хату, побудував величезне подвір'я. Такого раніше не було. Усе це *(Обводить руками.)* — лише його примха.
ГІСТЬ. І що, заздрили?
ЖІНКА. І донині, що в такій ось хаті такий величезний камін! Дивуються, не розуміють. Навіть радять не продавати, а перебудувати хату. Але я не буду.

Жінка йде до ліжка, стягує простирадло й простягає його гостеві.

ГІСТЬ. Дякую. А чому хати продають?
ЖІНКА *(знизує плечима)*. Тому що інші будують. Вам навіщо знати?
ГІСТЬ. Та так, не зрозуміло чому — село наче нормальне: багнюка, глина, річка поруч... А хати раптом забивають.
ЖІНКА. Ви їсти хочете?
ГІСТЬ *(підскочивши)*. А можна? Я... зізнатися, з ранку нічого не їв. Отже, згоден і на хліб, і на кашу!
ЖІНКА. Ну, хліб я сьогодні не пекла — занедужала. Та й піч у саду в мене, так по такій погоді й не вийде. А ось кашу зварити можу, якщо подобається. *(Іде на кухню, викладає на стіл глечики й тарілки.)* Але взагалі я готувала рагу з м'ясом, і борщ є ранішній.
ГІСТЬ *(швидко йде до столу)*. Ні, ні! Сповна згоден і на борщ із рагу! *(Бере тарілку.)* Ой як смачно! Давно такого не їв!
ЖІНКА. Це вам із голоду.
ГІСТЬ. Та ні, чесно кажу! Навіть у ресторані тепер так не готують. Моя дружина готувати так і не навчилася, хіба коли розігріти що з напівфабрикатів. А самому... Самі знаєте, не чоловіча це справа.
ЖІНКА *(руки в боки)*. А я чула саме навпаки. Кращі кухарі — якраз чоловіки! А інші — ледарі.
ГІСТЬ *(кладе ложку, розмовляє змістовно, немов на засіданні)*. Це якщо кухарями — то чоловіки, а ось господинями — так це цілком за жінками.
ЖІНКА *(хитає головою)*. Скільки теля не вчи, усе одно мукає! Але... я радію, що вам сподобалося, як я готую. Ви посуд у миску покладіть, я потім помию.
ГІСТЬ. Може, і я згоджуся? Самі ж казали, що занедужали! Що-що, посуд мити мамуся вчила.
ЖІНКА *(сідає до своїх ниток)*. Чоловіки не вміють. Ну... гаразд, там під лавкою відро. Води налийте, а ганчірочка на лавці лежить.
ГІСТЬ *(миє посуд, роздивляючись хатину й кутки з образами)*. А що, хазяйко, чи далеко село Бувале від вашого села?
ЖІНКА. А що вам треба в тому селі?
ГІСТЬ. Бачив я оголошення одне, що будинок продається. А вода тільки холодна?
ЖІНКА. Це... Так цього тепер у нас повно, усі продають: і ті, що за річкою, і з нашого боку. Візьміть миску біля каміна. Там якраз кип'яток.
ГІСТЬ. За річкою, це ж які?
ЖІНКА. Котеджі, навіть вілли є.
ГІСТЬ *(іде до каміна, бере миску)*. А... Справді кип'яток! Вілли? Слово-то яке! Чи може в нас таке бути?
ЖІНКА. Еге ж! Там і охорона сувора — чи то колишні солдати, чи то злочинці. Піди розберися! Адже нам вони документів не показують. А будинки там такі — що й у казках не казали! Величезні, з вікнами завширшки в мою стіну, а землі — сила-силенна, та лише не засівають і не вирощують на ній нічого — усі газони, траву означає, сіють, тьху! Землі такої в усій області не знайти, а на ній нічого не народить!
ГІСТЬ. Зрозуміло. А з вашого берега, значить, сільські будинки?
ЖІНКА. Чому сільські? Тепер і в нас котеджі будувати почали. Наші самі й будують — пропонують міським, як із котеджного містечка. До їх же охорони рукою подати, самі боїмося вночі навіть надвір ходити, так що злодіїв у нас і не буває.
ГІСТЬ. Прямо-таки казкова країна: ні злодіїв, ні мешканців!
ЖІНКА. Чому ні мешканців? Мешканці є — з нашого села чоловік п'ятнадцять, якщо сім'ями, та й тих, що в котеджах, — людей так сто, але охорони більше. Господарі якраз

рідко бувають. Кажуть, що тепер вигідніше за кордоном жити. В Іспанії або Туреччині, наприклад. Там, кажуть, і клімат інший, і податки менші. А хати ці так, про чорний день побудовані. Якщо щось буде там, у бусурманів, погане, так до наших, рідних берегів повернуться. Королі – вони й в Африці королі! Знову вузол. Що ж таке? Чи то Кися з нитками бавилася? Та ні... дивно...

ГІСТЬ *(у бік)*. Чув я про цей клімат! *(Обтирає себе рукавом.)* О... Помитися б. У багнюці по самі вуха!

ЖІНКА. Мило на лавці.

ГІСТЬ. Так що, можна?

ЖІНКА. Ну якщо хочете в лазню – то біжіть самі. Я по такій зливі ходити не буду. А якщо так – простирадло до лави повісити можна, тазок, мило – усе на лаві.

ГІСТЬ. Якось так це... Дивно... *(Перевішує простирадло.)* Я тільки сорочку... теє...

ЖІНКА *(відвертаючись до вогню)*. Мені до того ніякого діла! І які ці чоловіки дивні! Як до незнайомої хати прийшли – можна роздягатися без страху, а як поговорили – то вже й сорочку скидати не хочуть! Пани ви!

ГІСТЬ *(за простирадлом)*. Пани не пани, а голим перед іконами якось... не так.

ЖІНКА. А коли народжувалися, то не дивно було, що голі? Чи коли хрестили? Тоді всі були голі, але щасливі.

ГІСТЬ. То коли дуже малі. А зараз без грошей – біда, відкривай ворота! Друзі від мене всі, як один, відвернулися, як моя фірма кризи не подолала. Усі відвернулися! Я тоді й зрозумів, що гроші – то все! Вони тобі й друзі, вони тобі й батьки. Усе!!!

ЖІНКА. Природним стояти перед іконою не хочете, а верзти усілякі дурниці – то це на раз?

ГІСТЬ *(виринає головою з-за простирадла)*. Які ж це дурниці? Усе має ціну! І ви, і ваш будинок... До речі, а чому ви свій будинок не продали?

ЖІНКА *(хитаючи головою)*. Отакої! У мене є ціна! Ні, я для вас занадто коштовна, чоловіче. А будинок. Хіба кому він треба? Хочете купити?

ГІСТЬ. Хто ж таке купить?

ЖІНКА. Вони, чоловіче. Вони й купують. І без газу, і без електрики. Адже в їхніх домах свої електростанції! Так би мовити, знають свої методи. Головне, щоб земля була, а в мене землі тепер більше за всіх у селі!

ГІСТЬ *(сплескуючи руками)*. Більше за всіх! У вас? Гм... Це ж як?

ЖІНКА. Кажу ж – не ворушіться! Сусідка моя, коли помирала, мені дарчу на хату й землю віддала. Адже в неї своїх давно немає – усі померли: і муж, і сестра, і дітей давно поховала, ще у війну. Бабі Раї лише одне спокою не давало. Ще її батько в поміщика орендаторську землю викупив, а їх сім'я селянами-куркулями й іродами звалася. Власті навіть приплели! До стінки не раз і не два ставили! Мов, віддавай народові, гад! А кому ж віддавати? Чи вони – волоцюги та поліціанти – знають, як то із землею обходитися?! Знай п'ють та гуляють! Горілка для них і небо, і щастя! Чи це господарі?! А вони все били його та били! Ой, скільки били!... Хоча земля все одно в них залишилася, тому що худоба краще за осоку нічого й не знала. А ось тепер баба Рая боялася, що прийдуть тепер ішні, ті, хто всю цю справу з котеджами прокручують, й нічого не запитають – просто заберуть землю й навіть не до стінки поставлять, а просто так – босоніж на всі чотири боки пошлють! Лише про це й просила: «Бережи, Яшо, землю. Бережи!!!»

ГІСТЬ *(немов кашлянув, промовляє ім'я)*. Яшо? Це вашого чоловіка вона просила?

ЖІНКА. Хто?

ГІСТЬ. Та стара ця! Ну сусідка ж!

ЖІНКА. Немає в мене мужа!!!

ГІСТЬ. А Яша – це син?

ЖІНКА. Чому син? Мене Ярославою назвали, а в селі Яшкою прозвали. Тому що Ярі в нас уже дві були – одна дочка голови, а друга – в бухгалтерії на бійні працювала. Лише тепер і немає нікого, а мене все тіткою Яшею так і звуть.

ГІСТЬ *(убік)*. Воно й не дивно, що з таким ім'ям заміж не вийшла. А скільки ж їй років? Хоча... Яка тепер різниця? У селі рано бабкою станеш. *(До жінки.)* Чи багато землі вам сусідка відписала?

ЖІНКА. А вам уже цікаво? Усім цікаво до чужого добра! Багато не багато, а чотири гектари до моїх тридцяти соток досить! Лише тепер це як кістка в горлі – щодня через це до мене на джипах їздять – мовляв, продайте, вам легше буде! На старість грошей дамо! Чи не хочете квартиру в Києві? Або будинок? Басейн вам побудувати можемо!

ГІСТЬ. Ну, басейн теж непогано.

ЖІНКА. Навіщо? Адже я з нашого села ніколи й не виїжджала. У нас річку перейти убрід можна, тому плавати я так і не навчилася.

ГІСТЬ. А чом би й не навчитися тепер? Ну, ви подумайте! Лежиш собі на матраці, про своє мрієш, у руках — коктейль. Хочеш пий, хочеш — у воду! А тобі що? *(Руками водить, ніби пливе.)* А в тебе і прислуга, і шофер! Усі є! Що хочеш, те й роби, валяйся в басейні цілими днями! Хочеш їсти — тільки скажи, хочеш — веселися. Головне, щоб гроші були... *(Заплющує очі.)* Моделі коло тебе — мов зграя...

ЖІНКА *(підказує)*. Собак? Ось... усі нитки заплутали! Помічник із вас...

ГІСТЬ. Тьху... Та ви цілий готель тут можете зробити!!! Цю стару халупу знести, а на її місці — палац!

ЖІНКА. І хто в нас відпочиватиме? Ліс та й річка. І та майже пересихає в літню спеку. Навіщо щось міняти, особливо якщо те, що тепер, і так добре?

ГІСТЬ *(підхопився та показує руками, що нитки падають, огортаючи все навкруги, немов перев'язуючи весь простір)*. Добре? Ось це ви називаєте добре? Ні тобі світла, ні води! Такі, як ваша, халупи лише після війни й будували! Адже тепер можна в будинку мати все, що захочеш — хоч кінотеатр, хоч стайню дорогих коней або величезний басейн!

ЖІНКА *(встає, хапаючи його за руки)*. Припиніть це! Ось, розкидали по всій хаті! Басейн мені й так не треба, а стайня в мене своя є. Гарні там коні, головне, що працювати люблять. А дорогих мені нащо?

ГІСТЬ *(у бік)*. Еге, стара, дурна... Нічого про життя, окрім своєї халупи, не знає! Тільки час марнує своїм життям.

ЖІНКА *(нанизуючи нитки на клубок, обходячи його з різних боків, збирає нитки)*. Ви про час? Так, так, вже пізно. А що до часу будівлі — цей будинок і справді дід будував після війни з руїн, що після старої церкви залишилися.

ГІСТЬ *(здивовано)*. З церкви?!

ЖІНКА. А що ви так дивуєтеся? Інших каменів і матеріалів просто не було. Бабуся п'ять років у землянці з двома дітьми жила, поки дід із фронту не повернувся. Іншого житла їм ніхто б не побудував. Коли хати німці підпалили, то старці, що ще пам'ятали, як землянки в першу світову рили, бабам і розповідали. Бабуся вже тоді народжувати збиралася, так їй першій і викопали. Вона так у землянці сама й народила. Адже кликати когось довго, та й мороки іншим не треба. Ось так і жили: німці прийдуть — зруйнують, наші прийдуть — за німців запитують, чого це ви живі? Чому вас німець не чіпав? І так до кінця війни — то ті, то ці. Поки, нарешті, все не скінчилося.

ГІСТЬ. Так... Важко їм довелося.

ЖІНКА. І я так думаю, тому й не продам цей будинок, поки сама не вирішу. Тут пам'ять моя — мені бути тут треба.

ГІСТЬ. Чому?

ЖІНКА. Пізно вже. *(Жінка збирає нитки у кошик, бере покривало й вішає на мотузку, на якій висить простирадло.)* Я вам на лавці постелю. Зараз дві лавки з'єднаю, і нормально спати можна.

ГІСТЬ. На лаві?! А що, іншого ліжка, окрім цієї лави, немає? Я ж після такої ночі, що з труни — спину ніколи не розігну!

ЖІНКА. Ось тобі й маєш! *(Сплескує руками.)* І знала ж, що буде так! Ні, ну робиш людям добро, а тобі ніхто не подякує!

ГІСТЬ. Дякую! Дуже дякую!!! Але спати я на вашій лавці не буду! Я вже краще всю ніч біля вогню просиджу!

ЖІНКА. І що за люди пішли? Знала, знала ж! *(Стягує подушки з ліжка й кидає їх на лаву, ковдру теж переносить.)* Дайте пити, будь ласка, а то так їсти хочеться, що й переночувати ніде! Гаразд, лягайте на ліжко. *(Показує рукою.)* Я сама на лавці спати можу.

ГІСТЬ. Так, може, я просто посиджу? *(Іде до своїх речей, шукає цигарки.)* Покурю...

ЖІНКА. І весь мені будинок спалите? У мене ж підлога з дощок, стара вже, що й від сірника спалахнути може! Ні, дякую, йдіть спати на ліжку! Мені так спокійніше буде!!!

ГІСТЬ. Дякую вам, газдинько! *(Швидко йде за простирадло, що відділяє ліжко від іншої частини кімнати, стягує сорочку.)* Дякую!!! *(У бік, тихо.)* Скільки ж їй років, га? Немов і молода... *(Роздивляється фотографії на стіні.)* Обличчя немов і гарне. Мабуть, молода. Тільки в старому, як справжня бабка.

ЖІНКА *(збирає кошик та відсуває стільці, закриває камін)*. Так, так... Ще про мій вік поговоріть! Краса! Кому вона взагалі треба?

ГІСТЬ. Може... усім?
ЖІНКА. Де там! Ви, чоловіки, тільки про те й думаєте!
ГІСТЬ. Наклепи! З вами я ні про що таке не думаю! Тільки... Хустка у вас, як у старої. Невже грошей нема на нову?
ЖІНКА. Нова чи стара... При чому тут гроші? У мене нових речей повно. Кому вони треба тут? У зливу? У моїй же хаті? Хустка служить більше, ніж ваша краса.
ГІСТЬ *(дістає гаманець, лічить купюри та кладе гаманець під подушку).* Краса врятує світ!
ЖІНКА. Краса? Побалакайте ще! Краса — це лише шкіра. Вона швидко в'яне, як трава у сильну спеку. І восени від холоду.
ГІСТЬ. Як гроші дам за те, що пустили переночувати, то купіть на них якесь платтячко. Ви б одразу стали красунею!
ЖІНКА. У платтячку... чи без нього?
ГІСТЬ. Гм... чи я таке казав? Гроші вам дам та...
ЖІНКА. Відчепіться ви зі своїми грошима! Хочете, я вам дам? *(Лягає на лаву.)* Гроші, гроші... Як мій вітчим вже! Він теж все про гроші думав. Навіть перед смертю — гроші. Чи воно того варте?
ГІСТЬ. І що, знову про минуле говоримо?! Чи інших розмов немає? А взагалі так говорять, коли їх нема. А коли були — у мене все було гаразд: друзі, квартира, навіть дружина була. А як криза — усі відвернулися, то я все й втратив!
ЖІНКА. Я дівчинка маленька, у мене платтячко рябеньке. Я не знаю ні «аз», ні «буки», тому подаруйте щось у руки!
ГІСТЬ. Це декларування вашого улюбленого віршика?
ЖІНКА. Ні, вашого життя.
ГІСТЬ. Що?! Натякаєте що я дівчинка в рябому платтячку?
ЖІНКА. Натякаю, що вам постійно щось потрібно мати в руках, немов малій дитині іграшку. Не ображайтеся.
ГІСТЬ. Іграшка... У дитинстві мені їх дійсно не вистачало. Дарували лише родичі, інколи дуже старі. Грошей у нас не було.
ЖІНКА. Знову про гроші? Ви мені інше скажіть.
ГІСТЬ. Що?
ЖІНКА. Як вас по паспорту?
ГІСТЬ. Що? А, ну це. Олексій. Олексій Вікторович Мішаний.
ЖІНКА. Олексій. Зараз такими іменами рідко кого звуть. Більше щось закордонне — Адам чи Майкл!
ГІСТЬ. Ми з Катюхою, ну, тобто з колишньою, теж хотіли. Якось по-гарному! По-біблійному щоб. Самсоном або Іоанном гадали! А тепер і на краще, що не було.
ЖІНКА. Не було або не стало?
ГІСТЬ. Не стало...
ЖІНКА. Тому й розлучилися?
ГІСТЬ. Не знаю.
ЖІНКА. Як так, що не знаєте?
ГІСТЬ. Ось так! Дружина відпочивати до Італії поїхала. У неї там сестра працює. Затрималася на три місяці. Я чесно гадав, що через клімат, адже там, кажуть, корисно й лікарі рекомендують. У мене ж криза! З грошима обвал! Долар так підскочив, що тільки штани тримай! А вона мені лист — мовляв, вимагаю розлучення, не хочу нічого спільного!
ЖІНКА. А дитя?
ГІСТЬ. Сказала, що аборт не робила. Але я не вірю. Думаю, що давно хотіла. Вона мені каже: «Як дитину без грошей ростити?» Я відповідаю, що мамка ж мене виростила. А вона: «Воно й видно!»
ЖІНКА. Дивно. Так, Кися, зараз молочка. *(Встає і йде до столу.)* Інші геть, як біси, ведуться. А я все ніяк не можу.
ГІСТЬ. Що?!
ЖІНКА. Нічого. *(Приносить молоко до подушки.)* У мене кішка другий тиждень хворіє. Собак із котеджів охорона спускає, щоб курей давили і селяни швидше із села вибиралися. Я все її ховала. Ховала, а вона геть у кватирку вилізла і надумалося їй ночувати на вулиці! Тепер ось... Фельдшер сказала, що приспати треба, а я все сподіваюся...
ГІСТЬ. На диво?

ЖІНКА. На диво для моєї кішки. А для дитяти, мабуть, і не на те б сподівалася!
ГІСТЬ. Усі так кажуть *(Відвертається до стінки.)* Катюха теж божилася спочатку, що дітей ростити будемо! А потім – лише і звинувачувала, що такий та сякий – вдома не буваю, про неї не запитую!

Пауза.

ЖІНКА. Може, дійсно не запитували?
ГІСТЬ. Слухайте, вам що за діло? Я у вас запитую, як мені жити, чи що? Дякую, що пустили, дякую, що нагодували, але на цьому все! Гроші я вам вранці віддам, а більше я вам нічим не зобов'язаний!
ЖІНКА (*відвертається до стінки*). Усі ви, чоловіки, сволоти! Собаки!
ГІСТЬ. Це жінки – суки. Це ви собаки!

Пауза.

ЖІНКА. Так, так. Знаємо, рідна, знаємо. *(Повертається до подушки, але не встає.)* Боляче, Кися, потерпи. Потерпи і засинай, мила. Аааа...
ГІСТЬ *(тихо)*. Божевільна! До подушки співає!
ЖІНКА. Не будіть! Тільки ж заснула!!! Засинай! Шшшшшш...

Ой, у котика-кота
Люта мачуха була-ла-ла...
Ой, колотила, колотила,
Била мачуха кота...

Колотушок надаю,
Колотушок двадцять п'ять.
Дитя гарно буде спать!

ГІСТЬ. Господи, що за пісня? Увесь сон прогнали!!!
ЖІНКА. Мені її мамка співала.
ГІСТЬ. Жах якийсь! Чому ви дітей навчаєте?
ЖІНКА. А я і не навчаю. Так само, як і ви.
ГІСТЬ *(підскочує)*. Чого ви мене ображаєте? Я, може, краще за вас вмію колискові співати!!!
ЖІНКА. Ви?
ГІСТЬ. Гм, гм... *(Сідає.)* Цить, цить, не плач, принесе батько калач, медом помаже та сам і з'їсть!!!
ЖІНКА. Гарна пісенька!
ГІСТЬ. Іншої, на жаль, не знаю...
ЖІНКА. Що, мати погана була?
ГІСТЬ. Ні, мати якраз гарна, але колискові вона співати не вміла.
ЖІНКА. Зрозуміло. Ану, ану, лягай, Кися. Я тобі гарнесенько заспіваю! Ой ти, котику, коток, заховайся в куточок, не буди діточок, бо вони маленькі, спати раденькі... А-а-а-а-а...
ГІСТЬ. Уже краще... Жаль, що ви божевільні! І як я раніше не зрозумів? Кішка, кішка... Яка ж це кішка?
ЖІНКА. Я ваших оцінок не потребую! Спіть собі!
ГІСТЬ. Як же його спати, коли не засинається? *(Позіхає.)*
ЖІНКА. Спіть, спіть...
ГІСТЬ. Я в чужій хаті рідко сплю.
ЖІНКА. Чого ж лягли?
ГІСТЬ. Не стояти ж? Я вам гроші за себе...
ЖІНКА. І що ви все про гроші?
ГІСТЬ. А про що? Тепер я тільки про них і думаю, бо їх нема!
ЖІНКА. Тому зрозуміло, чому від вас жінка пішла!
ГІСТЬ. Самі ви... Молода, але стара та... з кішкою! З подушкою, як із дитиною! Сміх та й годі!

ЖІНКА. Так, так... Мені всі кажуть: дурна, дурна...
ГІСТЬ. Вони мають рацію!
ЖІНКА. Кися у мене вже шістнадцять років. Я її в лісі знайшла. Тоді ще в казки вірили, що чорні кішки — відьомські тварюки. А її, малу, мабуть, собаки сільські подрали, і вона з двору втекла. Тоді ще сусідка моя, баба Рая, сказала, що я біду в будинок несу і що це не кішка, а відьма із сусіднього села переродилася.
ГІСТЬ *(відвертається, намагаючись не слухати)*. Дурниці якісь розповідаєте!
ЖІНКА. І я так казала. Сказала, що не вірю, і додому віднесла. Думала, якщо виживе — у себе назавжди залишу. Вижила. Так сусідка мені все її труїти пробувала. То яйце отруєне суне, а то курча заморене.
ГІСТЬ. Сволота яка ця ваша тітка Рая!
ЖІНКА. Я теж так тоді стала думати, Кисю з будинку перестала пускати. Боялася, що, якщо сусідка зовсім із глузду з'їхала, — й пса спустити на неї зможе! А потім, коли звістка прийшла про Івана, то сусідка й перестала нас діставати. Сказала, що щастя своє я все одно вже втратила і що відьма тепер мені лише добром за це служити стане.
ГІСТЬ. Дурна сусідка... А який іще Іван? Ця байка вже цікавіша.
ЖІНКА *(обіймає коліна, як дівчинка)*. Наречений, жених тобто мій. Ми з ним одружуватися надумали, а вітчим мій — дядько Віталік — довго згоди не давав. Говорив, хто землі не мав, господарем бути не навчиться. Довго чекали, три роки прохала!
ГІСТЬ. І що?
ЖІНКА *(знизує плечима)*. А що? Вітчим тоді до бджолярні їздив, дідова ще, але мед був добрий, зі всієї округи брали.
ГІСТЬ. І?!
ЖІНКА. Я тоді Івана з вітчимом попросила поїхати. Мовляв, допоможеш, у роботі йому підсобиш і поговорити так легше.
ГІСТЬ. Воно зрозуміло, що в роботі таке легше.
ЖІНКА. І я так вирішила. Їжу готувала, щоб навіть і на п'ятьох вистачило — лише щоб вітчим був задоволений, щоб побалакати.
ГІСТЬ. А готуєте ви гарно. Сам би тільки й їв... Але це пусте. Що далі було?

Пауза. Чоловік підвівся на ліжку.

ЖІНКА. Та... вітчим повернувся. Весь червоний, так, ніби фарбував хлів або теля зарубати довелося. Злий, втомлений...
ГІСТЬ *(протяжно)*. Не зрозумів... Знову якась маячня!
ЖІНКА. І я не зрозуміла! *(Говорить швидко, швидко, як на духу.)* Стала розпитувати, а він мені одяг кинув, наказав спалити й пішов на річку, щоб відмитися швидше. Я кажу, може, міліцію покликати? Сталося що? Може, знову якісь втікачі? Адже в нас ліс поруч, бувають ті, що з міста, до нас у ліс. Та й тижнями там ховаються. Дівчину в лісі знайшли, так вона, говорять, парубка якогось шукала, а точно, що не «наша» — на вигляд міська й одягнена не по-нашому, не по-сільському.
ГІСТЬ. Ну, з цим зрозуміло, буває й таке трапляється. Новини такі навіть не дивують. А ви ще з такими дурницями! Конкретно ви говорити не вмієте? Що тато сказав?
ЖІНКА. Сказав, що вранці сам до дільничного поїде. Я думала бігти до бджолярні. Потім вирішила, що на велосипеді швидше, а вітчим мене не пустив. Сказав, що вранці все роз'ясниться і щоб я не напускала паніки. До бабки Раї послав, вона мені тоді сонний відвар в чай плеснула, що я два дні й проспала.

Пауза.

ГІСТЬ *(встав, відсунув простирадло і, підійшовши до столу, випив із глечика води, обливаючись і витираючи воду рукою)*. Іван?
ЖІНКА. Так. Дядько Митько, наш дільничний, сказав, що ведмідь його загриз. Говорять, що увесь закривавлений на болоті лежав. Від болота до бджолярні два кроки ходу.
ГІСТЬ. Дивно... Виходить, що Івана вашого ведмідь чомусь у ліс тягнув? Меду хотів ведмідь! Ну, перешкодили йому — дав людині лапою і їси собі скільки надумається! Навіщо на болото тягнути?!
ЖІНКА. Звідки мені знати? *(Знову лягає.)* Мені тоді все одно стало, як і навіщо. Головне, що немає Івана. Адже я з армії його чекала, потім ще три роки. Чекала, чекала... Про

дітей говорили, про сад. Що скільки в саду молодих дерев посадимо, стільки дітей у нас буде!

ГІСТЬ. Посадили?

ЖІНКА. Ні. Лише одне встиг тієї весни посадити. Вітчим його так лаяв за це. Мовляв, на чужу землю зазіхаєш, своєї не маючи!

ГІСТЬ. І що за дерево?

ЖІНКА. Вишня. Гарна була, квітнула, як наречена. Лише... Вітчим її викорчував і спалив. Сказав, що чужих рук йому на його землі не треба.

ГІСТЬ. Дивний у тебе цей вітчим. *(Сідає на стілець за столом.)* Моє! Усе моє! Навіть нагадує когось... Але кого? Багатий чи що був?

ЖІНКА. Не знаю... Коли з Афгану повернувся, то з Києва виїхав. Приїхав він спочатку в сусіднє село, але там у нього щось не склалося. Тоді мій дід дуже хворів. Дід і запропонував йому в себе і роботу, і житло. Через рік, коли вже остаточно стало відомо, що батько не повернеться, мати з ним і розвелася.

ГІСТЬ. Як так?

ЖІНКА. Просто. Поїхала в місто. Їй і зробили виписку, що з мужем, як тоді полюбляли казати жінки, більше п'яти років не живе, тому й розводять. Тоді вітчим і зробив їй пропозицію. Мама погодилася. Дід дуже радів, казав, що вітчим буде гарний хазяїн. Шкода, що тієї зими дід і помер. Вітчим на тому ґрунті навіть запив. Довго не просихав, тому матері й довелося все самій робити. Подейкували селом, що вітчим діда дуже любив.

ГІСТЬ. Мабуть, ваш дід був хорошою людиною.

ЖІНКА. Не знаю. Його я пам'ятаю погано, мені всього сім років було. Хоча те, що й пам'ятаю, краще не згадувати. Дід мені не рідний, та й мати моя з ним часто сварилася. Тому говорити нічого не можу про діда. Та і про матір теж.

ГІСТЬ. Що так? Теж нічого про неї не пам'ятаєте?

ЖІНКА. Чому не пам'ятаю? Багато що пам'ятаю... Любила вона вітчима сильно. Усе казала, що без нього помре! І все йому пробачала. Адже він мужик був видний, а в селі все більше розлучених. Ось із ними він і став ночами тинятися. Там йому і наллють, і постелять.

ГІСТЬ. А мати терпіла?

ЖІНКА. Ну, бувало, і вона починала злитися. То лише тоді вітчим її в хлів відводив і після цього вона була тихіша, ніж зараз Кися.

ГІСТЬ *(убік)*. Подушка на ім'я Кися! Божевільна! *(Жінці.)* Так бив її вітчим?

ЖІНКА. Так, але так непомітно, що я довго не знала. Та й мама ніколи не кричала. Одного дня я думала сказати про це дядьку Митьку, так мати мене сама скалкою огріла. Сказала, щоб я в дорослі справи не лізла, не вказувала, як жити!

ГІСТЬ. Важко з такою матір'ю. З моєю мамкою теж не легше було: і огріти могла, і дільничому накапати, але ж із хлопцями теж інакше не можна. А ось дівці таке сказати, мабуть, важче. Та й пам'ятається довше.

ЖІНКА. Не знаю, не порівнювала.

ГІСТЬ. А де мати зараз? Виїхали вони з вітчимом?

ЖІНКА. Куди?

ГІСТЬ. Не знаю. Може, у місто? У нього там квартира була, так?

ЖІНКА. І чого ви все про квартири та хати розпитуєте?! Хоча... Так, була квартира. Кажуть, що велика. Але я сама не знаю. Мені до цього мало діла. Немає – не треба. За своєю б землею вдивитися! Так голова казав, він приятелював із вітчимом колись. На полювання разом ходили.

ГІСТЬ. Виходить, не в місті батьки?

ЖІНКА. Не в місті.

ГІСТЬ. А де?

ЖІНКА. Не ваше діло! Там, де і належить їм! У кінці Зеленої вулиці!!!

ГІСТЬ. Будинок мрії – Зелена, 33!

ЖІНКА. Будинок мрії? Ба... Я б не сказала! По мені – так краще туди пізніше, у цю мрію навідатися.

ГІСТЬ. Ви що бормочете?! Божевільна... Дивіться, яка фотографія! *(Підхоплюється, показує.)*

ЖІНКА. Велика. Але... такого будинку в нас точно на вулиці немає. Якщо тільки не з тої сторони землі.

ГІСТЬ. З якої сторони?

ЖІНКА. З пекла! *(Усміхнулась.)* Хоча не думаю, щоб чорти вам ось такий лист написали. Хоча... воно ж усе буває *(Встає, іде на кухню, дістає склянки та пляшку.)* Давайте вип'ємо? Я, узагалі, не дуже п`ю, але й такі об'яви мені ще читати не доводилося. За ваше здоров'я! Чи то душу... *(Випиває.)*

ГІСТЬ *(підходить і бере склянку)*. Що ви таке верзете? До чого тут моя душа?

ЖІНКА. Мабуть, якщо вам такі оголошення шлють, то за душу тільки й треба пити!

ГІСТЬ. Що ви бормочете? Ви знаєте, де мій котедж?

ЖІНКА. Ага, невеличкий. Хоча, говорять, що ті, хто там сплять, не заперечують і всім задоволені!

ГІСТЬ. Чим? Хто ще там може спати? Не второпаю...

ЖІНКА. Усім! Ну там землею, черв'яками чи то росою...

ГІСТЬ. Ви справді відьма! *(Перевертає та виливає на підлогу настоянку зі склянки.)* Тому до вас дороги нема! *(Іде до своїх речей.)* Зараз же! Зараз же йду звідси!!!

ЖІНКА *(сміється)*. Так, так... Здихатися не знала як, а тепер самі втікаєте! Ідіть! Ідіть у той бік! Давайте, давайте!!!

ГІСТЬ *(не обертаючись)*. Відьма!!! Куди мені йти?

ЖІНКА. До Зеленої, 33? Ви що, дурні?

ГІСТЬ. А я вас не запитував!!!

ЖІНКА. У моєї кицьки спитайте! Вона незабаром туди збирається!

Чоловік, обернувшись, кидає в подушку свою мокру сорочку.

ГІСТЬ. Пішли ви всі в пекло!

ЖІНКА *(кидаючись до подушки)*. Ідіть самі!!! *(Прикриває собою кішку, відвертаючись від нього та замружує очі.)*

Світло гасне й одразу спалахує під звук дверей, що закрилися.

ЖІНКА *(кидаючись до дверей, відчиняє їх)*. Куди? Там же злива!!! Куди ви!!! Дурень...

Крапає дощ. Жінка нерухомо слухає.

ЖІНКА. Яка тиша. У таку погоду не ходить ніхто. Чи то мені примарилося? Якийсь чоловік, якесь оголошення... То мені вже говорити ні з ким, так воно й ввижається. До мене ж не ходить ніхто.

Знизує плечима та йде до столу, натягує хустку.

ЖІНКА. Та ні, дві склянки. Чи був хтось? Знаєш, Кися? *(Збирає та витирає посуд, підмітає хату.)* Знаєш, але нічого мені не скажеш. Як тоді, на сіні, коли мати знайшли. Як тоді, коли я в баби Раї два дні проспала. Як і тепер. Нічого ти не скажеш... Господи!!! *(Кидає мітлу, підбігає до подушки.)* Ну чому ти нічого ніколи не кажеш?!

ДІЯ ІІ

Великий стіл, за яким сидять Голова та Аніська, які співають.
Входить Петро.

ГОЛОВА. Пішов?
ПЕТРО *(сідає)*. Упав, мов мертвий. Слабкий цей Васька, лише теревенить, що я те, я се!
ГОЛОВА. Так ти до неї ще не ходив?
ПЕТРО. Багато роботи!
ГОЛОВА. Оце ти називаєш роботою?
АНІСЬКА *(позіхаючи)*. Не сваріться! Вона – дурна баба! Як із листом прийдете, та ще й у міліцейській машині – усе підпише та все віддасть!
ГОЛОВА. Ти б віддала?
АНІСЬКА. Тобі навіть своє серце!
ГОЛОВА. Мені твоє серце – мов рибі калюжа! Мені гроші б! Хочу поля ці, що в неї, засіяти помідорами! А то що ж таке коїться? Її хіба земля? Рая дурна була – землю під сад та кукурудзу. А тепер нащо та кукурудза? Чи той сад? Вишня, персики – цього добра повно на ринках! Мені овочі треба!
АНІСЬКА. А може, квіти? Зараз це модно! Троянди, оці... як їх там... орхідеї...
ГОЛОВА. Які ще квіти!!! Дурна баба, дурний обоз! Тобі б лише встрянути!
АНІСЬКА. Але ж ти казав, що кожному ця земля...
ГОЛОВА. Яка земля? Це земля сільради! А хто її голова?
ПЕТРО. Може, я, тее, частини під цвинтар продам? Зараз міських багато приїжджає. У Києві цвинтар дорожчій за житло! Я б собі... камін зробив. Як ото в Ярослави дід! Гарний камін!!!
ГОЛОВА *(показує йому дулю)*. Кукіш тобі з хріном! Не буде там цвинтаря! Земля буде під овочі!
ПЕТРО. Але ж ти казав, що на котеджі піде...
ГОЛОВА *(швидко підскакує та б'є його в обличчя)*. Які ще котеджі? П'яні, мов свині! З вами й говорити противно!

Голова йде. Аніська сідає ближче до Петра. Співають «Ніченька».
Дім Ярослави.
Важкий стукіт у двері.
Жінка повільно йде до дверей і відчиняє навстіж.
Входить чоловік у довгому плащі без капелюха.

ЖІНКА. Ви! Живий... Справжній!
ГІСТЬ. Я... *(Намагається струсити багнюку.)* У яму впав. Думав, що просто яма. А як почав вилізати – ухопився за щось... А там хрест! Господи... *(Сідає на лаву, прямо на подушку.)* Я в майбутню труну впав!!! Розумієте?!
ЖІНКА *(підходить до столу, наливає настоянки повну склянку)*. Це Петро, що цвинтар охороняє, ще й могили викопує, якщо за гроші. Він часто викопує раніше, щоб потім не працювати. Викопає – гроші отримає і давай пити! У Аніськи всі гроші й пропиває.
ГІСТЬ. У тої, що з Арабом та з матір'ю-калікою?
ЖІНКА. З нею ж. Вона ж самогонку таку робить, що після неї горілка – немов та вода! Її тому всі чоловіки й люблять. Та чогось женитися ніхто й не хоче. Мати ж в неї калічка. Кому воно треба?
ГІСТЬ. Виходить, Аніська теж не чесна? Самогонку робить.
ЖІНКА. А хто не робить гріха? *(Підходить, простягає йому склянку.)* Ми всі не без гріха. І я, і ви. І, мабуть, моя Кися, якщо так її Бог мучить.
ГІСТЬ *(дивиться на подушку, на якій з'явилася кішка.)* Кішка! Чорна... *(Прикриває очі рукою.)* Мені щось зле.
ЖІНКА. А ви випийте. Не хвилюйтеся, це лише настоянка з вишні.
ГІСТЬ *(посміхається)*. Вишня? Шкода, що не та, ваша. Із тої байки про Івана...

ЖІНКА. Моя! Я ж тоді не ту вишню вітчиму показала. Із саду баби Раї молоденьку взяла, та до нас у сад закопала. Її вітчим і спалив. А моя — он! *(Показує у вікно.)* Така висока, що, як біля неї стоїш, неба не видно. А квітів на ній — мов наречена в дорогому вбранні!

ГІСТЬ. Усі ви — наречені! *(Випиває залпом.)* Спочатку як ті кішки... І звідки ж вона з'явилася? А, біс із нею! Жінки, як кішки — ластитеся, мов горя не знатиму, а потім — такі кігті з пазурів випускаєте, що й дихати важко!

ЖІНКА. Ото випили...

ГІСТЬ. Та годі вам! Чого ви одразу не сказали, що Зелена, 33 — це цвинтар?

ЖІНКА. А ви запитували? Я вам чесно намагалася сказати, що, мовляв, там чорти, черв'яки. А ви що? Відьмою мене обізвали!

Нявчання кішки.

ГІСТЬ *(дивиться на кішку)*. Марення! Я божеволію... Чи заразився від вас? Чи просто заразом? *(Жінці.)* Слухайте... Ідіть, ідіть... *(Прикриває обличчя руками.)* Кудись!

ЖІНКА *(руки в боки)*. Ану, самі йдіть!!! Розляглися на моїй подушці та в моїй хаті!!!

ГІСТЬ *(встає й повільно йде до дверей)*. Іншого від вас і не чекав.

ЖІНКА. Куди? Дощ такий! Дурний! До ліжка! Але спочатку покидайте мені ваші речі! Я зараз же їх виперу!!! У мене тільки й багатства, що мамчине та вітчимівське. А ви в ньому по цвинтарю, та ще й у труну! У такому не можна ж ходити по людській хаті! Зараз же зніміть!

ГІСТЬ *(починає стягувати речі)*. Будинок мрії... Хто ж його прислав мені, га? Тварюка якась...

ЖІНКА *(знизує плечима)*. Чи, може, помилилися? *(Іде до ліжка, дістає валізу та відкриває її, шукає сорочку та штани.)*

ГІСТЬ. Чи так помиляються?

ЖІНКА. Це ваш будинок мрії, вам і знати. Ось тримайте. А це... *(Показує фотографії, що були у валізі.)* моя мама. Це вона ще з батьком. І це вона. Це мій дід. Це знову мама.

ГІСТЬ. Нові історії? А де ви?

ЖІНКА *(незважаючи на його слова, немов не чула)*. Вона в мене гарна, усі чоловіки задивлялися!

ГІСТЬ. Так, так, гарна... А де ваші фотокартки? А то все про когось та про когось! Немов вас зовсім і нема!... *(Вихоплює одну з фотографій.)* А це вітчим?

ЖІНКА *(помовчавши)*. Так. Він самий. Є ще одна, коли він тільки приїхав.

ГІСТЬ. Покажете?

ЖІНКА *(дивлячись на нього)*. Які цікаві! Ніколи б не здогадалася, що ви мене справді слухали. Думала так...

ГІСТЬ *(запально)*. Ні, ні! Мені вельми цікаво!!! Де ще фотографії вашого вітчима?

ЖІНКА. Ну, може, на горищі? Або ні, там, за піччю, там у нас комора велика.

ГІСТЬ *(кидається до каміна)*. Знайдіть зараз же! *(Перечіпляється через мітлу.)* Це що?

ЖІНКА. Не забилися?

ГІСТЬ *(розглядає, об що перечепився)*. Мітла... А чого вона посеред хати?

ЖІНКА. Бо я вчилася літати! Вдягніться чи що? Підлога в нас холодна — на самій землі лежить, так що особливо не загоряйте!

ГІСТЬ (повертаючись до ліжка, віддає їй мітлу). Знаєте, на машині краще. Здайте на права.

ЖІНКА. Як буду мати триста доларів, обов'язково здам!

ГІСТЬ *(знизує плечима, переодягається)*. Ви б теє... за простирадло... це ж вам не стриптиз.

ЖІНКА. Господи, ви вже вдруге кажете, що я підглядаю! Що надумали!!! *(Підхоплює мітлу, різко закриває за собою простирадло.)* Я на медсестру вчилася! Ще й працювала п'ять років!

ГІСТЬ. Багато!.. Вигнали?

ЖІНКА. Чому одразу вигнали? Сама пішла! Чого мене виганяти? Я при школі потім працювала. Директорка казала, що раз мій дід знав три мови, то я буду допомагати. Учителів мало, повиїжджали. Та й дітей нема. З трьох сіл до нашої старої школи й ходять. Бо в котеджах шкіл не будують. Там дітей до Києва віддають!

ГІСТЬ. Фотографії мені знайдіть! *(М'яко.)* Будь ласка.

ЖІНКА. Які ще фотографії?
ГІСТЬ *(виринаючи головою із-за простирадла).* Батька! Тобто... я мав на увазі... вашого батька.
ЖІНКА. Вітчима? А, так, я ж сама сказала, що там... так, там є. Здається...
ГІСТЬ. Знайдіть!
ЖІНКА. Самі знайдіть. *(Вказує на простирадло на стіні біля каміну.)* Мені випрати це ганчір'я треба! Хоча... *(Іде до дверей, кладе одяг у таз та виставляє за двері під дощ.)* Воно з неба чисте. Хай небо...
ГІСТЬ. Ангела пошле й вам випере?
ЖІНКА. Які ви на язик гострі! Зараз знайду я вам ваші фотографії *(Кінець простирадла піднімає на могузку та й заходить у наступну кімнату.)* І де ж вони можуть бути?
ГІСТЬ. Вони точно там?
ЖІНКА. Точно! У вітчима валіза була, ще з Києва. Я туди його старі речі й поклала.
ГІСТЬ. Яка валіза?
ЖІНКА. Стара.
ГІСТЬ. Може, вам допомогти?
ЖІНКА. Так, принесіть Кисі молока!
ГІСТЬ. Я? *(Дивиться на кішку.)* Молоко примарі? Це вже ні... *(Жінці.)* Я що вам, за нянь-ку? А... це ви так, щоб відчепився?
ЖІНКА. А ви всі такі — допоможу, допоможу, а потім, як Васька — гроші заробив і не заходить!
ГІСТЬ. Та що ви все про цього гада. Не всі чоловіки однакові! От я, наприклад, жінкам не вірю!
ЖІНКА. Ви? *(Сміється.)* От ніколи б не повірила!
ГІСТЬ. Га, га! А справді чого вам, жінкам, треба? Коли гроші є — то й усе добре, а як...
ЖІНКА. То ви дурні, якщо всіх копійками міряєте. От мені б хоч хто скажи — віддай мені кішку хоч за сто мільйонів, усе одно не віддам!
ГІСТЬ. Бо дурна!
ЖІНКА. Бо люблю!
ГІСТЬ. Кого?! Кішку?!! Та вона ж...
ЖІНКА *(з'являється з валізою).* ...любить мене. І мені цього досить.
ГІСТЬ. Досить? Чого досить? Нявчання? Постійно молоко носити подушці? До чого дійшло — я вже сам бачу, немов живу, чорну кішку! Відьма, кішка чи примара? У мене вже немає сил про це думати!!! *(Сідає за стіл, опускаючи голову на руки.)* Здається, я вже теж втрачаю розум... Немов бачу батька! Який же це батько? Цей гад давно десь згинув... Ні, я остаточно божеволію! Яка втома...

Нявчання кішки.

ГІСТЬ. Ваша відьма прокинулася!
ЖІНКА. Так? *(Іде до столу, сідає за стіл і починає роздивлятися речі у валізі.)* Кішка моя, хоч і не така гарна, як інші бувають, але найнеповторніша з усіх! Мишей, щоправда, боїться. Але це не головне. Головне — вона, коли стає холодно, приходить до мене, лягає мені на подушку та мурчить...
ГІСТЬ. Так! Щоб її з подушки не виганяли! О, я вже вірю, що вона існує! Точно божеволію! *(Підсуває стіл і теж роздивляється речі.)* Що тут є? О, старе ганчір'я! Ото знахідка!
ЖІНКА *(видирає в нього з рук).* Віддайте! Ви не праві! Це не ганчір'я! Це сорочка, у якій вітчим прийшов до діда працювати!
ГІСТЬ *(піднімає руки над головою).* Беріть, беріть! Мені цього ганчір'я й даром...
ЖІНКА *(ніжно складає сорочку в себе на колінах).* Ганчір'я! Це ж пам'ять! А щодо Кисі, то тут ви абсолютно та однозначно не праві! Вона мене любить!
ГІСТЬ *(глянувши на кішку).* Вона — це сон!
ЖІНКА *(незважаючи на його слова).* От коли захворіла була, ще й хвора за корінням, що на горищі, ходила та зі сходів впала — вона на мене лягла й так голосно-голосно муркотіла. Немов — уставай, уставай, Яшо! А тієї зими, от коли... *(Витягає речі дуже швидко, кидає їх на стіл, пість дуже ретельно до всього придивляється.)* холодно дуже було, кішка найперша почула, що дим іде до хати, а не з неї! Я ж спала, а вона до сусідів побігла й так голосно верещала, що вони й попросиналися!

ГІСТЬ. То ця примара ще й по сусідах бігає?

ЖІНКА *(підхоплюється до кішки).* Дивіться! Вона ж жива! Чого ви її, як мертву! Вона любить мене! Невже цього не досить, щоб теж її любити? А ви кажете! Що ж це, якщо не любов? Знаєте, усе ніяк не можу дізнатися, що з мамкою сталося, — чого вона в хліву опинилася посеред ночі? Чому померла там? Та й про Івана. Як хотілося б її запитати! Що трапилося? Чому ведмідь його вбив? Чому дядько Вітько мене приспав?

ГІСТЬ. То, може, ви просто не того запитуєте?

ЖІНКА *(довго дивиться на нього, підходить до столу).* А кого? Кого мені ще запитувати? Коли тільки кішка мене й жаліла! Мати п'яна ходила, вітчим завше на своїх гульках. Та й яка йому, чоловіку, справа до чужої дитини? Чи жива, чи ні? Він лише зітхнув би. Усе казав: нема з тебе користі! Заміж би віддав, та тільки за весілля платити не буду!!!

ГІСТЬ. То он чого ви з Іваном не одружилися. Ви весілля хотіли! А то любов...

ЖІНКА. Хотіла! А чому б не хотіти, коли це добре діло? У церкві хотіла! Якщо батько не віддає, то й батюшка наш не захотів вінчати! Сказав, що нам треба чекати! Отож ми й чекали!!! Чекали, чекали... І ось... дочекалася!!!

Кидає валізу на підлогу та ногою розкидає речі.

ЖІНКА *(кричить).* Хай йому, хай!!! Мене не віддав, сам гріха наробив! Кому я тепер треба?!

ГІСТЬ *(розглядає розкидані речі).* Може,.. кішці?

ЖІНКА. Одна вона в мене. Нікого немає. Голова сказав, що землі мої вони селом хочуть продавати. Треба роздати гроші людям! Говорив, що коли я не зголошуся — у міліцію підуть. Скажуть, що це я... вітчима.

ГІСТЬ *(завмирає).* Ви?

ЖІНКА *(сплескує руками).* Дурний? Чи я з собою драбину носила? Та ще й кілька чоловіків привела, аби такого, як вітчим — сто п'ять кілограмів — узяти та й повісити на самій високій балці. *(Відвертається, хапає склянку й тремтячими руками наливає настоянки та випиває.)*

ГІСТЬ *(встає та починає ходити коло розкиданих речей, обходячи її то з однієї, то з іншої сторони).* Із чистою совістю сплять гарно. А ви... може, ви його й не повісили, але те, що про Івана постійно казали, мовляв, ви — його, вітчима, та й убили. У цьому я певен! Люди так просто балакати не стали б!

ЖІНКА *(різко обертається, наступаючи на нього).* Та багато вони знають, ці люди! Ви знаєте? Лізуть усі з пропозиціями, грошима! Такі, як ви! Люди!!! Собаки! Казали, що вітчим діда любив, а він із ним тільки й сварився! На селі були всі впевнені, що вітчим гарний чоловік, а мати він мою бив! Казали, що Іван у нього гроші поцупив, а вітчим простив! А коли простив, то чого він його... *(Падає на підлогу, закриваючи долонями обличчя.)* Він його...

ГІСТЬ. Убив?

ЖІНКА. Не знаю! Я... кажуть, я дурна. Що балакаю про те, чого не розумію. Що божеволію від туги. Чи то від самоти... Може, я й справді дурна? *(Встає, підходить до вогню, простягаючи руку з кожним словом усе ближче.)* Мені інколи здається, що я й справді... з глузду з'їхала. Сни бачу — сад цвіте, а коли прокинуся — то довго не можу зрозуміти: жива я чи вже ні. Усе здається, що дядько Вітько до мене прийде. Як до діда, матері, Івана... Що ось зараз... зараз він і прийде! Мені... коли ви прийшли, здалося, що то він... наче це дядько Вітько, тільки... не такий. Молодший.

ГІСТЬ. Молодший? *(Різко підходить та відвертає її руку від вогню.)* Тоді ви, мабуть, не дурна, а дуже розумна. Може, заслуга вашої кішки? Бо дуже багато людей не помічали, що я схожий на батька. Тільки моя мати.

ЖІНКА *(відскочивши від нього).* На батька?!

ГІСТЬ. Так, він був сволотою. Усім казав, що в Афгані, а насправді в Росії був. Махінації якісь із товарами крутив. А коли дізналися про це — суд був, посадити хотіли, та потім майно, сказали, заберуть. Та він пропав. Мати потому моя довго людям не могла у вічі дивитися. Квартиру нашу, яка її батька була, забрали. Так ми до моїх сімнадцяти років у комуналці й жили. Мати вчителька, а живе в комуналці! Ви гадаєте, це терпіти було легко? Мати всміхатися перестала! А він, мій батько... *(Швидко йде до валізи біля ліжка та показує фотографію.)* виявляється, увесь час був тут! Біля Києва! Уявляєте? Його карний розшук навіть у Білорусі шукав, де в нього родичі. Навіть у Білорусі!!! А він тут... із новою жінкою, новим життям!

Гість сідає на підлогу, дивиться на фотографію.
Жінка повільно йде до нього, хоче щось сказати, потім сідає позаду нього так, що вони ніби торкаються один одного спинами.

ЖІНКА. Дядько Вітько?
ГІСТЬ. Велика сволота!
ЖІНКА. Він... бив матір?
ГІСТЬ. Мою? Ні. А втім, не знаю. Вона мені ніколи не казала. Мені ж не більше п'яти було, як він пішов.
ЖІНКА. Важко було самим?
ГІСТЬ. Мабуть, як і вам із ним.
ЖІНКА. Мабуть.
ГІСТЬ. Тільки одного я зрозуміти не можу — хто ж прислав мені те дурне оголошення? Не поїхав би я, не дізнався би зараз про цього гада!
ЖІНКА. Ненавидіти погано. Особливо близьких.
ГІСТЬ *(повертає голову, щоб подивитися на неї)*. Агов! Чи то не ви його речі розкидали та ніжками по них тупцювали?
ЖІНКА. То... жіночі дивацтва. Минулося.
ГІСТЬ. А що, ви справді ні з ким, окрім... гм... кішки, не балакаєте?
ЖІНКА. Так. Боюся. Що скажу щось зайве. Чи то люди бояться, що скажу зайве. Чи то думки мої зайві. Або просто дуже голосні думки в мене... Я вже заплуталася про це думати. Тому й не балакаю.
ГІСТЬ. І Голова дійсно хоче забрати у вас землю?
ЖІНКА. Так, сказали, що я божевільна. Якщо баби Раї гектари не віддам.
ГІСТЬ. Віддасте?
ЖІНКА. Ні.
ГІСТЬ. Чому?
ЖІНКА. Тому що я маю на них повне право!
ГІСТЬ. Чому ж самі не продаєте?
ЖІНКА *(знизує плечима)*. Бо не можна. Баба Рая не хотіла.
ГІСТЬ. Ви ж тут... як заживо...
ЖІНКА. Сама знаю, що це моя земляна могила. Але й віддати не можу! Земля!!! Вона жива! Її треба любити, треба садити, треба...
ГІСТЬ. А хочете, я вам за неї гроші дам?
ЖІНКА. Ви?.. Ні, не хочу.
ГІСТЬ. Тому що я син вашого вітчима, так? Такий самий?
ЖІНКА. Тому що ця земля жива. За гроші... гроші не можна... продати! А я... знаєте, ви, мабуть, не зрозумієте, але колись говорили, що чорна кішка — це на добро. Не на зло — а на добро, розумієте?
ГІСТЬ. Чорна на добро? Ніколи не чув. Стоп! Виходить, якщо я вас зрозумів, усі люди — собаки та кішки. Хтось, якщо в душі сволота, — то собака, а якщо не зовсім — кішка? Це я правильно говорю?
ЖІНКА. Яке вам діло?
ГІСТЬ. Мабуть, що ніякого. Але я син свого батька — розумієте? Тому я, певно, сволота! А це значить — собака? Чому ж мені до цього діло є?
ЖІНКА. А я дочка своєї матері! Але я не спилася й кішку ніколи не била!
ГІСТЬ. До чого тут кішка!
ЖІНКА. До того, що мене мамка била. Якщо ж я її дочка — то я повинна бути собакою!
ГІСТЬ. Якою ви себе, однозначно, не вважаєте.
ЖІНКА. Вважаю!
ГІСТЬ. ...Чому?
ЖІНКА *(швидко)*. Тому що я про все знала! І про матір, і... мабуть, що Ваня не так просто до армії пішов. Він від вітчима тікав, бо гроші в нього вкрав. А мені що? Мені тоді чотирнадцять було, мені аби мене любив. А який він — добрий чи злий... Яка різниця?
ГІСТЬ. То виходить, що Ваня був собакою?
ЖІНКА. Ні! Бо він же повернувся. Коли з армії прийшов — одразу до мене! Він мене кохав!

ГІСТЬ. Чи гроші мого батька?
ЖІНКА. Мого діда! Не було в дядька Вітька грошей! Усі, що мав, — від діда взяв! Дід тільки чоловікам і довіряв. Казав: як господар у дворі, то й у хаті прибрано!
ГІСТЬ. Мені, відверто, усе одно, прибрано чи ні. Лише щоб їсти було, та гроші в кишені. Я вже зголоднів. Така ніч видалася, що й у романах не читав!
ЖІНКА *(піднімається).* Гроші, гроші... Тільки й розмови, що про гроші! А мені б...
ГІСТЬ *(встає, іде до столу).* Романи читати? Пусте... Сам я не читав, але моя мамка вголос читала, то й я краєм вух слухав. Щоб було диво, щоб кохання всіх рятувало й лікувало!
ЖІНКА. То хай вилікує мою кішку *(Ставить посуд і сама сідає за стіл.)* У мене нікого-нікого немає! Хай у мене залишиться кішка.
ГІСТЬ. У мене теж.
ЖІНКА. Кішка? На мою не зазіхайте. Але... Ви ж одружитися надумали.
ГІСТЬ *(не замислюючись, дивиться на кішку).* Так, як тільки знайду якусь кралю.
ЖІНКА. І багато знайшли?
ГІСТЬ. Багато. Та тільки вони ті, що ви кажете, — собаки.
ЖІНКА. Чому ви так про них?
ГІСТЬ. Тому що, крім грошей, їм нічого й не треба! А тобі — товариство! *(Бере тарілку.)* Господи, смакота! І чого вашому Васьці було треба? Я б гроші на таку хазяйку ніколи б не проміняв!
ЖІНКА. А ви вже проміняли.

Пауза.

ГІСТЬ *(перестав жувати, потім знову їсть).* Ваша правда. Гроші частіше мене ведуть, ніж будь-що в житті. Може, тому й не бачив вашої... чорної та доброї? Бо й сам... собака? Чи то... *(Обмірковує.)* Був собакою? А людиною... чи то кішкою — чистою, тільки й того мати, що добро в собі, та йти, куди очі, мабуть, уже не зміг би.
ЖІНКА. З Києва? Куди очі? Чи у вас там життя не прекрасне? Говорять, там вулиці блищать, мов маслом намазані.
ГІСТЬ. Не знаю, то якщо ліхтарі в калюжах блищать. А так — багато собак, що й людині пройти боязно.
ЖІНКА. Яких собак?!
ГІСТЬ. Тих самих! ДАІ або просто Хтось, кому треба дати, а не даси — то й жити не дадуть!
ЖІНКА. Це в Києві?!
ГІСТЬ. Так, у місті. Я б, коли був молодшим, кудись би далеко-далеко поїхав. Так, щоб нікого не знати, ні з ким не балакати.
ЖІНКА. Ні з ким, ні з ким?
ГІСТЬ. Ви наді мною смієтеся? Ні з ким! Бути просто людиною! Ну... якщо лише з жінкою. Якоюсь гарною... але це не головне.
ЖІНКА. А що головне?
ГІСТЬ. Щоб мене поважала. Та аби була доброю!
ЖІНКА. Ну, таких, мабуть, довго шукати будете... *(Іде до простирадла, закриває його від столу, стягує хустку, розплітає волосся.)*
ГІСТЬ. Хоча... не так сказав! І добра — не головне!
ЖІНКА. А що?!

Жінка виходить із розплетеним довгим волоссям, бере зі столу миску та несе до кішки... Гість дивиться на неї.

ГІСТЬ. Щоб... *(Подивився на кішку.)* Щоб вона мене любила, як тебе ця чорна кішка! Як я її.
ЖІНКА. За що?
ГІСТЬ. А я знаю? За що тепер люблять?
ЖІНКА. Тепер... тепер уже не знаю.
ГІСТЬ. А кішку за що?
ЖІНКА. За те, що є.
ГІСТЬ *(відсуває тарілку).* А мене б любили? За те, що я є?

ЖІНКА. Знаєте, коли ви пішли – я думала, що мені це примарилося. А коли повернулися – немов рідну людину побачила... Соромно це казати, звісно.
ГІСТЬ. Чому ж соромно?
ЖІНКА. Тому що ми з вами обоє собаки, то, окрім того, щоб гризтися один з одним, бути не може.
ГІСТЬ *(підходить до неї).* Та, може, і не так буде? Живуть же собаки в парах.
ЖІНКА. То ті, що горя не знали.
ГІСТЬ. А може, саме ті, що його знали?
ЖІНКА. І ось так, без грошей? Без котеджу вашої мрії?
ГІСТЬ. Та ну цю мрію... до самого пекла!
ЖІНКА. Чому?
ГІСТЬ. Бо якщо тільки так і думати, як я цього вечора, коли в машині їхав, – аби більше сторгуватися, дешевше купити, щоб кралю завести і їй що дешевше купити... та й усе – купити, дешевше... Купити та щоб дешевше! Когось би обікрасти, з когось би здерти! То так краще й не жити. Не по-людськи жив, бо лише й думав – якщо батько так міг, то чому я не можу? Йому ж нічого не було! Тільки нам із мамою! А йому – рай! Так думав – так і жив!
ЖІНКА. Так усі живуть.
ГІСТЬ. То не всі – то собаки! Батько – пес, що бігає та на хвості лише горе людям, мов реп'яхів, заносить! Я гадав – що так можна! А виходить – він на землі пекло іншим створив, та й, окрім того, що сам дияволом став, дияволу й продався! Не хочу я цього життя! Розумієте? Гроші, гроші... *(Кидається до свого гаманця, що під подушкою на ліжку, розкидає гроші.)* Ось! Хочеш, я їх тобі подарую? Тут багато грошей! Картки – платинова, золота, срібна! Усе – на будинок мрії!
ЖІНКА. Будинок – це гарна мрія.
ГІСТЬ *(швидко).* Мрія? Га? А мрія ця – насправді труна! Але не кожен її помічає! Котедж здобув, від світу відгородився – і живеш собі сам для себе, але не господар, а чорт. Бо люди, якщо гарні, від людей не ховаються!

Біжить до вогню та кидає гроші у вогонь.

ЖІНКА. Що ви робите!!!

Жінка намагається дістати гаманець, гість хапає її за руки.

ГІСТЬ. Ні, хай горить! Пекло йому й повернулося. Це для батька!
ЖІНКА *(дістає попіл).* Яке пекло? Ви зовсім без грошей залишилися!
ГІСТЬ. Яка різниця? Тепер я знаю, що собака. І дуже хочу...
ЖІНКА. Чого?
ГІСТЬ. Не жити по-собачому! Бути...
ЖІНКА. Людиною? Та в нас тільки й люди – Голова, секретар... Але всі вони такі самі собаки, як і ті, що за тим берегом! Ким бути? Як жити?!
ГІСТЬ. По-людськи!
ЖІНКА. Ні, просто нормально. А як – усе одно. Лише щоб собак не було так багато навколо. А собаки добра не бачать.
ГІСТЬ. То, може, ти їх перестанеш бачити?
ЖІНКА. Я? Перестану? Ні, я вже занадто стара для цього, щоб не бачити! Мабуть, для того щоб і любити... Вибачайте. *(Іде, сідає коло кішки, наспівує колискову.)*

Ой, у котика-кота
Люта Мачуха була-ла-ла...
Ой, колотила, колотила,
Била мачуха кота...

ГІСТЬ. Ти б пішла? Зі мною? Не заради землі?
ЖІНКА *(наспівує).*
Колотушок надаю...
ГІСТЬ. Не за ради людей...
ЖІНКА *(наспівує).*

Колотушок надаю,
Колотушок двадцять п'ять.

ГІСТЬ. Я зрозумів, що не можу жити в зграї! Набридло! Але один... Ні, я не зможу! Іди зі мною! Заради себе! Бо не можна в зграї залишитися людиною! Ходи зі мною, Ярославо! Заради себе!
ЖІНКА.

Колотушок надаю,
Колотушок двадцять п'ять.
Дитя гарно буде спать!

ГІСТЬ. Якщо ти не підеш... *(Сідає поряд, депресивно.)* То все те, до чого я зараз додумався, — суцільне божевілля! *(Бере поряд кошик, починає намотувати на руку нитки.)*
ЖІНКА. Я прошу тебе, підбери гроші!
ГІСТЬ. Мені вони більше не потрібні. Якщо я схочу — я все зможу знайти на цій землі. Це ж земля наша.
ЖІНКА. Чи вона справді наша? Дроти, огорожі...
ГІСТЬ. Повинна бути! Подумай! Ти ж сама говорила — земля жива! Мільярд років тому в первозданному океані зародилася наша Земля. Колись я це запам'ятав зі шкільної книжки: «На цій Землі з'явилось життя. Ми всі — це пам'ять нашої Землі. Ми повинні вижити, якщо правильний обираємо шлях». Це називається — еволюція!
ЖІНКА. Правильний шлях? А хто його знає, який він?
ГІСТЬ. А ти його ще не відчуваєш серцем?
ЖІНКА *(знизуючи плечима).* Без грошей, без електричних дротів на стінах, котеджів і тих, хто в них живе та охороняє, забуваючи, що головне — не володіти, а мати!
ГІСТЬ. Мати право жити на своїй землі чи як пес, чи як людина.
ЖІНКА. Сказано надто прекрасно.
ГІСТЬ *(бере її за руку).* Якщо я попрошу тебе піти зі мною, ти підеш?
ЖІНКА *(після деякого мовчання).* Чому? *(Поправила нитки на його руці, бере клубок і починає розмотувати, а гість — намотувати на руку.)* Мені сподобалося те, що ти говорив про землю. І про гроші теж.
ГІСТЬ. Дякую. Сам не знаю, звідки це в мене взялося — сказав, немов завжди це знав. І про гроші, і про свою землю. Просто... просто ніби я геть це забув. Немов у школі. Учиш, учиш, а потім раз — і забув найголовніше.
ЖІНКА. Дякую... тобі!
ГІСТЬ. За що?
ЖІНКА. За те, що хотів взяти мене із собою.
ГІСТЬ. Ти ж не пішла.
ЖІНКА. Пішла. Ти просто цього не побачив.

Гість обійняв її, коли вона гладила кішку, — нитки впали на нього, на неї та кішку.

ЖІНКА. Приємно жити... там, де собак немає.
ГІСТЬ. Тому вони нас не вчують.
ЖІНКА. Навіть Кисю?
ГІСТЬ. Добро ж не має запаху! Сама ж казала — що собаки добро не бачать!
ЖІНКА *(просуває руку з ниток).* Ти нас заплутав...
ГІСТЬ.

Гасне світло.
Голосні стуки в двері. З'являються Васька, Петро, Голова та Аніська.

ВАСЬКА. А що я вам казав! Нікого немає! Я учора як ішов лісом...
АНІСЬКА. Заливай, заливай! Ти учора тут вишні в її саду крав! Я тебе сама у вікно бачила!
ГОЛОВА. Тихо ви! Треба знайти труп. Говорять, що машина, яку знайшли, була Вітьчиного сина. То, мабуть, він до неї й приходив, щоб про батька дізнатися!

АНІСЬКА *(хапаючись за голову).* Ой, він її вбив!!! Господи ти Боже, він її за батька вбив!
ВАСЬКА. Дурниця яка! Її вітчим же сам... того...
АНІСЬКА. Того-сього, а тут якесь недобре місце, Голово! Усі повимирали! Усі, що були в цій хаті, грішники!
ВАСЬКА. Це чому ж вони — грішники?
АНІСЬКА. Бо я, як ото за тобою дивилася, бачила, що з цієї самої хати аж три кішки вибігло! Одна чорна, мабуть, Яшина, та дві білі!
ВАСЬКА. Ага, ще скажи — з крильцями!
АНІСЬКА. Точно були! Я вам кажу! Хрест на серце — кажу! Були ще дві кішки!
ГОЛОВА. Яка нам різниця до кішок! Одна чи дві! Ти, Ганно, випила, либонь, свого добра, то тобі якісь кошенята й привиділися! Петре!
ПЕТРО. Що, Голово?
ГОЛОВА. Треба її поховати!
ПЕТРО. Тож знайти спочатку потрібно!
АНІСЬКА. Не привиділися! Я вам точно кажу! Злий цей дім! Злий!!! *(Голосить.)* Ой, бідна вона, бідна!!! Убили, убили!!!

Вибігає з хати.

АНІСЬКА. Убили! Зла хата! Зла!!! Ярославу вбили!!!
ГОЛОВА. От дурна дівка!
ПЕТРО. Я ж казав її не брати!
ВАСЬКА. Дивіться!!! Дивіться, що я знайшов.
ГОЛОВА. Що?
ПЕТРО *(разом із Головою).* Що?!
ВАСЬКА. Гроші на підлозі валяються!
ПЕТРО. Дивні люди! Добро на землі лишають!!!

Голова, Васька та Петро кидаються на підлогу та збирають гроші.

Завіса

Богданець Світлана
Літературно-мистецька студія
ім. Андрія Малишка

* * *

Я все розклала по порядку,
І хай ми майже не знайомі,
Я на тобі поставлю крапку,
Ти на мені поставиш кому.
Я прочитаю нас ізнову,
Повиправляю помилки
І там, де ти поставив коми,
Чорнилом витисну крапки.
Та через ночі й дні потому
Я знову вирішу загадку:
Я схочу скрізь поставить коми,
Але ти вже поставив крапку.

Михайло Карасьов
Літературно-мистецька студія
ім. Андрія Малишка

ХМАРА

Високе небо, вічне і мінливе.
Над горизонтом — хмар хвиляста грива.
За ними інша хмара височіє,
Її вершина, наче сніг, біліє.
Над усіма здіймається та хмара,
Немов гора, немов Кіліманджаро.

Проходить мить — і не лишилось сліду
Від цього неземного краєвиду.

Чи досить «В серці мати те, що не вмирає»?

У Луцьку пройшов театральний фестиваль, присвячений 140-річчю від дня народження Лесі Українки та 100-річчю написання «Лісової пісні»,

Є література, яку в принципі важко відтворити в іншій якості – чи то в інсценізації, чи то в екранізації (згадаймо хоча б «Майстра та Маргариту» М. Булгакова чи «Ті, що співають у терні» К. Маккалоу). Сила такого роду романів-повістей-віршів, хоч як це парадоксально, саме у словах – у їхній енергії, ритмах, взаємопереплетеннях, врешті-решт, в енергетиці мови. От почитаймо хоча б пролог до «Лісової пісні»: «Містина вся дика, таємнича, але не понура – повна ніжної, задумливої поліської краси»; «голос сопілки, ніжний, кучерявий, і як він розвивається, так розвивається все в лісі». Навіть ремарки поетичні – що ж уже казати про самі тексти?

І не за формальними ознаками, не тому, що 140 років від дня народження та 100 років із часу написання «Лісової пісні» хочеться згадати, «як усе починалося» (заразом і найцікавіші моменти фестивалю). А тому, що Леся Українка залишила свій автограф на одній із найяскравіших сторінок рукопису історії культури нашої держави (як сказала б сама поетеса, залишила «уліту», бо саме так називала свої рукописи).

Отже, чому сторіччя саме «Лісової пісні» відзначає українська громадськість? Ризикну припустити, що навряд чи до кінця року ми будемо таким само чином згадувати «Адвоката Мартіана» (1911), відзначати 110-річчя поеми «Одержима» (1901) чи 115-річчя «Блакитної троянди» (1896). Хоча, знову ж таки, гадаю, що у 2012 р., окрім закликів до масової підготовки з нагоди кінця світу, десь таки майне інформація про сторіччя «Камінного господаря» – останньої, та, будемо відвертими, найсценічнішої Лесиної драми (історик українського театру О. Кисіль назвав його «першорядним твором не тільки Лесі Українки, а й усієї нашої літератури»).

Та саме «Лісова пісня» посідала особливе місце в Лесиному серці. У численних листах до матері, сестри Ольги, до друзів-колег серед інших є рядки, присвячені драмі-феєрії: «Писала я її дуже недовго, 10–12 днів, і не писати ніяк не могла, бо такий уже був непереможний настрій, але після неї я була хвора й досить довго «приходила до пам'яті...»; «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними...»; «... Сього літа, згадавши про них, написала «драму-феєрію» на честь їм, і вона дала мені багато радощів, хоч я й відхорувала за неї». І якщо уважно прочитати драму, можна зрозуміти одну з причин такої болісної реакції на власний твір: у словах Мавки є відгомін давньої Лесиної любові, такої ж трагічної та безнадійної, як і любов її героїні. Поема «Одержима», написана біля ліжка смертельно хворого С. Мержинського, була створена ще в 1901 р., за 10 років до «Лісової пісні», проте чи не нагадують слова з листа до І. Франка (1903 р.) «... певне, буду довго жити, коли вже тоді жива осталась» Мавкине «Ні! я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає..»? Адже про що б не писав письменник, він усе одно пише про себе... Леся ж бо була непога-

«Лісова пісня» Волинського академічного обласного українського музично-драматичного театру. Лукаш – Сергій Басай, син Килини – Назар Левчук.

ним психологом – саме так усе починається: із бурхливого щастя, із солодкого смутку. І часто закінчується порошею. Чи буде весна, чи вже ніколи не настане – залишається за кадром, на розсуд читача або режисера. Так само, як і деякі спірні моменти – приміром, непослідовність Мавки: то «не пий же крові сестроньки моєї», то «а я калини цвіту наламаю» (восени вона обламує китиці калини та робить собі вінок). Чи калина не сестра?.. Адже на сопілки Лукаша, одна з яких калинова, озивалася природа – і весна наставала, і зозуля відгукувалася... Зрозуміло, що все це мусить підкреслити апріорну інші сть Лукаша, але що ж тоді в уявленні Лесі Українки душа? Принаймні вона не є якимось сталим поняттям. «Кодло лісове» (за словами дядька Лева) бездушне – але Лукаш Мавці «душу дав, а тіло звабив»; Лукаш душу має, і це не обговорюється, бо він людина – проте він «homo musicus» (тему особистої трагедії Лесі від неможливості займатися музикою вже й не зачіпаємо), і він особливий, якщо його сопілка змінює світ. Зрештою, у якій якості Лукаш іде мандрувати світами по своїй смерті, куди відправиться його душа – і не людська, і не язичницька – це теж залишається на розсуд читача-режисера-глядача.

Та облишмо ці філософсько-психологічні нюанси, адже, як казали древні китайці, аби будівля залишилася у віках, один кут потрібно лишити недобудованим. А тут усі кути на місці, тільки іноді не всі двері одразу відчиняються, бо не до всіх замків є ключі. І за найголовнішими дверима, до яких ніби й знайшлися ключі, проте вони не завжди підходять, знаходиться саме драматургія Лесі Українки.

Суперечки про сценічність Лесиної драматургії точаться від самого початку. Одні називали її драми «книжковими», стверджували, що їм і не потрібна сцена, інші – що вони такі само сценічні, як п'єси Шекспіра, Шиллера, Ібсена та інших майстрів драми. Хай там як, мабуть, саме «Лісова пісня» на сьогодні має найбільше сценічних втілень. Іще за життя письменниці драму збирався поставити у своєму театрі Микола Садовський. Уперше побачивши сцену в 1918 р., ця, по суті, філософська драма про велику жертву зречення себе заради любові, про трагічну провину й покарання того, хто, балансуючи на тонкій межі між невидимим та реальним світом, порушив цей баланс, ось уже майже століття крокує репертуарними афішами театрів України.

«Лісова пісня» Львівського академічного театру ім. Лесі Українки.

▼ «Лісова пісня» Львівського драматичного театру ім. Лесі Українки.

Тож можна скільки завгодно розмірковувати про те, чи сценічна драматургія Лесі Українки, та без емпіричних підтверджень чи спростувань цей шлях нікуди не приведе. І в цьому контексті фестиваль у Луцьку виявився просто неоціненним, адже, переглянувши одинадцять «Лісових пісень» із двадцяти фестивальних вистав за шість днів (!), навіть якщо й не хочеш, зробиш певні висновки.

А головний – той, що «Лісову пісню» адекватно можна поставити лише з інтерактивом. «Починається хворе світання пізньої осені. Безлистий ліс ледве мріє проти попелястого неба чорною щетиною, а долі по узліссі снується розтріпаний морок. Лукашева хата починає біліти стінами...»; «Як міниться музика, так мінится зима навколо: береза шелестить кучерявим листом, весняні гуки озиваються в заквітлім гаю...» У всьому цьому наявна, окрім поетичної образності, динаміка, яку навіть динамічна сценографія не може передати. У тексті все плине, змінюється: блякнуть барви, підіймається сонце, з нікуди з'являється Перелесник, падають у землю Мавка з «Тим, що в скалі сидить»... Головна ознака всього цього – рух. Він – серед засадничих чинників. І рух цей продовжується, коли, власне, розвивається дія: настає весна під мелодію Лукашевої сопілки, помирає жито, коли Килина фліртує з Лукашем, тощо.

Звісно, рух як такий ми бачили в усіх виставах: без упину «метлялися» на чорному тлі герої «Лісової пісні» Рівненського театру ляльок, ходив-сідав-розв'язував стрічки на дереві виконавець моновистави «На полі крові» Хмельницького драматичного театру, звивалися над роялем та знущалися з нього мумієподібні актори Закарпатського театру ляльок (люди! Коли на сцені калічать музичний інструмент, це називається варварством, а не режисерською концепцією!), текст ставав приводом для серединної між драмою та балетом версії «Лісової пісні» Криворізької «Академії руху». Проте... На жаль, фестиваль був не конкурсним, але якби все ж повернути час та змінити ситуацію, придумавши незвичайні номінації, авторка цих рядків як член журі присудила би приз «За атмосферу» «Лісовій пісні» Тернопільського театру (майже вся II дія проходить у мертвій тиші мертвого лісу, що вповні створює безпросвітний морок осені та безвихідь і відчай головних героїв); «За зворушливі одкровення» – Вінницькому театрові ім. М. Садовського (у сцені жнив дівчата у величезних вінках, охопивши коліна та хитаючи голівками, справді перетворилися на живі колоски, які Мавка мусила стяти гострим серпом) та «За логічну реакцію» тому ж таки Тернопільському

Можна скільки завгодно розмірковувати про те, чи сценічна драматургія Лесі Українки, та без емпіричних підтверджень чи спростувань цей шлях нікуди не приведе. І в цьому контексті фестиваль у Луцьку виявився просто неоціненним.

театрові — у сцені, коли Мавка перевдягається в одяг доньки-небіжчиці, мати Лукаша бачить у ній свою доньку, кидається до неї, обіймає і лише згодом, опанувавши себе, відштовхує її... У жодній із десяти інших «Лісових пісень» такої яскравості не було. І разом із тим: навіть Перелесник зневажив Мавку, коли її покинув Лукаш, — цього нюансу так само не було ніде, усі Перелесники її жаліють — така вже наша ментальність.

Якщо зачепити ще одну важливу проблему, то в «Лісовій пісні» існують два світи — людський та казково-язичницький; світ чарівних істот, що «дрібно сміються», «підпливають близенько», «вигідно вкладаються в очереті», і світ Килини з її «коровою тульського заводу». І ці світи в сценічному просторі дуже важко переплітаються, так, щоб не було видно «швів».

Авжеж, це все дуже побіжно. Були вистави, після яких хотілося жити, були й такі, після яких хотілося повіситися — і це нормально, іншим сучасний театр просто не може бути. Проте фестиваль у Луцьку ненавмисне виконав дві надзвичайно важливі на сьогодні місії: з одного боку — просвітницьку, адже, хоча Лесю Українку й вивчають у школі, молодь переважно не особливо розуміє її поезію та не переймається нею. Старше покоління, у свою чергу, мабуть, пам'ятає лише «Досвітні вогні» та фінальний монолог Мавки, який, коли не вивчиш, отримаєш «двійку»... То й мусили вчити, не розуміючи поетичного слова Лесі та не занурюючись у його глибини.

З іншого боку — цей фестиваль став єдиним, на якому отримали можливість показати своє розуміння її драматургії, прози, поезії та листування всі театри України (показали, звісно, ті, яким було що показати і які мали змогу це зробити).

...Не можу й не хочу стверджувати, що Мавка — alter ego самої Лесі Українки. У розмові з Лукашем Мавка каже, що не може вмерти, а шкода... Можливо, не раз у своєму яскравому стражденному житті Леся кликала смерть і ніяк не думала, що просто приречена жити вічно. Але час усе розставив на свої місця.

І якщо ми переживемо кінець світу, то й ще через сто років українці святкуватимуть ювілеї, як полюбляли писати, невмирущої доньки українського народу Лесі Українки.

І не тому, що вона «у серці мала те, що не вмирає».

А тому, що вона була справжня. ■

«Лісова пісня» Львівського драматичного театру ім. Леся Українки

ДО ДНЯ СТУДЕНТА
17 листопада

▲ Режисер Мирослава Хорошун

Шановні читачі «Дніпра», любителі та поціновувачі гарного якісного кіно! Радимо вам запам'ятати це ім'я: перед вами не більше й не менше — майбутнє українського кінематографу. Ще не раз побачите ви його на шпальтах, почуєте з телеекрану. Тому рекомендуємо вам зберегти цей випуск журналу, щоб із гордістю показувати потім перше інтерв'ю, сподіваємось, всесвітньо відомого кінорежисера.

Цьогоріч у конкурсній програмі кінофестивалю «Молодість» від України беруть участь три стрічки. Із режисером однієї з них, Мирославою Хорошун, «Фактор Фелліні» якої потрапив у студентську програму, ми й вирішили поговорити про кінопроцес, кіноосвіту, кіно й просто життя.

«Фактор Фелліні» — перша знята на плівку короткометражна стрічка Мирослави — з успіхом була показана 23 та 24 жовтня.

СТУДЕНТАМ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

ІГРИ «В КІНО» МИРОСЛАВИ ХОРОШУН

Р.: У нас на диктофоні є 62 години 38 хвилин та 50 секунд, нам вистачить часу, щоби про все поговорити?

М.: Думаю, досить (сміємось).

Ю.: Розкажи про кінофестиваль «Молодість». Ти якийсь час жила в Москві, мала тоді змогу відвідувати фестиваль чи ні?

М.: Я, коли навчалась, то ходила обов'язково. Для нас це були дні щастя. Тоді він проводився в Будинку кіно, і вхід для студентів був безкоштовним. Я приходила о 9 ранку, йшла о 12 ночі, очі – ось такі (показує великі очі). Усе прокурене, усі тоді ще у фойє курили. Але це було щось надзвичайне. Ви ж знаєте, що «Молодість» починалась у нас, в інституті Карпенка-Карого?

Ю.: Не знаємо, розповідай.

М.: Серйозно? Насправді все починалось на кінофакультеті, ще на території Лаври, я, до речі, теж там навчалась. Спочатку все виглядало як перегляд внутрішніх робіт, а потім набрало вже більших розмірів. Ми, звісно, коли були студентами, завжди мріяли потрапити на «Молодість» у конкурс. Це, напевно, як для театральних діячів потрапити на Авіньйонський фестиваль. Чи для літературних... Куди вони там мріють потрапити (усміхається)?..

Р.: Вони тільки премії отримують, нема такого поняття, як перемога у фестивалі. Найкрутіше, певне, це в Стокгольмі читати нобелівську промову.

М.: Я би не сказала, що для нас, кінорежисерів, Оскар – це межа сподівань. Для мене набагато цікавіше у Венеції «Лева» отримати або в Каннах «Гілку». А Оскар – це вже так... Для мене це показник того, що ти вже в повному мейнстрімі. А от саме на «Молодість» ми всі хотіли потрапити. Тоді, коли я навчалась, щоб ви розуміли, в інституту грошей навіть на опалення не було, ми взимку в шубах сиділи. І в той час зняти на плівку – це було щось нереальне. А ті, хто брався, могли короткометражку п'ять років знімати. Гроші держава давала потроху: от вам на зйомки, а на машину, вибачте, нема... Усі ми брали участь у панорамі «Молодості» лише тому, що знімали на цифру, не на плівку. Моя робота була одна, документальна, про Григорія Гладія, називалася «Гладій. Повернення», як особлива подія на Молодості. Але це все було не те. От тепер, коли ми зняли на плівку...

Р.: А в чому різниця: зняти на цифру чи зняти на плівку?

М.: Різниця між плівкою та цифрою?
Розумієш, аналогове – воно набагато цінніше, цікавіше. Воно справжнє.

Р.: Це таке протиставлення, як у цифровому фото і плівковому?

М.: Так, приблизно. «Фактор Фелліні» – це мій перший фільм на плівці. Я цього дуже хотіла. Хоча я вже випускниця інституту, але прийшла до Богдана Вержбицького (завкафедри кінотелеоператорів), є у нас такий прекрасний оператор, його студенти постійно отримують якісь винагороди на фестивалях, і кажу йому: «Богдане Володимировичу, дуже хочу зняти на плівку. Що робити?» Він каже: «У мене дають операторам п'ятого курсу плівку на диплом. Якщо ти з кимось домовишся і буде гарний сценарій – почнеш працювати». Таким чином я долучилась до

Фото Христини Шестовської

Режисер Мирослава Хорошун

Фото Мирослави Хорошун

Актори Родіон Шуб та Володимир Павелько

Мирослава Хорошун

Оператор Христина Шестовська та актор Володимир Павелько.

випускників. Знімали на камеру «Конвас»[1], якій років сорок уже, вона в руках розвалюється. Рельси, освітлювальні прилади такі ж. Ми реально зазирнули в минуле, відчули себе такими неореалістами. Це примусило нас інакше поставитись до зображення, до процесу. І ця камера дубова, і рельси, які постійно скачуть, змушують шукати виражальні засоби з мінімуму, стимулювали до пошуку правильного образу. Тому що цифра – це 150 дублів зняли, передивилися, почистили, викинули... А тут є плівочки трошки, і ти знаєш, що в тебе її на три дублі тільки. Мусиш шукати. Зараз модно серед моїх друзів-фотографів, які мають в арсеналі круті «Кенони», все одно знімати або «Ломо» камерою, або примітивними «Зенітами». І всі зазначають цю важливу особливість плівки – вона організовує, змушує думати.

На «Молодості» до цього року конкурс був лише для стрічок, знятих на плівку. Цього року бачила об'яву, що беруть і цифрове. Не знаю, наскільки вони це реалізували.

Ю.: Хто всі ці люди, котрі допомагали створювати фільм?

М.: По-перше, сценаристка Аня Костильова. Вважаю, мені пощастило, що ми з нею знайшлися. Якщо людина резонує з тобою, якщо в неї ті ж культурні коди, якщо те ж сприйняття життя, ті ж цінності, тоді дуже цікаво й легко працювати. Коли ти проговорюєш якісь теми, сюжети, ти сам у собі відкриваєш багато нового, цікавого. Ти інакше починаєш дивитися на світ. Знайти свого сценариста – це щастя.

Ще на цій роботі познайомилася з художником, теж дівчиною, Машею Шуб. Це унікальна жінка. У неї двоє дітей, чотири роботи, маса захоплень, вона співає, малює – і все встигає! При цьому вона, як усі люди, які хочуть щось робити в мистецтві, сумують за кінопроцесом, допомагала нам безкоштовно, посунувши свої чотири роботи, тому що це – кіно!

Оператор – це теж дівчина, яка під час зйомок навчалася на п'ятому курсі, Христина Шестовська. Вигляд має, як принцеса. Ви б на неї подивилися – у житті не повірили б, що вона оператор. Тоненька блондинка з блакитними очима. Завжди така ніжна, така елегантна. Теж ламає всі стереотипи. При цьому вона «Конвас» важкезний носила на руках і на цих рейках їздила – усе, що треба, робила. Те, що вона саме така дівчина, вносить певний шарм у процес зйомок, та і на сам фільм, безумовно, впливає. Якби це був чоловік оператор, у нас би вийшло інше кіно.

Потім наш головний актор, який грає студента, Родіон Шуб. Він талановитий аніматор, це з мого боку був ризик, брати його на головну роль – він не актор. Але настільки цікавий, харизматичний і має такі розумні очі. Розумні очі у двадцятирічного хлопця – це не так часто сьогодні побачиш. Просто хлопчики пізніше дорослішають, вони, звісно, мають розумні очі, але трохи пізніше. А в Родіона вже це є. На нього цікаво дивитися. Розумієте, тут же всі, хто бере участь у процесі, впливають один на одного, а це, у свою чергу, виливається в те, що ми бачимо на екрані.

Ю.: Від України в конкурсі три режисери, усі дівчата, як тобі?

М.: Як на мене – це класно. На «Молодості» конкурс ділиться на три номінації: короткометражне кіно, студентське та повнометражні дебюти. Перша – короткометражне кіно, там фільм Марини Вроди[2] та робота Наталі Пятигіної[3] . І є студентська програма, у якій ми, тому що наш фільм знятий за рахунок інституту. Три дівчини, мені здається, це так прекрасно! Телефонує мені знайомий чоловік привітати, а потім: що це там у вас за бабські посиденьки? (*Сміється.*)

Р.: Це скрізь така жіноча екстансія. Зате чоловіки тепер дуже добре готують.

М.: Так? Для мене, до речі, це дуже актуальна тема. Ми вже з Анею Костильовою працюємо над новим фільмом. Він називатиметься «Інь, і що з цим робити». Якраз на тему жіночності. Якщо коротко сформулювати, фільм буде про те, як залишитись жінкою у світі, який із нас робить чоловіків. Це буде комедія, ми любимо комедії. Насправді це актуальна проблема. Жінки забувають, що вони жінки, і на цьому фоні чоловіки забувають, що вони чоловіки.

---

[1] *Назва кінозйомочного апарата «Конвас» походить від перших складів прізвища та імені його винахідника – талановитого радянського конструктора Константинова Василя Дмитровича.*

[2] *Короткометражний фільм «Крос» Марини Вроди, який у 2011 році отримав «Золоту пальмову гілку» на Канському кінофестивалі.*

[3] *Короткометражний фільм «Поза грою».*

Режисер Мирослава Хорошун

Р.: Справді, просто мусить бути баланс.

М.: Так, і в кіно теж... От я розумію, чому раніше кінорежисура вважалася виключно чоловічою професією. Там жінці фізично важко було чогось досягти, не захворіти, не засмутитися, не здатися. Зараз, звичайно, технології дозволяють набагато легше все реалізувати фізично. Я вам скажу, усі жінки режисери, мені здається, більш гармонійні, тому що жінка ставиться до створення фільму, як до гри. Для чоловіка – це можливість реалізувати свої комплекси, невиказані думки, свої емоції. А в жінки з'явилася можливість пограти ще й у таку гру. Я до цього ставлюся теж як до гри, мені хочеться в кіно показувати жіночий погляд, жіноче ставлення, а це – любов, прийняття, жіночність – усе, що стосується «Іня».

Р.: Поговорімо окремо про навчання. От ти приходиш і відразу знаєш, ким будеш — режисером, там, або оператором? Чи як у медиків: спочатку разом усі вчаться, а на старших курсах обирають спеціалізацію?

М.: Насправді я вже давно не студентка. Але нічого не змінилося з тих пір, хіба кількість студентів. Коли я навчалась, могло бути сім режисерів на курсі, зараз їх може бути двадцять сім. Це через введення платного навчання. Беруть багато людей, половина відсіюється. Зараз на режисуру беруть після школи. Тоді – не брали, і я, чесно кажучи, вважаю, що це правильно, на режисуру треба йти, уже маючи якийсь досвід за плечима. Наприклад, я повірила, що маю право щось робити, говорити, знімати й казати про те, що насправді мене цікавить, лише через деякий час після закінчення інституту. До цього – було страшно. Нас постійно «лякали», говорили: «Ти не Бергман, не Фелліні, не Антоніоні. Подивися, як вони знімали, і що ти робиш». У нас був такий критерій оцінки. Ми приходили на лекцію й боялися говорити. Мовчали. Взагалі люди, котрі приходять учитися в театральний або літературний інститут, я думаю, це вже не зовсім здорові в психологічному плані люди: усі такі чуттєві, у всіх тонка нервова організація, особливе світосприйняття, відчуття емоцій. І ось таку людину, замість того, щоб підтримувати, акуратно направляти, починають залякувати. Це дуже великий мінус нашої освіти. Хай простять мене викладачі, але що стосується університету Карпенка-Карого, це правда. Для мене показово те, що в інституті Культури, у Поплавського, діти знімають сотнями. Вони не бояться нічого. Ми не будемо говорити про якість. Але після нашого університету більшість студентів боїться щось казати.

Р.: У чому причина?

М.: Напевно, їх дуже багато. Треба аналізувати систему освіти, але я не берусь це робити.

Р.: А так, на духу, зараз, як можна визначити: у чому головна біда?

М.: Відсутність школи нормальної, системи передачі знань, педагогічних підходів. Молоді викладачі, які приходять до університету і хочуть щось змінити, просто йдуть на те ж телебачення, бо їм треба заробляти.

Монтували фільм по-старому, на монтажному столі

Оператор Христина Шестовська

Актриса Дарина Пудиченко

Р.: Як же ви тоді витримали навчання в інституті?

М.: Важко *(усміхається)*. Для мене показово, що наш «Фактор Фелліні» якраз про страх. Студент-першокурсник, котрий вступив на режисуру, стикається із внутрішніми бар'єрами і зі страхом, який заважає щось робити. Я зараз розумію, що на цю тему я змогла зробити фільм іронічний, веселий лише тому, що я з цим страхом попрощалася. Але на це мені були потрібні роки. *(Усміхається.)*

Ю.: Тепер доступні цифрові відеокамери, є можливість знімати, чи багато ти знаєш тих, хто зараз робить щось?

М.: Це прекрасно, що технології так розвиваються й дозволяють працювати. Багато людей за кіно взялись. Я тільки в цьому бачу шлях до розвитку. Можна, звичайно, розповідати, що все погано, що грошей нема, немає підтримки. Але я бачу по собі: щойно ти починаєш робити, усі одразу беруться допомагати. Люди хочуть бути причетними до мистецтва, хочуть самі мати справу із чимось не буденним, вищим за реальність. Мені часом поміч приходила від зовсім несподіваних людей, навіть чужих. Таке враження, що половина Києва зараз те й робить, що знімає щось чи планує, чи вже зайнята пост-продакшином.

Р.: До речі, про пост-продакшин. От ти зробив удома фільм, зняв собі за якусь копійку, і що? Куди з ним далі поткнутись?

М.: На фестивалі. Іншого шляху нема. Є в нас Володимир Тихий. Ви брали вже інтерв'ю в нього?

Ю.: Ні.

М.: Та ви що! Вам обов'язково треба з ним поговорити! Це ж саме Тихий створив кіноальманах «Мудаки. Арабески», перший почав збирати і допомагати молоді, яка хоче в нас щось робити. Зараз під його керівництвом вони роблять наступний альманах «Україно, goodbye!». Звісно, там задана тема. Але для людей, які щось хочуть робити, але ще не знають що, це гарна можливість проявити себе. «Мудаки. Арабески» об'їздив багато фестивалів. «Україно, goodbye!» уже в Каннах заявлений. Сподіваюся, скоро в нас накопичиться така кількість короткометражок, що їх почнуть показувати в кіно. У Франції черги на короткометражки в кінотеатрах. Знову-таки, це питання освіти, виховання смаку. У Франції в шкільні програми включена історія кіно. І в них є культура сприйняття, розуміння. Я чула, у нас теж закон прийняли, що будуть викладати історію кіно чи щось подібне. *(Усміхаючись.)* Було б добре.

Р.: Знаючи те, як вчать літературі, не знаю, добре це для кіно чи погано.

М.: Дивись, література для нас – це так звично, чому б не вивчати й історію кіно.

Р.: Я не проти, просто із викладанням усе насправді так страшно в цих школах. Я боюсь тільки, що потім діти ненавидітимуть не тільки письменників, а ще й режисерів. Не дай, звичайно, Бог. Можливо, усе зміниться.

М.: Усе ж таки в нас залишаються люди, які читають, правильно?

Р.: Скільки, четверо?

М.: *(сміється)*. Я сама бачила! Серед моїх знайомих студентів багато таких, що читають, при тому здатні розказати про прочитане й навіть зробити аналіз.

Р.: (усміхнено). Це втішає.

Ю.: Майстер, який дозволив тобі знімати, залишився задоволений результатом?

М.: Це була одна з найбільших турбот – не підвести його. Він нам дуже допоміг. На щастя, Богдан Володимирович лишився не тільки задоволеним, а й готовим надалі нам допомагати. Чесно кажучи, мені й далі хочеться знімати на плівку, але цей шанс із інститутом я вже використала, треба інші шукати.

Р.: Можна так кожного року підходити під іспити. Схема працює нормально.

М.: Мене тоді вже точно звідти виженуть. *(Усі сміємось.)* Хоча насправді прекрасні люди працюють у навчальній студії. Уявіть, пропрацювали все життя на кіностудіях (Довженка та інших), у виробництві задіяні були, а зараз фактично

нікому не потрібні. Роблять студентські фільми, яких насправді не так і багато. Вони себе відчувають уже вимерлими динозаврами, тобто навіть не тими, що вимирають, а тими, що вже вимерли. А дуже ж цікаві люди. Я би хотіла знайти час і зробити про них ряд документальних робіт.

Р.: І загальний добрий висновок. Уявімо ситуацію: ми провалюємося всі, а є сила-силенна грошей. Просто купа. І все можна знімати, друкувати, книжки видавати, вистави ставити,... Ми зможемо зробити бум такий, що Голлівуд здригнеться?

М.: Я не знаю, хто здригнеться, але потенціал у нас величезний! У мене є багато дуже талановитих друзів і в літературі, і в театрі, і в музиці. Узагалі я мрію (сподіваюся, що так і буде колись), щоб у мене був медіахолдинг, із кіностудією, видавництвом, телеканалом, студією звукозапису, де працюватимуть мої друзі, люди, з якими цікаво мати справу. Я цілком упевнена, що на цьому теж можна заробляти гроші. Нав'язування комерційних ідеалів – це абсолютно штучна річ.

Р.: Не гроші заради, але й заради них також.

М.: Людина повинна гармонійно розвиватися в усіх сферах: духовній, матеріальній. Якщо є перекіс, то він обов'язково призведе до якихось проблем. Треба намагатися бути здоровим, розвиватися й духовно, і фінансово. А це вдається, коли ти робиш те, що тобі дійсно цікаво, те, що тебе надихає та що ти вважаєш справді правильним.

Розмовляли Роман Ромелюк та Юля Бражнікова

Фото Мирослави Хорошун

Оператор Христина Шестовська

Уже втрете в Києві на території Національної кіностудії художніх фільмів ім. Олександра Довженка проходитиме Міжнародний кінофестиваль молодіжного та студентського кіно «10 муза». Усі охочі зможуть ознайомитися з новими іменами сучасного кіно 5—9 грудня. Кінофестиваль «10 муза» — це не лише перегляд фільмів, а й можливість поспілкуватися з однодумцями. Крім того, якщо ви жити не можете без кіно й хотіли б бути причетними до нього, у дні фестивалю зможете не лише відвідати семінари та майстер-класи відомих кінематографістів, а й спробувати себе як режисера, актора, оператора, фотографа, гримера, продюсера чи в будь-якій іншій кінематографічній діяльності!

Фестиваль молодий і розрахований у першу чергу на майбутнє покоління кіно- та телеіндустрії. Свої твори представлятимуть студенти (а також ті, хто нещодавно закінчив навчання) з різних навчальних закладів та куточків світу. Але наявність відповідної освіти не визначальна, тут раді вітати й непрофесіоналів. Головне – любов до кіно, прагнення розвивати інтелектуальний смак та бажання навчатися новому.

Цього року в планах організаторів – перегляд стрічок різних жанрів та напрямків: як молодих режисерів конкурсної та позаконкурсної програми, так і гучних масових кінохітів. Усього буде представлено близько сорока конкурсних ігрових короткометражних робіт.

Також фестиваль започатковує новий проект – «Кіно за 24 години», який передбачає зйомки фільму лише за добу та його перегляд наступного дня.

Голова Спілки молодих кінематографістів України Олена Фурдуй називає основною метою кінофестивалю «10 муза» «надання можливостей реалізувати себе творчим людям у кіно».

Якщо у вас є бажання працювати в кінематографі, саме час починати!

ЛАУРЕАТИ
літературних премій

Павло Коробчук, м. Луцьк
Лауреат премії «Смолоскип»

ДАВАЙ НЕ ПОЧИНАТИ ЗНОВУ

Давай не починати знову. Відчуй, скільки ранок
на внутрішніх сторонах щік, відсутності – за вікном.
Перезираєшся з віддзеркаленням, безпорадно
шукаючи в ньому наступний ранок.
Простір кладе себе на сльозу поминальним вінком.

Я ніколи про це не говорив з тобою. І, можливо, знову
не зумію передати суті, але спробую
припустити, що те, що являє собою любовна змова
двох, не може боротися з часом на рівних умовах.
І не варто виправдовуватись породженим утробою

сином чи донькою. Вони – це їхня особиста справа.
Ми просто їм свого часу дозволили дивитися.
Для їхніх окулярів ми щонайбільше – оправа.
На інше права
годі добитися.

Менше болю могло бути. Менше розчавлених апельсинів.
Хай те, що руки трусяться через нерви,
і значить, що минуле дивиться нам у спини,
проте ми милуємось тим, що воно було спільне
і лишило на обличчях зморшки – мініатюрні шедеври.

І ця спільність дозволяє припустити, що смерть
будь-кого з нас не буде оплеском однієї долоні.
І вічним спочинком нам буде не земля, а твердь
тих стосунків. Так, ніби з квартири, де повітря сперте,
ми вийдемо на набережну Оболоні.

Про тих, з ким кохався, – або добре, або ніяк.
Це можна взяти за основу
того, щоб ми одне про одного згадували. Але я
чую, як в мені звивається застереження, ніби змія:
«Давай не починати знову».

Сукупність помилок важить більше, ніж сукупність дотиків.
Тобі лишається торкатися до клавіш фортепіано.
Мені буде смішно чути від тебе, що спільні дітки
назавжди прив'язують чоловіка до жінки, доти,
доки ти Богу розповідаєш про свої плани.

Забудь про графіки, про внутрішні стержні,
про координати –
чим більше ми будемо правильні і обережні,
тим більше життя накладатиме на нас обмеження,
поділить радість і біль на дати,

всі наші зачіски поділить на залисини і сивину,
пам'ять – на невиправдані звинувачення
і на персональну вину.
У житті важливо віднаходити новизну
і обманювати себе тим, що у нього є певне призначення.

Назар Назаров. м. Кіровоград
Лауреат премії «Пристань життя»

ІЗ ЦИКЛУ «ЗАМОВЛЯННЯ ПРОТИ ЛИХОМАНКИ»

2.

лиха лихоманко люта болячко
покинь мене нарожденого хрещеного
в люльку покладеного
дай мені тихо спатки
іди поза городами нападі на хроме котятко
де котятко проходить
худоба біснується і по-собачи бреше
і нявка гребенем вербі косу чеше
іди надибай розхристану в степу вдовицю
по-вовчи виє по-собачи гавка
в руці лопата на нозі вавка
копає довго копає глибОко
плює через плече нечистому в око
ах ти копитИще ах ти хромище
іди й не вертайся де вітер свище
де діти не хрещені хати не метені
коноплі не мочені ножі не точені
де ополудні за хатою зорі сходять
і панотець на триногій кобилі
їде до хліва службу править
маха веретеном наче кадилом
хресте стодолу довгим вудилом
зі споду сам спечений
зверху посічений
рогатий чортяка з куркою повінчаний
(через ліве плече) тьху-тьху-тьху

СУМ СТАМБУЛЬСЬКОГО ВЕЛЬМОЖІ

Я лину у роки далекі і відбулі,
коли ми, юнаки, у давнім медресе
бажали знань і втіх і в пишному Стамбулі
для втишення жадань знаходили усе.

Залишилася з нас від сили половина —
беруть розгін роки, як дервіші верткі.
Когось вже не п'янять старі добірні вина,
мені ж тепер усі сп'яніння не такі.

Кочівлі час мінять, згортати час намети.
Повітрям досхочу ми дихали одним
із вітром степовим, який потужним летом
заобрійних багать гіркий приносив дим.

* * *

Прочерком довгим позначу зимових годин проминання.
Адже нічого тоді дійсного не відбулось.
Тільки здавалось мені, що була ота зустріч — остання:
Ні з ким прощатись було. Просто примарився хтось.

Довго блукав самотою я в пізнім грудневім тумані.
Щоб звеселити мене, стежка збивалась з путі.
Навіть слова, що сказав, — не були то слова останні.
Може, і їх не було. Може, й були, та не ті.

Марно повторюю я ці думки навісні і марудні:
Те, що порвали роки, жоден не з'єднує шов.
Справді: ніхто не прощався у цьому туманному грудні.
Адже когось не було. Отже, ніхто не пішов.

ЛАВА З ХАРКОВА

1-2 жовтня в Харкові відбувся Перший Всеукраїнський відкритий фестиваль поезії ЛАВ-iN-fest, організований редакцією поетичного журналу «ЛАВА», — а саме видавцем і керівником Клубу поезії «ЛАВА» Андрієм Костинським, менеджером Клубу, відомим поетом Віталієм Ковальчуком і редактором самого часопису Богданом Антом.

По початку конкурсу, що відбувся у перший день заходу, Богдан Ант чимало розповідав гостям фестивалю та фіналістам, чиї вірші йому вдалось тільки почути й отримати оцінку вельмишановного журі, про особливості форуму, на який із усіх усюд з'їхалися російськомовні й україномовні автори, а також про концепцію журналу «ЛАВА». До презентації якого, власне, й було влаштоване це свято в Харкові. Ми запросили Богдана до бесіди.

Кор.: Богдане, я питаю Вас із устояно проведеним форумом, у якому взяли участь, за моїми даними, поети з чотирнадцяти міст України, Білорусі, Росії. Я не помиляюся?

Б. А.: Так, дякую! Ви не помилилися. У фінал конкурсу, відбірковий етап якого ми почали ще в серпні, потрапило тридцять дев'ять авторів, з яких лише третина харків'яни. Мене постійно питають про критерії відбору фіналістів. Їх лише два: якість текстів, тобто їхня художня переконливість, і виконавча майстерність автора біля мікрофону. Тому основу фіналістів склали ті автори, чий рівень майстерності ми з **Віталієм Ковальчуком** добре знаємо по інших форумах і які отримали від нас персональні запрошення. Мені закидають, мовляв, що ж то за критерії, вони упереджені й суб'єктивні. Певна річ, суб'єктивні – не може бути в мистецтві науковоподібної об'єктивності. Але тут є об'єктивність інша – об'єктивність доброго смаку, почуття ритму, стилю й, нарешті, щирість, бо без щирості – повної, відчайдушної – немає добрих віршів. Мій загиблий друг і вчитель поет **Сергій Черняєв** казав: щирість – храм істини в людині. Тож як випередив самих організаторів із відповіддю на це запитання із залу лідер загальновідомого літературного порталу «Літфест» **Леонід Борозенцев** (котрий, до речі, і сам не полінувався взяти участь у поетичному змаганні): «Які критерії? Правильні критерії!»

Кор.: Гарольд, Ви, власне, теж випередили мене із цим запитанням. Бесідуючи з Вас називають автором концепту фестивалю ЛАВ-iN-fest. Розкажіть, будь ласка, у чому він полягає, чим саме цей фестиваль мав, за задумом його організаторів, виокремлюватися серед інших?

Б. А.: Ну, щодо авторства концепту – я б не перебирав на себе цього «копірайту». Бо, по-перше, усі наші ідеї пройшли обговорення й затвердження всіма організаторами, а по-друге, ідея без реалізації не має свого вираження. І тут, до речі, мені хочеться сказати добре слово на адресу нашого дизайнера Олександра Лабенка, завдяки професіоналізму якого фестиваль отримав зовнішній вигляд своєї атрибутики: логотип, банери, бейджи, капелюхи.

А в основі концепту – бажання зробити в Харкові справжнє поетичне свято, з конкурсом, слемом, культурно-просвітницькою програмою, гала-концертом. І довести – перш за все самим собі, що Харків, навіть без копійки спонсорської підтримки, цілком спроможний проводити заходи такого рівня, які проходять в інших містах України: зокрема, у Києві, Вінниці, Миколаєві, Ялті. Що Харків має для цього весь необхідний ресурс – людський, матеріальний, культурний.

Кор.: А тоді чи не тому журі конкурсу складалося лише з харків'ян? Чи не здається Вам резонною критика фестивалю з цього приводу?

Б. А.: Знаєте, критика взагалі таке явище, яке свідчить про небайдужість до тебе й того, що ти робиш, тому вона певною мірою навіть приємна. А щодо складу журі, то можу Вас запевнити, постійне спілкування з фронтменами від поезії зі всієї України не давало нам змоги відчути дефіцит авторитетних осіб, що могли б у ньому посісти певні місця. Але я ж кажу: ми робили наш, харківський, фестиваль зі своїм неповторним колоритом і підходом до вирішення всіх питань. І мені дуже приємно, що їх усі ми поступово вирішили власними зусиллями в процесі підготовки, – у підсумку я ще досі не чув нарікань на суддівство в нашому конкурсі. Гадаю, це тому, що журі згодилися очолити такі

визначні фігури із заслуженим, незаперечним ім'ям у сучасній поезії, як Євген Євлєв, відомий у літературному середовищі як **Мастер Евгений,** і Олена Аверіна – знаменита **ЛенКа Воробей**. Ці імена вже стали брендами, тому я прошу Вас подати їх такими, якими вони відомі широкому загалу, тобто в російському написанні.

До того ж із метою удосконалити систему оцінювання, зробити оцінку конкурсанта більш комплексною, усебічною до журі були запрошені також фахівці в галузях театру й науки. Це режисер **Дмитро Макляков** і літературознавець **Павло Бабай**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії російської літератури ХДУ. Тобто вірші оцінювали і з боку достоїнств художнього тексту, і з боку виконавчої майстерності автора під час читання на конкурсі.

Мені приємно констатувати, що наші новації себе виправдали, про що свідчать підсумки конкурсу, підбиті журі в названому складі. Лауреатами оголошено яскраву білоруську поетесу **Мару Шмідову**, досвідчену авторку із Сімферополя **Марину Матвєєву** й харизматичного харків'янина, неодноразового переможця слемів **Макса Самокиша**. Двома спеціальними дипломами нагороджено молодого талановитого хлопця із Гомеля **Максима Новика**, який виявився справжнім відкриттям фестивалю. І загалом уся білоруська команда у складі **Яніни Дрозд** і тих-таки **Марі** й **Максима** – найсильніший творчий колектив, який, до речі, має назву **«Літературний салун "На троих"»**. Повністю зі списком переможців можна ознайомитися на Літфесті, який є нашим інформаційним партнером, – **litfest.ru**

Кор.: Дякую, Богдане. Що цікаве запитання до Вас. На думку приходить те, що Ви мені подарували, як Євгену Лавреновичу, прізвище Лавра – цікаво. Що це означає?

Б. А.: Дякую Вам за запитання. Це наша фішка, як то кажуть. Я вже повідомляв, що організатором фесту виступила редакція журналу «ЛАВА», і всі, кого ми запросили в гості до журналу, уже самим фактом того, що відгукнулися й завітали до нас, стають причетними до його існування й розвитку. Тому й фестиваль у нас ЛАВин, тому й ми всі – ЛАВери. Левели ж – то наша система накопичення бонусів, що буде надавати деякі переваги найактивнішим і найталановитішим ЛАВерам. Ми стартуємо з п'ятірки. Плюс п'ять отримують організатори й усі, хто до нас приєднався та ще приєднається в підготовці майбутніх акцій журналу і Клубу «АВАЛ», а також дипломанти. Десять левелів нараховується лауреатам і Авторам номерів (є у нас така номінація, котрою ми відзначаємо найсильнішу добірку віршів кожного випуску). Одразу на двадцять сходинок зможе стрибнути володар гран-прі. Досягнення п'ятдесятої відмітки дає право автору на безкоштовне влаштування персонального творчого вечора зусиллями активу Клубу «АВАЛ» і редакції журналу «ЛАВА».

Кор.: Так, дуже цікаво, Богдане. Ну і наостанок, зрозуміло, слів про фест у Чугуєві у другій декаді травня й турнір зі слему, що відбувся в цьому місті. Що це взагалі таке – слем?

Б. А.: Про слем краще **Віталія Ковальчука** ніхто не розповість, він навіть диплом на цю тему захистив у Харківській Академії культури – одну з перших наукових робіт зі слему. Скажу стисло. Слем – це новітнє явище на наших теренах, змагання поетів у якості й видовищності виконання своїх віршів. Від конкурсу таке змагання відрізняється перш за все системою оцінювання: ніякого журі, простий підрахунок піднятих рук у залі. Результат виступу залежить тільки від того, наскільки своїм виконанням (і змістом вірша, зрозуміло) вам вдалося захопити аудиторію, що складається здебільшого також із поетів, багато з яких є вашими спаринг-партнерами на цьому ж змаганні. У недавньому чугуєвському слемі більше за всіх голосів зібрала харків'янка **Наталя Лощонова**.

Сама ж подорож до Чугуєва з екскурсією містом і відвіданням Галереї Премії ім. І. Рєпіна, з комплексним обідом тощо сподобалася, здається, усім, про що багато потім було відгуків і на заключному гала-концерті в Планетарії, і під час вечірнього «кафешника».

Кор.: Дякую, пане Богдане, за цікаву розповідь. Бажаю всім вашим художнім містечкам відповідного розвитку, фестивалю ЛАВИН-ів – переконливого підтвердження свого вже фактично міжнародного статусу на майбутніх форумах. А журналу поезії «ЛАВА» – виправданого всесвітнього визнання й побільше цікавих авторів.

Б. А.: Велике спасибі за такі слова. Ви вгадали мої найзаповітніші побажання. Дякую Вам за запрошення – приймить і моє: відвідати Харків у травні наступного року на нашій наступній акції – фестивалі авангарду АВАЛгард. Це – від нашого журналу вашому журналу. Давайте товаришувати й обмінюватися цікавими публікаціями. І, користуючись такою нагодою, хочу повідомити читачам «Дніпра», що Клуб «АВАЛ» має свій сайт – **avalpoem.ru**, де можна завжди отримати інформацію про наші найближчі акції. Свої ж вірші, як хто має намір надрукуватися в журналі «ЛАВА», відправляйте на мою скриньку – **danko31@mail.ru**.

Окрема подяка сайту Клубу Поезії – перш за все за можливість розміщення оголошень про фестивалі й інші заходи, якою ми вже неодноразово скористалися; і від мене особисто – Євгену Юхниці за особливу увагу до нашого заходу протягом усієї підготовки до фесту й такий гостинний прийом на паперових кручах вічного «Дніпра» – нашого найавторитетнішого цікавого українського літературного часопису!

До нових зустрічей, друзі!

Вічний вступ

Шановні читачі журналу «Дніпро», просто наші люди, вчителі, мовознавці, культурологи, дотепні, язикасті чарівні язи́ки, студенти, учні, домогосподарки і... і... і... Як Ви вже начулися, ми започаткували у «Дніпрі» постійну рубрику: «Дотепні та вдалі українські синоніми», скорочено — «До ВУС». Бурхливий, неконтрольований валун нових закордонних слів до опису зростаючих технологій з одного боку, і потреба в українсько-лунаючих, точних, вдалих, співучих назвах предметів, відносин, явищ — і є запальною частиною існування «До ВУС». Безмежна історична гумореска увага українця завжди народжувала різнобарвне мовне багатство з різних, колись нечисленних, регіонів. Тепер, коли до мови долучаються поступово Одеса, Харків, Луганськ, Донецьк, Дніпропетровськ та вся країна, «вихід» нових українських слів зроста і зростатиме!

Євген Юхниця

Доброго зимового сезону (який уже зовсім близько-близько) усім читачам, користувачам та здобувачам – уважним цінувальникам вдалих українських слів та виразів!

У листопаді ми пропонуємо для пошуку синонімічних вдалих значень, такі слова:

Здоров'ячко (медичний стан людини) _____

Слухати (щось, когось) _____

Причал (приплав) _____

Уточнювати _____

Фасад (будинку) _____

Красивий (чоловік) _____

Сума (грошей) _____

Сценарист (драматург) _____

Нагадуємо, що переможців-дотепників, пошуковців та «прислуховців» синонімів, вдалих неологізмів, винайдених «ураганних словосполучень», цікавих професіоналізмів чекає піврічна передплата на журнал «Дніпро». Отож – за перо і клавіатуру. І... слухати мову довкруж!!!)))

З професійною повагою, безвусий До ВУС Євген Юхниця
lit-jur-dnipro-vus@cas-ua.com

Поезія Бахчисарая

Любов Монцева

НЕВПІЗНАНА ЛЮБОВ

...А теплий вечір сіті розставляє,
І вже, мов риба, б'ється самота,
І неймовірно легко підкоряє
П'янкий твій погляд і твоя рука...

Збентежена, роман я відкладаю
Весь із палких, принадних, ніжних слів,
Підземну річку темна ніч долає:
Пливе туман в'язких, примарних снів.

Дзвенить будильник. День приходить новий
Холодний душ свідомість промива –
А в тім романі геть нема любові,
Лише пусті, оманливі слова.

Ось і дзвінок, та він вже не обдурить:
Цей постріл мимо, жертва утікла
– Ні, ні і ще раз ні, пробачте, Юрій,
Що вчора я безтямою була.

Цей вечір я уже не пам'ятаю, –
Поклала трубку. – Йес! Ну от і все. –
...Іде так гордо тіло і не знає:
Навиліт серце зранене несе.

***

Посмішка сфінкса на скелю лягла,
Крилами хмари рябіють,
Все навкруги – знаки і письмена,
Жаль, що читати не вмію.

Знов по гріхах своїх звично іду,
Ґулі нові набиваю,
На роздоріжжі затерту, стару
Срібну монету кидаю:

Десь же й мене славні успіхи ждуть,
Гляну невдачі у вічі,
Раз така довга та звивиста путь,
Може, попереду – вічність?

Поезія осені

Марія Родінко, м. Харків

ОСІННЯ ГАЛЕРЕЯ

Я виходжу в осінній сад,
В галерею чарівних полотен.
Їх тут декілька тисяч чи сотень,
Вони мають мільйони принад.
Я рукою до них доторкаюсь,
Вони подихи ловлять мої.
Зачарована наче, спиняюсь
Перед дивом своєї землі.
Ці картини не можна купити,
Вони спільні й водночас твої.
Таємницею ледь оповиті,
І, здається, неначе живі.
І, можливо, це просто химера,
Яку я уявила собі,
Та ці голі осінні дерева
Чомусь дуже мені дорогі.

Галина Малюга-Муравчик, м.Кіровоград

***

Строката осінь стукала в вікно
Яскравим сонцем, вибродженим листям,
Кістляві пальці жовте кімоно
Мені до ніг кидали на обійстя.

Худенькі руки осені-пори
Хапали краплями будинки в позолоті,
І обплітались сивістю двори,
І потопали в жовтоті турботи.

І заживали рани у серцях,
І відійшли свої й чужі провини.
Сьогодні осінь сперлася об дах,
Зацокотіла пальчиком по ринві.

ЗБЕРІТЬ СВОЮ ІСТОРІЮ МИСТЕЦТВА від «Дніпра»

Кубізм (№8'11)

Сюрреалізм (№9'11)

Символізм

ЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТЕЧІЇ

Імпресіонізм (№10'11)

Експресіонізм

Авангард

Дадаїзм

Конструктивізм

Ампір

Бароко

Модерн

Абстракціонізм

Рококо

Гіперреалізм

Ренесанс

Постмодернізм

Класицизм

Метареалізм

Мінімалізм

Пуантилізм

Символізм – літературно-мистецький напрям кінця XIX – початку XX ст., засновники якого проголосили основою мистецької творчості символ – таємну ідею, приховану в глибині всіх навколишніх, а також і сторонніх явищ, що її можна розкрити, збагнути тільки за допомогою мистецтва.

У своїх творах символісти намагалися відобразити життя кожної душі, сповненої переживань, тонких почуттів, миттєвих вражень та сумного настрою.

Символізм розмежовує два світи: світ речей та світ ідей.

Мета символу — втілити Ідею в чуттєвій формі.

Символічне мистецтво — ворог повчання, риторики, брехливої чутливості та об'єктивних описів.

...Франція. 1857 рік. Судовий процес. Обвинувачених двоє – Шарль Бодлер і його книга «Квіти зла». Вирок остаточний і оскарженню не підлягає: твори – ниці, мерзенні, а їхній автор здійснює згубний вплив на суспільну мораль і повинен заплатити штраф за таку зухвалість. Зайве говорити, що весь тираж книги було заарештовано, а до поета-новатора на довгі роки приклеївся ярлик «богоборця» та аморальника.

На осягнення таланту Бодлера знадобилися роки й навіть десятиліття. Потім його читали, цитували й наслідували. А стиль, у якому він працював, назвали «символізмом».

Джованні Сегантіні. «Покарання похмурих матерів»

Серед сюжетів перевага надавалася сценам євангелістської історії, напівміфічним та напівісторичним подіям середньовіччя, античній міфології. Загалом, всьому, пов'язаному з релігійним та міфологічним підтекстом. Тому праці художників цього напрямку проникнені містицизмом, усі твори символістів передають відчуття надприродного та потойбічного.

Джованні Сегантіні. «Ave Maria» на переправі. 1886

Арнольд Беклін. Дівчина та юнак, які зривають квіти. 1866

Джованні Болдіні. «Портрет»

Справу Бодлера на батьківщині продовжили Поль Верлен, Артюр Рембо, Стефан Малларме. А потім ця течія охопила всю Європу: Англію, Німеччину, Австралію, Бельгію, Норвегію, Російську Імперію...

Пізніше до письменників приєдналися і художники: Макс Клінгер (1857–1920), Джованні Болдіні (1842–1931), Арнольд Беклін (1827–1901), Джованні Сегантіні (1858–1899).

У середовищі символістів склався неписаний «кодекс творчості», який поєднав релігійно-філософське й художнє мислення, спонукав художників звертатися до вічних проблем. Тому часто темами їхніх картин були теми життя й смерті, гріха, кохання та страждання, очікування, хаосу та космосу, добра й зла, прекрасного та потворного...

Деякою мірою символістів можна назвати поборниками старих традицій, адже фактично вони першими заявили про відхід від канонічної літератури реалізму та романтизму й означили курс на поступове оновлення, модернізацію мистецтва. Символ, вважали вони, народжується там, де неможливо зобразити предмет.

Символісти притримувалися багатьох принципів творення, одним із найголовніших був такий: сутність світу

неможливо пізнати за допомогою раціональних засобів, бо вона доступна лише інтуїції й розкривається тільки через натяк, осяяння.

Для творів символістів (як художників, так і письменників, про кого йтиметься далі), характерний подвійний зміст – явний і прихований. Причому другий – особливо важливий, він несе в собі головне ідейне навантаження. Художній образ перетворюється на символ, специфічна особливість якого полягає саме в багатозначності, у тому, що він поєднує в собі щось певне й умовне, конкретне й абстрактне. Символізм усвідомлюється як мистецтво, що дає змогу натякнути на таємничу суть явищ зовнішнього світу.

Символісти не були зацікавлені у відтворенні реальної дійсності, конкретного та предметного світу, у простому зображенні фактів повсякдення – саме у відірваності від реальності митці-символісти вбачали свою перевагу над представниками інших напрямів.

Макс Кіннер. Тигрова. Із циклу «Фонтан»

Михайло Ю. Зраджевська-Синьо. Полуниця. 2007 р.

Віктор Бориспіль-Мусатов. «Хлопчик, який сидить». 1901

Сутність світу неможливо пізнати за допомогою раціональних засобів, бо вона доступна лише інтуїції й розкривається тільки через натяк, осяяння.

На засадах символізму створювалися драматичні твори М. Метерлінка, Г. Гауптмана, Г. Ібсена; в українській літературі – С. Черкасенка, Олександра Олеся, але найпослідовніше ознаки цього напряму знаходимо в поезії: Франції – Ш. Бодлера, С. Малларме, А.Рембо, П. Верлена, Ж. Мореаса;
Бельгії – Е. Верхарна;
Австрії – Р. Марії Рільке;
Польщі – Б. Лесьмяна; Росії – К. Бальмонта, О. Блока, Д. Мережковського, Ф. Сологуба, В. Брюсова, О. Добролюбова, В. Іванова, А. Бєлого.

В Україні символізм сприймався неоднозначно.

Негативну критику сучасників символісти викликали своєю філософічністю, «відірваністю» від проблем політичних і соціальних. У цьому літературному напрямку працювали митці-поети угруповання «Молода Муза» (В. Пачовський, П. Карманський та ін.), М. Філянський, Г. Чупринка, Олександр Олесь, П.Тичина, Д. Загул, В. Чумак, О. Слісаренко та ін. У прозі

Віктор Борисов-Мусатов. «Хлопчик із собакою» 1905

Михайло Ю. Чайка. Полотно. олія. 1923 р.

Щоб відрізнити твір символічний від несимволічного, варто пошукати в ньому такі ознаки цього мистецького напряму:
• Заглиблення у внутрішній світ людини, у глибини підсвідомого.
• Віддаленість від реальності, насущних соціальних проблем.
• Символізована мова.
• Сумна настроєність.
• Загострений волюнтаризм.
• Культ екзотичних, заборонених тем.
• Захоплення витонченою формою.
• Послугування художнім досвідом романтизму та неоромантизму.
• Звернення до вічних філософських проблем.
• Створення умовних образів замість індивідуальних характерів.
• Основний художній прийом — символ.
• Основне значення надається музиці вірша — асонансам, алітераціям; головне в поезії — не зміст, а звучання.
• Використання символів фольклорного й літературного походження.

елементи символізму знаходимо у творах О. Кобилянської, Г. Михайличенка, у раннього М. Хвильового та А. Головка, М. Яцкова. Наймогутніше й найкраще втілення знайшов символізм у збірці Павла Тичини «Сонячні кларнети» 1918 року, завдяки її музичності, ускладненій образності, мрійливості, пантеїзму. Український живопис символізму представляє Ю. Михайлів, П. Холодний, російський — В. Борисов-Мусатов, частково М. Врубель та М. Реріх, митці «Блакитної троянди».

Пропонуємо наочно осягнути різницю між символізмом та іншими мистецькими течіями на прикладі уривків творів, присвячених спільній темі — образу жінки.

Б. Грінченко (реалізм)

Кохана єдина! Ми вкупі з тобою
Робили над ділом святим,
Ми вдвох однією журились журбою
І щастям раділи одним...
(із присвятою М.Г.)

Дж. Байрон (романтизм)

Коли доля мене ошукала
І зоря мого щастя зайшла,
Ти на вади мої не зважала
І суддею мені не була.
Ти знегоди моєї кайдани
Поділяла зі мною. Й любов,
Ті чуття, і не збутні, й жадані,
У єдиній тобі я знайшов.
(«Станси до Августи)

Ш. Бодлер (символізм)

А тілом ти така звабливa,
Коханко щира! —
Немов тканина мерехтлива,
Заблисне шкіра!

Твоє волосся — хвильне море,
П'янке, невпинне,
І заплелися в хвилі зорі,
І білі, й сині...
(«Змія танцює»)

В. Пачовський (символізм)

І будеш, як вуж, піді мною
Звиватися в розкоші тіла,
І буду рай пити на лоні, —
Аж схляне душа оп'яніла —
І зорі затремтять...

Олександр Олесь (символізм)

На чистім престолі із слів і із крові
Курить моє серце, палає в любові,
І ти, наче янгол, схилилась над ним,
На всесвіт — над серцем одним.
Зустрінусь — не стану,
Пройду — і не гляну.
В душі моїй храм —
Щодня тебе вгледжу я там!

Позитивно оцінив український символізм І. Дзюба, відзначивши, що він, поступаючись мистецтву Європи та Росії у плані філософському та естетичному, натомість меншою мірою позначений езотеризмом, окультністю, містицизмом, більше відгукується на життя, торкається національної ідеї.

Символісти радикально змінили не тільки різноманітні види мистецтва, а й саме ставлення до нього. Представників символізму об'єднував пошук нових способів передачі тих таємних сил, які, як вони вважали, правлять світом, а заслуга символізму передусім у тому, що він збагатив арсенал зображальних засобів, оновив поетичну образність і стилістику, розкріпачив уяву митців.

Богдан Пономарьов. «Соняшники»

Ґюстав Ґлімах. «В кімнаті»

Вплив символізму на подальший розвиток мистецтва важко заперечити.

Увійшовши до літератури, живопису багатьох країн, символізм мав значний вплив на світове мистецтво та підготував основу для зародження сюрреалізму, акмеїзму, футуризму, частково імажинізму.

Експериментаторський характер символістів, їхнє прагнення до новаторства, космополітизм та широкий діапазон впливу стали зразком для більшості напрямів мистецтва.

ВІДОМІ ВИСТАВКИ ОСТАННЬОГО ДИСЯТИРІЧЧЯ

Олена Гордієвич. «Полумя та лід»

У 2001 році відбулася виставка молодого українського художника Богдана Панчишина «Мій келих», яка мала чіткі риси символізму та зібрала велику кількість аматорів напрямку.

А в грудні 2003 року в Брюзі проходила щорічна виставка європейських галерей, де особливе місце займали праці вірменського майстера сучасності Гранта Сукиасяна. Через два роки, а саме 12 жовтня 2005 року, у столиці Бельгії в рамках двадцятого фестивалю «Європалія — Росія» відкрилася виставка «Російський символізм. Блакитна троянда».

Це перша в історії представлення вітчизняного мистецтва за кордоном повна виставка російських художників-символістів

2007 рік відомий в історії символізму виставкою під назвою «Символізм та сучасне мистецтво», проведеною в Німеччині, у місті Вуппераль.

Олексій Анд. «Домські полиці»

У 2010 році в брюссельському Королівському музеї витончених мистецтв та в Музеї зображальних мистецтв Гента відкрилися виставки, присвячені історії бельгійського символізму. Понад двісті картин та гравюр з музейних та приватних колекцій були представлені на цій виставці. Того ж 2010 року в Росії було представлено виставку Олексія Анда під назвою «Асоціативний символізм». Вплив символізму відчувався й у Києві на виставці сучасної художниці Олени Гордієвич, яка подарувала увазі глядачів яскравий чуттєвий живопис, наповнений ліризмом та новизною. Планується також виставка містичного символізму в Лондоні, що відбудеться 22 жовтня 2011 року та триватиме до 19 лютого 2012 року. На виставці представлятимуть свої роботи сучасні художники та фотографи, котрі працюють у згаданому стилі.

БАТЬКИ ТА ДІТИ, АБО ЄДНІСТЬ ПРОТИЛЕЖНОСТЕЙ

В українській літературі XX століття генераційний поділ склався одразу після визвольних змагань і встановлення радянської влади, коли в літературу прийшло цілком нове покоління, виховане революційними вітрами.

Предавні люди уявляли світ як величезне дерево, яке поєднує землю й небо. Це був зразок космоустрою, адже в образі світового дерева поєдналися уявлення наших пращурів про час, простір, життя та смерть. Одночасно в їхній уяві сформувалася розгалужена система протиставлень: верх — низ, земля — небо, життя — смерть, день — ніч, літо — зима, чоловік — жінка, вогонь — вода, парне — непарне, праве — ліве, пряме — криве. Сьогодні теоретики й історики літератури мають напохваті чимало термінів, щоб описати світ красного письменства в його протилежностях: дихотомія, діалектика, бінарні опозиції...

Літературознавці протиставляють чоловіче й жіноче письмо, поетів і прозаїків, майстрів пера та початківців, покоління батьків і дітей.

В українській літературі XX століття генераційний поділ склався одразу після визвольних змагань і встановлення радянської влади, коли в літературу прийшло цілком нове покоління, виховане революційними вітрами. Звісно, воно теж не було однорідним, передусім з ідеологічних переконань. Тут були й колишні боротьбисти, і вояки армії УНР, і червоні командири. Але вони вперто й свідомо протиставляли себе старшим, дореволюційним письменникам, і то був типовий конфлікт батьків і дітей. Поруч із плужанами, гартянами, ваплітянами, ланківцями, вусппівцями, молодняківцями жили й працювали Степан Васильченко, Гнат Хоткевич, Микола Чернявський, Микола Філянський, Дніпрова Чайка, Людмила Старицька-Черняхівська. Дехто зі старших літераторів приєднався до новостворених літературних організацій, як-от Юрій Будяк і Віталій Товстоніс поповнили лави Спілки селянських письменників «Плуг».

Але й серед пореволюційного покоління письменників одразу з'явилися «батьки» і «діти». Тогочасні критики цілком у дусі доби назвали цей генераційний поділ призовами: перший літературний призов, другий, третій... «Перші хоробрі» — ця красива метафора з доброго почину Михайла Яловового закріпилася за письменниками, які загинули у вирі визвольних змагань: боротьбистів Гната Михайличенка та Василя Чумака розстріляли в Києві денікінці, Андрій Заливчий загинув у Чернігові під час повстання проти гетьмана Скоропадського. Незаперечний авторитет серед письменників мали перші організатори української радянської літератури Василь Еллан-Блакитний і Сергій Пилипенко. Останнього молодь любовно називала Папашею. За словами Петра Панча, це стало його другим ім'ям, а Марія Романівська пояснювала: «Тепер, у наші часи, звертання «папаша» звучить буденно, навіть фамільярно. Але колись на вустах у нас, письменників-початківців, звучало зовсім по-іншому. У цьому прізвиську було все: тепло, батьківська підтримка, людяність, товариськість. Одне слово, міцне плече тата, на яке можна було спертися й не боятись нічого... Для нас, молодих плужан (найстаршому навряд чи сягало за двадцять), Папаша здавався не тільки мудрим, а й старим, хоч йому, певно, було тоді не більше 30–32 років».

Іван Сенченко лише на схилку літ задумався над генераційною різницею між літераторами 20-х років, що їх він усе життя сприймав як одне цілісне покоління: «Довгий час мені здавалося, що всі ці люди в однаковій мірі спричинилися до того бурхливого розвитку літератури в середині десятиріччя... Та зовсім недавно мені спало на думку, що тут, власне, ми маємо діло з представниками двох поколінь. З одного боку стоять студенти — Г. Коляда, О. Копиленко, І. Сенченко, учитель А. Панів, комсомольський інструктор Іван Шевченко, і з другого — люди зовсім іншого гарту. Цю свою думку почну розвивати від себе. Я числився в тих списках, але поставимо запитання: який з мене міг бути письменник, коли я, власне, й на світі не жив, хліба сам заробляти не вмів і прийшов у літературу зі шкільної лави? Звісно, яловий з мене був письменник в ті роки. Треба пожити на світі, дізнатися, почім ківш лиха. На таке пізнання пішло у нас — у кого п'ять, в кого шість, у кого ще більше років. Чи не впадало вам у вічі, що цілий ряд молодих і наймолодших письменників, імена яких з'явилися на початку двадцятих років, по-

Літературознавці протиставляють чоловіче й жіноче письмо, поетів і прозаїків, майстрів пера та початківців, покоління батьків і дітей.

справжньому зуміли своє слово сказати лише багато пізніше — чи наприкінці двадцятих років, чи аж на початку тридцятих? І це не випадково».

Справжніми творцями літератури того часу Іван Сенченко вважав офіцерів Миколу Куліша, Олексу Слісаренка, Петра Панченка-Панча, Андрія Головка, Івана Дніпровського, солдатів на фронтах Першої світової війни й учасників визвольних змагань Сергія Пилипенка, Івана Кулика, Олеся Досвітнього, Володимира Сосюру, Василя Блакитного, Миколу Хвильового. Отже, це були «батьки», так само як Максим Рильський і Павло Тичина, котрі на той час виступали вже визнаними майстрами, а Іван Сенченко, Олександр Копиленко, Микола Бажан, Аркадій Любченко, Валер'ян Поліщук, Юрій Яновський, Юрій Смолич, Володимир Гжицький — «діти».

Звісно, організація комсомольських письменників та її однойменний друкований орган уже своєю назвою — «Молодняк» — засвідчили свою позицію і в тогочасній літературі, і в генераційному поділі. Для молодняківців учорашні «діти» Яновський і Любченко — незаперечні авторитети, майстри пера, ба навіть можна сказати — метри. Через кілька десятиріч Терень Масенко згадував, як у його помешканні перед від'їздом трьох молодих поетів — слухачів технікуму сходознавства — на мовну практику в Душанбе зібралися письменники послухати нову драматичну поему Миколи Куліша: «Сходяться всі, не гаючись: це ж новий твір Миколи Гурійовича, і до мене прийшли молоді товариші — Котляров, Вітковський, Литвак і Шутов. Ще раніше тут чекали на них Мисик і Калянник, постійні гості мого дому. Сьогодні з нами за столом і люди старшого покоління: Куліш, Вишня, Йогансен, Дніпровський, Досвітній.

...Молоді поети дивляться на Миколу Куліша, як на чудо... Василь Мисик, завжди урівноважений і задумливий, загледівся в його лице з неприхованою ніжністю. Іван Калянник і Борис Котляров висловлюють захват «Патетичною сонатою» бурхливими вигуками. Іванко навіть забувся про своє вино. А це багато означає. Той день був святом у моїй хаті».

Молодняківці — наймолодше покоління українських письменників перед Другою світовою війною: Олексій Кундзіч, Терень Масенко, Леонід Первомайський, Сава Голованівський, Ярослав Гримайло, Анатолій Шиян, призвані в літературу від верстатів ударники заводів і фабрик Арон Копштейн, Ігор Муратов, Іван Калянник, Вадим Собко, Микола Нагнибіда. Хтось із них, незважаючи на молодий вік, потрапив у лещата сталінської репресивної машини, хтось поліг на фінському, німецькому, далекосхідному фронті, а ті, хто вижив, повернулися до пера та письмового столу досвідченими сивочолими «батьками».

Уже в ролі «батьків» молодняківці «виховували» наступне покоління українських літераторів, яке ми називаємо шістдесятниками. Ось ілюстрована добірка дружніх епіграм, присвячена нараді молодих літераторів, у квітневому числі «Дніпра» за 1963 рік. В об'єктив гумориста потрапили Дмитро Павличко, Володимир Коломієць, Олег Чорногуз, Іван Драч, Ліна Костенко, Ірина Жиленко та Володимир Дрозд. Звичайні віршовані дружні шаржі, а водночас і легенький випад проти Івана Драча:

Він трагедійно бачить світ,
В свої неповні тридцять літ,
Шкода, що світлих барв не вистача
В палітрі нашого Драча.

Тепер у молодих письменників був не тільки свій одвічно молодий і молодіжний журнал, який від 1944 року називався «Дніпро», а й десятки літературних студій по всій Україні, наради молодих літераторів, кабінет молодого автора в Спілці письменників України, яким, до речі, керував теж колишній молодняківець Іван Гончаренко. «Батьки» незмінно уважно ставилися до «дітей», іноді аж надміру. Миколу Шеремета, наприклад, тривожило питання, чи потрібна молоді «слава на виріст». Він витлумачив ситуацію саме як конфлікт

Іронічний садомазохізм Єгора Коника

Що може бути серйозніше за написання комічного твору? У всі часи в національних літературах було багато видатних серйозних письменників, а видатних коміків за всю історію світової літератури можна порахувати на пальцях обох рук. Єгор Коник зробив спробу потрапити до цього десятка авторів усіх часів і народів.

Його оповідання «Садомазохіст» — це іронічна історія про молодого канадця українського походження, котрий від нудьги хоче поїхати на свою історичну Батьківщину, яку він ніколи не бачив. Петро Ярош відчуває, як не вистачає йому в Канаді природної для чоловіка дикості, і з відчаю думає, що цивілізована країна — суща кара для справжнього чоловіка, якому в ній просто «не вистачало якогось драйву в житті». Його розчаровують канадські рибалки, які витягують рибу вудкою з води, міряють, зважують, записують це в зошит, а потім випускають назад у воду. Головний герой оповідання розуміє, що між риболовлею в Україні й Канаді — культурна прірва: «Якщо в Україні дружина рибалки питає в нього: «Ну як, риби наловились?», то в Канаді вона запитує: «Ну що, риби набачились?» «Ой, і надивились!!!» — відповідає канадський рибалка й дістає отого зошита. «Ось. Харіус був? Був. На тридцять п'ять сантиметрів! А ось жереха потягнув. Аж на півметра! Усе записано. Це тобі не руками показувати. Документ! Завтра на роботі зошита хлопцям покажу. Похизуюсь».

Навіть заєць під час полювання скаржиться герою оповідання на своє цивілізоване канадське життя, у якому єгері не дають йому жити за законами дикої природи: кладуть узимку сіно, годують із соски хворих зайченят, виганяють із лісу вовків, щоб не заважали зайцям, і у своєму втручанні в закони природи готові дійти до штучного запліднення зайчих.

В античні часи сократівська іронія була засобом виявлення істини. Сократ полюбляв доводити чиюсь точку зору до абсурду. Автор оповідання «Садомазохіст» теж доводить принципи канадського життя до абсурду, але робить це не так для критики життя в країні кленового листа, як для критики української дикості, якої так прагне Петро Ярош, схильний до мазохізму. Іронізуючи з утрати людської природності в усіх проявах канадського життя, Коник насправді іронізує з української дійсності, яка в XXI столітті дико контрастує із західною цивілізацією. Тривале перебування України в складі Російської імперії, а потім Радянського Союзу деформувало в ній людські цінності, і в незалежній Україні людину цінують так само, як у радянські часи, коли маршал Жуков солдатськими чобітьми розміновував мінні поля, щоб не пошкодити танки. Особливо контрастує сучасне українське життя на тлі ситої та культурної канадської дійсності: «Петро часто ходив чистими, освітленими вулицями міста, заходив у бари, де всі всміхалися, навіть поліція, їхав у чистих автобусах по чистих вулицях і все думав, що десь же повинна бути така держава, де є драйв, де все можна отак, без нотаріуса, щоб боротьба, щоб сніг за комір, щоб синці, щоб хтось уночі покусав, і щоб вранці все боліло, і не було поліції, і щоб ти все життя працював за трудодні, а на пенсії тобі відрізали світло та газ: ну, щоб свічки, і діду з бабою хоч на старості була якась романтика».

Після розчарувань у риболовлі й полюванні герой оповідання розчаровується в канадських жінках і канадському шлюбі, де все пісне й прогнозоване: «квіти, знайомство з батьками, чернетки шлюбного договору, а далі знову одноманітність, особливо вночі». І навіть сексуальна поведінка в шлюбі регламентована й засвідчена нотаріусом, аби в разі чого можна було на суді довести, що в інтимному житті все було відповідно до шлюбного договору та чинного законодавства.

Але бажання молодого канадця повернутися на свою історичну Батьківщину охолоджував дід, який після сталінських таборів зміг вирватися до Канади й застерігав своїх дітей та онуків ніколи не вертатися в Україну. Особливо ущипливе напучування старого своїм дітям не йняти віри його словам, коли він виживе з розуму й захоче, щоб після смерті його тіло поховали в рідній землі: «... навіть якщо у мене буде вже маразм, і я проситимуся вмерти на Батьківщині, то навіть у гробу, я вас іще раз прошу, навіть у гробу не повертайте мене... бо, я вам скажу, там і на цвинтарі буває страшно лежати. Там, дітки, порядку ніколи не було й не буде».

У структуру оповідання вмонтовано дві вставні історії, які мають назви «Випадок» і «Сон», епіграф із «Записок на манжетах» Михайла Булгакова та пояснення терміна «садомазохізм», що має вигляд зайвого текстуального вкрапленням і свідчить про учнівство автора. Говорячи про недоліки оповідання, варто за-

---

[1] Оповідання Єгора Коника «Садомазохіст» читайте в № 10, 2011 видання «Дніпро».

батьків і дітей, адже, за словами Шеремета, «ознакою поганого тону стало у нас старшому літераторові вказувати на недоліки молодшого. Його за це назвуть ретроградом, відсталим, що не чує пульсу епохи».

Шеремета обурювало захоплення, з яким критика й читачі сприйняли поезії Миколи Вінграновського та Івана Драча. Він прибирає обуренодидактичну позу літературного метра та вдається до зверхніх повчань, які цікаво перечитати із сьогоднішнього погляду: «Ведмежу послугу робить молодим поетам улеслива критика, яка запобігає перед ними. Вона зводить їх на манівці, затуманює голови тим, ніби в молодих «нове бачення світу» і не яке-небудь, а «планетарне», «трагедійне»; що треба сприймати радянську дійсність під знаком нігіль і це прозвучить оригінально, глибоко, інтелектуально. Інакше вийде звичайна собі «конкретно-земна» поезія.

Характерно, що такі критики, віддавши свої глибокі симпатії І. Драчеві, М. Вінграновському, поза увагою лишають значну групу інших молодих поетів, ідейно міцних і не менш талановитих, але які йдуть у ногу із життям, пишуть для народу, а не для гурманів й естетів і не оглядаються на модерний Захід.

Це поети Л. Костенко, Р. Третьяков, Б. Олійник, В. Симоненко, В. Коломієць, В. Бондар та багато інших». Неприємних йому Драча й Вінграновського Шеремет таврував як зарозумілих молодиків, а от Максим Рильський у знаменитих «Вечірніх розмовах» охарактеризував їх як талановитих поетів. Свої роздуми про стосунки поколінь у літературі мудрий поет назвав просто — «Батьки і діти». Він розумів і старого роздратованого Шеремета, і запальних початківців: «Давня це тема. Я б сказав, одвічна. І, мабуть,— довічна. Кожне людське покоління приносить щось нове, своє — і відкидає щось старе, «батьківське». Не треба ж, одначе, заперечувати, що доконче бере це покоління дещицю і від батьків, бере, хоч і як воно декларувало свою незалежність від традиції, свою цілковиту новизну і первинність. І зовсім це людська риса, що старим (часом) буває прикро, коли молоді дуже вже завзято відкидають — на словах — усе, зроблене старими, як непотрібне лахміття, забуваючи при тому, що і їм колись неминуче доведеться посивіти і чути подібні ж заяви від нововиросліх молодят. Ну, і молодих інколи дратує критика зі старечих уст, яка їм здається раз у раз просто тільки безсилим чи беззубим бурчанням...»

Творчість шістдесятників — несподівана, незвичайна, гостра — спричинила справжній конфлікт поколінь у тогочасній українській літературі. Участь у дискусії взяли не тільки Шеремет і Рильський — Тичина похвалив Драчеву «Баладу про соняшник», Малишко заступився за нібито незрозумілий вірш Вінграновського «Кохана». Через десять років Микола Бажан і Леонід Первомайський рекомендували до друку збірку Ліни Костенко «Княжа гора», яка, проте, так і не побачила світ..

Андрій Малишко долучився до суперечок ствердною статтею «Люблю нашу молоду літературу», у якій наголошував: «Дискусія про вигаданий антагонізм поколінь була роздмухана штучно. Я не бачу відмінностей між нашим і молодим поколінням. Уявіть собі велике могутнє зелене дерево, на якому є гілки давніші за віком і молоде пагіння. Вони ростуть з одного кореня, п'ють з одної землі і однією рясною кроною тягнуться до сонця».

Поет повертається до образу дерева, з якого все починалося. Адже світове дерево не ділило космос на верх і низ, а поєднувало їх в одне ціле, в один багатоликий, розмаїтий усесвіт. Так само дерево літератури — це втілена єдність протилежностей, де співіснують різні покоління, різні стилі й напрямки, різні вподобання, віяння й орієнтації. Іноді вони воюють між собою, здебільшого ж мирно уживаються. А плоди цього дерева дарують вічне життя...

...Світове дерево не ділило космос на верх і низ, а поєднувало їх в одне ціле, в один багатоликий, розмаїтий усесвіт. Так само дерево літератури — це втілена єдність протилежностей...

уважити, що словом «рибалка» в українській мові називають людину, яка ловить рибу, а сам процес, який російською звучить, як «рыбалка», в українській мові має назву «риболовля». Отже, у тексті – елементарне незнання слова: «Та рибалка в Канаді в ці часи була вже трохи інша». Викликає також сумнів доцільність розривання тексту невеликого оповідання окремими розділами «Випадок» і «Сон». Адже це не роман, не повість, та й читається оповідання без розбивки на розділи цілком органічно, як єдиний текст. Банальним здається й підзаголовок: «Слабо еротичне, та, маю надію, сильно політико-гумористичне оповідання». Це все одно, що на слоні написати фарбою великими літерами «слон», щоб ніхто в цьому не сумнівався. Читаючи «Садомазохіста», Людина сама дійде висновку, наскільки «еротичне» і «політико-гумористичне» це оповідання.

А те, що головний герой – садомазохіст, очевидно з логіки його поведінки, коли після знайомства з дівчиною Іриною, яка разом із сім'єю щойно переїхала з України до Канади, він дізнається від неї про злиденне існування українців, корупцію, беззаконня, деформовану мораль людей, та все одно вирушає до українського посольства в Оттаві, щоб поїхати на постійне місце проживання із ситої та законослухняної Канади до бідної корумпованої України, де нечуване для інших країн казнокрадство чиновників змушує мільйони людей жити за межею бідності і, щоб вижити, порушувати закони держави та християнської моралі.

В оповіданні Коника іронія виконує текстотвірну роль. Мовлячи словами Томаса Манна, епічна іронія пронизує всю плоть оповідання, щоб побачити сучасне українське життя з висоти свободи та об'єктивності. Образ сучасної Канади в тексті виконує роль дзеркала, у якому українське суспільство може роздивитися своє реальне відображення.

Дівчина Ірина розповідає головному герою оповідання про неприкрашену українську дійсність, у якій пенсіонери, щоб не вмерти з голоду, торгують біляшами із собачим м'ясом, а міліція бере в них хабарі, аби заплющити очі на незаконну торгівлю. На далекій історичній Батьківщині Петра Яроша, яку він ніколи не бачив, провідниці, порушуючи закон, продають у потягах горілку пасажирам, а потім викидають п'яних будівельників, що повертаються із заробітків, на перон. А народ обирає на найвищу державну посаду колишнього злочинця, а міським головою – «інопланетянина». І канадський молодик не може збагнути, як можна мером міста обрати неземну істоту, знаючи, що вона з іншої планети. І він на грані припущення, що з України починається окупація Землі космічними цивілізаціями.

Іронічна діалектика Єгора Коника нагадує театральний метод відчуження Бертольда Брехта, коли еволюція мазохізму головного героя оповідання виводиться з його дитинства. Гуляючи взимку із санчатами берегом Онтаріо, маленький канадський хлопчик одержував невимовну насолоду від колючого вітру та снігу, що сипався йому за комір. Уже тоді некомфортні умови й труднощі викликали в нього задоволення. Епічна іронія простежується в картині знайомства Петра Яроша зі щойно прибулими до Канади однолемінниками з Вінниці. Реакція Ірининої матері на українську мову головного героя була зневажливою, та коли вона дізналася, що він – із третього покоління емігрантів і працює в будівельній фірмі, яка належала його діду, а зараз належить батьку, то зневага жінки миттєво перетворилася на радісну метушню: «Ти диви, які гарні та привітні в нас сусіди. Іди, доню, познайомся з молодим чоловіком». Якщо з першого погляду в головному героєві жінка бачила такого ж злиденного емігранта, як сама, то через кілька хвилин знайомства вона побачила в ньому перспективного зятя.

У сцені сну Петра Яроша українська дійсність набуває фантасмагоричного забарвлення, у якому українські та канадські реалії переплітаються в єдиний кошмар. Уві сні п'яні українські будівельники перетворюються на будівельників фірми «КанадаБудСервіс», українська міліція – на п'яну канадську поліцію, а бабуся Оксана пригощає його біляшами з м'яса улюбленого собаки Пірата і котів Мурзика та Пушка. Дотепно в оповіданні звучить і пародія на українську радянську минувшину: «Я ж, Петрику, за трудодні в штаті Альберта цілину піднімала» та на сучасну українську медійну агітку: «Україна на порозі в Європу. Тільки ввійти в неї не може, бо хтось двері з іншого боку підпер».

У фіналі оповідання набуває свого логічного завершення, що витікає з мазохістського характеру головного героя: «... вранці цього чудового та по-канадськи осіннього і сонячного дня Петро Ярош ішов по вулиці Сомерсет Сіті, що в місті Оттава, до посольства України в Канаді, щоб переїхати на свою історичну Батьківщину, в Україну, назавжди, тобто на ПМП».

Здавалося б, що ж тут смішного? Український емігрант у третьому поколінні повертається в Україну, щоб реалізувати на прабатьківщині свій професійний та людський потенціал. Але в цьому й полягає магія іронії, адже найбільша драма в оповіданні – оманлива уява героя про природність. У його уяві беззаконня, хамство, несправедливість і є природними реаліями людської дикості, до якої так прагне Ярош. Та за оманою головного героя приховано хворобливі рефлексії щодо ідеальної України, про яку століттями мріяли кращі українці. І ці рефлексії, замасковані іронічною авторською посмішкою, неважко декодувати, знайшовши герменевтичні вказівники, приховані від головного героя оповідання. Тож оповідач залишає за читачем право вибирати глибину болю чи насолоди, прихованих за іронічною посмішкою Єгора Коника.

© Image/Corbis

ТРАГЕДІЯ НА ТРИ ДІЇ

Голодомор в українській літературі

Фізичне винищення українців було закономірним наслідком колонізаційної політики радянської імперії. Перший голодомор прийшовся Україною тоді, коли вони формально ще були відокремлені від Росії, однак це не завадило Червоній армії розпочати в українських селах узаконений грабунок, названий «продрозверсткою». Протистояння селян, зневажливо перейменованих у «куркулів», породило багаторічний опір загарбникам, однак не змогло відвернути від нації катастрофи винищення. Зазвичай, говорячи про Голодомор, маємо на увазі наймасштабнішу трагедію 1932–1933 рр., однак мільйони людських життів забрали також 1921–1922 та 1946–1947 рр.

В українській літературі початок 1920-х — час, коли українські митці, більшість із яких були учасниками революційних подій та громадянської війни, переживали розчарування у своїх високих ідеалах: мирне життя та запровадження соціалістичного ладу геть не нагадували омріяної загірної комуни. Нищення українського села внаслідок колективізації не лишалося поза увагою письменників і поетів, котрі тоді ще наважувалися говорити про це вголос.

Пронизливим свідченням «першого» Голодомору виступить поезія Павла Тичини «Загупало в двері прикладом» (1921), де збожеволіла з горя мати вбиває свою дитину, намагаючись урятувати її від голоду. Цей образ жінки, яка стає вбивцею мимоволі, перегукується з ранішим його концептом скорботної матері-України, котра шукає свого сина Христа й не знаходить у «кривавому краї» українських ланів. Натомість становлення «справедливого» ладу завершується появою «нового Месії», яким уявляє себе вчорашня маленька людина, котрій нині дозволений будь-який злочин в ім'я «великої мети». У поезії «Чистила мати картоплю» (1926) таким новим Месією є один із персонажів:

Навстіж з розгону розкрилися двері, і звідти кричало:
— Падайте долу: явився Христос! Зустрічайте, співайте,
Бийте в кімвали, тимпани: явився Христос — бог і цар ваш!
...Благословляючи направо й наліво, увіходив
до хати бог: у сорочці під поясок,
босий, лоб узенький у два пальці.

Цей образ дуже близький до змальованої іншим визначним митцем 1920-х років драматургом Миколою Кулішем постаті Малахія Стаканчика, котрий сам себе помазав народним наркомом в ім'я матері-революції. Іще раніше, у 1924 році, Микола Куліш створює драму «97», перша назва якої — «Голод».

Драма мала підзаголовок, який прямо вказував, що дія відбувалася в часи голоду 1921—1922 років на Херсонщині. Проте і назву, і підзаголовок драматург вимушений був зняти та перенести дію в 1923 рік.

Хоча п'єса написана в цілому в лояльному до радянської влади дусі та показує в позитивному світлі діяльність незаможників, між її рядками можна прочитати зовсім інші думки. Моторошні картини реквізування церковних цінностей на тлі масових голодних смертей та випадків людоїдства потверджували початок панування антигуманного режиму. Сама дійсність не дала змоги Миколі Кулішеві завершити свою п'єсу оптимістичним фіналом: усі 97 незаможників наприкінці першої редакції твору гинули від голоду, хоча й стояли до останнього «в ім'я матері-революції».

Ідеологам від режиму подібний фінал не підходив, тому в другій редакції наприкінці п'єси з'являвся Deus ex machina — продкомісар, котрий привозив хліб, рятував незаможників і карав куркулів.

Тема Голодомору постає й в інших творах 1920-х (наприклад, оповіданнях В. Підмогильного «Син», «Проблема хліба»). Причин цієї катастрофи намагався дошукатися й Микола Хвильовий, котрий перед самою смертю на власні очі побачив винищення українського села та дійшов цілком справедливих висновків про те, що голод — явище свідомо організоване. Вочевидь, це усвідомлення стало одним із поштовхів до пострілу у скроню того ж трагічного 1933-го року.

Низка «червоних самогубств» та початок репресій поклали край рецепції теми Голодомору в українському письменстві на материковій Україні на довгі роки. Відтак опрацьовувати цю царину випадає письменникам-емігрантам, чиї твори й до сьогодні постають зразком жанрового різновиду творів про Голодомор — історично-документальної, як водиться, хронікальної, більшої чи меншої епічної форми.

Ідеться насамперед про роман Уласа Самчука «Марія» (1934), де аналіз історичної долі українського селянства зроблено на прикладі долі головної героїні. Усі 26258 днів її життя були включені в колообіг природи, одвічний цикл хліборобського існування, аж до його протиприродного, ґвалтовного завершення — голодної смерті. Голодомор для Уласа Самчука — закономірне продовження винародовлення українців. Дні Марії розколола революція, говорить письменник, показуючи, як руйнує патріархальне існування українців «бацила розкладу родини», принесена більшовиками. Син Максим, котрий розстрілює з нагана ікони, є новою трансформацією народного Малахія. Для нього готовність на все задля матері-революції (разом із відмовою від рідної матері) — насамперед зручна позиція виживання. Роман Уласа Самчука вирізняє поступове нагромадження абсурдності й жорстокості довколишнього світу. Незмінним лишається тільки образ жінки-матері: Марія відчуває катастрофу лише інстинктивно, не розуміючи ані дій свого сина-більшовика, ані тієї злоби, котра запановує серед людей. Так само не думаючи, інстинктивно, скоює жахливе вбивство Маріїна дочка Надія: задушивши маленьку Христинку, вона лише хотіла врятувати її від мук голоду, подібно до матері з поезії Тичини.

Через кілька десятиліть до цієї теми звернеться ще один письменник із діаспори — Василь Барка в романі «Жовтий князь» (1963). Протистояння селянства й радянської влади розглядається у творі як двобій добра й зла, Бога й диявола. При цьому подальша трансформація образу більшовика (у романі — керівник хлібозаготівель Отроходін) йде шляхом символізації: комуніст — представник сатанинської влади, виконавець волі звіра з Об'явлення Іоанна Богослова. Цей звір-диявол у народному світосприйнятті «виліз із багна в образі компартії — зразу кинувся на сім'ї людські», відмовляючи навіть у скибці хліба тому, хто не має знаку на чолі й долоні. Опиратися волі Жовтого князя можуть лише ті, хто не втратив віри. Чільним символом твору постає церковна чаша, яку переховують селяни. Наприкінці роману вона освячує шлях єдиного вцілілого члена родини Катранників — Андрійка, виступаючи запорукою відродження нації та подолання влади звіра.

Власну художню версію теми пропонують також інші письменники української діаспори (Тодось Осьмачка, Микола Понеділок, Корнило Ластівка, Ольга Мак), а пізніше — уже й письменники підрадянської України. Викривального пафосу сповнена поема Миколи Руденка «Хрест», написана 1976 року під час примусового лікування в психлікарні.

Зображений Миколою Руденком переконаний більшовик Мирон не вірить, що Голодомор справді був, уважаючи це вигадкою ворогів радянської

влади. У містичний спосіб він переконується в реальності Голодомору та гине в катівні НКВС.

В основу повісті Анатолія Дімарова «Самосуд» (1991) ліг реальний випадок: під час фашистської окупації українські жінки самочинно покарали заарештованого німцями енкаведиста, який свого часу морив їхній район голодом. Після здобуття Україною незалежності протягом 1990-х, коли піднімалося багато заборонених раніше тем та робилися активні спроби заповнити білі плями історії, з'являються твори «Голодомор» (1990) Є. Гуцала, «Лозинова труна» (1993) П. Наніїва, «У лабетах смерті» (1994) М. Потупейка та інші.

Документальні свідчення тих, хто пережив Голодомор, протягом кількох років збирали український письменник Володимир Маняк та його дружина Лідія Коваленко-Маняк. Результатом їх праці стала презентована 1992 року книжка «33-й ГОЛОД. Народна Книга-Меморіал», що містить близько шести тисяч свідчень. Саме з ініціативи цього подружжя була заснована Асоціація дослідників голодоморів в Україні, котра видала двотомову працю «Пам'ять народу: геноцид в Україні голодом 1932–1933 років: Свідчення». Також на матеріалі спогадів очевидців написав свої твори «Мор» та «Безкровна війна» Олесь Воля.

Новим осмисленням теми Голодомору в драматургії стала п'єса Наталі Ворожбит «Зерносховище», що донесла відгомін геноциду українців поза межі нашої держави. Авторка написала твір на замовлення Королівської шекспірівської групи, що в Стратфорді-на-Ейвоні, і п'єса мала великий успіх. У ній авторці вдалося відтворити трагічні обставини Голодомору та показати згубний психологічний вплив на метальність націй – руйнування родин, насадження комуністичної ідеології тощо.

Зі спогадами про трагічні часи голодомору пов'язаний і роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів», що вийшов друком 2010 року й досі має великий суспільний резонанс. Семантика назви тлумачиться однією з героїнь твору, художницею Владою Матусевич. Вона говорить про глибинне історичне підґрунтя поширеної дитячої гри «в секрети», коли у вириту в землі ямку дівчатка складають свої скарби, накриваючи їх скельцем: у такий спосіб відбувається імітація закопування ікон та інших священних предметів. «Бабуні наші, коли образи тоді ховали, не за художні цінності дбали, а, як і пристало господиням, дух дому берегли – поки образи, поти й хата...», – говорить героїня, підкреслюючи тяглість традиції, хай і на неусвідомленому рівні. «Покинуті секрети» Оксани Забужко генетично споріднені із закопаною чашею з роману «Жовтий князь»: намагаючись уберегти сакральні цінності, українці рятували власну духовність.

Голодомор 1946–1947 рр. присутній у романі й на сюжетному рівні: журналістка Дарина Гощинська стикається з історією загиблої дівчини з УПА, котра виявляється тіткою її коханого чоловіка, а ще – рятівницею родини: «Це від тети Гелі дістала в голодний рік тьотя Люся той мішок борошна, завдяки якому вижила Даринина мама. ...Геля не вибирала мене – Геля просто прийшла до мене по слідах свого борошна».

Потужна енергетична негативна сила пов'язується в романі з чорною спадщиною Голодомору: на тому місці траси, де починається дорога на Золотоношу й де загинули В'ячеслав Чорновіл та Влада Матусевич, «могильник був у голодовку». Саме там постійно стаються аварії – влада смерті й далі тяжіє над живими. Водночас самі живі не завжди адекватно зберігають пам'ять про загиблих: «А раз, як ми малі були, то хлопці найшли там череп і стали ним у хутбола ганять...» – розповідають місцеві мешканці.

Хоч як це печально, але, віддаляючись у часі, події Голодоморів стають усе менш реальними для сучасників. Суспільство споживання не звикло зупинятися над трагедіями минулих часів, а відзначення дати Голодомору часто відбуваються лише для галочки – що це, як не гра «у футбола» черепами мертвих?..

До того ж перед сучасною літературою у зв'язку з цим постає важливе завдання – відшукувати нові способи художнього зображення, які могли б привернути увагу читача, насамперед молоді, до трагічної, але вже надто традиційно розробленої теми Голодомору.

Однією з таких спроб постає роман – лауреат конкурсу «Коронація слова-2011» «Хліб із хрящами» Михайла Бриниха. У творі події Голодомору актуалізуються в наш час як повстання злих сил під проводом колишнього голови колгоспу, котрий віднімав у людей останні крихти, розстрілював та призвів до смерті майже всіх мешканців села. Змальований Бринихом образ більшовика-зомбі – логічне продовження галереї постатей комуністів – служителів сатани, а характерні для літератури про Голодомор естетизація страшного й потворного та неонатуралістичність виступають тут елементом нової жанрової модифікації – роману хорору.

Отож можна стверджувати, що тема Голодомору в українській літературі продовжує привертати увагу авторів та читачів.

Її актуальність зумовлена й особистими причинами (майже в кожній родині є спогади про цей трагічний час), але передовсім – загальнонаціональною пам'яттю про страшний геноцид, важливістю тримати зв'язок із попередніми поколіннями заради майбутнього.

ВІДКРИТТЯ БАГАТОВИМІРНОСТІ: УКРАЇНСЬКА ІРОНІЧНА ПРОЗА 90-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ

© Image/Corbis

Сьогодні, із майже двадцятирічної віддалі, ми можемо переконано стверджувати, що саме поява й наступ іронічного письма наприкінці минулого сторіччя пришвидшили якісне переродження нашої літератури та врятували її від багатьох проблем становлення в нових умовах. Пригадати найвідоміших прозаїків 70-х чи 80-х, думаю, стане снаги лише особам із філологічним вишколом чи іншими типами добровільного занурення в товщу книжкових фоліантів. Натомість, навіть читач, безпосередньо не пов'язаний із літературознавчим фахом, знає імена Юрія Покальчука та Юрія Винничука, Юрія Андруховича, Віталія та Дмитра Капранових, а ще далі – Сергія Жадана, Світлани Пиркало та Ірени Карпи. І знає саме тому, що ці та інші автори, про яких ітиметься далі, запропонували для читання зовсім інший тип літератури: легкий, без зайвого ідеологізму та дидактизму, як влучно мовить молодіжний сленг – «ненапряжний». Із появою такого письма стало можливо просто читати. Не для того, аби потім виступити на обов'язковій політінформації (ми вже забули, до речі, що це таке, а народжені в незалежності

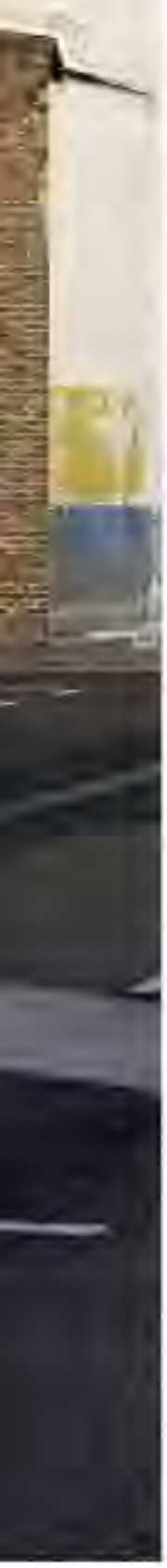

про подібне, на щастя, і не знали), не на урок у школі й не тому, що всі це читають, бо ж «завезли» у книгарні, – просто для себе. Іронічна література означає, найперше, не що інше, як можливість іронічного ставлення до літератури: це коли і автор, і читачі, і професійні педагоги ставляться до написаного менш патетично, без істерик та заголовкових літер – навіть весело. Іронічне ставлення не означає повну відсутність серйозності, але наочно демонструє, що за вказаною автором серйозністю може існувати зовсім інша серйозність, із попередньою не узгоджена. Тобто іронічний вислів завжди пропонує нам таку собі сферу для міркувань і зважування, у рамцях якої крутяться та побивають один одного різнопланові аргументи, а не одновимірну правду, від якої так стомилися читачі в часи пізнього соцреалізму. Перехід на легку іронічну прозу дозволив авторам писати буквально про все, не перехоплюючи горло свого тексту жгутами страхів перед критиками та цензорами, не озираючись на сусідів по письменницькому цеху в очікуванні доносу. А читачі отримали відтак різноманітні, цікаві й, у більшості, веселі тексти, а також – живих авторів, а не захмарних геніїв, що лише вряди-годи спускаються на замікрофонені трибуни зі спілчанського Олімпу.

Поява й навіть гіпертрофія іронічного вислову в українській прозі прикінцевих років минулого сторіччя, звісно ж, була реакцією на засилля пафосу радянської літератури, анемічність її образності та кволість вільної думки. Уявлення про «найбільш читаючу країну світу» було не чим іншим, як фікцією: дотепер більшість співгромадян має залишену в спадок від часів «розвинутого соціалізму» погану звичку читати тільки в школі/університеті й то відповідно до програми. Далі читалося неохоче, адже не кожен день прагнеться читати черговий томище про воєнні чи трудові подвиги. А детективи, фантастика, любовний роман чи історична белетристика без зайвих ідеологічних реверансів у тій системі літературного виробництва в пошані не були й функціонували на маргінесах. Власне, тепер ми щойно вчимося читати після шкільних років – просто, заради розваги, узявши книжку до рук. Іронічне ставлення до радянської дійсності, що визрівало впродовж останніх десятиліть існування СРСР, лише-но трапилася змога, вихлюпнулося на сторінки книжок, руйнуючи зужиті риторику й поетику, по-новому форматуючи поле літературних практик.

Іронічна проза, про яку говоримо в цьому нарисі, не є якимось цілісним і відокремленим напрямком новітньої української літератури. Це радше сума скептичних реакцій письменства на змінену й змінну дійсність, що виявилися більш чи менш відчутно, у залежності від особистої манери письма автора. Поява іронічної прози уможливила перехід від застарілих форм радянської літератури до інтелектуальної літератури нового типу, для розвитку котрої була необхідна свобода міркування, а також, завдяки притаманному їй демократизмові, відкрила шлях кшталтам масової літератури у всій повноті її вияву. Водночас іронічність була щепленням від надміру мудрування, якщо йдеться про ускладнені форми художнього письма, та від пафосних банальностей, до яких постійно прагне література, котру називаємо масовою. Іронія – первинна скептична реакція на роздуті від почуття власної важливості щоки та великі від уміщеної в них наївності очі; якщо її легкий усміх проігнорувати, він дуже швидко переростає в регіт сатири та кривий оскал сарказму. Проте, з іншого боку, спинивши себе саму від навальної сміхової атаки, іронія може просто тихцем похитати головою, сумуючи над недосконалістю світу, чи оптимістично осміхнутися, прозираючи горизонти майбутнього.

ГЕГЕЛЬ І ШЛЕГЕЛЬ

Тут варто зробити невеликий відступ, що дозволить пояснити деякі сучасні фобії та має, натомість, додати підстав обіцяному літературно-культурному оптимізму. Мусимо затямити собі, що іронія – це, найперше, двозначність, а не сміх, як дехто думає. Тобто буває несмішна, серйозна іронія або така, що викликає хіба легенький усміх, а не регіт. Сміх, про що писали й Бергсон, і Пропп, виникає внаслідок короткого замикання між нашими очікуваннями та несподіваною подією (наприклад, падінням чи каламбуром у дружній розмові), котра, утім, нам нічим не загрожує. Можна сказати, що ми сміємося у відповідь на зненацька побачену небезпеку, котра обійшла нас боком. Це стосується й мови – анекдоти й обмовки смішать, бо в незручну/кумедну ситуацію потрапили не ми.

Іронія, натомість, виступає реакцією більш інформованих (освічених або досвічених). Це начебто змога побачити потенційно смішну ситуацію розтягнутою в часі й вирішити,

сміятися чи ні. Також це можливість запрограмувати подібну двозначну ситуацію й керувати читачем, схиляючи його до тієї чи іншої реакції. Автор літературного тексту, до речі, не може не ставитися іронічно до власного письма, адже він водночас є абсолютним паном усередині свого тексту й може у створеному ним художньому світі довільно керувати долями своїх персонажів, але також він знає, що його витвір є умовністю й жодного такого світу насправді не існує. Переконані реалісти просто глушать у собі усвідомлення, що вони насправді далекі від реальності того, що описують. Автор має бути натхненним творцем, скептичним до самого себе, – таке ставлення називають романтичною іронією, а намічену концепцію вперше докладно сформулював на початку XIX сторіччя німець Фрідріх Шлеґель.

Утім ідея творчості, не обмеженої жодними рамками, виглядала надто вже анархічно. А що молоді романтики, до кола яких належав Фрідріх разом зі своїм братом Августом, поводилися доволі виклично й із висоти творчого натхнення весело кпили з пересічної сірості довкола, то їхні погляди доволі швидко зазнали критики. Флагманом наступу проти «безвідповідальної» іронії виступив авторитетний тоді й дотепер Гегель, котрий у подібному ставленні до мистецтва нічого, окрім пустого зубоскальства не бачив. Відтак іронію тавровано як несерйозне насміхання, підозрілу двозначність – саме в цьому статусі сприймають іронізування донині, зводячи складний універсальний троп до лише однієї з його функцій. Однак ця ударна сміхова функція для української іронічної прози 90-х таки стала провідною.

АВАНГАРД АРЛЕКІНІВ

Одразу кілька роздутих пафосом цілей мали бути вражені гостряками перших іронічних шпильок. Риторика радянського вчора залишила в спадок постаті сфальшованих героїв, перебрехану історію, пихатий образ письменника – інженера душ, цнотливу, хоча тільки про людське око, мораль будівника комунізму та гігантські суцвіття зужитих словесних формул і штампів. Першими атакували навіть не поети (гурти «БУ-БА-БУ», «Лугосад», «Пропала грамота»), а перформенсисти двох фестивалів «ВиВих» у Львові, де поєднані були поезія, музика та вуличні мистецтва. З отих первісних карнавалів (сюди ж слід додати пісенні фестивалі «Червона рута») сміхова культура виплеснулась у поезію та прозу, хоча в оповіданнях Юрія Винничука та Юрія Покальчука нуртувала ще із середини 80-х. Покальчук фактично у всіх своїх писаннях ущипливо дратуватиме пуританське ставлення пострадянської людини до власної сексуальності, а Винничук у 1999 запропонує першу частину свого масштабного іронічного епосу «Мальва Ланда».

Проте найдошкульнішим насмішником останньої декади сторіччя став, звісно, Юрій Андрухович. Його романи «Рекреації», «Московіада» та «Перверзія», що з'явилися один за одним з 1992 по 1996 роки, іронічним напалмом запалили свідомість цілого покоління читачів. Він став популярним, бо не злякався зіграти роль гробокопа для старих ідеалів, і його назавжди затавровано за цю ж місію старшими та консервативнішими з-поміж читачів. Андрухович залишається чільним автором усіх 90-х, і вельми знаково, що своїм злетом він завдячує саме тому типу іронії, котру так нещадно критикував колись моралізт Гегель.

Плідними інструментами іронічного поборювання пострадянської літературної мови, сповненої вихолощених формул та мертвотних штампів, стали ненормативна лексика та суржик. Останній особливо активно застосовував у своїй короткій прозі майстер цієї форми Богдан Жолдак. А в 1997 канал «1+1» продюсував антологію іронічної прози «Опудало», котра, щоправда, містила майже виключно насмішкувато-карнавальні тексти. Авторський склад, поза тим, був вельми представницький: серед учасників – до сьогодні іменити Юрій Винничук, Володимир Даниленко, Богдан Жолдак, Юрій Іздрик, Андрій Кокотюха, Микола Рябчук та інші. Благородна мета повалення псевдоетики та псевдоестетики попередніх кількох десятиліть дозволяла вдатися до будь-яких засобів висміювання. А що іронія атакує не одразу, спершу прикидаючись, навпаки, схвальним висловлюванням, а вже потім викриває власну сутність і провокує тим сильніший регіт, то цей засіб цілком підходив нововідродженому українському авангарду й дав змогу останньому ефективно виконати його роботу: зачистити культурне й літературне поле від казуїстики та фразистики радянської епохи, а також народницько-просвітянських, нехай кольорових, та все ж – забобонів. Утім іронія, іронічна література могли бути й були не лише зубоскальними.

ПОСТМОДЕРНІ ПЄРО

Від перших книжок Володимира Діброви («Тексти з назвами і без», 1990 та «Пісні Бітлз», 1991) до його підсумкової для 90-х збірки «Збіговиська» (1999) дуже добре видно, як потроху зникають й усуваються з оповіді бурлескно-гумористичні елементи, натомість даючи місце все ширшим уступам ліричної та екзистенціалістськи забарвленої іронії. Це зовсім інший полюс іронічного письма, котре цього разу зосереджує погляд на хисткому становищі людини у світі, мінливості нитки життєвого шляху, відносності переконань, істин, уявлень... Діброва, котрий для нашої літератури є зразком отого сумно-іронічного письма, на

його терені все ж не сам, бо в тій же тональності іронізують Юрій Іздрик та, у певному узагальненому сенсі, Тарас Прохасько.

Іздрик майже ніколи не вдається до відвертого бурлеску. Постійно перебуваючи в роздвоєних станах, його персонаж виставляє перед собою захисні щити іронії й так обороняється від колючого світу надівкола. Троєкнижна сага Іздрика про поруйновану свідомість, створена впродовж 90-х («Острів КРК», 1993, «Воццек», 1997, «Подвійний Леон», 2000) — це філософськи найглибші й, можливо, культурно найрізноманітніші (цитати, алюзії) тексти української іронічної прози завершення попереднього сторіччя.

Постмодернізму іронія притаманна за визначенням: це стан глобальної непевності, проте, водночас, розуміння величезних можливостей людини в нуклеарну та інформаційну епоху. Ще ніколи людство не керувало настільки досконалими механізмами й не мало настільки повного доступу до здобутків світової культури. І ще ніколи становище людини на планеті не було таким хистким. У своїй зрілій фазі, як-от у Діброви та Іздрика, постмодерне іронізування є радше зважено-песимістичним, можливо, також просвітлено-скептичним, але не яскраво-буфонадним.

Відповідаємо крилатим дописьменським жанром «Мадж» (оплювання). Чесно — найрідкісніше українське критиканство, не помічання якого щоденних героїв. Як перехожий лимитчик — жадає Сергія Миська «Мишка». Этого Сам Хочешь

Сергій Миська, смт Березнегувате

ОДА «МЕЦЕНАТ»

Він багатий і здоровий.
Стадіон будує новий.
Роздає по сто карат
Подарунки! Меценат!!!
Має бізнес, капітал.
Власний Банк Імперіал.
Там, де ступить, — світ казковий.
І порядок всім зразковий.
Має все для всіх завжди.
Нам не буде з ним біди.
Час прийшов. Його пора.
Справ славетних вже гора.
Меценат! Меценат! Меценат!
Просто людям батько й брат!

ДЕФІЛЯДА МАЄ ТРИВАТИ

Іронія, усвідомлена автором як власне універсальне ставлення до світу, має здатність впливати на його тексти й на формальному рівні. Найбільш яскравих прикладів такої глибинної дії іронії маємо кілька — усі співвіднесені з бурлескним напрямком іронізування. Найпростіші ознаки такого структурування знаходимо в «Московіаді» Андруховича та «Мальві Ланді» Винничука. Відбиваючи в такий спосіб двосічну природу іронії, світи, у яких мешкають персонажі обох авторів, також мають кілька ярусів: Москва наземна/підземна, місто/міська сміттярка. Ще яскравіше виявляється такий поділ, якщо маємо справу з кількома паралельними реальностями, як у першому романі засновника за своєю природою іронічного жанру альтернативної історії у вітчизняній літературі — маємо на увазі Василя Кожелянка та його «Дефіляду в Москві» 1997 року видання.

Гідно завершила сторіччя й, водночас, відкрила дальші перспективи для розвитку іронічної прози частково містифікована пастіш-переробка «Кобзар 2000» Віталія та Дмитра Капранових. Книжка є двобічною фізично: її треба читати, перевертаючи з жіночого боку на чоловічий. Хоча первісний задум, звісно ж, містить пародійний ефект, однак це вже зовсім інший тип пародії — не критичний, а саме іронічний, позначений радше добрим гумором, аніж зубатим висміюванням. Саме такою ввійшла українська іронічна література в наступне XXI сторіччя: виросла зі штанців блазнювання й лише інколи, на спогад, продовжує бавитися карнавальними бубонцями; на місце песимістичної зневіри часів міленіуму приходить легкий світлий скепсис початку нового тисячоліття. Разом з усіма веселими та сумними персонажами цієї літератури можемо цілком серйозно сказати: дефіляда мусить...

ТУМАС ТРАНСТРЬОМЕР
Здобути Нобелівську премію одніє лівою

«Хто такий цей Транстрьомер? Чи можна знайти його книги в магазинах у центрі Лондона? Ні. Чи написав він хоч слово про американську інтервенцію в Ірак або війну в Афганістані? Ні. То чому ЙОМУ дали НОБЕЛІВСЬКУ ПРЕМІЮ?..»

З коментарів на веб-сайті британської газети «Гардіан»

«...тому я вважаю Нобелівську премію, вручену поетові, у першу чергу свідченням наднаціональної природи поезії. Потрібно час від часу, для підтвердження такої якості поетичної творчості, вказувати на поета: і я наразі стою перед вами не як втілення моїх власних заслуг, а як символ значущості поезії...»

З нобелівської лекції Тумаса С. Еліота

— Мої вірші – місце зустрічі. Це спроба встановити неочікувані зв'язки між фрагментами реальності, що їх формалізоване сприйняття й мова відчужують одне від одного. Таке світосприйняття й мова є неминучим явищем, коли йдеться про раціональну взаємодію зі світом речей, про досягнення окремих цілей. Проте в найважливіші моменти ми здатні зрозуміти – усе це нетривке. Деструкція і втрата контакту – ось що чигає на нас, якщо ці речі візьмуть над нами гору. Окрім усього іншого, я вважаю поезію помічними ліками проти такого сценарію.

Тумас Транстрьомер про свою творчість

© Image/Corbis

Відсутність імені Тумаса Транстрьомера в популярних топ-рейтингах поетичних титанів не виглядає дивною — сучасна література не схильна коронувати «кабінетну поезію».

Щороку в жовтневу пору до одного зі стокгольмських будинків приходила група репортерів та фотографів з усього світу. Ця юрба збиралася заради гіпотетичного «великого оголошення»: вони чекали, що от-от отримають звістку про те, що одному з мешканців верхнього поверху, Тумасу Транстрьомеру, вручать Нобелівську премію. Дружина поета, Моніка, виносила до цієї почекальні тацю з бісквітами і гарячий чай і так само терпляче чекала. Та все ж щороку репортери, сумирно погомонівши і простовбичивши до післяобідньої пори, розходилися у своїх нагальних репортерських справах, так і не дочекавшись нагородження їхнього улюбленця. Кожного року в жовтневу пору ставки на Транстрьомера в букмекерських конторах знижувалися — адже, як відомо, світло в кінці тунелю, котрий усе ніяк не закінчиться, уже, у принципі, нічого хорошого не обіцяє.

Нарешті цього року fata morgana матеріалізувалася: «поета із верхнього поверху» проголосили нобелівським лауреатом «за те, що його лаконічні, напівпрозорі образи дають нам оновлений погляд на реальність».

Цього року преференції королівської академії були спрямовані на Харукі Муракамі, Боба Ділана, Віктора Пєлєвіна, арабського поета Адоніса (у миру Алі Ахмада Саїда Асбара) і американського письменника-романіста Кормака МакКарті. Реакція світової спільноти на таке несподіване рішення шведського пантеону нобелівських експертів була неоднозначною. Назагал висловлені опінії можна розділити на дві категорії: радість та глибоке навіть не розчарування, а, скоріше, нерозуміння з подальшим перешіптуванням/гнівним перепитуванням: «Тумас Транстрьомер? Пане, перепрошую, але звідки він взявся?»

Цікаво: Нобелівський комітет постфактум провів опитування серед інтернет-громади їхнього англомовного он-лайн ресурсу, звернувшись до своєї аудиторії із запитанням: хто все ж таки обізнаний із творчістю новонагородженого. Серед 6000 респондентів лише 14% відповіли, мовляв, читали Транстрьомера. До того ж англомовні читачі переважно засвідчили свою поінформованість про бодай наявність Транстрьомера на літературному обрії.

Відсутність імені Тумаса Транстрьомера в популярних топ-рейтингах поетичних титанів не виглядає дивною — сучасна література не схильна коронувати «кабінетну поезію». Поети перестали бути профетами, а поетичні розважання зараз розглядаються як приватні інтелектуальні втіхи, цінність яких вимірюється переважно лише одним критерієм — числом людей, які зацікавлені в кінцевому продукті. Отож не дивно, що відповідь на запитання «Чому цей меланхолійний швед?» завдає Нобелівському комітетові стільки клопоту, адже Транстрьомер не адвокатував інтересів знедолених та голодних, не розмахував білим прапором у гарячих точках, натомість із притаманною шведам послідовністю видав дванадцять збірок віршів, що пізніше були перекладені п'ятдесятьма (!) мовами і відзначені добрим десятком літературних премій, у тому числі й суперпрестижною премією Петрарки.

Тумас Транстрьомер народився 15 квітня 1931 року в Стокгольмі в родині шкільної вчительки й журналіста, Хельмі та Йоста Транстрьомерів. Сім'я їхня розпалася, коли хлопчику виповнилося три роки, і згідно з рішенням цивільного суду малого вирішили лишити на виховання матері. Він ріс в атмосфері істинно європейського лібералізму, переплетеного з лютеранською працелюбністю й альтруїзмом. Історія не зафіксувала прецедентів виявлення Транстрьомером літературного таланту в дитинстві, але відомо, що Тумас робив неабиякі успіхи під час навчання у Стокгольмському університеті. Закінчивши університетські студії у 1957 році й отримавши вчений ступінь бакалавра мистецтв, Транстрьомер посів вакансію асистента в Інституті психометрії при Стокгольмському університеті. Пізніше Тумас працював при Інституті вивчення проблем зайнятості населення в провінційному шведському містечку Вестерос.

Писати вірші Тумас почав на початку п'ятдесятих, і у віці 23 років випустив дебютну збірку, скромно названу «17 віршів». Ці сімнадцять невеликих за обсягом поезій стали одним із найпомітніших літературних видань десятиліття. Уже тоді автор міцно вкорінився на шведському літературному ґрунті, і поступово, з кожною наступною по-скандинавськи скрупульозно прописаною і продуманою книгою віршів (які, до речі, не відрізняються епічним обсягом), традиція згадувати його ім'я в одному ряду зі Стріндберґом, Сведенборґом та Інґмаром Берґманом зміцнювалася. Тобто Транстрьомер упевнено вписався між давно вже «олюдненими», забрендованими в усьому світі символами Швеції.

Критика від самого старту його поетичної кар'єри відзначила Тумаса як «автора, що розігрує вірш, ніби партитуру класичного музичного твору». Така музикальність буде наріжним каменем у внутрішній архітектоніці Транстрьомерівського вірша, адже він є ще й висококласним піаністом та енциклопедично обізнаним зі світовою класичною музикою. Його наступна збірка, «Мандрівні секрети», у 60-х принесла Тумасові визнання як одному з головних учасників сучасного літературного процесу. Зараз Транстрьомер вважається найвпливовішою поетичною фігурою у скандинавському літературному світі. Його письменницький талант вповні розквітнув не в останню чергу за рахунок довготривалої дружби із Робертом Блаєм, відомим американським поетом і перекладачем, котрий у 1975 році ініціював переклад поезії Транстрьомера англійською мовою, включивши його твори до антології «Друзі, що ковтнули пітьми» (назва взята з Транстрьомерівської «Елегії»).

Коли ми говоримо про Тумаса Транстрьомера в контексті європейського літературного процесу, то йдеться передовсім про надзвичайно вимогливу манеру письма. Перше, що згадується при знайомстві з його поезією, — це французький сюрреалізм, поступово додається Рільке, Целан і Еліот. У поезіях шведського автора речі підлягають закону перманентної метаморфози і взаємоуподібнення: спочатку дуб, кліпнеш очима — і вже «скам'янілий лось із кроною завширшки з милю», у небесному склепінні оживають сузір'я, а кожна хвилина відбивається зарубкою на корі старої вишні. Поет розвиває вірш від даної нам усім у чуттях реальності до стану загостреної свідомості. Саме тому реципієнт такого поетичного повідомлення повинен бути неймовірно уважним і абсолютно присутнім у процесі внутрішнього тлумачення віршованого тексту.

Поезія «по-транстрьомерівськи» — це парадоксальне зміщення акцентів. Один із прикладів такої трансформації втілений у вірші «Спогади бачать мене». Автор, прозоро натякаючи на Бодлера ("L'homme y passe travers des frets de symboles/Qui l'observent avec des regards familiers"/«Люди, що блукають в лісі символів, які проводять їх поглядом, сповненим розуміння»), припускає випадкову природу людської пам'яті й людського досвіду, адже це не ми рефлексуємо про минуле, а спогади проводять нас поглядом, існуючи незалежно від нас. Час у його віршах так само об'єктивізована категорія: фрагменти нашого буття — не що інше, як «рана, що стікає кров'ю у вічність»...

Цікаво, що, окрім поглиблення класичних традицій європейської поезії, Транстрьомерові стало поетичного хисту реанімувати вже майже викопну віршову форму — 17-складові японські хайку. Ідея погратися із цими невеликими поетичними конструкціями прийшла Тумасові на початку шістдесятих під час відвідин колеги-психолога, котрий працював у центрі для малолітніх злочинців у шведському Хельб'ю (до речі, подібний професійний досвід мав і сам поет — кваліфікований психолог, тривалий період свого життя він працював з людьми, що отримали тяжкі травми на виробництві). Невеличка збірка експериментальних хайку Транстрьомера під назвою «Тюряга» вийшла друком у 2001 році, але справді зрілі й математично виважені мініатюри Тумас представить читачам вже у збірці «Гондола скорботи» (1996) і продовжить це робити у своїй останній книзі «Велика таємниця» (2004). «У його хайку вчувається внутрішній голос поета», — резюмує шведський критик Торстен Рьонерстранд.

До слова, про голос. Варто відзначити ще один феномен, який оточує Транстрьомера-поета. Це феномен, із яким стикаються щонайперше перекладачі. Будь-хто з перекладацької братії, хто брався до справи перекладу цих віршів, стикався з однією і тією самою проблемою: вірші, написані, здавалося б, дуже простою мовою, виявлялося надзвичайно важко перекладати. І це не системна проблема шведської мови: шведська, так само, як і решта германських мов, дуже економна та функціональна в плані співвіднесення семантики з граматичною структурою. Річ у тім, що Транстрьомер, незважаючи на досконале володіння так званими античними розмірами, у тому числі сапфічною і алкеєвою строфою, надає перевагу вільному віршеві. А вільний вірш з його тендітною структурою, плюс по-транстрьомерівськи високою насиченістю текстової матерії незвичною метафорикою, яка прочиняє двері до рецепції вірша на кількох рівнях, — усе це робить процес перекладу доволі проблематичним.

У Росії взагалі трапився цікавий казус: на початку дев'яностих за Транстрьомера взявся Ілля Кутік — поет, безумовно, талановитий та завзятий, але, очевидно, наївний, бо заримував текст, що в оригіналі неримований. У результаті

Поет розвиває вірш від даної нам усім у чуттях реальності до стану загостреної свідомості. Саме тому реципієнт такого поетичного повідомлення повинен бути неймовірно уважним і абсолютно присутнім у процесі внутрішнього тлумачення віршованого тексту.

чарівник-Транстрьомер перетворився на римованого журнально-форматного... Бродського, під патронатом якого і реалізувався цей проект. Щоправда, то не гріх: автор оригінального тексту авторизував цей переклад, і довгий час він вважався адекватним у російськомовному літературному середовищі — напевно, через те, що був найбільш розтиражованим.

Англійською Тумаса Транстрьомера читають уже давно: окрім суттєвої підтримки Роберта Блая, до його появи в англійському поетичному світі долучився ще ряд знаних британських та американських перекладачів, зокрема, шотландець Роберт Фултон, котрий впорядкував ґрунтовну антологію перекладів Транстрьомера англійською. Якість перекладів віршів шведського поета різна, але принаймні його голос вчувається в кожному з іншомовних варіантів його текстів, що вже непогано, бо дає читачеві можливість познайомитися саме з Транстрьомером, а не його поліграфічним клоном.

Що ж, європейській аудиторії пощастило однозначно більше, аніж українцям — для більшої частини української аудиторії Тумас Транстрьомер залишається terra incognita, а в тих, хто про Транстрьомера знає (знову ж таки, назагал), дуже здеформоване уявлення про цю поетичну фігуру, маючи доступ до римованого російського перекладу Кутіка, кількох віршів українською у «Дніпрі» (№ 7-8, 2006). На щастя українського читача, вручення Транстрьомерові Нобеля збіглось у часі з активізацією у Львові двох молодих перекладачів, які незадовго до цього взялися перекладати його українською: Юлі Мусаковської та Лева Грицюка. Оскільки ринкову економіку ніхто не відміняв, поповнення дата-бази перекладів Транстрьомера різними мовами вже маячить на горизонті: як тільки було оголошено результати Нобелівського марафону, стартував марафон серед видавців під назвою «Хто видасть більше Транстрьомера?»

Десятого жовтня цього року постійний секретар Шведської академії Пітер Енґлунд заявив, що Шведська академія вважає свій вибір правомірним, оскільки Транстрьомер — один із найбільших у світі поетів. Хай там як, а нагородження його стало надзвичайно радісною подією для поетичного поспільства, бо з беккетівських часів ніхто з представників добротного європейського авангарду не вистояв у черзі за головним літературним гран-прі. Тому премія цього року дісталася не просто шведам, котрі чекали перемоги вже кілька десятиліть, але й усім прихильникам і творцям європейської школи поетичного нон-конформізму. Транстрьомер пише, шукаючи шляху оживлення мови у вірші. Його картини — універсальні, а споглядання Транстрьомера — це задумливе споглядання, породжене відвічним глибоко містичним переживанням кожного доторку до Буття. А ще — це переконлива обіцянка прозріння для кожного з нас.

Тумас Транстрьомер — людина небагатослівна й дуже приватна, його власна біографія, видрукувана 1993 року, зайняла лише вісімдесят сторінок. Нині поет мешкає в Стокгольмі із дружиною та донькою, оперним сопрано, якій пророчать блискуче майбутнє на сцені.

У 1990 році Транстрьомера розбив інсульт, після якого права частина тіла чоловіка завмерла й так і лишилася нерухомою; до того ж Тумас майже перестав говорити. Проте талант Транстрьомера не погас через особисту трагедію: він продовжує писати і видаватися, продовжує музикування, маючи у своєму розпорядженні твори, написані лише для однієї лівої — тої самої однієї лівої, якою щойно здобув такого давно очікуваного Нобеля.

Тумас Транстрьомер. ВИБРАНІ ВІРШІ.
Переклад зі шведської Юлії Мусаковської.

З книги «17 віршів» (17 dikter), 1954

ШТОРМ

Подорожній тут стрічає старого
велета-дуба, що як лось камінний,
при фортеці вересневого моря
чорно-зеленій.

Шторм північний. В ту пору, коли грона
горобини зріють. Збудившись чуєш:
сузір'я копитами б'ють високо
в стійлах небесних.

РАНОК І В'ЇЗД

Морська чайка — шкіпер сонця — на шляху,
попід нею — вода.
Зараз світ ще дрімає, ніби
кольоровий камінь на дні.
Дивні дні. Дні —
немов письмена ацтеків!

Музика. І я стою, в'язень
у цім гобелені,
руки підняті — наче постать
героя фольклору.

З книги «Напівготове небо»
(Den halvf rdiga himlen), 1962

ДО-МАЖОР

Коли він йшов по вулиці після побачення,
сніг кружляв у повітрі.
Зима прийшла,
поки вони кохалися.
Ніч світилась білим.
Від радості він ішов швидко.
Ціле місто схилялось перед ним.
Усмішки перехожих –
всі усміхалися за піднятими комірами.
Було так вільно!
І всі знаки питання заспівали, що Бог поряд.
Так йому здавалось.

Музика звільнилась
і вийшла у шалений снігопад
довгими кроками
Все було на шляху до ноти «до».
Тремтячий компас вказував на «до».
Година понад стражданнями.
Було так легко!
Всі усміхалися за піднятими комірами.

АЛЕГРО

Я граю Гайдна в кінці чорного дня
і відчуваю легке тепло в руках.

Клавіші прагнуть. М'які молоточки б'ють.
Звук – зелений, живий і тихий.

Звук говорить, що свобода є,
і хтось не платить податків королю.

Я кладу руки у свої гайднівські кишені,
як той, хто мирно споглядає світ.

Я підіймаю прапор гайднівський – це значить:
«Ми не здаємось. Але хочемо миру.»

Музика – це скляний будинок на схилі,
на який летить каміння, котить каміння.

І каміння прокочується крізь нього,
але всі шиби лишаються цілими.

Зі збірки «Перепона істини» (Sanningsbarri ren), 1978

ШУБЕРТІАНА

У вечірній темряві поблизу Нью-Йорка є точка, з якої можна одним поглядом охопити домівку восьми мільйонів людей.
Велике місто у далечі схоже з боку на довгий мерехтливий замет, спіральну галактику.
Всередині галактики над мийкою запускають горнята для кави, вітрини жебрають у перехожих, у натовпу черевиків, які не лишають слідів.
Повзучі пожежні драбини, двері ліфтів, що ковзають і зачиняються; постійне хвилювання голосів за дверима із поліцейськими замками.
Утрамбовані тіла дрімають у вагонах метро, у катакомбах, що біжать уперед.
Я також знаю – без усієї статистики – що саме зараз там в одній кімнаті грає Шуберт, і для когось ці звуки реальніші за все те інше.

Зі збірки «Дика площа» (Det vilda torget), 1983

СПОГАДИ БАЧАТЬ МЕНЕ

Червневий ранок, ще вставати рано,
але запізно, щоб заснути знов.

Виходжу в зелень, спогадами повну,
і їхні погляди мене проводять.

Їх не помітно, бо вони злились
із фоном, чудові хамелеони.

Вони так близько – дихають – я чую,
хоча пташиний спів оглушливий.

ДНІПРО ФЕСТИВАЛЬНИЙ

▼ Сценічна читка: Наталія Доляк «Гастарбайтерский сезон», Молодий театр

▼ Автор «Дніпра», драматург Костянтин Соловйоно

З 22 ПО 30 ЖОВТНЯ У КИЇВСЬКИХ театрах відбувся другий фестиваль **«ТИЖДЕНЬ АКТУАЛЬНОЇ ПЄСИ»**. Його мета — стимулювання та розвиток **сучасної української драматургії**, пошук нових авторів та текстів для театру. Зараз драматургічний рух в Україні почав потроху набирати обертів, та не всі п'єси, написані сучасниками, актуальні. Комісія фестивалю відібрала саме ті тексти, які насправді **перегукуються з нашим часом**. Героїв таких п'єс ми можемо побачити, вийшовши на вулицю, у діалогах упізнається мова продавця на базарі, контролера у тролейбусі чи працівника музею. Про такі драми доречно сказати, що вони ПИШУТЬСЯ із самого життя.

▼ Сценічна читка: Моріам Асламян «Півень», Молодий театр

Драматург Маріам Агамян

Сценічна читка:
Тадеуш Слободзянек «Наш клас», Молодий театр

Пєси подавалися глядачам у форматі **сценічної читки**, такого собі ескізу вистави. Після кожної читки проходило обговорення побаченого із глядачами та професіоналами від театру. Для авторів-початківців надзвичайно важливо бути почутим зі сцени, відчути, як **реагує аудиторія**.

Метою фестивалю було також познайомити режисерів із сучасним автором, дати змогу поспілкуватися.

Гостями фестивалю були **відомі драматурги та режисери**: з Росії — В'ячеслав Угаров, з Грузії — Басса Джанікашвілі, від України — Наталка Ворожбит. Вони радо ділилися з початківцями секретами майстерності.

Організаторам фестивалю, а саме **центру «Текст»**, вдалося зробити захід цікавим як для професійних критиків, письменників, режисерів, так і для недосвідчених театральних глядачів. **Покази, лекції та майстер-класи** відбувалися на багатьох сценічних майданчиках: у Молодому театрі, в Театрі драми та комедії на лівому березі Дніпра, у центрі «Дах», у театрі «Відкритий погляд».

За підсумками фестивалю обрано три пєси, що отримають фінансування на постановку. Найкращі з них незабаром з'являться на **сторінках «Дніпра»**.

Драматург Артур Мхоян

ПІВЕНЬ

гумористичне оповідання

Був у бабці Велліни півень. Не півень, а краса — здоровенний, разів у п'ять більше, ніж середня, або по-науковому, пересічна курка. Із чималими жовтими лапами, якими він поважно походжав серед курей, а на голові — великий червоний гребінь, самий вершечок якого, трохи нахилявся набік, і ця деталь робила півня схожим на бійця елітного підрозділу в краповому беретi.

Для курей була окрема обора, доволі велика територія, обнесена сіткою, але вигляд серед навколишнього буяння зелені вона мала пустельний і вражаючий. Це була вкрай спустошена, витоптана земля, ніби там пробігло стадо бізонів, а не з десяток курей. Ані бодай травинки не росло на ній, жодного паростка не пробивалося, лише якісь патики стирчали із землі, що мали бути кущами. А ще ями, які кури повипорпували для купання в пилюці, каміння та пеньки. Узагалі-то цей клаптик землі цілком був придатний для випробовування марсоходів.

Так ось, час від часу бабка Велліна випускала курей на подвір'я, щоб хоч щось там подзьобали та прогулялися. І коли це траплялося, то бував дуже цікавий день, бо півень починав обхід своїх володінь. А своїми володіннями він вважав усе, що потрапляло в середину кола із радіусом, що становив поділену на два відстань, яку півень міг пробігти від курника та повернутися до нього до заходу сонця. Із такою нескладною арифметикою легко підрахувати, що під той радіус підпадало приблизно майже півсела. А при обході володінь півень кидався на курей, качок, гусей, малих, дорослих і старих... і взагалі всіляких істот, що траплялися йому. Чужі півні пускалися навтьоки, лише здаля побачивши його, а наш півень, напевно почувався таким собі царем.

Першою, звісно, потерпала сусідська живність. Тому не минало й кількох хвилин від відкриття обори, як уже бігла сусідка Сонька й кричала через паркан:

— Велліно! Заберіть уже свого півня — він усіх моїх курей подавить. Дивіться: уже пір'я по двору літає...

— А-я!? Він уже там? — бабка Велліна завжди дуже безпосередньо дивувалася цій новині, наче це сталося вперше в житті. — От же ж нечість... Вона брала доброго патика й ішла разом із Сонькою виганяти півня.

— Та робіть уже щось із ним.

— Та я що, прив'яжу його чи припну?

— Ой, та що-небудь, це ж не півень, а стихійне лихо.

Або прибігав дядько Іван:

— Велліно, стережи свого півня, бо як упіймаю, то вб'ю!

— Ой, шо, знову? Зараз, уже біжу, зараз його віджену.

І коли дядько Іван віддалявся від паркану, бабка Велліна стиха промовляла:

— Ага, упіймає він...

Того дня курей було випущено на подвір'я, а єдиний вихід до сусідів обороняла бабка Велліна з добрячим патиком. Оцінивши ситуацію, півень відклав свої спроби прорватися до найкращих часів і ходив поміж курей, зверху подивляючи на них, а інколи, щось знайшовши у траві, квохкав, підзиваючи їх до себе. Курам не дуже-то й хотілося йти, бо вони й самі, більш жваві, знаходили собі смачненьке, а півень зазвичай віднаходив якусь дрібницю й тільки відволікав. Але хіба хочеш? Мусиш...

Так минуло десь із півгодини, і бабка Велліна, заспокоєна гарною поведінкою півня, відійшла до паркану перемовитись про те, про се з кимось, хто йшов повз. Обговоривши важливі питання, бабка Велліна поверталася по кам'яній доріжці, яка проходила через подвір'я, до свого посту. Спираючись на патик і дивлячись під ноги, вона побачила, що щось блиснуло у траві. Нахилившись, щоб

Був у бабці Велліни півень. Здоровенний разів у п'ять більше, ніж середня, або по-науковому, пересічна курка. З великими жовтими лапами, а на голові — великий червоний гребінь, самий вершечок якого трохи нахилявся набік, і ця деталь робила півня схожим на бійця елітного підрозділу.

підібрати, вона й не стямилася, як півень, розпростерши крила, злетів їй на спину й почав дзьобати клювом по голові. Він, напевно, думав, що то його зоряна година, але то була помилка, я б навіть сказав — прорахунок, а північні сусіди сказали б «прощот».

Події, що сталися за тим, здавалися спарингом двох адептів бойових мистецтв невідомих стилів.

Бабка Велліна хутко розпрямилася та намагалася вільною рукою дістати півня зі спини. Але півень, не став чекати лихої долі від караючої руки й зіскочив на землю. Зіскок був нарочисто гарним, авіаційним, із розряду фігур вищого пілотажу. Для фахівців — поворот на вертикалі. І виконувався цей поворот так граційно та неспішно, наче при уповільненій зйомці, ніби півень не тікав, а, навпаки, демонстрував свою перевагу або, швидше, зверхність.

Опинившись на землі, птах зрозумів — це перемога, і, насолоджуючись нею, петляючи побіг, розправивши крила, чим дуже нагадував футболіста, який щойно забив гол.

Ніколи не недооцінюй супротивника. У переможному куражі півень геть зовсім забув про бабцю Велліну. Із хусткою, що зсунулася їй на лоба, та вузлом, що, навпаки, переліз на підборіддя, вона мала не дуже войовничий вигляд, але стиснутий писок і рішучий погляд символізували неминучість покарання та розплату за такий бандитизм. І недарма. Вона зі спритністю блискавки зручніше перехопила патик та жбурнула його в півня. Не знаю, чи бабка Велліна колись у своєму житті грала в «городки» (можливо, вона приховувала інформацію про свій майстерський рівень з городкового спорту), але з упевненністю можу сказати, що це був кидок екстракласу. Патик, обертаючись у повітрі, наздогнав півня й поцілив тому прямо в потилицю. Пташина, разів зо два перекинувшись через себе, упала на спину та, кілька разів дригнувши своїми жовтими ногами, затихла. Як-то кажуть, настала мертва тиша.

— А-а-а!!! Я тобі дзьобну!!! — прокоментувала подію бабка Велліна.

Онук Юра, який у цей час сидів на лавці та спостерігав за дійством, був просто вражений. Він підійшов та глянув на півня. Той, розкинувши крила, лежав догори ногами із заплющеними очима та відкритим дзьобом. Потужний та незломлений.

— Бабцю, ви його вбили, — нарешті вимовив юнак.

— А-я, нічого йому нема.

Бабця Велліна підійшла до лави, де стояло відро, у якому ще було десь із півведра води, підійшла з ним до півня й вилила добрячу порцію води на нього. Усе це нагадало онукові фільми про війну, коли замордованих партизанів німці приводили до тями холодною водою. Вода омила півня та попала йому у дзьоб. Він, похлинувшись, перекинувся на бік та потихеньку знявся на ноги. Непевною ходою, хитаючись, але так і не понуривши голову, півень поплентався до курей. Незважаючи на все, він мав задоволений собою вигляд— тепер він склав іспит і пройшов випробування у двобої із самою хазяйкою, чим остаточно заслужив свій краповий берет.

Учора
в баби Параски
здохли всі кури.
«Епідемія» — подумала баба,
«флешмоб» — подумав внук.

Команда КВК «VIP», м. Тернопіль

Безалкогольный магазин,
Безалкогольный бар,
А с колокольни муэдзин
Орёт "аллах акбар".

И все друг друга узнают
В чадре ли, в бороде...
А где же ты, крещёный люд?
Где, где? В Караганде!

Я извиниться буду рад
За эту ерунду,
Но так я вижу Петроград
В трёхтысячном году.

поэта и барда М.Ф., проживающего в Израиле

Минимализм и простота, удобство (серость),
Но как в наш век прожить, когда ты не богат?
Не воровали никогда, в общагах грелись
И столу с краником был каждый очень рад.
Конечно, срубы – это так экологично,
Нам так хотелось бы дворцовых площадей,
Да денег нету, потому живем не в личной,
А в арендованной жилплощади друзей.

Автор: Людмила Ганяк

Я никогда любовниц не бросаю

Я никогда любовниц не бросаю,
Но постепенно все оставили меня
Одна осталась – бедная, босая,
В своей гостинке верность сохраня.

Наградой ей мужское постоянство –
Я постарел, налево не хожу,
Дружков забросил, гульбища и пьянство,
По вечерам на кухне с ней сижу.

автор: Геннадий Овруцкий

Его блокнот, рубашка, туфли...

Его блокнот, рубашка, туфли.
Беспомощно скулю на кухне.

Разрежу небо на куски,
В мечтах коснусь его руки.

Стереотипное мышленье,
Его ресниц прикосновенье.

Пусть разлетится все вокруг –
В одном лице и враг, и друг.

Потом глаза его потухли...
Беспомощно скулю на кухне

2007

автор: Анна Кириленко

Мыслифма

Ты так намедни говорила:
"Я голубого крокодила
Раз видела у стойки бара.
Он там раскуривал сигару!"
Прости, конечно, ты соврала –
Все крокодилы натуралы!

автор: Алексей Давиденко

Почему от меня хочешь спрятаться ты...

Почему от меня хочешь спрятаться ты
В синтетическом мире купальника,
Как в газетной бумаге – живые цветы,
Как нектар, слитый в глубь умывальника?

автор: Андрей Мазур

Тет-а-тет

Зажмурился в углу большой торшер,
Укрылась покрывалом маленькая книга.
В тарелке в ожидании лежит эклер,
Мурашки в теле превратились в иглы.

Легко танцует ветер на деревьях,
Туман теплом окутал все окно.
Потолок слегка заигрывает с тенью,
Целует глазки черно-белое кино.

Немая сцена. Все вокруг готово
Делиться впечатленьями со мной.
Спугнуть боюсь я даже словом
Уютный тет-а-тет с самой собой.

автор: Женя Бартон

Будь мужчиной

Заворожи, засмейся, затанцуй!
Да разве нам для счастья нужен
повод?
...Увы!
Лежишь – и киснешь бестолково,
размазывая слёзы по лицу.

И головой в отчаяньи поник...
(А был так притягателен и светел!)
Давно несвеж твой белый воротник,
но этого ты, впрочем, не заметил...

Осунулся и выглядишь больным.
Прошу тебя, мой друг: не надо
плакать!
Начистоту давай поговорим –
к чему плодить сомнения и слякоть?

...Как удержать в глазах немой укор?
(О, дай мне сил, январское светило!)
А ты – молчишь, растерянный, как
вор:
Уйти тайком хотел? Не получилось...

Хоть и безумно горько оттого –
спасибо, Снег! Не выискал причины
на Новый Год уйти, на Рождество.
...Так до весны останься! Будь
мужчиной.

автор: Яровицына Татьяна

Людмила с междометиями

Людмила – о-о!
Людмила – ах!
Да разве скажешь
В двух словах,
Как мне ужасно
Повезло:
Людмила – о-о!

Людмила – ух!
Людмила – эх!
Ты, безусловно,
Не у всех
Ласкаешь взгляд
И тешишь слух,
Людмила – ух!

Людмила – ай!
Людмила – ой!
Готов везде
Бродить с тобой,
Ты только место
Выбирай,
Людмила – ай!

Людмила – цюм!
Людмила – ам!
Сложу стихи
К твоим ногам,
Рассыплю
Нежности пыльцу,
Людмила – цюм!

автор: Владимир Песков

С улыбкою по битому стеклу

С улыбкою по битому стеклу
хожу я, притворяясь йогом,
сквозь пошлость быта, предрассудков мглу
по мне начертанным дорогам.

Ступни босые в шрамах и в крови,
и сердце постоянно кровоточит,
но чьи-то доводы, а также и свои
оно совсем воспринимать не хочет,
чтоб к жизни по-другому подходить,
быть в меру строгим, но порой терпимым
к надутым спесью, и мессиям мнимым,
и к тем, кто им стремится угодить;
не ворошить и не искать в золе
когда-то отгоревшего остатки;
и век свой доживать здесь, на земле,
в воспоминаньях радостных и сладких.

А я, на шее затянув петлю
событий прошлых, мучающих фактов,
как будто свой последний кайф ловлю
и ощущаю в ней себя я фатом.

автор: Исаак Нюренберг

Спина к спине

...Спина к спине, никто не сдастся,
Тампоном ватным гордость в ране -
Не на войне, чтоб защищаться,
А на диване...
На диване...

19.05.11

автор: Юлия Клюшева

Хошимин-Сайгон

Головы под касками,
Лица скрыты масками,
Ноги-мотороллеры,
Глазки-угольки.

Суетится нация
Маленьких вьетнамцев,
И шумит моторами
Город у реки.

Их "привет-синчао"
Слышится как "мяу",
Да и сами ласково
Смотрят, как коты.

Только это маски –
Напускные ласки,
Эти души-тайны
Вовсе не просты.

В джаз-кафе играет
Музыка живая,
А в кафе напротив
Змей живых едят.

Любят вкусно кушать
Добрые их души,
Но вьетнамцы копят
В них змеиный яд.

Я отведал блюдо –
Хошимина чудо:
Сладкая приправа,
Горькая еда.

Так всегда бывает,
Кто не доедает,
Не забудет этот
Город никогда.

31.05.11.

автор: Константин Жолкевич

***

Женщины тайну имеют,
Тайна сия под замком…
Чаще всего они бреют
Ноги мужицким станком

автор: Григорий Семенов

Глухой

Я последнее время злой.
...в том числе и намеки бесят.

И, подумав часок-другой,
Свою жизнь на ладони взвесил.

Как-то мало выходит правды,
По сравнению с чепухой.

Меня долго любили словами,
Вот поэтому я глухой.

автор: Федор Фатум

МОНОЛОГ КРЕСТЬЯНСКОЙ КОЛБАСЫ
(не для слабонервных)

Я была когда-то поросенком,
Я имела крепкую семью
И мечтала, будучи в пеленках,
В молодую вырасти свинью.

А потом мне встретится кабанчик –
Сильный и красивый богатырь,
И, конечно, сводит в ресторанчик
Под названьем "Ферменный пустырь".

Грезилось мне так почти все лето,
Осенью, зимой... короче – год.
Думала: вот-вот, уже с приветом,
Может, завтра суженый придет.

Исполнять готовилась супружьи,
Для меня приятные дела,
Но... опять замерзла моя лужа,
Та, в которой милого ждала.

А потом, я помню это смутно,
Было это, кажется, зимой,
Как вошел мужик в наш дом уютный –
Молодой, щетинистый и злой.

Что-то я еще соображала,
Помню, что связали, что лежу...
Ну а как дырявили кинжалом,
Я теперь уже не расскажу.

Это был последний мой денечек.
Вспоминала я, как родилась...
Нет, не дождалась я своих дочек,
Как и их отца не дождалась!

Был тоннель, и свет, и снова мысли:
"Нет!", "Зачем!", "Не надо!", "Все опять!"...
Над плитой кишки мои повисли:
Оказалось, чтобы подсыхать.

Как салат, меня кромсали долго,
И густела кровь моя в тазу...
Если я вернусь на землю волком,
Всех людей подряд перегрызу!

Поняла я: жизнь не состоялась
И с судьбой я больше не в ладу,
Но одна мечта моя сбывалась –
В ресторан я все же попаду!

07.10.2011г.

автор: Евгений Тихонович

Со всех небес...

Со всех небес на землю рухнул дождь
Холодным,
ободряющим,
незваным...
Такой, каким его совсем не ждешь,
Когда по телу мелко стынет дрожь,
Укутанная в ветхость покрывала
Осенних листьев,
вышитых в траву
Дождинками иглистыми и хворью,
Забившейся пичугой на ветру
С таким неистовством кричащей и любовью
Весну свою,
закошенной в зазим
До первых всходов озими зеленой
На холода и вьюги добрых зим,
Где всё, что было, – будет молодым
Выпрыгивать над сивым и гнедым
И всё, что устарело, – будет новым:
Забытых истин вялые цветы,
Забытых правил новые устои
И каноничность вечной доброты
Ценою предпоследней талой крови...
А дождь идет,
холодный мерный дождь,
Не всходный,
не плодящий –
отупелый,
Смывающий опасливую ложь,
Осыпанную в листьях пожелтелых.

автор: Е. Киселева

...осень

...осень в парках золото к ногам
мечет свахой нам с тобой прилюдно,
расписала все вокруг этюдно
и не придирается к словам...

во дворах горят ее костры –
золото, расплавленное в листьях,
чьи-то заказные палит письма,
распускает поздние цветы...

звонкий смех и цокот каблучков
рассыпает спусками Подола,
оживают паркинги и школы
после долгих летних отпусков...

тишина, украшенная в медь
листьев недозревших-неопавших,
по лесным тропинкам бродит в чаще
и ее так хочется согреть

добрым словом, чаем и в стихи
укатать старинным в клетках пледом,
пригласить к незваному обеду,
отпуская страхи и грехи...

осень в парках рыжею лисой
разлеглась на солнышке погреться –
никуда от бестии не деться
всем, всем, всем, и даже нам с тобой...

автор: Е. Киселева

Мне тоже фиолетовы все песни...

Лане Сянской
(http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=287551)

Мне тоже фиолетовы все песни,
Меня не сдуют ветер и сквозняк.
Стих ломится, стучится в мозг, хоть тресни,
И кажет фигу подлый Зодиак.

На «сповідь» – ни ногою! Только Богу...
И заперто... Поцеловать замок?
Прошу Вас, не судите слишком строго
Меня, болезного, ведь я так одинок!

Мне главное – не спутать. Логос, фаллос...
В Рай не пускают – слишком матерюсь.
Но время есть – немножечко осталось,
Чтоб перебрать мой хлам... Простите, груз.

Мои места... Живу последним рядом –
Там можно целоваться и чудить.
Да полно Вам! Скорей садитесь рядом.
Клубок распутаем, на кисть смотаем нить.

Помузицируем. Струна звенит. Вибраций
Немерено, как и безумных нот.
Мы смотрим этот фильм уже лет двадцать –
Немое чёрно-белое кино.
21.10.11

автор: Евген Голодрига

Стихи об авторучке Паркер

Прогуливаясь как-то в парке
И думая о чем-то личном,
В траве нашел я ручку "Паркер",
Что, в общем, не совсем типично...

Остолбенев в буквальном смысле
От допущений и догадок,
Галопом скачущие мысли
Я начал приводить в порядок.

Взяв за у.е. бутылку водки
И, подсчитав процент износа,
Прикинул стоимость находки
С учетом рыночного спроса.

Решил несложную задачу,
И получилось... Это ж надо!!
Еще останется на сдачу
Почти две плитки шоколада.

Для Веры?.. Ляльки?.. Или Риммы?..
(Ну, Ляльке никуда не деться).
Тут мне подумалось про имидж,
Присущий "паркеровладельцу".

Он (имидж) требует в придачу
Гламурный галстук от «Армани»,
На крайний случай – от «Версаче»
Платочек шёлковый в кармане...

И как сказать жене любимой,
Уставшей после стирки, варки,
Что ни при чем здесь Лялька с Риммой,
И что в траве нашел я "Паркер".

И нафиг, говоря культурно,
Мне ручка, галстуки, платочки?..
...И, выкинув находку в урну,
Пошел я не спеша к пивбочке.

автор: Григорий Подольский

Клюква

Клюква кровавая,
Терпкая, кислая
Скулы сковала
Багровыми мыслями,
Брызнула соком,
И струями красными
Память поблёклую
Ярко раскрасила.
Вновь ожила во мне
Ягодой спелою,
Алой отравой
Любовь моя первая...
Запахом клюквенным
Сердце пропитано,
Пусть я люблю иных,
Но не забытая
Дрожь близорукая
Там, под ресницами,
Что вместе с клюквою
Осенью снится мне...

автор: Ольга Субачева

***

Муж сказал мне, что я тараканов в уме раскормила –
Слишком жирный размашистый след на бумаге от них...
Ах! Как прав и не прав он, я всех их люблю и любила -
Тараканчиков мнимых чудесных безусых моих!

автор: Е. Киселева

Утреннее

Отправил тебе свое дыхание
В это прозрачное утро
Здесь, сейчас...
Не прося ничего взамен
Запахом зубной пасты
В сброшенных ночных одеждах
В оставшихся снах на подушке
Почувствуй
Пробуждение...
К тебе...
Ртутью в градуснике
Поднимаясь к твоим губам,
Теплыми лучами солнца
Согрею...
А ты выпей меня
Горячим чаем
И спрячь под свои одежды,
Ощущая
Мою любовь
Ближе, чем на растоянии...

автор: Дмитрий Махарь

***

Целый день хотел
Обнять…
Так сильно, безудержно!

Держать…
Целуя нежно-нежно!

Любить…
Беспечно, без оглядки!

И целовать
Родные губки сладко!

автор: Анатолий Шкиньов

На остановке

Хватает! Интриг инертных
быстро мчащих и жующих
"Lovels"-резинку, могут даже подарить
живущих мало! Много смертных
под небом моим и твоим
мы ходим разными дорогами
меняем лица под рельсами трамвая
зализываем раны, последних считаем первыми
двигаемся вперёд тебе налево мне прямо
хочешь прямо? я сойду влево
только не мешать бы друг другу...
а трамвай по кольцевой
всё та же остановка, знакомый портфель
туфли до блеска в глазах столько же боли
не смотри на меня по утрам
я просыпаюсь к обеду и вообще
купи себе автомобиль...

Автор: Ольга Оселедчук

автор: Юрий Голубенко

Рассказы о Василии Петрове

Рассказ первый

Как-то раз Василия Петрова ударили в морду. Ну, конечно, он не дал сдачи, потому как был человеком слабохарактерным. А так с разбитой рожей и поплёлся домой.

Рассказ второй

Однажды Василий Петров умер.

Тут все как спохватятся: «Умер Василий Петров, а гроба-то в доме и нет. Тело-то некуда положить».

Все стали нервно ходить по комнате и что-то говорить себе под нос.

Надоело это Василию Петрову, и решил он воскреснуть, а воскреснув, пошёл в магазин за белым хлебом, потому как его очень быстро разбирали.

Рассказ третий

В один из дней Василий Петров вывалился из окна. И чувствует, что асфальт-то холодный. Холодно на нем лежать.

– Ну, всё, – подумал Василий Петров, – зима.

Рассказ четвертый

Василий Петров всегда брился вечером. Бывало, придёт с работы домой, усядется на стул посреди комнаты и ждёт вечера, чтобы побриться.

Рассказ пятый

Как-то раз Василий Петров поссорился с женой. Да так сильно, что решил уйти из дому.

Ну, стал он там всякие вещи собирать. А пока собирал, пришёл вечер, и решил Василий Петров побриться. Вот так и остался дома.

Рассказ шестой

Однажды Василий Петров решил бросить бриться. Он мужественно держался весь день, но когда пришёл вечер, Василий Петров не выдержал и побрился.

Рассказ седьмой

Василий Петров очень часто пытался укусить себя за локоть. У него ничего не получалось и поэтому он очень нервничал. Хотя нервным человеком, по сути, никогда не был. Чего нельзя сказать о жене Василия Петрова.

Рассказ восьмой

Как-то раз у Василия Петрова не было правой ноги. Ну, он и не ходил на работу.

На работе все переживали за Василия Петрова, мол, где это он?

А Василий Петров смеялся над своими сотрудниками, потому как был на больничном и ничего не делал.

Но потом его нога выросла и ему пришлось вновь пойти на работу.

Порой Василий Петров от души смеялся над тем, что никто так и не узнал его тайны.

Рассказ девятый

Иногда по причинам, разумных объяснений которым нет, Василию Петрову приходилось разговаривать с Богом.

– Ну, как вообще с созерцанием у вас дела обстоят? – бывало, спрашивал его Бог.

– Работаем, – отвечал Василий.

– Понятно, а с радостью как? Всё мудрите?

– Мудрим. Никак не возьму в толк, как одно с другим вяжется.

– Ну-ну... – говорил Бог, вздыхал и поднимался, намереваясь выйти.

– Что, пешком? А как же?.. – повисал в воздухе вопрос Василия.

– Ах, да!.. – спохватывался Бог и возносился.

Рассказ десятый

– Василий, а зачем это вам топор? – случалось, спрашивали Василия Петрова. Василий Петров смущённо прятал глаза и краснел.

Вообще человеком он был мнительным и довольно часто занимался самоедством.

– Эх-эх... – с сожалением в голосе говорил порой Василий Петров, дёргая топор на себя.

Рассказ одиннадцатый

Василий Петров имел смутное представление о лыжах и лыжном спорте вообще. Именно поэтому, когда шёл снег, Василий Петров всё больше сидел дома. Боялся встретиться с лыжниками. Вдруг научат его кататься! А он ещё и пристрастится!

А ведь, как известно, о пристрастиях Василий Петров и вовсе ничего не знал.

Рассказ двенадцатый

В один прекрасный день Василий Петров не выдержал. А не выдержав, начал хаотически метаться. А в метаниях естественно не заметил. А не заметив, неуклюже зацепил.

Горшок с геранью упал и разбился. Василий Петров застыл в испуге. Через несколько мгновений напряжение стало отступать.

Рассказ тринадцатый

– Нет в жизни счастья! – вскричал помятый Василий Петров, валяясь в луже собственной крови.

Удалявшиеся же от него мужички всем своим видом подтверждали обратное. Но, к сожалению, Василию Петрову было не до того.

Рассказ четырнадцатый

Василий Петров не любил резиновых игрушек. Они просто таки его раздражали. Он сильно морщился, когда вдруг видел какого-нибудь резинового утёнка. Бывало, заметит, поморщится вот так вот и убегает в соседнюю комнату.

Василий Петров не любил женщин. Он их сторонился. Он, можно сказать, был помешан на своей нелюбви к женщинам. А особенно – к молоденьким девушкам, потому что они смеялись, когда он выкидывал что-нибудь эдакое. А он этого жуть как не любил.

Василий Петров не любил кошек. Их он просто терпеть не мог. По сравнению с ними он относился к резиновым игрушкам и женщинам с лёгкой пренебрежительностью. А всё из-за того, что у Василия Петрова была своя собственная кошка, которую он просто ненавидел. И каждую весну под его окнами орали коты. А это наводило его на мысли о женщинах.

Но так как живых женщин он не любил, то ему приходилось покупать резиновых.

Собственно, вот почему Василий Петров так не любил резиновых игрушек.

Рассказ пятнадцатый

Василий Петров никогда не ругался.

Бывало, придёт домой с работы, да как начнёт не ругаться да не кричать. Порой доходило до того, что так и ложился спать, и слова не сказав. Жена Василия Петрова очень нервничала по этому поводу. Знала, если Василий Петров пришёл домой и не ругается, то всё: нечего его посылать мусор выносить. Всё равно не пойдёт.

Рассказ шестнадцатый

Иногда Василий Петров разговаривал с Богом.

«Дурак ты, Василий Петров!» – иногда говорил ему Бог.

«Ой, будто бы я их не предупреждал!» – отвечал Василий Петров.

На этом, собственно, разговор и заканчивался.

Рассказ семнадцатый

Однажды Василий Петров проснулся и чувствует: лень ему на работу идти. И не пошёл. День не пошёл, два не пошёл, три не пошёл.

А потом его взяли да и уволили, потому что нехорошо на работу не ходить.

Ну, он, конечно, расплакался и давай назад проситься.Ну, его, понятно, взяли на прежнее место, даже за ту же зарплату.

Потому что нехорошо, когда мужчина плачет.

Рассказ восемнадцатый

Как-то раз Василий Петров проснулся и понял, что не Василий Петров он вовсе, а Петр Васильев.

Испугавшись своего открытия, он спрятался под одеяло и не вылезал оттуда, пока соседи не убедили его, что никакой он не Петр Васильев, а Василий Петров.

Но иногда Василий Петров посмеивался над соседями, мол, как я их вокруг пальца то обвёл.

Рассказ девятнадцатый

Василий Петров очень любил спорить на политические темы. Его даже хотели в депутаты выбрать, но потом передумали.

С женой Василий Петров на политические темы не дискутировал. Знал, что можно получить сковородкой по голове. А спорил на всякие бытовые, потому что за них можно было максимум получить черпаком по лбу. И то в худшем случае.

Рассказ двадцатый

Василий Петров очень часто пытался укусить себя за локоть. У него ничего не получалось и поэтому он очень нервничал. Хотя нервным человеком, по сути, никогда не был. Чего нельзя сказать о жене Василия Петрова.

Рассказ двадцать первый

В один из дней Василий Петров умер.

«Что, опять?» – спросила жена.

Василий Петров понял, что жена расстроилась, и решил опять воскреснуть.

Рассказ двадцать второй

У Василия Петрова был закадычный друг Юрка.

Бывало, повстречают они водку, сядут с ней за кухонный стол.

Тут Василий Петров и говорит: «Эх, Юрка, Юрка...»

А Юрка в свою очередь отвечает: «Эх, Василий Петров, Василий Петров...»

Так, случалось, с водкой до утра и просидят.

Рассказ двадцать третий

«Дурак я!» – иногда говорил Василий Петров.

«Ой, будто бы я тебя не предупреждал!» – отвечал ему Бог.

На этом, собственно, разговор и заканчивался.

Рассказ двадцать четвертый

Однажды Пётр Васильев всмотрелся в зеркало и увидел Петра Васильева.

«Так вот оно что!» – подумал Василий Петров.

Рассказ двадцать пятый

Как-то Василий Петров решил сходить к Юрке на похороны.

Пришёл Василий Петров, да как чихнёт. Ну, все конечно как посмотрят на него вот так вот. Стыдно стало Петру Васильеву, и он ушёл.

А на следующий день Юрка ему и говорит: «Эх, Василий Петров, Василий Петров...»

«Извини...», – только и смог сказать Пётр Васильев.

автор: В. А.

Ты люби его…

Иногда происходят с тобой вещи, которые почему-то трудно объяснить другим, но совсем легко понять самому. Но ведь очень хочется, чтобы и другие уяснили… Странно всё это.

Зачем, собственно, это нужно? И пояснить трудно и понять почти невозможно. Может, потому и говорю тогда сакраментальное: «Значит, так Богу угодно…»

Облюбовал я как-то по весне один укромный уголок для своих ежедневных прогулок – далеко от шумной дороги, много старых деревьев, сирень разрослась, кустится, траву там не косят, с одуванчиками не борются, и немноголюдно совсем, и птички всегда щебечут.

Смотришь, радуешься: даже люди с собаками гуляют так степенно, не спеша, как будто и время там останавливает свой привычный бег, замирает что ли, отдыхает оно, наверное, от суеты мирской.

Пробегу «свой марафон» и прямо туда. На сирень белую полюбоваться, шиповник бело-розовый понюхать, с ясенем своим поздороваться, на травке с одуванчиками посидеть-помечтать… Благодать, одно слово!

Как-то вот так сижу, травинку грызу, разомлел совсем от тишины и покоя. Слышу вдруг окрик грубый и визг потом собачий. Повернулся, вижу: хозяин собаку воспитывает. Тот совсем щенок ещё, овчарка будет, малой пока, но ушки уже «навострил», видно, что почти всё уже соображает, хоть и подросток. И глаза такие хитрющие…

А хозяин своё заладил: «фу» да «фу…» И если только щенок что понюхает или схватит, тут же его дрыном… Знай, мол, наших. Неча с земли всякую дрянь подбирать!

Тот взвизгнет и опять за своё, зубы ж у него меняются, всё чешется во рту, болит от этого, надо что-то погрызть ему обязательно.

Но собаковод про это, видать, не слыхивал. Ему порядок подавай: чтоб на улице – ни-ни, не сметь, только дома. С поводка не спускает, только палкой грозится…

Решил я подшутить над ним, таким серьёзным, одурачить его слегка. Когда он отвернулся, кинул свой старый кожаный кошелёк в траву неподалёку, да так, чтобы только щенок увидел это и заинтересовался сразу: что же это я там бросил, вдруг что съедобное…

Когда хозяин повернулся, видит, щенок тянет его в сторону кошелька, просто с поводка срывается, так хочет найти и поднять то, что я бросил в траву. А он ему опять: «Фу, стой, нельзя» – и палкой!

Тут я встал у него на глазах и бегом к тому месту, где кошелёк мой лежит. Сделал вид, что вот нашёл только что. Открываю, радуюсь, деньги рассматриваю. Вот удача! В траве такое найти!

Видели бы вы лицо этого, с позволения сказать, хозяина собаки. Перекосило его просто всего, досада такая нескрываемая на лице. Убил бы он и собаку, и меня…

А я просто прошёл мимо и сказал, только вот кому сказал, точно не знаю, пусть сами решат…

"Ты люби его просто так, хоть чуть-чуть люби и не бойся… Любовь, дружок, за деньги не купишь…»

автор: Светлана Мищенко

ТЫ ТОЛЬКО ПРЕДСТАВЬ...

Нет, ты только представь себе: я не твоя! По утрам не со мной просыпаешься ты. Мои сонные веки целуешь не ты. Я такая прикольная по утрам! И готовлю я завтрак совсем не тебе. И на встречу бегу не к тебе, не к тебе. Не тебе расскажу, как прошел этот день. И мои SMS-ки получишь не ты. Не тебе посвящу я стихи. Не тебе. И вот здесь, за ушкОм, поцелую не я. Наслаждение телу не-от-ме-ня. И не только ночами. Представь: НИКОГДА! И не будет у нас нашей общей мечты. И не ты вытрешь слезы наивные мне. И на скомканной простыне буду не я. Я – не мама ребенку. И я – не жена. Так, как ты меня любишь, полюбит другой. И с тобой будет кто-то. Другая. Не я. Все проблемы и радости (жаль!) не с тобой. И единственным станет мне кто-то «чужой». Ничего не исправить: совсем не твоя! И по улицам города ты не со мной. И привычки твои знаю вовсе не я. Испугался, любимый? Тогда береги...

популярний читальний літературно-художній журнал

Дніпро

> Новини
> Передплата
> Точки продажу
> Продаж рекламних площ
> Онлайн магазин
> Ігри

Вхід для передплатників

Ввести код абонемента

Анонси Критика. Аналітика Хронологія новинних Скарбничка вчителя Сайти навчальних закладів Магістерій Публікуватись у «Дніпро»

Нестримний розвиток журналу «Дніпро», що розпочався ще в далекому 1927 році, спонукав сьогодні до створення майданчика для літературного полілогу.
Таким плацдармом став Сайт журналу «Дніпро»
http://www.dnipro-ukr.com.ua.

Це ресурс, покликаний прокласти шлях для творчості обдарованої Молоді та її Наставників, котрі прагнуть бути почутими. Анонси літературних читань та виставок, презентацій нових книг не покинуть талановиту молодь на узбіччі літературотворчого процесу. **Літкритика**, **інтерв'ю** з авторами, **аналітика** видавничої діяльності допоможе поринути в **літературно-художній процес** у цілому.

До того ж на інтернет-ресурсі «Дніпра», **окрім електронного варіанта журналу**, Ви зможете прочитати **додаткові** цікаві твори авторів, які не ввійшли до друкованого видання, знайти інформацію про літературні премії, гуртки, фестивалі, завжди **будете в курсі** всіх **літературних новин** не лише України, а й **усього світу**.

Сайт журналу «Дніпро» - справжня знахідка для вчителів та учнів навчальних закладів. Адже тепер не потрібно серфінгувати сторінками Всесвітньої мережі в пошуку необхідного твору: за мить усі передбачені шкільною програмою тексти можна знайти на електронному ресурсі «Дніпра». Портал "Скарбничка вчителя", який створено на Сайті спеціально для педагогів, допоможе без зайвих зусиль швидко **віднайти сценарії до свят**, **презентацій**, а також **додаткові матеріали**, що зроблять урок цікавішим.

Іще одним **приємним відкриттям** для поціновувачів літератури стане бібліотека української та світової класики поезії, яку протягом останніх семи з половиною років по крихтах збирала редакція журналу «Дніпро». Також для Вашої зручності створено формати обговорень творів за різними тематиками.

Бажаємо Вам творчого розвитку та приємного відпочинку разом із **Сайтом журналу «Дніпро»**!

ДЕ МОЖНА ПРИДБАТИ ЖУРНАЛ «ДНІПРО»

м. Київ	вул. Грушевського, 4 — Книгарня видавництва «Наукова думка» НАН України вул. Межигірська, 21 — ТОВ «Смолоскип», українське незалежне видавництво вул. Мельникова, 36/1 — Інститут міжнародних відносин пр-т Повітрофлотський, 33/2 — ТОВ «Книгарня «Є» вул. Пушкінська, 8А — магазин «Книги» вул. Саксаганського, 107/47 — ТОВ «Книгарня «Є» вул. Спаська, 5 — ТОВ «Книгарня «Є» вул. Хрещатик, 44 — книжковий магазин «Знання» метро «Петрівка» — книжковий ринок (ряд 46, місце 7, ряд 48, місце 7) Мережа кіосків міської дирекції УДППЗ «Укрпошта» вул. Богдана Хмельницького, 23 — супермаркет «Прем'єра» вул. Глушкова, 13Б — ТЦ «Магелан» (3-й поверх), книжковий магазин «Емпік» б-р Дружби народів, 35 — автозаправка «ONIO» пл. Львівська, у сквері — магазин «Словники-САМобранки» вул. Мішуги, 4 — ст. м. Позняки, ТЦ «Піраміда» (1-й поверх), книжковий магазин «Емпік» вул. Стрітенська, 17 — магазин «Академкнига» Мережа кіосків ТОВ «Агентство Союздрук» вул. Толстого, 11/61 — магазин «Літера» вул. Дегтярівська, 38–44 — ТОВ «Редакція журналу «Дніпро»
м. Дніпропетровськ	вул. Донецьке шосе, 9А — ТЦ «Рейнфорд», «Атма Свіжа преса» б-р Зоряний, 1А — ТЦ «Дафі», «Атма Свіжа преса» пр-т Карла Маркса, 18 — магазин «Мамай» вул. Калинова, 9А — ТЦ «Міріада», «Атма Свіжа преса» вул. Малиновського, 2 — Торгове місто «Вавилон», «Атма Свіжа преса» вул. Привокзальна, 2 — ТЦ «Експрес», «Атма Свіжа преса» вул. Червона Площа, 3 — Мистецька агенція «Арт-Вертеп»
м. Львів	вул. Городоцька, 179 — ТРЦ «Скриня» вул. Зелена, 147 — супермаркет «Арсен» вул. Княгині Ольги, 120 — супермаркет «Арсен» вул. Патона, 37 — супермаркет «Арсен» пр-т Свободи, 7 — ТОВ «Книгарня «Є» пр-т Ч. Калини, 3Б — супермаркет «Арсен» пр-т Чорновола, 93 — супермаркет «Арсен» вул. Шевченка, 358А — супермаркет «Сільпо» пр-т Шевченка, 8 — книгарня «Наукове товариство ім. Шевченка»
м. Вінниця	пр-т Юності, 43 — ТРЦ «Магігранд», книгарня «Читай»
м. Дніпродзержинськ	б-р Будівельників, 27А — ТРЦ «Материк», «Атма Свіжа преса»
м. Донецьк	вул. Соколина, 38 — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса» вул. Стадіонна, 3Д — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса»
м. Житомир	вул. Київська, 77 — ТРЦ «Глобал—UA», книгарня «Читай» вул. Київська, 17/1 — книжковий магазин «Світ Книг»
м. Запоріжжя	вул. Бородинська, 20Б — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса» вул. Перемоги, 64 — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса»
м. Івано-Франківськ	вул. Миколайчука, 2 — супермаркет «Арсен»
м. Кременчук	вул. Халаменюка, 7 — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса»
м. Миколаїв	вул. Героїв Сталінграда, 9Р — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса» вул. Лазурна, 17 — супермаркет «Амстор», «Атма Свіжа преса» вул. Спаська, 43 — магазин «Читай»
м. Полтава	вул. Фрунзе, 60А — ТРЦ «Конкорд», «Атма Свіжа преса»
м. Рівне	вул. Гагаріна, 16 — ТРЦ «Чайка», книгарня «Читай» вул. Коновальця, 20 — супермаркет «Арсен»
м. Хмельницький	вул. Соборна, 71 — магазин «Читай»
м. Одеса	селище Фонтанка, ТРК «Рів'єра», гіпермаркет «Real»

Дніпро

популярний літературно-художній журнал, № 11, 2011
видається з 1927 року

Засновник і видавець
ТОВ «Редакція журналу «Дніпро»
Головний редактор: М. В. Луків

Свідоцтво серія ДК № 3442
від 31.03.2009 року

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: **37583**

ЯК ПЕРЕДПЛАТИТИ ЖУРНАЛ?

Вартість редакційної передплати на 2010/2011 роки становить:

1 Зателефонувати за номером (044) 495-20-60
2 Отримати рахунок (на e-mail/поштою/факсом)
3 Сплатити рахунок у найближчому банківському чи поштовому відділенні
4 Отримувати «Дніпро» додому/до установи щомісяця

Вартість поштової передплати на 2010/2011 роки становить:

1 Вирізати квитанцію передплатного абонемента
2 Прийти до найближчого поштового відділення
3 Передплатити в працівника Укрпошти журнал
4 Отримувати «Дніпро» додому/до установи щомісяця

Передплата на сайті
http://dnipro-ukr.com.ua/subscriptions.html

ЧЕКАЄМО НА ВСІ ВАШІ ЗАПИТАННЯ
ЩОДО ПЕРЕДПЛАТИ Й ДОСТАВКИ
ЗА НОМЕРОМ ТЕЛЕФОНУ: (044) 495-20-60

ф. СП-1

ПВ	місце	літер.

ДОСТАВНА КАРТКА-ДОРУЧЕННЯ

На ~~газету~~ журнал **Дніпро** (найменування видання)

37583 (індекс видання)

Вартість	передплати	___ грн ___ коп.	Кількість комплектів	
	переадресування	___ грн ___ коп.		

на 2011 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий індекс _____
код вулиці
буд. | корп. | кв.

місто/село _____
область _____
район _____
вулиця _____

прізвище, ініціали

Відділ маркетингу журналу «Дніпро»:
Наталя Денисенко, тел.: (+380 44) 495 20 71,
моб. тел.: (+380 67) 501 79 63
e-mail: gromad.zh.dnipro@kas-ua.com

Відділ збуту журналу «Дніпро»:
(044) 207-97-51, e-mail: zhurnal_dnipro@ukr.net

Електронні скриньки:
lit-jur-dnipro-proza@kas-ua.com,
lit-jur-dnipro-proza-humor@kas-ua.com,
lit-jur-dnipro-poet@kas-ua.com,
lit-jur-dnipro-drama@kas-ua.com,
lit-jur-dnipro-krytyka@kas-ua.com,
lit-jur-dnipro-vus@kas-ua.com,
lit-jur-dnipro-molodnyak@kas-ua.com

«Дніпро» — літературно-художній журнал
Засновник і видавець ТОВ «Редакція журналу «Дніпро»
Головний редактор: М. В. Луків
Свідоцтво серія ДК №3442 від 31.03.2009 року.

Віддруковано: ТОВ «Формула-1».
Адреса: м. Київ, вул. Маршала Гречка, 13,
тел.: (044) 498-39-30.
Свідоцтво серія ДК № 3316 від 14.11.2008.
Замовлення: №1222.
Наклад – 10200 примірників.
Передплатний індекс видання: 37583

© Усі права захищені та належать
ТОВ «Редакція журналу «Дніпро», 2011.

Матеріали, що надаються до редакції, не мають бути опублікованими або переданими для друку в інші видання. Редакція може не поділяти точку зору автора. Редакція не несе відповідальності за зміст друкованих матеріалів. Надіслані до редакції рукописи не рецензуються й не повертаються. Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати надіслані матеріали, а також публікувати, розповсюджувати й використовувати надані матеріали в друкованому (друкована версія журналу «Дніпро») й електронному (електронна версія журналу «Дніпро») вигляді. Передрукування творів можливе лише з письмового дозволу редакції.

Кінець року вже близько, а отже, настає час передсвяткових клопотів і приготувань. Скільки всього скупити й познаходити, зібрати, повіддавати. І ще ж грудневий «Дніпро» прийде, і так хотітиметься його прочитати. А в ньому: море смішнючого гумору, іронії, зворушливі романтичні історії, розв'язання проблем сучасного життя та новий погляд на проблеми вічні. А там: оповідання, шкіци, повісті, вірші, поеми, художній щоденник і глибокі статті, репортажі з найцікавіших подій та інтерв'ю з дуже гарними людьми. І, як завжди, нікого не забудуть: дитячі віршики й підлікові історії, студентські пригоди та офісні перипетії. Словом, про всіх: від домогосподарки й секретарки до вчителя й академіка, пам'ятають і всім щось готують. А головне, вони ж там, у «Дніпрі», стараються та трудяться для мене, викладаються й надіються, що я знайду час між святковими клопотами та прочитаю його. Вони ж там так хочуть, щоб життя в мене стало, якщо не легшим, то принаймні приємнішим.

грудневий номер подарує

ПЕРЕДЧУТТЯ СВЯТА

Збирайте ПОВНУ колекцію бухгалтерських знань

«ПРО ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС. ПРАКТИКА»

Читачі газети

«Все про бухгалтерський облік»

отримають

4 частини

по **144** сторінки кожна!

Приєднуйтесь і Ви!

(044) 495-20-60

ВСЕ ПРО БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

www.vobu.com.ua

ISSN 0130 321X